

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

An analytical Study of the Education of Buddhist Organizations to
Promote Peace.

โดย

พระพรสวรค์ จิตินาโณ, ดร.

พระกัญจน์ กนตธมโม, ดร.

นายธยาสุต ขอเจริญ

นายคุณวัฒน์ ดวงมณี

นายชุมพล ศรีราตรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759192

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

An analytical Study of the Education of Buddhist Organizations to
Promote Peace.

โดย

พระพรสวรค์ จูตินาโณ, ดร.

พระกัญจน์ กนตรมโม, ดร.

นายธยาอุส ขอเจริญ

นายคุณวัฒน์ ดวงมณี

นายชุมพล ศรีราตรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759192

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

An analytical Study of the Education of Buddhist Organizations to
Promote Peace.

By

Phraponsawan Thitiyano

Phra Kan Kantadhammo

Thayayut Khojaro

Kunnawat Duangmanee

Chumpon Sreeratree

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Sisaket Buddhist colleges

B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759192

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ
ผู้วิจัย:	พระพรสวรรค์ จิตติญาโณ, ดร, พระกัญจน์ กนตธมโม, ดร. นายธยาสุส ขอเจริญ, นายคุณวัฒน์ ดวงมณี, นายชุมพล ศรีราตรี
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
ปีงบประมาณ:	๒๕๕๙
ทุนอุดหนุน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมาย นำผลการสนทนามาวิเคราะห์และเขียนรายงานการวิจัยด้วยวิธีเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา พบว่า สันติภาพเป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดความสงบโดยการไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏขึ้นในองค์กร การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี เป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนโดยประชาชนมีส่วนร่วมในทุกๆ กลุ่ม โดยสนับสนุนการคิด และการปฏิบัติความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบทั้งทางร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม

การทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาว่ามีส่วนในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสันติภาพในลักษณะใด ถ้ามองไปที่การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของสงฆ์จะเห็นได้ว่าการเปิดหลักสูตรการสอนสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนในด้านการเสริมสร้างสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น มีองค์กรที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาหลายองค์กร เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง ซึ่งการศึกษาเหล่านั้นเป็นการศึกษาที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาได้ขับเคลื่อนดำเนินการอยู่ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น สันติภาพจึงเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏขึ้นในองค์กร

Research Title: An analytical study of the education of Buddhist organizations to promote peace

Researcher: Phraponsawan Thitiyano,
Phra Kan Kantadhammo, Thayayut Khojaro
Kunnawat Duangmanee and
Chumpon Sreeratree

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Sisaket Buddhist College

Fiscal Year: 2559 / 2016

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objective of this research are; (1) To main study peace along the Buddhist temples (2) To learn how to manage the study to enhance the peace of the organization Buddhist temples and (3) To analyze the approach to manage the study of the organization of Buddhist To build Peace. This research is a qualitative research study from the document academic and related research group, interview from the target group, to analyze and write a research report with a description.

The studies found that is; Peace is a method that cause the peace by not using the violence which is what many sectors to appear in the organization. To manage conflict in peaceful as a method to create the basics of understanding each other. Peaceful is the only way that is supported by the people involved in the group. By supporting the ideas and the operations of conflict without the use of violence in any form of physical, mental, economic and social.

The operation of the organization of the buddhist that there is a section in the education about peace in any way. If you look at the study in the University of a priest will see that there is a open courses taught peace studies of the Mahachulalongkornrajavidyalaya University with the educational institutions in the Build peace along the Buddhist temples.

To manage the study to enhance the peace of the organization of the buddhist is an organization that is to manage the study of the Buddhist temples. Many organizations, such as; A study of the the Tripitaka Theologina Department. The study of the the Tripitaka Reception Theologina Pali the study of the the Tripitaka the department of education and the University of both where the study is a study that organizations Buddhist temples drive is in progress. To enhance the peace of the organization of the Buddhist Peace, it is a multi-part to appear in the organization.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ” ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาจาก พระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้อนุมัติหัวข้อการวิจัยและให้การสนับสนุนการทำวิจัย ซึ่งมีคุณค่าและมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อการทำวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยและคณะขอกราบขอบพระคุณท่านพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำและแนวทางในการค้นคว้าการทำวิจัยได้เป็นอย่างดี ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่านที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องและให้คำแนะนำต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยและคณะขอขอบคุณในน้ำใจของพระมหาสุติภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย บุคลากรในสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกรูป/ท่าน ซึ่งได้กำกับดูแลและอำนวยความสะดวกให้การวิจัยดำเนินไปได้อย่างดี

ผู้วิจัยและคณะขอขอบคุณทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและที่ดูแล ช่วยเหลือในการให้คำชี้แนะปรับปรุง แก้ไข เพื่อให้งานวิจัยนี้สำเร็จด้วยดีและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และงานวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในเชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติการและเชิงวิชาการ ในประเด็นต่างๆ ที่สืบเนื่องกัน นำไปสู่การขยายผลและการปรับปรุงยุคที่ใช้ต่อไป

พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร. และคณะ

๒๓ มกราคม ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญภาพ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๓
๑.๔ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ.....	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา.....	๕๔
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสอน.....	๕๖
๒.๔ แนวคิดการจัดองค์กร.....	๕๙
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๙
๓.๒ พื้นที่ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๗๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๒
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๗๓
บทที่ ๔ วิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ.....	๗๔
๔.๑ หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา.....	๗๔
๔.๒ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา.....	๙๐
๔.๓ วิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ.....	๙๗
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๐๔

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๑๐๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๙
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๑๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๖
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	๑๑๖
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป.....	๑๑๖
บรรณานุกรม.....	๑๑๗
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๒๓
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์.....	๑๓๕
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๓๖
ภาคผนวก ง เครื่องมือวิจัย เช่น แบบสอบถาม สัมภาษณ์ ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ หนังสือเชิญต่างๆ.....	๑๓๙
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๔๒
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย (เพื่อขออนุมัติจบโครงการวิจัย).....	๑๔๘
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๕๕

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
๔.๑ แสดงหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา.....	๘๙
๔.๒ แสดงการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา.....	๙๗
๔.๓ แสดงแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ.....	๑๐๓
๔.๔ แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๐๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(ไทย) ๙/๕๖๕/๒๓๙ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๕๖๕ หน้า ๒๓๙

ส่วนอักษรย่อที่ใช้อ้างอิงคัมภีร์อรรถกถา ใช้ระบบระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม (ถ้ามี)/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น ที.สี.อ. ๔๐๕/๓๐๐ หมายถึง ทีฆนิกาย อรรถกถา หรือ ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อที่ ๔๐๕ หน้า ๓๐๐

คัมภีร์อื่น ๆ ใช้ระบุ เล่ม/หน้า กรณีคัมภีร์วิสุทธิมรรค มีเฉพาะเลขหน้า

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ส .ม.	(ไทย)	=	สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา ม.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย มหานิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การศึกษาเป็นวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรงเพราะการให้การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวทุกๆด้านให้กับบุคคล เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดใน การพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกที่ดีงาม มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เหมาะสมที่จะช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ตนและของประเทศชาติ^๑ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ หมวด ๑ การ จัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๒ ถือได้ว่าการศึกษาคือกระบวนการให้และรับความรู้และประสบการณ์ การปรับเปลี่ยนทัศนคติการ สร้างจิตสำนึก การเพิ่มพูนทักษะ การทำความเข้าใจให้กระจ่าง การอบรมปลูกฝังค่านิยม การถ่ายทอด ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของสังคม การพัฒนาความคิด โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้บุคคลมีความ เจริญงอกงามทางปัญญา มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมสำหรับการประกอบอาชีพ สามารถ ดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีค่านิยมที่ดีและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กระบวนการดำเนินการให้ มนุษย์ได้รับการศึกษานี้หากรัฐยังไม่เข้ามาดูแล ก็เป็นเรื่องที่คนใกล้ชิด เช่น ครอบครัวหรือญาติมิตร เพื่อนฝูงทำหน้าที่อบรมสั่งสอนกันเอง เพื่อให้ผู้รับการอบรมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมขนาดย่อมนั้นได้ แต่เมื่อสังคมขยายตัวมากขึ้นจนปัจจุบันนี้กลายเป็นสังคมระดับประเทศ การให้ การศึกษาต้อง เป็นไปอย่างมีระบบ ต้องมีการจัดการ มีเป้าหมาย มีรูปแบบกระบวนการ มีการลงทุน และมีผู้ รับผิดชอบ ดังที่เราเรียกโดยรวมว่าการจัดการศึกษา คือ ทำทุกอย่างเป็นระบบที่ทุกส่วนมี ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการ จัดการศึกษา ในกระบวนการจัดการศึกษานี้มีบุคคลหลายคนและหลายหน่วยงานเข้ามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว พรรคพวกเพื่อนฝูงญาติมิตร ชุมชน ประชาคม เอกชน สื่อมวลชน วัดโรงเรียน และที่สำคัญมากคือรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งรวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย สังคมที่มี ขนาดใหญ่โตกว้างขวาง มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการประกอบอาชีพหลากหลาย เนื้อหา ของการศึกษายังต้องมีความหลากหลาย แต่ขณะเดียวกันการจัดการศึกษาก็ต้องมุ่งธำรงรักษาเอกภาพ ร่วมกันของสังคมไว้ด้วย สารของการศึกษาจึงต้องครอบคลุมทั้งเรื่องวิถีการดำรงชีวิต การประพฤติ ปฏิบัติตน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ประสบการณ์และความเป็นไปของสังคมในอดีต ปัจจุบัน และที่จะไป

^๑ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไข ปัญหาอาชญากรรม, (เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ), ๒๕๔๒.

^๒ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรม ระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑-๒๓.

สื่อนาครวมทั้งเรื่องความรู้ความเข้าใจและเทคนิควิธีการประกอบอาชีพ การจัดการศึกษาในภาพรวมเป็นเรื่องที่สังคมและผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทุกระดับ ต้องร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดขึ้นได้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ซึ่งการศึกษาเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการ ไม่ใช่เรื่องที่จะให้ผู้ใดไปทำโดยไม่มีเป้าหมาย ไม่มีมาตรฐาน ไม่ได้คุณภาพ เพราะยอมทำให้การศึกษาไม่มีทิศทาง ไม่เป็นระบบ ไม่คุ้มค่า และหากจัดผิดพลาดก็ยากที่จะแก้ไข เพราะกระบวนการศึกษา เช่น ค่านิยมต่างๆ ได้ซึมซับเข้าไปในใจของผู้เรียนเสียแล้ว การจัดการศึกษาอบรมที่ผดุงสังคมไว้ได้คือการจัดการศึกษาที่มีจริยศึกษาเป็นแกนหลักที่สำคัญ โดยผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี สังคมใดหากเต็มไปด้วยคนไร้ศีลธรรมสังคมนั้นอย่างเข้าสู่กลียุค^๓

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง ทั้งทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ รวมทั้งพฤติกรรมของคน ในการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นธรรมดาที่จะเกิดความขัดแย้งต่าง ๆ มากกว่าปกติ เนื่องจาก มีการปรับตัว ปรับทัศนคติ จากฝ่ายต่าง ๆ ทั้ง ประชาชน และหน่วยงานของรัฐในอัตราไม่เท่ากัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพก็ยากขึ้น ในเมื่อหลายปัญหาอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะ ดังนั้นจึงเพิ่มความซับซ้อนของปัญหามากยิ่งขึ้น การอยู่ร่วมกันอย่างใหม่บนสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งท้าทายสังคมประชาธิปไตยในทศวรรษหน้าอย่างมาก แต่จากการทุ่มเท ช่วยกันศึกษาและพัฒนารูปแบบต่าง ๆ ของการจัดการกับความขัดแย้งเหล่านี้ที่เกิดขึ้นสังคมไทยก็จะสามารถผ่านพ้นช่วงการเปลี่ยนแปลงใหญ่นี้ โดยไม่บอบช้ำ หรือเกิดความเจ็บปวดแก่สังคมมากจนเกินไป อย่างเช่น ที่เคยเกิดกับสังคมอื่นที่ผ่านการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ในอดีต หรือที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน เช่นเดียวกับเรา มีบางคนที่มีทัศนคติว่าคงยากที่จะหลีกเลี่ยงความรุนแรง หรือเชื่อว่าต้องมีความรุนแรงจึงจะมีการเปลี่ยนแปลงจริง แต่อาจไม่ต้องเป็นเช่นนั้นก็ได้ ถ้าสังคมไทยใช้ปัญญาให้มากขึ้น เมื่อเรามุ่งมั่นที่จะทำให้สันติวิธีเป็นยุทธศาสตร์ของชาติ สิ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือ การปรับทางเสือของสังคมไทย และนี่แหละที่จะเป็นหน้าเป็นตาของชาติ "หน้าตา" ของชาติไทย ไม่ใช่ตึกสูงงดงาม หรือเทคโนโลยีทันสมัยที่ใช้อยู่ "หน้าตา" ของชาติไทย คือ คนไทย สังคมไทย ที่เผชิญกับความขัดแย้งโดยที่คู่กรณีเริ่มต้นแก้ไขความขัดแย้งด้วยการเข้าใจซึ่งกัน และกัน การที่จะปลูกฝังทัศนคติสันติวิธีให้ลงลึกนั้น สถาบันศึกษาทั้งพลเรือน ทหาร ต้องบรรจุเรื่องนี้ในหลักสูตร แล้วสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาก็คือ การปรับทางเสือของสังคมไทย

การจัดการศึกษาเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ทั้งนี้เพราะการศึกษาส่งผลกระทบบและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม วิทยาการและเทคโนโลยีที่จำเป็นในการทำงานและการใช้ชีวิต ยิ่งการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆในโลกเป็นไป อย่างรวดเร็วอันเป็นผลจากพัฒนาการทางเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารใหม่ๆ พัฒนาการเหล่านี้ย่อมท้าทายต่อการจัดการศึกษา เพราะได้เปิดโอกาสและให้ช่องทางการเรียนรู้แก่บุคคลจำนวนมากโดยให้รับรู้มากขึ้นและมีเส้นขีดคั่นด้านระยะทางน้อยลงกว่าเดิมมาก การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพราะต้องการทรัพยากร (คน เงิน วัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยี) สนับสนุนจำนวนมากต้องมุ่งไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ร่วมกันของสังคม ต้องนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของมนุษย์อย่าง

^๓ สุนน อมรวิวัฒน์ , การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ : ทักกระบวนการเผชิญสถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒-๓๔.

แท้จริง ในแง่การจัดการศึกษาจึงต้องมีการกำหนดเพื่อประกันว่ามนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ตรงตามเป้าประสงค์ร่วมกัน รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพการจัดการศึกษายังมีความจำเป็นเพราะต้องการคนที่ได้รับการฝึกฝนเฉพาะด้าน ที่มีความรู้ความเข้าใจ ความชำนาญมาดูแลรับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็นการรับผิดชอบด้านการสอน การบริหาร หรือการสนับสนุน ตัวอย่าง เช่น ครูที่ดีต้องได้รับการศึกษาอบรมอย่างดีมีความรู้ความชำนาญ และมีคุณลักษณะเหมาะสมกับการเป็นครูการเป็นครูจึงเป็นที่ยอมรับว่าเป็นวิชาชีพชั้นสูง

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันสังคมสังคมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ จนเหมือนดูว่าความขัดแย้งในสังคมเป็นเรื่องปกติไป เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ สังคมจะหาวิธีการหรือกลไกอย่างไรเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพยายามแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธี ด้วยการเจรจาหรือไกล่เกลี่ย หรือมีฉะนั้นก็จะต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรง ผลที่ออกมาก็คือ การที่ฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้ ผู้ชนะก็จะสร้างระเบียบการเมืองขึ้นมาใหม่ และถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถจะเอาชนะกันได้ก็อาจจะถึงกับแตกแยกออกเป็นหลายส่วนหรืออาจจะเป็นเพราะว่าคนในสังคมเหล่านั้นมีปัญหาที่ตั้งแต่วิธีการของการเรียนรู้ในเบื้องต้นที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมจนขาดสันติภาพไป เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดการศึกษาจำต้องได้รับการปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย การจัดการศึกษาที่อยู่กับที่ย่อมหมายถึงความล้าสมัยไม่เหมาะสม ไม่คุ้มประโยชน์ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพเป็นอย่างนั้น เป็นสิ่งที่ต้องศึกษากันต่อไป

จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาถึงการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เพื่อเป็นการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในประเทศไทยด้วยระบบการจัดการศึกษาให้สันติภาพเกิดขึ้นในสังคมไทย และเพื่อเป็นการลดข้อขัดแย้งของคนในสังคมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๑.๓.ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร(Document Research) โดยกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕

๒.เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำรา เอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๑. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย และ หมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา

๒. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถาบันและครูผู้สอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้บริหารสถาบันและครูผู้สอน เพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนเพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๑) คัดเลือกผู้บริหารสถานศึกษา

๒) คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

จากเกณฑ์การคัดเลือก ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ สถาบันการศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างที่ได้คัดเลือกมา ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม จำนวน ๑๕ รูป/คน

๓. ขอบเขตด้านระยะเวลา ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้เริ่มตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นต้นไป

๑.๔ ปัญหาการวิจัย

๑.๔.๑ หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพองค์กรทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพเป็นอย่างไร

๑.๕ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักสันติภาพ (peaceful) หมายถึง ความสงบสุขที่เกิดขึ้นจากการไม่เบียดเบียน การไม่ก่อความไม่สงบ สามารถเรียกได้ว่าเป็นสภาวะแห่งความสันติหรือไม่มีการโต้เถียงอย่างรุนแรงกันเกิดขึ้น "สันติภาพ" ใช้อธิบายการยุติแห่งความแย้งอย่างใช้ความรุนแรง สันติภาพอาจหมายถึงสถานะแห่งความเงียบหรือความสุข สันติภาพสามารถนำมาใช้อธิบายความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความเคารพความยุติธรรมและความหวังดี สันติภาพอาจจะอธิบายการปลดปล่อย ความเงียบ ความเข้าใจในสันติภาพสามารถนำมาใช้ในผู้คนๆ ใดคนหนึ่งได้เช่นเดียวกัน ในกรณีที่มีผู้หนึ่งไม่ขัดแย้งกับจิตใจของตนเองแต่อย่างใด ความเข้าใจและคำจำกัดความของคำว่า สันติภาพ จะแปรผันไปตามแต่ภูมิภาค วัฒนธรรม ศาสนา และสาขาวิชาที่เรียนด้วย

การจัดการศึกษา (Education Management) หมายถึง การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมใน

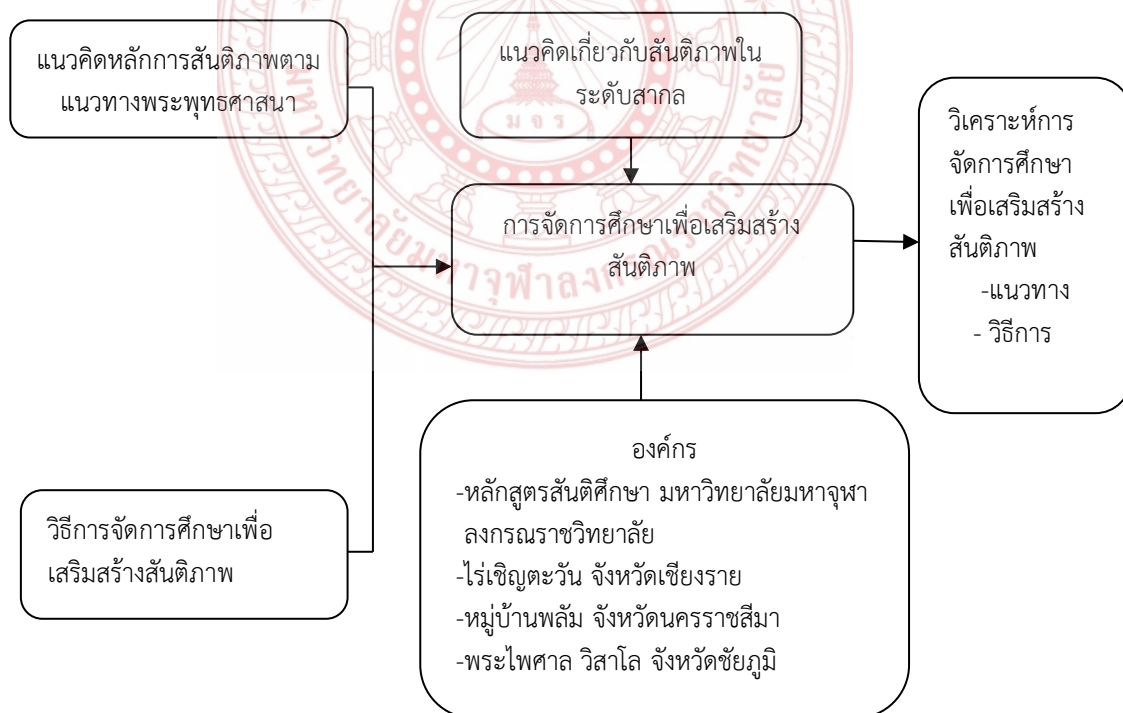
การดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขเป็นการร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ซึ่งการดำเนินการต่าง ๆ ขององค์กรทางพุทธศาสนารับผิดชอบต่อในการจัดการศึกษาต้องร่วมมือกันเพื่อให้เกิดขึ้นได้ บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

การเสริมสร้าง (strengthen) หมายถึง กระบวนการสร้างเสริม สนับสนุนด้านการจัดการศึกษาโดยให้บุคคลมีการปฏิบัติและการพัฒนาการศึกษา ตลอดจนจัดการเรียนการสอนและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อในการจัดการศึกษา เพื่อให้บรรลุการเข้าถึงสันติภาพ เป็นการนำการจัดการศึกษาขององค์กรทางพระพุทธศาสนา มาช่วยให้มีสร้างสันติภาพมากยิ่งขึ้น

องค์กรทางพระพุทธศาสนา (Buddhism organizations) หมายถึง องค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยชาวพุทธที่ทำการจัดการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับสันติภาพ ได้แก่ หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมู่บ้านพลัม เป็นต้น

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างสันติภาพ ครั้งนี้ มีกรอบแนวคิดในการดำเนินการ ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๑.๖ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑.๗.๑ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

๑.๗.๓ ได้แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๑.๗.๔ ได้นำข้อมูลใช้ในการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสอน

๒.๔ แนวคิดการจัดองค์กร

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ ความหมายของสันติภาพ

๑. สันติภาพในความหมายของความสงบ

๒. สันติภาพในความหมายที่สัมพันธ์กับความขัดแย้ง

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑,๑๖๖.

๒ ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, **วาทะธรรมว่าด้วยสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : บ้านลานธรรม, ๒๕๔๙),
หน้า ๓๙.

^๓ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิถี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๙.

ก็เพราะมองเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น การจัดการกับความขัดแย้งไม่ได้จนทำให้ยกระดับไปสู่การใช้ความรุนแรงเป็นผลที่ทำให้สันติภาพถูกทำลายลง แต่หากสามารถจัดการกับความขัดแย้งให้อยู่ในวงจำกัดได้ แม้ยังมีความขัดแย้งอยู่ก็ถือว่าสันติภาพยังไม่ถูกทำลาย ดังนั้น การให้ความหมายสันติภาพลักษณะนี้จึงเป็นเชิงสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับสันติภาพ หากระดับความขัดแย้งไม่ให้เห็นแสดงออกด้วยการใช้ความรุนแรงก็ถือว่าความขัดแย้งยังอยู่ในฝั่งเดียวกันกับสันติภาพ แต่เมื่อใช้ความรุนแรงครั้งใดก็แสดงว่าความขัดแย้งกับสันติภาพถูกความรุนแรงกีดกันออกจากกัน จึงทำให้มองเห็นความเป็นอื่นหรือสิ่งที่อยู่ตรงกันข้าม

๓. สันติภาพในความหมายของภาวะของการไม่ใช้ความรุนแรง

สันติภาพ หมายถึง “ความสงบ หรือสภาพที่มีระเบียบข้อบังคับที่เป็นระบบหนึ่งของการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้กำลัง”^๔ เป็นความสงบที่เกิดจากการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด เมื่อเกิดปัญหาแล้วก็ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา สันติภาพลักษณะนี้เป็นการให้ความหมายเชิงวิธีการและเป้าหมาย “สันติภาพ หมายถึง สภาพที่ปราศจากความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หรือความรุนแรงในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วทำให้สังคมปราศจากสันติสุข”^๕ ภาวะที่ปราศจากความรุนแรงในความหมายของกลุ่มนี้คือการปราศจากความรุนแรงเชิงพฤติกรรม การไม่มีพฤติกรรมใช้ความรุนแรงเป็นวิธีการ ผลจากการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นเป้าหมายหรือผลลัพธ์ ซึ่งเป็นภาวะของความสงบ เนื่องจากไม่นำความรุนแรงมาเป็นเครื่องมือในการตัดสินปัญหาหรือแสดงออกถึงความต้องการ รวมไปถึงการดำเนินชีวิตที่ไม่ใช้ความรุนแรง เพราะโดยธรรมชาติแล้วสังคมย่อมมีความรุนแรงแฝงอยู่ ซึ่งมักเรียกว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม หรือการเอารัดเอาเปรียบ แต่เมื่อความรุนแรงแฝงไม่แสดงตัวออกมาเป็นความขัดแย้งในระดับที่ใช้ความรุนแรงทางกายภาพต่อกัน ก็ยังอยู่ในความหมายของสันติภาพ ตัวชี้วัดระดับของสันติภาพจึงอยู่ที่พฤติกรรมที่ปราศจากการใช้ความรุนแรง

๔. สันติภาพในความหมายของการปราศจากสงคราม

เนื่องจากการนิยามความหมายของสันติภาพที่หลากหลายความหมาย แต่เท่าที่ประวัติศาสตร์โลกได้บันทึกไว้ ล้วนไม่มีช่วงใดเลยที่ละเว้นการให้ความหมายของสันติภาพในมิติของภาวะที่ปราศจากสงคราม “สันติภาพตามความหมายเก่าจึงหมายถึงช่วงเวลาปราศจากพลังทางการทหาร”^๖ หรือภาวะที่ปราศจากการทำสงคราม ซึ่งเป็นสภาวะที่บ่งบอกถึงการขาดสันติภาพอย่างรุนแรง ซึ่งการทำสงครามเป็นการสูญเสียสันติภาพ “มองว่าสันติภาพคือสัจจะที่ตรงกันข้ามกับสงคราม (war) การใช้กำลัง (use of force) การเผชิญหน้าโดยใช้อาวุธ (armed conflict) หรือการเผชิญหน้าอื่นๆ”^๗ ซึ่งถือเป็นการขีดเส้นสันติภาพในแนวแคบ เพราะเจาะจงเฉพาะช่วงเวลาที่มนุษย์ไม่ทำสงคราม

^๔ ประชุมสุข อาชวอำรุง, **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๓๓.

^๕ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิพนธ์ยากร), **“รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”**, พุทธศาสนดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

^๖ ปีเตอร์ ดรักเกอร์, **โลกใหม่ไร้พรมแดน**, แปลโดย สุเรษฐ บัวชาติ, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๘.

^๗ ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, **มนุษย์กับสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๓.

กันเท่านั้น “โยฮัน กัลตุงไม่เห็นด้วยกับการนิยามความหมายของสันติภาพว่าเป็นสภาพที่ปราศจากสงคราม เพราะเห็นว่าสันติภาพไม่ใช่สภาวะที่ปราศจากสงคราม แต่คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง”^๘ ทุกยุคสมัยคนมักเข้าใจว่าสันติภาพโลกคือ “การที่ประเทศมหาอำนาจต่างสะสมและปรับปรุงอาวุธนิวเคลียร์ แต่การตกลงทำลายอาวุธนิวเคลียร์ทั้งหมดโลก ก็ได้ทำให้สันติภาพชัดเจนขึ้น เพราะถ้ายังมีปืนใหญ่ ปืนกลธรรมดา ก็ยังมีการฆ่าฟันกัน หรือถ้าทำลายปืนทั้งหมดก็ยังไม่อาจฆ่าฟันกันได้ด้วย จ้าว หอก ดาบ มีด ก้อนหิน เป็นต้น”^๙ แม้ว่าจะสะสมอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างรุนแรงโดยไม่จำเป็นต้องนำมาใช้ก็ตาม แต่ตราบดีที่ยังมีการสะสมอาวุธอยู่ โลกก็ยังไม่ห่างไกลจากวงจรของการใช้ความรุนแรง เพราะมนุษย์พร้อมที่จะหยิบฉวยเครื่องมือเหล่านั้นมาใช้ก่อความรุนแรงได้เสมอ สันติภาพในความหมายนี้มองเพียงภาวะที่ปราศจากสงครามเท่านั้น แต่ก่อนที่จะเกิดภาวะปราศจากสงครามอาจมีการผ่านช่วงเวลาทำสงครามมาก่อน เมื่อมีผู้ชนะทางสงครามแล้วจึงทำให้การสู้รบยุติลง จึงมักให้ความชอบธรรมกับการทำสงครามว่า “สงครามเพื่อสันติภาพ” แต่อาจมีการใช้ความรุนแรงในรูปแบบอื่นอยู่ ซึ่งไม่ครอบคลุมประกอบของสงคราม เช่น ความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือความรุนแรงทางวัฒนธรรม เป็นต้นค่านิยามของสันติภาพตามปกติจะหมายถึงประเทศหรือของพื้นที่ที่ไม่มีสงครามหรือไม่มีการสู้รบกัน คำว่า “สันติภาพ” ต้องสื่อความหมายมากกว่าภาวะที่ไม่มีสงครามหรือไม่มีการสู้รบ สันติภาพนั้นมีชีวิตของมันเอง สันติภาพเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวได้ สันติภาพเป็นบันไดที่นำไปสู่ภาวะที่เรียกว่าสันติสุข^{๑๐} การมองสันติภาพในสภาวะที่ปราศจากสงครามจึงเป็นความหมายเชิงจำกัด ซึ่งทำให้ตัวสันติภาพถูกกระทำให้มีขอบเขตเชิงพื้นที่ เพราะสันติภาพจะมีแค่เพียงพื้นที่ที่ไม่มีสงครามเท่านั้น ขณะเดียวกันก็ทำให้สันติภาพดูต้อยค่าลง ซึ่งจะถูกแทนค่าด้วยภาวะที่ไม่มีสงคราม แต่ความรุนแรงในรูปแบบอื่นยังคงมีอยู่

๕. สันติภาพในความหมายของความไม่เห็นแก่ตัว

ในขณะที่กลุ่มหนึ่งเห็นว่าสันติภาพไม่ใช่เพียงสภาวะที่ปลอดสงครามเท่านั้น หากสันติภาพหมายถึง “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมวลมนุษยชาติ ความร่วมมือที่จะขจัดความเห็นแก่ตัว เพื่อเป็นความหวังในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข”^{๑๑} ใช้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์มาเป็นเป้าหมายให้เกิดความร่วมมือเพื่อแสวงหาหนทางให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข โดยลดความต้องการฟุ้งเฟ้อของตนเองลง และเผื่อแผ่ให้ผู้ขาดแคลน สันติภาพในความหมายนี้จึงเชื่อว่าหากลดความเห็นแก่ตัวลงก็จะรักคนอื่นเหมือนกับรักตนเอง ไม่ทำลายหรือเบียดเบียนเพียงเพราะเรามีความเห็นไม่ตรงกับเรา ผู้ที่ลดความเห็นแก่ตัวจึงจะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ “ความเชื่อเรื่องสันติภาพเป็นการร่วมมือกันช่วยเหลือผู้ที่อ่อนด้อยกว่า”^{๑๒} เพื่อให้ผู้ที่ด้อยกว่าทั้งทางกำลังอำนาจ เศรษฐกิจ และสังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้ที่มีกำลังอำนาจเหนือกว่าได้ นอกจากความไม่เห็นแก่ตัวจะลดความ

^๘ พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๐๒.

^๙ อังแล้ว, ประชุมสุข อาชวอรุณ, ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, หน้า ๖๐.

^{๑๐} วาณี สายประดิษฐ์และสันติสุข โสภณศิริ, สันติภาพ : ชัยชนะร่วมกันของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๒

^{๑๑} อังแล้ว, ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, มนุษย์กับสันติภาพ, หน้า ๒๘๕.

^{๑๒} สันติวิธี ขวลิธดำรง, รัฐศาสตร์ภาพกว้าง, (กรุงเทพมหานคร : สวิชาญการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

ต้องการส่วนตัวลงแล้ว ยังนำไปสู่การเพิ่มโอกาสให้กับสังคมด้วย ซึ่งจะสามารถเฉลี่ยทรัพยากรได้อย่างทั่วถึงกัน ดังนั้น สันติภาพในความหมายของความไม่เห็นแก่ตัวจึงทำให้เกิดการอยู่ดีกินดี ซึ่งจะทำให้โครงสร้างความรุนแรงลดระดับลง เกิดสังคมแห่งการแบ่งปันและการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ทำให้เกิดสันติภาพระหว่างมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ คือ มนุษย์ลดความเห็นแก่ตัว สังคมอยู่ดีกินดี ทรัพยากรไม่ถูกทำลายเกินความจำเป็น มีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาอาศัยกัน

๖. สันติภาพในความหมายเชิงอุดมคติ

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของ “อุดมคติ” ไว้ว่า หมายถึง “จินตนาการที่ถือว่าเป็นมาตรฐานแห่งความดี ความงามและความจริง ทางใดทางหนึ่งที่มนุษย์ถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน”^{๑๓} ซึ่งอุดมคติของมนุษย์มีหลายระดับ ในอุดมคติแบบปัจเจกชนก็คือ การมีความสุข ทั้งภาวะทางจิตใจและความสุขที่เกิดจากการได้รับสนองตอบทางกายภาพ เช่น สมบูรณ์ด้วยปัจจัย ๔ มีครอบครัวอบอุ่น มีทรัพย์ มีเครื่องอำนวยความสะดวก สามารถดำเนินชีวิตโดยปราศจากโทษภัยต่างๆ เป็นต้น ส่วนอุดมคติทางสังคมคือการที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข “สันติภาพหมายถึงสภาวะอันหนึ่งซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาของมนุษย์และสังคมมนุษย์”^{๑๔} แสดงว่าสันติภาพเป็นแรงปรารถนาที่มนุษย์โหยหามาทุกยุคสมัย เมื่อมองถึงสภาพความเป็นจริงทางสังคมก็จะเห็นว่าการไม่ใช้ความรุนแรงในสังคมก็คืออุดมคติ “สันติภาพคือสภาพสังคมอันเป็นอุดมคติซึ่งมนุษย์ไม่กระทำความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิตและต่อธรรมชาติแวดล้อม”^{๑๕} สันติภาพจึงเป็นมาตรฐานของความดีงาม และเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้หากใช้ความรุนแรงต่อกัน มนุษย์ได้เป็นทั้งผู้สร้างและทำลายสันติภาพในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน “มโนคติสันติภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น แต่จะมีสภาวะตามธรรมชาติรองรับ ผู้เรียกร้องสันติภาพควรมีหลักฐานยืนยันว่าเป็นสภาวะที่มีอยู่จริง บรรลุถึงได้”^{๑๖} สันติภาพเป็นความคิดสร้างสรรค์ เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ที่ยืนยันว่าสภาวะของสันติภาพเป็นสิ่งที่อยู่จริง ไม่ใช่เพียงจินตนาการที่เพ้อฝัน เป็นธรรมชาติที่สามารถบรรลุถึงได้จริง ซึ่งเป็นสภาวะที่มีธรรมชาติเป็นความสงบทั้งสงบภายในและสงบภายนอก และทุกศาสนาก็มีสันติภาพเป็นอุดมคติ เพราะสอนให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนดี การปกครองก็มุ่งหวังให้เกิดสันติภาพ จึงได้ร่างกฎระเบียบขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับสันติภาพว่าเป็นสิ่งดีงามอันเป็นอุดมคติสูงสุดที่จะต้องดำเนินไปให้ถึง

๗. สันติภาพในความหมายเชิงวิธีการที่สัมพันธ์กับเป้าหมายของสังคม

สันติภาพยังมีความหมายมุ่งเน้นในเชิงสังคมเป็นหลัก ทั้งในเชิงการดำเนินชีวิตและเชิงปรากฏการณ์ “สันติภาพ หมายถึง ความสงบสุขอย่างแท้จริงที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ ของสังคม

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๘๑.

^{๑๔} อ้างแล้ว, ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, มนุษย์กับสันติภาพ, หน้า ๒.

^{๑๕} อ้างแล้ว, ประชุมสุข อาชวอำรุง, ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, หน้า ๒๙๖.

^{๑๖} อ้างแล้ว, ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, มนุษย์กับสันติภาพ, หน้า ๓.

เริ่มตั้งแต่องค์ประกอบระดับพื้นฐานที่สุดคือมนุษย์แต่ละบุคคลซึ่งมีมนุษยธรรม มิตรภาพ ศีลธรรมและ
 ธรรมะ แล้วขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่สุด”^{๑๗} นอกจากนี้สันติภาพยังม
 ความหมายในเชิงวิธีการและเป้าหมายทางสังคม “สันติภาพในฐานะที่เป็นเป้าหมายคือสันติภาวะ เป็น
 ภาวะที่ไม่ใช้ความรุนแรง ส่วนสันติภาพในฐานะเป็นวิธีการคือสันติวิธี เป็นวิธีการปฏิบัติที่ไม่ใช้ความ
 รุนแรง”^{๑๘} ซึ่งถือเป็นเจตจำนงทางสังคม ในขณะที่ผู้นิยมความรุนแรงก็จะขาดความชอบธรรมในการ
 กระทำความรุนแรง และถูกปฏิเสธจากสังคม เพราะจะเกิดความวุ่นวายและไร้ระเบียบขึ้น นอกจากนี้
 สันติภาพจะมีความหมายโดยตรงถึงความสงบแล้ว ยังมีความหมายกว้างไปถึง “ภาวะที่มีความ
 สมานฉันท์ ภารดรภาพ และความสามัคคีกลมเกลียวในสังคมมนุษย์ ระหว่างประเทศ ระหว่างเชื้อชาติ
 มีความอยู่ดีกินดีและมีเสรีภาพ”^{๑๙}

๘. สันติภาพในความหมายเชิงคุณค่า

บางลัทธิให้ความหมายของสันติภาพว่าเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสงคราม “ความคิดเกี่ยวกับ
 สันติภาพของตะวันตก โดยเฉพาะลัทธิสันติภาพสมบูรณ์ ถือว่าสันติภาพเป็นความดีอย่างเด็ดขาด และ
 สงครามเป็นความชั่วอย่างเด็ดขาด”^{๒๐} แนวคิดลักษณะนี้ให้ความหมายของสันติภาพในเชิงปฏิเสธ
 ความรุนแรง มองการใช้ความรุนแรงว่าเป็นความชั่วร้ายที่อยู่ตรงกันข้ามกับความดีงาม ส่วนสันติภาพ
 เป็นฟากฝั่งของความดีงามที่อยู่ตรงกันข้ามกับการใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นการให้ความหมายแบบแยก
 ส่วนระหว่างสันติภาพและความรุนแรงว่าเป็นสิ่งที่ตัดขาดจากกัน แสดงให้เห็นแง่มุมของการตีค่า
 เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างคุณค่ากับการทำลาย สันติภาพในความหมายนี้จึงเสี่ยงต่อ
 การเลือกข้าง ขาดการยอมรับจากผู้ที่ใช้ความรุนแรง ซึ่งอาจทำให้เป็นชนวนที่ทำให้เกิดความรุนแรงใน
 รูปแบบใหม่ที่ไม่ปรากฏรูป ซึ่งจะทำความรุนแรงซับซ้อนมากยิ่งขึ้น สันติภาพในความหมายเชิง
 คุณค่าจึงเป็นคุณประโยชน์ ส่วนความรุนแรงถือเป็นสิ่งชั่วร้าย

๙. สันติภาพในความหมายของสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง

ในสภาพความเป็นจริงทางสังคมย่อมเป็นไปได้ที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน
 เพราะความขัดแย้งทำให้เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง หากเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์เรียกว่า
 เป็นการพัฒนา แต่หากเปลี่ยนแปลงในทางร้ายก็จะทำให้เกิดความรุนแรง ซึ่งแทบเป็นไปได้เลยที่จะ
 ทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน แม้แต่การอยู่ตามลำพังก็ยังมี ความขัดแย้งกับตัวเอง แต่มีสภาวะ
 หนึ่งที่เป็นสภาวะของความไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรง ที่กลุ่มนักคิดทางศาสนาเรียกว่าสันติภาพ
 โดยเฉพาะนักคิดทางพุทธศาสนา พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์ไว้ว่า “สภาวะแห่งสันติภาพกับสภาวะ
 แห่งนิพพานว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ท่านได้นิยามสันติภาพไว้ว่า สันติ แปลว่า ความสงบ เป็นชื่อหนึ่งของ

^{๑๗} คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิด กุญฺญ”, *ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิต
 วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๑๙} ชลธิรา สัตยาวัฒนา, *กึ่งศตวรรษขบวนการสันติภาพ : การรับรู้ ความจริงทางประวัติศาสตร์ด้วย
 กระบวนทัศน์ของฝ่ายประชาชน*, (กรุงเทพมหานคร : หจก.บี.เจ.เพลท โปรเซสเซอร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒-๓.

^{๒๐} โคชิโร โอคาคุระ, *ขบวนการปลดปล่อยประชาชนชาติ เอเชีย อาฟริกา ลาตินอเมริกา, แพลโดย
 วิชาและรักษา*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕๑.

พระนิพพาน คือ คำที่ใช้แทนกันได้ สรุปรว่า สันติ คือ นิพพานนั่นเอง”^{๒๑} ทางพุทธศาสนาเห็นว่า นิพพานเป็นสภาวะที่ทำให้มนุษย์เกิดสันติภาพภายใน ซึ่งเป็นสันติภาพระดับสูงสุดในพุทธศาสนา เป็นสภาวะที่รู้แจ้งโลกและชีวิต เข้าใจสภาพความเป็นจริง ปราศจากภาวะของความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งภายในและภายนอก “เป็นอิสรภาพ คือ หลุดพ้นจากความบีบคั้น ทำให้เกิดความสงบสุข ศานติ อิสรภาพ ความสงบ ความสุขและสันติภาพจึงเป็นเรื่องเดียวกัน อีกทั้งยังมีความหมายไปไกลสุดถึงนิพพาน คือ ความหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสิ้นเชิง”^{๒๒} สันติภาพที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรงจึงมีความหมายเกินความไปถึงความสงบภายนอกคือความไม่ขัดแย้งและความไม่รุนแรง รวมไปถึงสันติภาพภายในคือการที่จิตสงบระงับจากกิเลสตัณหา ซึ่งเป็นสภาวะเดียวกับนิพพาน “นิพพานเป็นสภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์ ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์”^{๒๓} กลุ่มนี้มองว่าสันติภาพที่แท้จริงจะต้องเป็นภาวะที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง ทั้งในมิติเชิงปัจเจกและเชิงสังคม แม้จะยอมรับว่าเป็นไปได้ยากในเชิงสังคม แต่ก็ไม่ใช่จะเป็นไปไม่ได้

๑๐. สันติภาพในความหมายของสิ่งสากล

สันติภาพยังได้รับการจำกัดความง่ายๆ ว่าเป็นภาวะที่ปราศจากสงคราม ทั้งที่อาจมีแนวทางในการนิยามให้กว้างและลึกกว่านั้น ด้วยเหตุนี้เอง “การแสวงหาสันติภาพจึงมักถูกมองว่าเป็นเรื่องเพ้อฝัน ห่างไกลจากความเป็นจริงและไม่อาจทำให้เป็นความจริงขึ้นมาได้”^{๒๔} จึงเป็นปัญหาให้ต้องขบคิดว่าสันติภาพแบบใดที่สามารถทำให้เป็นความจริงขึ้นมาได้ด้วยศักยภาพของมนุษย์เอง และสามารถสัมผัสได้ในเชิงปรากฏการณ์สากล “สันติภาพสากล (International Peace) จึงหมายถึง สันติภาพซึ่งจะนำความสงบปลอดภัย และความสุขมาสู่ประชากรของทุกประเทศ จึงมีความหมายและขอบเขตกว้างขวางกว่าภาวะปลอดสงคราม สันติภาพสากลจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อได้ขจัดความทารุณโหดร้ายทุกรูปแบบให้หมดไป”^{๒๕} กลุ่มนี้มองว่าสันติภาพควรเป็นความจริงสากลที่สามารถเข้าถึงได้จริง และเป็นสภาวะที่เป็นความจริงทางปรากฏการณ์ที่เข้าถึงได้เหมือนกันทุกเชื้อชาติ คือ ความสงบสุขและปลอดภัยในชีวิต

๑๑. สันติภาพในความหมายของสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้

กลุ่มนี้เห็นว่าสันติภาพเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ในทางปรากฏการณ์จริง “สันติภาพเป็นความรับรู้ต่อสิ่งที่มีอยู่จริง เป็นรูปธรรมที่มนุษย์และสังคมพึงปรารถนา”^{๒๖} โดยเห็นว่าสันติภาพ

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^{๒๒} ประเวศ วะสี, *บนเส้นทางชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙๗.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๖.

^{๒๔} ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, *มนุษย์กับสันติภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐.

^{๒๕} พระมหาพรหมพงศ์ กวีวิโส (ศรีสุเมธิตานนท์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องสิทธิของจอนห์น ล็อก กับพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๒๖} คณะอาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๐.

หมายถึงสิ่งที่เป็นจริงทางสังคม สามารถจับต้องหรือสัมผัสได้จริงไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน “สันติภาพคือสถานะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ไม่ได้ปราศจากความขัดแย้ง เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในเชิงสังคม”^{๒๗} ความขัดแย้งเป็นความจริงเชิงโลกียะ เป็นธรรมดาหรือธรรมชาติของโลกและความจริงทางสังคม การให้ความหมายสันติภาพว่า เป็นสภาพที่ปราศจากความรุนแรง แต่ยังมีความขัดแย้งกันอยู่ เพราะความขัดแย้งเป็นความจริงทางสังคม เมื่อมนุษย์มีความขัดแย้งกันก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์ขาดสันติภาพ ตราบใดที่ยังไม่เลือกใช้วิธีการรุนแรงในการจัดการกับความขัดแย้ง ซึ่งสันติภาพในความหมายนี้ดูเหมือนจะมีโอกาสเป็นจริงทางสังคมได้มากที่สุด ซึ่งไม่ใช่สันติภาพเชิงอุดมการณ์หรืออุดมคติ แต่เป็นสันติภาพที่ไม่ได้ปฏิเสธความขัดแย้ง และเป็นสันติภาพในระดับที่อยู่กับความขัดแย้งอันเป็นปรากฏการณ์จริงของสังคมได้โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน

การนิยามความหมายของสันติภาพแตกต่างกัน จึงนำไปสู่การปฏิบัติการต่อสันติภาพต่างกัน โดยการนิยามความหมายข้างต้นทำให้เห็นแง่มุมที่มีต่อสันติภาพกว้างขึ้น โครงสร้างความหมายของสันติภาพมี ๑๑ ลักษณะ คือ ความสงบ, ความสัมพันธ์กับความขัดแย้ง, ภาวะการณ์ไม่ใช้ความรุนแรง (ยอมรับว่าความรุนแรงยังคงอยู่ แต่ไม่นำมาใช้), ภาวะที่ปราศจากสงคราม (แต่จะมีความรุนแรงในรูปแบบอื่น), ความไม่เห็นแก่ตัว, อุดมคติ (มาตรฐานของความดีงาม), วิธีการที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย (สันติวิธี-สันติภาพ), เชิงคุณค่า, ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง, สิ่งสากล (ความสงบ ความสุข ความปลอดภัย), และภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ก็สามารถขัดแย้งกันได้, นิยามความหมายของสันติภาพโดยสรุป มีความหมายในเชิงรุก คือ การไม่ใช้ความรุนแรงต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติทุกรูปแบบ นอกจากนี้ยังมีความหมายเชิงรับคือการดำเนินชีวิตด้วยความสงบสุขและปลอดภัย

ดังนั้น การศึกษาสันติภาพจึงต้องศึกษาทั้งความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติวิธีและสันติภาพ เพราะเป็นโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกันใน ๒ ลักษณะ คือ โครงสร้างที่เป็นอุปสรรคต่อสันติภาพและโครงสร้างที่ส่งเสริมสันติภาพ โดยโครงสร้างที่เป็นอุปสรรคของสันติภาพประกอบไปด้วยความขัดแย้งและความรุนแรง ซึ่งเป็นต้นเหตุของการขาดสันติภาพ ส่วนโครงสร้างที่ส่งเสริมสันติภาพ ได้แก่ สันติวิธี ซึ่งเป็นวิธีการที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย สันติวิธีจึงเป็นมรรควิธีไปสู่สันติภาพ

๒.๑.๒ ประเภทของสันติภาพ

เนื่องจากสันติภาพมีหลายความหมายดังที่ได้กล่าวถึงแล้วนั้น โดยหัวข้อนี้มุ่งศึกษาสันติภาพว่ามีกี่ประเภท แต่ละประเภทมีคุณลักษณะอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามค้นหาคำตอบ และพบว่าสันติภาพมีหลายประเภท ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

๑) ประเภทของสันติภาพเชิงทวิลักษณะ สันติภาพแบบทวิลักษณะเป็นการบ่งบอกคุณสมบัติเฉพาะตัวของสันติภาพว่ามีคุณมากหรือน้อย ให้คุณในวงแคบหรือให้คุณในวงกว้าง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ สันติภาพเชิงลบและสันติภาพเชิงบวก ดังนี้

(๑) สันติภาพเชิงลบ

กลุ่มนักสันตินิยมมองสันติภาพได้หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการตีความสันติภาพเชิงสังคมว่า “สันติภาพคือสภาพที่ไร้สงคราม สันติภาพคือการไร้ความรุนแรง สันติภาพคือสภาพที่ไร้ความ

^{๒๗} พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๘.

ขัดแย้งและไร้ความรุนแรง การสร้างนิยามสันติภาพของแต่ละกลุ่มสร้างขึ้นบนฐานของสภาพที่เป็นจริงในแต่ละสังคม เวลาและสถานการณ์”^{๒๘} โดยกลุ่มนี้มักจะมองว่าสันติภาพต้องไม่มีการใช้ความรุนแรง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม หรือไม่ว่าจะเป็นการกระทำความรุนแรงทางร่างกายหรือการทำสงคราม แม้แต่การสร้างสันติภาพโดยการใช้อกองกำลังก็ตาม “เป็นสันติภาพติดอาวุธ (Armed Peace) สันติภาพในภาวะเช่นนี้เป็นสันติภาพที่รัฐต่างๆ อยู่ในสภาพของการเตรียมพร้อมเพื่อทำสงคราม อันเนื่องมาจากปัญหาความไม่ลงรอยและผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน ตลอดถึงความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน”^{๒๙} สันติภาพในประเภทที่ไม่มีสงครามจึงมีลักษณะปฏิเสธความรุนแรง หรือเป็นสันติภาพในลักษณะที่ไม่ใช้ความรุนแรง “เพราะสภาพที่ไม่มีสงคราม (the absence of war) จะมีข้อสังเกตว่าเป็นเชิงปฏิเสธ (negative) ซึ่งไม่ค่อยเหมาะสม ในขณะที่เลิกสงครามแล้วเรียกว่าสันติภาพหรือไม่ ทั้งที่ความทุกข์ยากของทั้งสองฝ่ายยังไม่หมดไป นักวิจัยสันติภาพจึงมักนิยามความหมายสันติภาพเชิงบวก (Positive) เพราะคลุมไปถึงความยุติธรรมและการพัฒนาตนเองด้วย”^{๓๐} แม้ว่าสันติภาพเชิงลบจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพก็ตาม ก็ยังมีข้อสงสัยในเชิงขอบเขตว่าสันติภาพเชิงลบจะอยู่ในขอบเขตของการไม่ใช้ความรุนแรง และถูกมองว่าเป็นสันติภาพที่เน้นเชิงปัจเจกชนมากกว่าสังคม ในขณะที่พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสันติภาพเชิงลบว่า “ความสงบแห่งทิฐิ อันหมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในชุมชนหรือสังคม ไม่มีการทะเลาะ บาดหมาง แกร่งแย่ง วิวาท และมุ่งทำลายกันด้วยทิฐิรวมไปถึงตณหาและมานะด้วย”^{๓๑} แนวคิดลักษณะนี้ล้วนแสดงให้เห็นความสันติภาพเชิงปัจเจก โดยเน้นไปที่การปฏิบัติทางจิตเพื่อให้เกิดความสงบของตณหา มานะ และทิฐิ รวมไปถึงการบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นสันติภาพที่ถาวรต่อไป ดังนั้น สันติภาพเชิงลบจึงเป็นการปฏิเสธการใช้ความรุนแรงหรือสงครามทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อยู่ในขอบเขตของการไม่ใช้ความรุนแรงเท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นสันติภาพที่มีขอบเขตแคบและนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้น้อย เพราะหากมองแค่ว่าเป็นภาวะที่ปราศจากการใช้ความรุนแรงเพียงอย่างเดียวก็ถือว่าเป็นสันติภาพ ย่อมไม่อาจก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ทางสังคม แม้จะไม่ใช้ความรุนแรงแต่ประชาคมโลกก็ยังคงไม่มีความสุข เพราะยังมีความเหลื่อมล้ำและเอารัดเอาเปรียบกันอยู่ หรือขาดความยุติธรรม การมองสันติภาพในขอบเขตของการไม่ใช้ความรุนแรงอาจทำให้ขาดปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นรูปธรรมหรือสอดคล้องกับปัญหาอื่นๆ ที่โลกกำลังประสบอยู่ แม้จะยอมรับว่าสันติภาพเชิงลบจะมีคุณประโยชน์ แต่ก็ยังเป็นคุณประโยชน์ในทางระงับยับยั้งสงครามและความรุนแรงเท่านั้น ซึ่งถือว่ายังไม่ครอบคลุมสันติภาพในทุกแง่มุม รวมทั้งลดทอนคุณค่าของสันติภาพลง

(๒) สันติภาพเชิงบวก

สันติภาพเชิงบวกจะมีขอบเขตกว้างกว่าสันติภาพเชิงลบ เพราะไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่การไม่ใช้ความรุนแรงเท่านั้น แต่มีการเพิ่มพูนคุณประโยชน์ให้กับสันติภาพไปถึงแง่มุมอื่นทางสังคมด้วย มี

^{๒๘} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๔), หน้า ๔๑๒.

^{๒๙} สุรชาติ บำรุงสุข, สงคราม : จากยุคบุพกาลสู่ศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีสันติ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

^{๓๐} อ่างแล้ว, ประชุมสุข อาชวอำรุง, ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ, หน้า ๑๑๕.

^{๓๑} อ่างแล้ว, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๑๗.

พลังสร้างสรรค์สังคมกว้างขึ้น เพราะนอกจากการไม่ใช้ความรุนแรงแล้วยังมีความยุติธรรม เสรีภาพ และสิทธิมนุษยชน เป็นต้น พุทธศาสนาเห็นว่า “บุคคลมีความเสมอภาค ถึงแม้ว่ามนุษย์เกิดมาจะไม่ได้เป็นเสรี แต่มนุษย์ก็เท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีและสิทธิที่จะบรรลุถึงความหลุดพ้นหรือเสรีภาพ”^{๓๒} พุทธศาสนาเห็นว่าทุกชีวิตมีสิทธิ์ที่จะพัฒนาตนเองได้ ทั้งทางกายภาพและจิตใจ จึงได้มีคำสอนที่เป็นมรรควิธีสู่สันติคือมรรคมีองค์ ๘ โดยใช้เครื่องมือสู่สันติคือสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งมีมนุษย์เป็นตัวชีวิตความเป็นตัวตนของสันติ เมื่อสามารถบรรลุถึงสันติแล้วก็มีปฏิบัติการเชิงสังคมด้วยการนำสิ่งที่บรรลุมาสั่งสอน หรือนำมาช่วยแก้ปัญหาสังคมด้านต่างๆ นอกจากมนุษย์จะมีศักยภาพที่จะไม่ใช้ความรุนแรงแล้วยังมีศักยภาพที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุขด้วย “ค่าแห่งความเป็นมนุษย์ มีพลังการสร้างสรรค์วัฒนธรรม รักษาสิ่งแวดล้อม และการดำรงอยู่ร่วมกันของชีวิตกับสิ่งไร้ชีวิตอย่างมีความสุข” และชีวิตของมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตอื่นได้โดยไม่ทำลายกัน^{๓๓} “การทำเกษตรกรรมในฐานะสงครามกำลังถูกแทนที่ด้วยเกษตรกรรมในฐานะสันติภาพ ทำให้เกิดสันติภาพของดิน สันติภาพของโลก สันติภาพของสัตว์ และสันติภาพของประชาชน”^{๓๔} ยิ่งกว่านั้น โยฮัน กัลตุง ยังได้นำเสนอทางเลือกแก่สังคมด้วย “แนวคิดสันติภาพเชิงโครงสร้าง โดยตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับสันติภาพไว้ว่า สันติภาพไม่ได้เป็นเพียงสันติภาพระดับประเทศหรือรัฐเท่านั้น หากหมายถึงสันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างภายนอกและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก”^{๓๕} ซึ่งถือเป็นมุมมองสันติภาพเชิงบวกที่กว้างขวางโดยไม่ได้นำมนุษย์มาเป็นศูนย์กลางของการกำหนดสันติภาพ แต่ได้นำมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อมและโลกมาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่น ซึ่งไม่ใช่การมองสันติภาพเพียงแค่การกระทำระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่เป็นปฏิบัติการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่นด้วย “ที่เห็นเด่นชัดคือกลุ่มสันติภาพเขียว หรือกรีนพีซ อันเป็นองค์กรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่ก็เป็นองค์กรที่เคลื่อนไหวทางการเมืองระดับโลกด้วย คนทำงานให้กรีนพีซจำนวนมากเป็นนักวิชาการที่ชาญฉลาด และใช้เครื่องมือที่ทันสมัย”^{๓๖} กลุ่มนี้จะเคลื่อนไหวทางสันติภาพหลากหลายรูปแบบ เพื่อเรียกร้องให้เกิดกระบวนการปรับตัวของมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเรียกร้องให้ยกเลิกการทำลายหรือสร้างมลภาวะให้กับโลก ให้ความสำคัญกับแผนการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ กลุ่มนี้เห็นว่าสันติภาพจะต้องเป็นการไม่ทำลายสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ด้วย หากไม่ทำลายสิ่งอื่นก็จะไม่ได้รับผลกระทบจากภาวะการณ์หรือภัยคุกคามทางธรรมชาติ

ดังนั้น สันติภาพเชิงบวกจึงไม่ได้มีขอบเขตเพียงแค่การไม่ทำความรุนแรงหรือทำสงครามระหว่างมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการไม่ก่อความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือความรุนแรงเชิง

^{๓๒} เสน่ห์ จามริก, **พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๓๓} สันสิทธิ์ ขวลิธดำรง, **รัฐศาสตร์ภาพกว้าง**, (กรุงเทพมหานคร : สวิชาญการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^{๓๔} วันทนา ศิวะ, **ประชาธิปไตย : ความยุติธรรม ความยั่งยืน และสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๘.

^{๓๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, หน้า ๑๒๘.

^{๓๖} ทอพอเลอร์และอัลวิน, **สงครามและสันติภาพแห่งศตวรรษที่ ๒๑**, (กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๐-๒๗๑.

วัฒนธรรมและความรุนแรงโดยตรง ทำให้สังคมมีสิทธิเสรีภาพ มีความยุติธรรม เคารพในสิทธิมนุษยชน การเฉลี่ยปัจจัย ๔ ให้ทั่วถึงกัน การยอมรับความหลากหลายทางชาติพันธุ์และทัศนคติที่แตกต่าง สามารถสร้างสรรค์คุณประโยชน์ต่อโลกได้มากกว่าสันติภาพเชิงลบ นอกจากนี้สันติภาพเชิงบวกยังมีขอบเขตกว้างไปถึงสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติด้วย โดยใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติด้วยความประหยัดและรักษา พื้นฟู อนุรักษ์ เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

๒) ประเภทของสันติภาพเชิงทวิภาวะ

นอกจากสันติภาพจะบอกถึงคุณลักษณะแล้ว ยังมีสันติภาพอีกประเภทหนึ่งที่บ่งบอกสภาวะของสันติภาพ คือ สันติภาพเชิงทวิภาวะ ซึ่งเป็นสันติภาพประเภทที่ได้มาจากการตีค่าของสันติตามภาวะหรือสิ่งที่ปรากฏ โดยให้น้ำหนักไปในทางคุณค่าของสันติภาพต่อมนุษย์และโลกตามสภาวะซึ่งสันติภาพเชิงทวิภาวะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) สันติภาพภายใน

สันติภาพประเภทนี้จะเริ่มต้นเมื่อแต่ละคนมีความสุข สงบภายใน เราก็จะมีความสุขสงบสุขต่อทุกคนที่อยู่รอบตัว เมื่อสังคมของเรามีความสุข ก็จะแบ่งปันความสุขแก่สังคมใกล้เคียงเรื่อยไป โยฮัน กัลตุง จึงสรุปว่า “สันติภาพที่แท้จริงต่อตัวเราเองและโลกรอบตัวเรา เป็นสิ่งที่เราจะเข้าถึงได้ด้วยการพัฒนาสันติสุขทางใจ”^{๓๗} สันติภาพภายในเริ่มต้นจากสันติที่เกิดขึ้นภายในก่อน สันติภายในจะเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เกิดสันติภาพภายนอกหรือสันติภาพในลักษณะหรือประเภทอื่นๆ สันติภาพภายในแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) สันติภาพระดับความสงบทางจิต

สันติภาพภายในเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากจิตที่มีสันติภาพ ซึ่งเป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากจิตแล้วขยายออกไปสู่สันติภาพระดับอื่น เป็นพื้นฐานของสันติภาพเชิงปัจเจก “สันติภาพภายนอกเกิดมาจากสันติภาพภายในจิตใจ สันติภาพภายนอกไม่ว่าระดับใด สามารถเกิดขึ้นอย่างถาวรได้หากสมาธิในสังคม ประเทศ หรือโลกมีจิตใจที่สงบ ใฝ่สันติ ภาวะจิตใจเชิงบวกที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการสร้างสันติภาพภายนอก ความขัดแย้ง สงคราม การเบียดเบียน เช่นฆ่า ทารุณ การกดขี่บังคับ เริ่มจากจิตใจ การป้องกันไม่ให้เกิดภาวะเหล่านั้นจะต้องเริ่มจากการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นภายในใจของทุกคน”^{๓๘} และเมื่อจิตสงบก็ทำให้กายและวาจาสงบขึ้นด้วย ซึ่งถือว่าเป็นสันติภาพระดับปัจเจกชน “สันติภาพระดับพื้นฐานที่สุดคือความสงบ ความสงบทางจิตใจก็ถือว่าเป็นสันติภาพในแง่หนึ่ง ความขัดแย้งในตัวบุคคลจะทำให้บุคคลขาดความสงบทางใจได้และบางกรณีก็ทำให้ขาดความสงบกับผู้อื่นด้วย”^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “สันติภาพไม่ควรละเลยมิติด้านปรากฏการณ์ทางจิตใจ เพราะว่าสันติภาพที่แท้จริงต้องตั้งขึ้นจากจิตใจมนุษย์ก่อน”^{๔๐} สันติภาพภายในระดับที่จิตสงบจึงจะทำ

^{๓๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๐๓.

^{๓๘} พระมหานรงค์ กนฺตสีโล (อุนคำ), จุดเด่นของพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่ : ทรีโอแอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๗๒.

^{๓๙} อ่างแล้ว, ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, มนุษย์กับสันติภาพ, หน้า ๒๔.

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๖.

ให้เป็นผู้เฝ้าสันติ ซึ่งเป็นสันติภาพในระดับที่ขมจืดให้สงบ โดยอาศัยกระบวนการฝึกหัดทางจิต ทางพุทธศาสนาเรียกว่ากระบวนการทางสมถกรรมฐาน ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบทางจิต

๒) สันติภาพระดับความรู้แจ้ง

สันติภาพเป็นภาวะหนึ่งที่เกิดจากการสลัดออกจากสังสารวัฏ ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์พัฒนาทางจิตจนถึงขั้นที่สามารถหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ “ทำให้เป็นผู้ดวเณ วณชาต ออก สลัด ออก หลุดพ้น ไม่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะ การบาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ้งม้าย มีใจเป็นอิสระ (จากกิเลส) อยู่”^{๔๑} ความสงบระงับจากอุปธิ คือ กิเลส ความพัวพัน เหตุแห่งการเวียนเกิด ชั้น ๕ หรือสภาวะอันเป็นที่ตั้งที่ทรงไว้แห่งทุกข์ ได้แก่ กาม กิเลส เบญจขันธ์ เป็นต้น สันติภาพประเภทนี้จะลึกกว่าสันติภาพที่เกิดจากความสงบทางจิต เนื่องจากเป็นสันติภาพที่เกิดจากการรู้แจ้งสัจธรรม ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่าการบรรลุอาสวักขยญาณ คือ ปัญญาที่สามารถทำลายกิเลสอาสวะให้หมดไปโดยสิ้นเชิง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการบรรลุนิพพาน ซึ่งถือเป็นปัญญาขั้นสูงสุดในพุทธศาสนา “ตราบใดที่จิตบุคคลยังมีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นเชื้อแห่งความขัดแย้งและสงคราม สันติภาพจะเกิดไม่ได้” สันติภาพในระดับความรู้แจ้งนี้จะทำให้จิตมีเสรีภาพหรืออิสรภาพ (Freedom) หลุดพ้นจากรากเหง้าของกิเลส ภาวะนี้ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง “วิมุตติ คือ ความหลุดพ้น ความดับกิเลส ภาวะไร้กิเลส ไม่มีทุกข์เกิดขึ้น มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองจนบรรลุธรรมขั้นสูงได้ เรียกว่า นิพพาน”^{๔๒} ซึ่งจะเป็นภาวะที่จิตสงบและมีปัญญารู้แจ้งด้วย ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นสันติภาพระดับถาวร หรือเป็นสันติภาพที่ไม่มีความขัดแย้งทางจิตและปราศจากความรุนแรง และจะทำให้เกิดสันติภาพทั้งทางปัจเจกชนไปถึงระดับสังคมด้วย “ทำให้เกิดความสงบสุขทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ที่เกิดจากการพัฒนาเพื่อยกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับของมนุษย์แต่ละคน ตั้งแต่การไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่มีความเห็นแก่ตัว จนในที่สุดถึงขั้นไม่มีกิเลสอาสวะใดๆ เหลืออยู่ในจิต คือ นิพพาน จัดเป็นสันติภาพทางธรรมะ”^{๔๓} และธรรมะก็นำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมอันเป็นกระบวนการสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก โดยปกติแล้วมักเข้าใจว่าสันติภาพภายในเป็นสันติภาพที่มีขอบเขตแคบกว่าสันติภาพภายนอก เพราะมองเพียงแค่สภาวะเท่านั้น ไม่ได้มองลึกไปถึงพลังสร้างสรรค์ที่ทำให้เกิดปฏิบัติการทางสังคม คือ การกระทำที่มีเจตจำนงมาจากความรัก ความเมตตา ความกรุณา ความมีสติรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ ท่านดิช นัท ฮันท์ กล่าวว่า “ถ้าเราอยู่ในปัจจุบันขณะอย่างมีสติ เราจะรู้ว่าต้องทำอะไร และเราจะพยายามทำสิ่งที่เป็นหนทางสู่สันติภาพ”^{๔๔} ดังนั้น ต่อข้อถามที่ว่าสันติภาพเกิดขึ้นที่ไหน ก็เห็นจุดเริ่มต้นของสันติภาพว่าเกิดมาจากภายในใจของแต่ละบุคคล ซึ่งมี ๒ ระดับ คือ ระดับที่จิตสงบกับระดับที่จิตหลุดพ้น ซึ่งทำให้เห็นการดำรงอยู่ของสันติภาพด้วย สันติภาพภายในไม่ได้มีขอบเขตเพียงแค่อันตรายทางจิตเท่านั้น แต่ยังมีพลังผลักดันให้เกิดสันติภาพประเภทอื่นด้วย ซึ่งถือว่ากระบวนการทางจิตเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพทั้งในบุคคลและสังคมในวงกว้าง รวมทั้ง

^{๔๑} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๗๕-๒๗๖/๓๘๔.

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒.

^{๔๓} อ่างแล้ว, คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิต ญฺญบ”, หน้า ๓๒.

^{๔๔} ดิช นัท ฮันท์, สันติภาพทุกอย่างก้าว, แปลโดย ประชา หุตานุวัตรและสุภาพร พงศ์พฤกษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๐.

เป็นพื้นฐานของสันติภาพประเภทอื่นต่อไป ซึ่งสันติภาพประเภทนี้จะเป็นแนวคิดแบบจิตนิยม โดยแบ่งตามคุณธรรมได้ ๒ ระดับ คือ สันติภาพระดับโลกียะ ซึ่งเป็นกระบวนการควบคุมจิตให้สงบ หรือหากไม่ถึงระดับความสงบก็สามารถควบคุมจิตไม่ให้ยกระดับไปสู่ความรุนแรงได้ ซึ่งเป็นสันติภาพในลักษณะข่มไว้ชั่วคราว จะทำให้เกิดสันติภาพในบางช่วงเวลา ส่วนสันติภาพภายในอีกระดับหนึ่ง คือ สันติภาพในระดับโลกุตระ ซึ่งเป็นสันติภาพที่เกิดจากความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาและวัตถุนิยมทั้งปวง ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นสันติภาพสูงสุดที่ถาวร ดำรงอยู่ในฐานะอันตมัสัจจะ

(๒) สันติภาพภายนอก

สันติภาพภายนอก หมายถึง “ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนหรือของสังคมหรือของโลกทั้งหมด ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนมองเห็นรับรู้ได้ และเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากการที่สังคมมีความสงบเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน”^{๔๕} ซึ่งเป็นสันติภาพภายนอกในภาวะที่ยังไม่มีความรุนแรง ส่วนสันติภาพภายนอกอีกรูปแบบหนึ่งคือการสร้างสันติภาพในระหว่างที่มีความขัดแย้งรุนแรง “เป็นกระบวนการที่แสดงออกด้วยความพยายามที่จะช่วยกันหาทางออกเพื่ออยู่ดี ปัญหาสงครามที่เกิดขึ้นแล้ว และหาทางป้องกันสงครามไม่ให้เกิดขึ้นอีก โดยหาทางออกที่ทำให้เกิดความพอใจด้วยกันทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ชนะและผู้แพ้ เรียกว่าเป็นสภาพแห่งความสมานฉันท์” เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งไม่ให้อุบัติไปสู่ความรุนแรง หรือเมื่อเกิดความรุนแรงแล้วก็พยายามหาทางออกด้วยสันติวิธี ปราชญ์การณหนึ่งที่ทำให้เห็นความพยายามแก้ปัญหามหาความรุนแรงระหว่างประเทศ คือ ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.๑๙๗๗ ประธานาธิบดีอัลวาร์ ซาดัท แห่งประเทศอียิปต์ ได้ทำให้โลกตะลึงโดยการเสนอที่จะบินไปกรุงเยรูซาเล็ม เมืองหลวงของศัตรูเพื่อเจรจาสันติภาพ เป็นครั้งแรกที่เขาได้ทะลวงกำแพงทางจิตวิทยาที่กั้นขวางระหว่างชาวอาหรับและอิสราเอล ก่อนหน้านั้นไม่มีผู้นำอาหรับคนใดยอมรับถึงการมีอยู่ของรัฐอิสราเอลต่อสาธารณะ ไม่แม้กระทั่งจะยอมเอ่ยชื่อรัฐนั้นด้วยซ้ำ แต่มักเรียกว่า “ลัทธิการยึดปาเลสไตน์” เพียงชั่วข้ามคืนเดียวของการเดินทางอันน่าประหลาดใจของซาดัทไปยังกรุงเยรูซาเล็มที่เกิดขึ้นเพียงในหนึ่งสัปดาห์หลังจากที่เขาเสนอความคิด ก็เป็นภาพตรึงตราของคนนับล้านๆ ทั้งชาวอิสราเอลและชาวอาหรับ และได้สร้างบรรยากาศที่นำไปสู่การตกลงสันติภาพที่แคมป์เดวิดระหว่างอียิปต์กับอิสราเอล^{๔๖} ปราชญ์การณนี้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับความมีอยู่จริงของฝ่ายตรงข้าม และแสดงความให้เกียรติกัน จากนั้นก็สร้างความไว้วางใจกันด้วยการสร้างความสัมพันธ์มิตร โดยเลือกวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหามหาความขัดแย้ง ข้อตกลงในการร่วมมือกันสร้างสันติภาพจึงเป็นพันธสัญญาของมวลมนุษยชาติ

ปณณญสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพ เพราะเชื่อว่าสิ่งดังกล่าวสามารถทำให้เกิดขึ้นภายในกลุ่มสังคม ประเทศ ระหว่างประเทศ และโลก จะส่งผลทำให้เกิดสันติภาพได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือจากประเทศสมาชิกทั้งหลายอย่างจริงจังและจริงใจ ส่วนหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวก็มีอยู่อย่างสมบูรณ์ มีความลึกซึ้งกว้างไกลและครอบคลุมยิ่งกว่า เพราะสันติภาพในทางพระพุทธศาสนาเป็นสันติภาพที่ถาวร เมื่อเข้าถึงแล้วได้ชื่อว่าเป็นผู้ปลดปล่อย

^{๔๕} อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, หน้า ๖.

^{๔๖} วิลเลียม ยูรี, กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุนิสร่วมกัน, (กรุงเทพมหานคร : สวนเงินมีมา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๘.

เครื่องพันธนาการทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง ซึ่งมนุษย์ทุกคนก็สามารถเข้าถึงได้โดยเสมอภาคกัน ท่าทีของพุทธศาสนาต่อการเข้าถึงสันติภาพปรากฏในช่วงที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสุภัททะว่า “ถ้าภิกษุมีความเป็นอยู่โดยชอบแล้วโลกก็ไม่ว่างจากพระอรหันต์ เมื่อถามว่าจะดำเนินชีวิตอย่างไร ก็ทรงตอบว่าดำเนินชีวิตในแบบที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์”^{๔๗} พระอรหันต์เป็นผู้ที่มีความสงบระงับ ทั้งสงบจิตสงบจากการรู้แจ้ง และมีพฤติกรรมสงบ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งกับตนเองและผู้อื่น การดำเนินชีวิตแบบโลกไม่ว่างจากพระอรหันต์จึงเป็นการดำเนินชีวิตด้วยความสงบ โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์จึงมีความหมายว่าโลกไม่ว่างจากผู้สงบ การดำเนินชีวิตอย่างผู้สงบก็คือการไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ซึ่งจะมีผลทำให้โลกสงบด้วย อันเป็นสันติภาพภายนอก ทำให้บุคคล สังคมและโลกไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน มีแต่ความรัก ความผูกพัน ความยุติธรรม เสรีภาพและเคารพในสิทธิมนุษยชน รวมทั้งมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

๓) ประเภทของสันติภาพตามช่วงเวลา

สันติภาพเป็นช่วงเวลาที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสันติภาพเป็นเพียงช่วงเวลาหนึ่งของมวลมนุษยชาติ ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์จะสามารถบริหารช่วงเวลานั้นได้ยืดหยุ่นมากน้อยแค่ไหน และพบว่าสันติภาพแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงเวลา คือ

(๑) สันติภาพชั่วคราว คือ สันติภาพที่เกิดขึ้นในระยะเวลานั้นๆ ช่วงเวลาไม่นาน ไม่เกิดขึ้นเป็นประจำและไม่คงอยู่ตลอดไป สันติภาพชั่วคราวจึงเกิดขึ้นบางช่วงเวลาหรือช่วงขณะ ซึ่งอาจเป็นการว่างเว้นจากการใช้ความรุนแรง แต่จะเป็นภาวะที่ตั้งอยู่ได้ไม่นาน เปรียบเสมือนกำแพงกันระหว่างความรุนแรงกับความรุนแรง ซึ่งเกิดขึ้นจากการยุติหรือระหว่างการเตรียมการใช้ความรุนแรง การแยกกันอยู่ การแทรกแซงโดยคนกลาง “สันติภาพชั่วคราวเกิดจากอำนาจบังคับช่วยกันจัด โดยอาศัยอำนาจเป็นเครื่องมือ ไม่ใช่สันติภาพที่แท้จริง และไม่ใช่อันติภาพถาวร”^{๔๘}

(๒) สันติภาพระยะยาว คือ ไม่ใช่สันติภาพที่มีความยาวเชิงเนื้อที่หรือระยะทาง แต่เป็นสันติภาพตามระยะเวลาเป็นการขยายช่องว่างระหว่างความรุนแรงให้กว้างมากขึ้น ทำให้เกิดช่วงเวลาที่ไม่ปราศจากความรุนแรงยาวนานขึ้น อาจใช้เวลาหลายปีหรือหลายช่วงอายุคน ซึ่งสันติภาพระยะยาวจะไม่มี ความรุนแรงเชิงกายภาพ เพราะความรุนแรงรูปแบบอื่นยังปรากฏอยู่ แต่มีผลกระทบน้อยลง สันติภาพระยะยาวนี้จึงเป็นความผ่อนคลายทางสังคม ไม่ตึงเครียด ไม่รุนแรงหรือไม่มีการทำสงคราม ซึ่งเกิดจากการร่วมกันทำข้อตกลง ทำสนธิสัญญา หรือทำปฏิญญาร่วมกัน เพื่อยุติการใช้ความรุนแรงต่อกัน สันติภาพระยะยาวไม่ใช่เพียงแค่ระดับบนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงสันติภาพระดับล่างคือระหว่างบุคคลและสังคมด้วย ๓. สันติภาพถาวร คือ สันติภาพที่เกิดขึ้นภายในใจที่เกิดจากความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา จัดเป็นสันติภาพเชิงภาวะ (สันติภาวะ) เมื่อสามารถปฏิบัติจนเข้าถึงภาวะนี้แล้วย่อมเข้าถึงสันติภาพถาวรได้เหมือนกันทุกคน พุทธศาสนาเรียกภาวะนี้ว่านิพพาน สันติภาพตามช่วงเวลาจึงเป็นประเภทที่ทำให้ทราบกำหนดเวลาของสันติภาพ โดยแสดงออกใน ๓ ระยะเวลา คือ สันติภาพชั่วคราว สันติภาพระยะยาวและสันติภาพถาวร ซึ่งจำแนกประเภทของสันติภาพออกตาม

^{๔๗} พุทธทาสภิกขุ, การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑.

^{๔๘} ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, วาทีธรรมว่าด้วยสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร : บ้านลานธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

ระยะเวลา และขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสันติภาพว่าสามารถใช้เวลาในการดำรงอยู่นานแค่ไหน หากมองตามสถานการณ์ก็จะเห็นว่าสันติภาพระยะยาวจะสัมผัสได้เชิงรูปธรรมมากกว่า เพราะมีกระบวนการที่เป็นระบบมากกว่าสันติภาพชั่วคราว ในขณะที่สันติภาพถาวรก็เป็นประสบการณ์ทางจิตที่หาตัวจับได้ยาก ถึงแม้จะยอมรับว่าเป็นภาวะที่เกิดขึ้นได้จริงก็ตาม

๔) ประเภทของสันติภาพแบบทวินัย

ถ้าหากมองสันติภาพโดยการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางก็จะเห็นว่าฐานของสันติภาพเกิดได้ ๒ นัย ด้วยกัน คือ

(๑) สันติภาพแบบอุปนัย คือ ความเห็นว่าสันติภาพเกิดจากส่วนย่อย แล้วขยายไปสู่ส่วนรวม โดยมีฐานเริ่มต้นมาจากจิตใจของมนุษย์ “เมื่อทำจิตใจให้เป็นสันติภาพแล้ว มนุษย์ก็เป็นมนุษย์ที่มีสันติภาพ เมื่อมนุษย์มีสันติภาพแล้วโลกก็จะมีสันติภาพ” โดยมองว่าความไม่มีสันติภาพเกิดจากการที่มนุษย์มีกิเลส ซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรงและเห็นแก่ตัว ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นในวงกว้างต่อไป “สันติภาพต้องมาจากความไม่เห็นแก่ตัว สันติภาพของโลกขึ้นอยู่กับสันติภาพส่วนบุคคล ถ้าบุคคลไม่มีสันติภาพแล้วโลกจะมีสันติภาพไม่ได้ สันติภาพโลกเกิดไม่ได้ถ้าไม่มีสันติภาพบุคคล สันติภาพบุคคลอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว”^{๔๔} สันติภาพแบบอุปนัยนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นแนวคิดทางศาสนา หรือนักจิตนิยม ซึ่งเห็นว่าการสร้างสันติภาพควรเริ่มต้นจากภายในสู่ภายนอก จากจิตสู่พฤติกรรมและจากพฤติกรรมของคนไปสู่พฤติกรรมสังคม เมื่อคนที่มีความเห็นแก่ตัวอยู่ร่วมกันในโลกมากขึ้น ก็กลายเป็นโลกแห่งความเห็นแก่ตัว

(๒) สันติภาพแบบนิรนัย คือ สันติภาพในรูปแบบที่ทำให้สังคมมีสันติภาพ เมื่อสังคมมีสันติภาพแล้วคนในสังคมก็จะมีสันติภาพไปด้วย มุมมองลักษณะนี้จึงทำให้เกิดความพยายามที่จะทำให้สังคมมีระเบียบ จึงได้ร่างระเบียบ กติกา กฎหมาย พันธสัญญาหรือปฏิญญาเพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม หรือเป็นการปรับโครงสร้างให้เอื้ออำนวยต่อการเกิดสันติภาพ เพื่อนำโครงสร้างเหล่านั้นมาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบมนุษย์ให้มีแนวทางปฏิบัติร่วมกัน

ดังนั้น สันติภาพแบบทวินัยจึงจำแนกออกเป็น ๒ ประการ คือ สันติภาพที่เห็นว่ามนุษย์เป็นพื้นฐานของสันติภาพ การจะทำให้เกิดสันติภาพจึงต้องเริ่มต้นจากภายในสู่ภายนอก แล้วขยายผลไปสู่สังคมต่อไป กลุ่มนี้เห็นว่าเมื่อคนดีแล้วย่อมทำให้สังคมเป็นสันติภาพด้วย สันติภาพประเภทนี้เป็น การมองในระดับล่างสู่บน ปัญหาของการมองลักษณะนี้ก็คือ เราจะรู้ได้อย่างไรว่าคนนั้นมีจิตใจที่เป็นสันติภาพ พฤติกรรมที่เขาแสดงออกอาจเป็นการเสแสร้งแกล้งทำดีก็ได้ ในขณะที่จิตแฝงไปด้วยความละโมภและพยาบาทอย่างรุนแรง แม้จะยอมรับว่าจิตใจมีผลต่อพฤติกรรมก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่จับต้องทางรูปธรรมได้ยาก ส่วนสันติภาพอีกประการหนึ่งคือ สันติภาพแบบนิรนัยจะมีลักษณะเป็นโครงสร้างระดับบนสู่ล่าง ซึ่งจะมีปัญหาคือมีผู้กำหนดนโยบายเพียงไม่กี่คนเพื่อนำมาใช้กับคนส่วนใหญ่ หากมีอคติหรือขาดความรอบครอบอาจก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านการปฏิบัติได้ ซึ่งจะเป็นชนวนนำไปสู่ความรุนแรงรอบใหม่และมีรูปแบบที่แตกต่างออกไป

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

๕) ประเภทของสันติภาพเชิงระบบ

สันติภาพสามารถเกิดขึ้นได้หลากหลายรูปแบบและหลายประเภท ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่หากมองการเกิดสันติภาพในมิติของระบบก็จะเห็นว่าการเกิดสันติภาพบางครั้งมนุษย์ไม่ต้องเข้าไปแทรกแซงก็เกิดสันติภาพได้ แต่บางสถานการณ์มนุษย์จะต้องเข้าไปแทรกแซงเพื่อทำให้เกิดสันติภาพจากการศึกษาพบว่าสันติภาพเกิดขึ้นได้ ๒ ระบบ คือ

(๑) สันติภาพที่ไม่เป็นระบบ คือ สันติภาพที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ได้ผ่านการแทรกแซงของมนุษย์ เช่น ความสงบของธรรมชาติ การเลิกทะเลาะวิวาทกันหลังจากฝ่ายหนึ่งยอมแพ้ การหยุดทำสงครามเพราะขาดเงินสนับสนุน หรือหยุดทำสงครามเพราะต่างฝ่ายต่างอ่อนล้าและสูญเสียมาก การขาดเสบียงอาหาร หรือกลุ่มที่เคยใช้ความรุนแรงมีศักยภาพลดน้อยลงจนไม่มีขีดความสามารถที่จะก่อความรุนแรงได้ เป็นต้น

(๒) สันติภาพที่เป็นระบบ คือ สันติภาพที่มนุษย์เข้าไปแทรกแซงอย่างเป็นกระบวนการ หรือเป็นสันติภาพที่มนุษย์ได้จัดการให้เกิดขึ้น เช่น การเจรจาสันติภาพ การทำสนธิสัญญาเพื่อสงบศึก การต่อรองหรือการไกล่เกลี่ยเพื่อยุติความรุนแรง ร่วมกันก่อตั้งองค์กรเพื่อสันติภาพขึ้น รวมทั้งการเฝ้าระวังรักษาเหยื่อที่ได้รับผลกระทบจากการใช้ความรุนแรง เป็นต้น

๖) ประเภทของสันติภาพตามระดับ

เมื่อกล่าวถึงสันติภาพครั้งใดก็จะมีคำถามตามมาว่าสันติภาพเกิดขึ้นได้กี่ระดับ เราจะจัดการกับความไม่เป็นสันติภาพในแต่ละระดับอย่างไร ซึ่งจะทำให้เห็นโครงสร้างที่แท้จริงของสันติภาพในระดับต่างๆ หากยังไม่เข้าใจระดับของสันติภาพก็จะทำให้การสร้างสันติภาพมีอุปสรรคมากขึ้น เมื่อจะศึกษาสันติภาพจึงควรเข้าใจขอบเขตของสันติภาพในระดับต่างๆ โดยแบ่งออกเป็น ๙ ระดับ^{๕๐} ๑) สันติภาพภายในบุคคล คือ สภาพที่ไม่มีความขัดแย้งในตัวบุคคล มีจิตใจสงบสุข ๒) สันติภาพระหว่างบุคคล คือ สภาพที่ไม่มีความขัดแย้งระหว่างบุคคล ๓) สันติภาพภายในหมู่คณะ คือ สภาพที่ไม่มีความขัดแย้งภายในหมู่คณะ ๔) สันติภาพระหว่างหมู่คณะต่างๆ คือ สภาพที่ไม่มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ๕) สันติภาพภายในเผ่าพันธุ์ ๖) สันติภาพระหว่างเผ่าพันธุ์ ๗) สันติภาพภายในชาติ ๘) สันติภาพระหว่างประเทศ ๙) สันติภาพโลก

สันติภาพแต่ละระดับจะมีความซับซ้อนที่แตกต่างกัน สันติภาพในระดับที่มีความกว้างใหญ่ออย่างสันติภาพระหว่างประเทศและสันติภาพโลกยิ่งมีองค์ประกอบและปัจจัยที่ซับซ้อน การดำเนินการเพื่อสันติภาพย่อมยากลำบากมากขึ้น ความเข้าใจระดับของสันติภาพทำให้สามารถจัดการกับความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถจำกัดวงไม่ใหัรุกรลามไปสู่ระดับอื่นต่อไป เช่น การที่ผู้นำประเทศมีการตอบโต้กันผ่านสื่อสารมวลชน ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นำประเทศ แต่ผู้นำเหล่านั้นก็จะนำประเทศไปสู่การทำสงคราม และอาจมีการดึงประเทศอื่นมาเป็นแนวร่วม ซึ่งจะทำให้สงครามมีความรุนแรงและขยายขอบเขตมากขึ้น ความซับซ้อนของปัญหาก็จะเพิ่มมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแปรูปมาจากการไม่มีสันติภาพระหว่างบุคคล คือ ผู้นำประเทศเพียง ๒ คนเท่านั้น แต่ก็ส่งผลสะท้อนไปถึงการขาดสันติภาพในระดับโลกด้วย เมื่อเข้าใจต้นตอของการขาดสันติภาพว่ามาจากระดับบุคคลก็สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะในระหว่างบุคคลเท่านั้น เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงในภาพกว้างต่อไป

^{๕๐} อ่างแล้ว, คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิต ญูบุ”, หน้า ๓๗.

๓) ประเภทของสันติภาพแบบไตรภาคี

การสร้างสันติภาพและผลที่เกิดจากการสร้างสันติภาพล้วนมีความสอดคล้องเป็นภาคีเดียวกัน จากการศึกษาพบว่าการสร้างสันติภาพควรเป็นภาคีเดียวกัน โดยภาคีเหล่านั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. สันติภาพโดยตรง คือ ความสงบที่เป็นรูปธรรมทันที เช่น หยุดการฆ่า หยุดการทำร้าย หยุดการกดขี่ ทรมาณทางกาย และหยุดสนับสนุนการใช้ความรุนแรง เป็นต้น

๒. สันติภาพโดยอ้อม คือ สันติภาพที่ไม่แสดงผลทันที แต่ต้องใช้เวลาานกว่าจะได้สันติภาพ และต้องใช้กระบวนการที่หลากหลาย บางครั้งเรียกสันติภาพเชิงโครงสร้าง เพราะเป็นการเข้าไปจัดการกับโครงสร้างทางสังคมให้เอื้อและส่งเสริมสันติภาพ รวมไปถึงกระบวนการที่ทำให้จิตใจสงบ การจัดสรรโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันและความยุติธรรม เป็นต้น

๓. สันติภาพเชิงวัฒนธรรม คือ มีความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและวิถีชีวิตที่ไม่ใช้หรือไม่ส่งเสริมความรุนแรง บางครั้งเรียกว่าวัฒนธรรมการใช้อำนาจหรือวัฒนธรรมของการใช้ความรุนแรง เพราะว่าวัฒนธรรมของการใช้อำนาจจะเป็นภาวะสุ่มเสี่ยงต่อการใช้ความรุนแรง หากมีสันติภาพเชิงวัฒนธรรมก็จะทำให้มีความเชื่อหรือประเพณีนิยมความรุนแรงน้อยลง โลกแห่งความพยายาม ความอาฆาต ความรุนแรงก็จะลดน้อยลงไปด้วย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเชิงสันติ สันติภาพแบบไตรภาคีเป็นส่วนเชื่อมประสานเป็นภาคีเดียวกัน โดยผลจากการหยุดใช้ความรุนแรงทำให้เกิดสันติภาพทันที ซึ่งเป็นสันติภาพที่ส่งผลโดยตรง ส่วนการจัดการโครงสร้างสังคมเพื่อไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง จะส่งผลให้เกิดสันติภาพทางอ้อม เมื่อโครงสร้างทางสังคมไม่เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ทำให้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีนิยมความสงบไปด้วย ซึ่งนำไปสู่วัฒนธรรมของสันติภาพ เช่น วัฒนธรรมชาวพุทธที่ปฏิบัติตามศีล ๕ อันเป็นวัฒนธรรมแห่งความเมตตา เป็นต้น

๔) ประเภทของสันติภาพตามสภาพ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้จำแนกสันติภาพตามสภาพออกเป็น ๔ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑) สันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากสงคราม ๒) สันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรง ๓) สันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง ๔) สันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้ “การตีความคำว่าสันติภาพจึงมักมีความแตกต่างกันในเชิงเป้าหมาย เช่น บางท่านมองว่าสันติภาพคือภาวะที่ไร้ซึ่งความขัดแย้งรุนแรง บางท่านจะตีความคำว่าสันติภาพว่ามนุษย์ขัดแย้งกันได้ แต่ไม่ควรจะใช้เวลารุนแรงเข้าไปเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา การตีความย่อมนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกัน”^{๕๑}

จะเห็นว่าสันติภาพมีหลายประเภท หากมองในมิติของการตีค่าก็จะเห็นว่าสันติภาพมีคุณค่าเป็นบวกและลบ จะให้ค่าเชิงประโยชน์ในวงกว้างหรือวงแคบ แต่เมื่อมองในเชิงภาวะก็จะเห็นว่าสันติภาพเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นได้ทั้งภายในและภายนอก ในขณะเดียวกันก็จะเห็นว่าการเกิดขึ้นของสันติภาพสามารถแบ่งได้ตามช่วงระยะเวลา คือ สันติภาพบางอย่างเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว เช่น การแยกคู่ขัดแย้งรุนแรงออกจากกัน สันติภาพบางอย่างมีระยะเวลายาวนาน เช่น การทำสัญญาสงบศึก การสร้างสัมพันธไมตรี สันติภาพบางอย่างมีความถาวร ซึ่งเป็นสันติภาพภายในที่หลุดพ้นจากกิเลสตัณหา

^{๕๑} อ่างแล้ว, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๙๑.

แต่ถ้ามองตามประเภทของการสร้างสันติภาพก็จะมีขอบข่ายอยู่เป็นทวินัย คือ รูปแบบการสร้างสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก หรือสร้างจากบุคคลขยายออกไปสู่สังคม (รูปแบบอุปนัย) และรูปแบบการสร้างสันติภาพจากภายนอกเข้ามาสู่ภายใน หรือสร้างจากสังคมเข้ามาสู่บุคคล (รูปแบบนิรนัย) นอกจากนี้ยังพบว่าสันติภาพสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยมูลเหตุมาจาก ๒ ระบบ คือ สันติภาพเชิงระบบ ซึ่งเกิดขึ้นจากการเข้าไปแทรกแซงของมนุษย์อย่างเป็นกระบวนการ เช่น การเจรจาสันติภาพหรือการทูตเชิงสันติ เป็นต้น และสันติภาพที่ไม่เป็นระบบ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากสันติภาพตามธรรมชาติ หรือเกิดจากคู่กรณีแยกกันไปเองในลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่รวมมือกันและไม่ทะเลาะกัน ซึ่งสันติภาพประเภทนี้มีอยู่ทั่วไปทุกสังคม

เมื่อมองสันติภาพเชิงระดับก็จะอยู่ในขอบข่ายของสันติภาพในบุคคล สันติภาพระหว่างบุคคลสันติภาพของหมู่คณะ สันติภาพระหว่างหมู่คณะ สันติภาพในเผ่าพันธุ์ สันติภาพระหว่างเผ่าพันธุ์ สันติภาพภายในชาติ สันติภาพระหว่างชาติ และสันติภาพร่วมกันทั้งโลก นอกจากสันติภาพเชิงระดับแล้ว ยังมีสันติภาพที่เป็นกระบวนการ ซึ่งจะมีความเชื่อมโยงกันเป็นไตรภาคี เมื่อมีความรุนแรงเกิดขึ้นจะต้องเร่งสร้างสันติภาพทางตรง โดยหาวิธีการยุติความรุนแรงให้ได้โดยเร็วที่สุด จากนั้นก็สร้างสันติภาพทางอ้อมโดยการทำสนธิสัญญา ปฎิญา ทำข้อตกลงร่วมกัน หรือร่วมกันก่อตั้งองค์กรสันติภาพขึ้น จากนั้นก็ยกระดับไปสู่กระบวนการสร้างสันติภาพทางวัฒนธรรม คือ การปลูกฝังวัฒนธรรมแห่งเมตตา ความเอื้ออาทร และลดวัฒนธรรมที่สร้างความรุนแรง อาชญากรรม พยาบาทหรือค่านิยมแบบแบ่งแยก เป็นต้น ซึ่งสันติภาพประเภทไตรภาคีจะเป็นกระบวนการสร้างสันติภาพที่รับช่วงต่อกันเป็นเครือข่าย แต่เมื่อมองสันติภาพตามสภาพจะมี ๔ ประเภท คือ สภาพที่ปราศจากสงคราม สภาพที่ปราศจากความรุนแรง สภาพที่ปราศจากความรุนแรงและความขัดแย้ง สภาพที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้ จึงมีคำถามตามมาว่าในเมื่อสันติภาพมีหลายประเภทแล้วจะยึดถือประเภทใดเป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสันติภาพสากลมีเพียงประเภทเดียว คือ สันติภาพที่ไม่ใช้ความรุนแรงต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติให้ได้รับความเดือดร้อนทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกรูปแบบ

๒.๑.๓ ความสำคัญของสันติภาพ

สันติภาพมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิต ไม่ใช่มีความสำคัญเฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีสำคัญกว้างไปถึงสิ่งมีชีวิตอื่นด้วย ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่าจะทำอะไรจึงจะเห็นความสำคัญของสันติภาพ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามนุษย์ส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญของสันติภาพก็ต่อเมื่ออยู่ในภาวะที่รู้สึกเดือดร้อนในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การขาดแคลนอาหารทำให้คนเดือดร้อน การก่อความรุนแรงทำให้เกิดภาวะคุกคาม การเอารัดเอาเปรียบหรือขาดความยุติธรรม ทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่งรู้สึกเดือดร้อน เป็นต้น ภาวะความเดือดร้อนเหล่านี้เป็นผลพวงมาจากการขาดสันติภาพ เมื่อใดที่คนหรือกลุ่มคนมีความเดือดร้อนทั้งทางตรงและทางอ้อมก็แสดงให้เห็นถึงภาวะที่ขาดสันติภาพ ซึ่งมนุษย์จะสัมผัสกับผลกระทบที่เกิดจากการขาดสันติภาพได้เร็วมาก ดังนั้น สันติภาพจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนสำคัญต่อชีวิต และเป็นความต้องการสากล เพราะจะทำให้เกิดความสงบสุข จากการศึกษาพบว่าสันติภาพมีความสำคัญในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) ความสำคัญในฐานะที่เป็นเป้าหมายของชีวิต

เป้าหมายของทุกชีวิตล้วนมีความมุ่งหมายที่จะดำเนินอยู่บนเส้นทางของความสงบสุข แม้แต่สัตว์ก็ต้องการจะมีชีวิตที่มีความสุข เพียงแต่จะแตกต่างกันทางเจตจำนงเท่านั้นเอง สัตว์บาง

จำพวกอาจมีความสุขกับการมีอาหารกิน มีที่อยู่ ไม่อยู่ในภาวะของการถูกคุกคาม เป็นต้น ทุกชีวิตจึงมีเป้าหมายเดียวกันคือการอยู่อย่างไม่เดือดร้อน ทั้งในแง่ของส่วนตนและสังคมส่วนรวม ความต้องการเหล่านั้นล้วนเป็นเป้าหมายของชีวิต “สันติภาพ (Peace) เป็นสังคมแห่งเป้าหมายที่มนุษยชาติมุ่งหวังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเป้าหมายของชีวิตและสังคม”^{๕๒} เป็นเป้าหมายสาธารณะที่ชีวิตต้องการ อยากจับต้อง และพยายามแสวงหาเมื่อรู้สึกว่าคุณเองบกพร่องจากสภาวะหรือสภาพของความสุข

๒) ความสำคัญในฐานะที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อสิ่งมีชีวิต

สันติภาพมีความเกี่ยวข้องกับชีวิต และเป็นปัจจัยที่มีความจำเป็นพื้นฐานที่ผูกติดอยู่กับปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิต การมีอาหารกิน มีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัยและมีयरักษาโรคเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต แต่ความจำเป็นเหล่านั้นยังไม่สามารถสนองความสุขที่แท้จริงได้หากยังมีภัยคุกคามอยู่ หลวงพ่อพุทธทาสจึงกล่าวว่า “สันติภาพมีความสำคัญอยู่ในตัวของมันเอง มีความจำเป็นสำหรับชีวิตทุกชนิด ไม่ว่าชีวิตระดับไหนล้วนแต่ต้องการสันติภาพหรืออยู่ได้ด้วยสันติภาพ”^{๕๓} ชีวิตไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสันติภาพ มนุษย์พยายามแสวงหาปัจจัยต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง ความต้องการของมนุษย์ไม่ได้อยู่นอกเหนือไปจากความสุขในชีวิต “สันติภาพเป็นยอดปรารถนาของประชาชนทั้งปวง โดยไม่จำกัดเพศ วัย อาชีพ ชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา พรรคการเมือง และลัทธิ”^{๕๔} แม้ว่าจะมีอุดมการณ์หรือชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันก็ตาม หากไม่มีสันติภาพก็จะทำให้เกิดการทำลายล้างกันอย่างรุนแรง เหมือนกับบางช่วงเวลาของประวัติศาสตร์โลก การที่สามารถอยู่ร่วมกันได้เพราะเห็นว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง การที่มนุษยชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้ก็เพราะว่ามนุษย์มีสันติภาพ ดังนั้น มนุษย์จึงมีชีวิตอยู่ได้เพราะมีสันติภาพนั่นเอง

๓) ความสำคัญในฐานะเป็นอุดมการณ์ทางศาสนา ศาสนาเป็นความเชื่อถือนของมนุษย์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ศาสนาเป็นความเชื่อที่ว่าด้วยความดีงาม มีอุดมการณ์เพื่อให้ศาสนิกเป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข “ทุกศาสนาจึงมีความรับผิดชอบที่จะผลักดันสันติภาพขึ้นในโลก แต่น่าเศร้าที่พบว่าศาสนาได้กลายมาเป็นสาเหตุของความขัดแย้งเสียเอง”^{๕๕} อุดมการณ์ของการก่อตั้งศาสนาเป็นไปเพื่อให้โลกสงบร่มเย็น ซึ่งถือว่าเป็นหลักการที่ดี แต่มนุษย์มักจะเอาหลักการดีเหล่านั้นไปปรับใช้การเมืองเพื่อสร้างความชอบธรรมให้การเอารัดเอาเปรียบหรือทำลายฝ่ายตรงข้าม อุดมการณ์ของศาสนาไม่ใช่เพื่อทำลายล้าง แต่เป็นการสร้างสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ หรือระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่รอบตัว ศาสนาที่ยึดแนวทางสันติภาพจึงเป็นศาสนาแห่งโลกหรือศาสนาสากล

^{๕๒} อ่างแล้ว, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๙๑.

^{๕๓} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๕๔} ชลธิรา สัตยาวัฒนา, กิ่งศตวรรษขบวนการสันติภาพ : การรับรู้ ความจริงทางประวัติศาสตร์ด้วยกระบวนการทัศน์ของฝ่ายประชาชน, หน้า ๔๐.

^{๕๕} สาธุคุณชนเมียง มูน, ในฐานะพลเมืองผู้รักสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๕.

๔) ความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างสมดุลเชิงอำนาจ การที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่าง ก็เพราะว่ามนุษย์รู้จักการปรับสมดุลเชิงอำนาจ แม้จะมีผู้ใช้อำนาจ แต่ก็ไม่ได้ให้อิสระในการใช้อำนาจตามอำเภอใจ ผู้ใช้อำนาจจะมีอำนาจได้ก็เพราะใช้อำนาจด้วยความชอบธรรม ส่วนผู้ที่อยู่ใต้อำนาจก็จะยอมรับเฉพาะการใช้อำนาจที่ชอบธรรมเท่านั้น หากใช้อำนาจโดยขาดความชอบธรรม อำนาจนั้นก็จะถูกสั่นคลอนเพราะจะถูกต่อต้านจากผู้อยู่ใต้อำนาจ เพื่อความรอบคอบกับผู้อยู่ใต้อำนาจ ผู้มีอำนาจจึงใช้อำนาจด้วยความระมัดระวัง และไม่ลุแก่อำนาจ เช่นเดียวกับโครงสร้างระดับบน “องค์การสหประชาชาติทำหน้าที่รอบด้าน ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ การพัฒนา การทหาร วัฒนธรรม และอื่นๆ เพื่อช่วยเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ แจกแจงอำนาจ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจระหว่างรัฐ อันเป็นการลดความขัดแย้งลง”^{๕๖} อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจจะถูกใช้เพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศ ชาตินิยามอำนาจจะต้องลดบทบาทเชิงอำนาจเพื่อจะได้รับความไว้วางใจจากชาติอื่น ทำให้เกิดระบบสมดุลเชิงอำนาจขึ้น มีการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจเพื่อหาประโยชน์ร่วมกัน และช่วยเหลือประเทศด้อยพัฒนา เช่น กลุ่มประเทศเศรษฐกิจขนาดใหญ่ จี ๒๐ (Group Twenty Finance Ministers and Central Bank Governors) เป็นกลุ่มความร่วมมือจากประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ๑๙ ประเทศ “ประกอบด้วยประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำ ๗ ประเทศ (จี-๗) คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี ญี่ปุ่น เยอรมนี สหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจเกิดใหม่ขนาดใหญ่ ๑๒ ประเทศ ประกอบด้วย ประเทศอาร์เจนตินา ออสเตรเลีย บราซิล จีน อินเดีย อินโดนีเซีย เม็กซิโก รัสเซีย ซาอุดีอาระเบีย แอฟริกาใต้ เกาหลีใต้และตุรกี ซึ่งประเทศกลุ่มจี ๒๐ มีขนาดเศรษฐกิจรวมกันเท่ากับ ๙๐ เปอร์เซ็นต์ของเศรษฐกิจโลก และมีประชากรรวมกันประมาณ ๒ ใน ๓ ของโลก” โดยองค์กรระหว่างประเทศทางด้านเศรษฐกิจ เช่น สหภาพยุโรป องค์การการค้าโลก กลุ่มประเทศส่งออกน้ำมัน สมาคมการค้าเสรีแห่งยุโรป เขตการค้าเสรีอาเซียน ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก และการทำข้อตกลงการค้าเสรีอเมริกาเหนือ เป็นต้น

นอกจากจะสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจแล้วยังมีการร่วมมือกันทางการเมืองมากขึ้น เพื่อลดโอกาสในการขัดแย้ง และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ (United Nation -UN) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของประเทศต่างๆ ในระดับโลก ภายหลังจากหายนะอันใหญ่หลวงที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ คือ สงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ยุติลง โดยประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๔๖ อยู่ในลำดับที่ ๕๔ “วัตถุประสงค์ขององค์การสหประชาชาติเพื่อทำให้เกิดสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อบรรลุความร่วมมือระหว่างประเทศ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม” โดยความพยายามเหล่านั้นก็เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ในฐานะเป็นหุ้นส่วนของโลก ซึ่งก็คือความพยายามสร้างสันติภาพนั่นเอง แสดงว่าสันติภาพเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์พยายามแสวงหาวิธีการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่ให้ฝ่ายที่มีอำนาจเหนือรังแกฝ่ายที่ด้อยกว่า ซึ่งจะทำให้โลกมีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ

๕) ความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือที่ทำให้โลกอยู่รอดจากภัยคุกคาม ภัยคุกคามทำให้เกิดความหวาดหวั่น และส่อเสี่ยงต่อการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อโลกมีภัยคุกคาม มนุษย์ที่อาศัย

^{๕๖} อภิญา รัตนมงคลมาส, ความขัดแย้งระหว่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๕.

อยู่บนโลกย่อมได้รับผลกระทบไปด้วย โดยภัยคุกคามโลกแบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ ภัยคุกคามแบบเก่า เกิดจากการใช้กองกำลังทหารเข้าทำการรบ และยังรวมไปถึงการบ่อนทำลาย ก่อวินาศกรรม จารกรรม หรือที่มีการกระทำในลักษณะรัฐต่อรัฐ เช่น ในยุคสงครามเย็นที่สหรัฐ ฯ และสหภาพโซเวียตต่างมีสถานะที่เป็นภัยคุกคามต่อกัน ทำให้ต่างฝ่ายต่างสะสมอาวุธนิวเคลียร์จนถึงขั้นสามารถทำลายล้างโลกได้ ภัยคุกคามแบบดั้งเดิมที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติ บุรณภาพแห่งดินแดน และอธิปไตยเหนือดินแดน เช่น ภัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคม หรือการสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

ส่วนภัยคุกคามอีกรูปแบบหนึ่งคือ “ภัยคุกคามรูปแบบใหม่” ภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า “Non-Traditional Threat” เป็นภัยคุกคามในทุก ๆ มิติ ไม่ใช่ภัยคุกคามเฉพาะมิติด้านการทหารเท่านั้น เช่น ปัญหาโลกร้อนที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมวลมนุษยชาติและระบบนิเวศน์ หรือการเคลื่อนย้ายทุนจากบริษัทข้ามชาติที่ส่งผลให้ประเทศบางประเทศล้มละลายได้ภายในชั่วข้ามคืน หรือ การก่อการร้ายและการก่อความไม่สงบที่กระทำต่อผู้บริสุทธิ์ด้วยความรุนแรงและสร้างความหวาดกลัว หรือการค้ำมนุษย์ข้ามชาติ เป็นต้น ภัยคุกคามใหม่แสดงออกหลายรูปแบบดังต่อไปนี้ ๑) การแข่งขันแย่งชิงทรัพยากร (Competition over Resources) ๒) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (Climate Change) ๓) การเกิดขึ้นของชนกลุ่มน้อย จากสภาพเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรงก่อให้เกิดการกระจุกตัวของความเจริญและความมั่งคั่ง ส่งผลให้เกิดความแตกต่างในแง่ของคุณภาพชีวิต มีช่องว่างทางสังคม อันนำมาซึ่งความรู้สึกที่ไม่เท่าเทียมกัน ความอิจฉา ความโกรธ ความเกลียดชัง การเอาัดเอาเปรียบ ความรู้สึกแปลกแยก และในที่สุดก็มีการแสดงออกที่แตกต่างกัน ทำให้บางกลุ่มใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการต่อรองหรือสร้างความเท่าเทียม เช่น การอพยพย้ายถิ่นฐานของชนกลุ่มน้อยในประเทศต่าง ๆ กลุ่มผู้ติดเชื่อไอวี และการก่อการร้าย เป็นต้น ดังในปัจจุบันปัญหาของการก่อการร้ายได้แพร่กระจายจนไม่สามารถควบคุมได้ และผู้ที่เสียชีวิตจากการติดเชื่อไอวีมีมากกว่าผู้ที่เสียชีวิตจากการก่อการร้าย ๔) การขยายอิทธิพลทางทหาร (Global Militarisation) ถึงแม้สงครามเย็นยุติลงส่งผลให้เหลือชั่วอำนาจเดียว ซึ่งน่าที่จะเป็นผลดีและลดการสะสมอาวุธของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก แต่สถานการณ์ก็ไม่ได้เป็นเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะสหรัฐ ฯ เองกลับพยายามที่จะก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจชาติเดียว จึงส่งผลให้เกิดการขยายอิทธิพลทางทหารอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้กลืนอายุของระบบอาวุธนิวเคลียร์ก็ไม่ได้จางหาย มีหลายประเทศกลับเริ่มมามองการพัฒนาเทคโนโลยีนิวเคลียร์ และรวมไปถึงอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูงอย่างต่อเนื่อง เช่น อาวุธชีวภาพและอาวุธเคมีหรืออาวุธนิวเคลียร์ ภัยคุกคามดังกล่าวทำให้โลกไร้เสถียรภาพ เต็มไปด้วยความหวาดหวั่น ความไม่มั่นคง ส่งผลกระทบต่อนุชนทั้งทางตรงและทางอ้อม มีสภาพที่ก่อให้เกิดความรุนแรง ภัยคุกคามจึงเป็นตัวชี้วัดสภาพการณ์ที่ขาดสันติภาพ “ความสำคัญของสันติภาพทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ล้วนตั้งอยู่บนฐานแนวคิดเกี่ยวกับความอยู่รอดของโลกและมนุษยชาติ เพราะโลกเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เมื่อโลกปลอดภัย มนุษย์และสิ่งมีชีวิตก็อยู่รอดปลอดภัย” สันติภาพทำให้มนุษย์ไม่เป็นภัยคุกคามต่อกัน ตลอดถึงไม่คุกคามต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนทำให้เสียสมดุลภาพ ทำให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๖) ความสำคัญในฐานะที่เป็นเป้าหมายของสันติวิธี

ในมาตราที่ ๑ แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ที่สำคัญอันดับแรกของการก่อตั้งไว้ว่า “เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ เพื่อป้องกันและกำจัด

การคุกคามต่อสันติภาพ และเพื่อระงับยับยั้งการกระทำรุนแรง หรือการทำลายสันติภาพโดยวิธีการอื่นๆ และจะดำเนินการโดยสันติวิธี โดยสอดคล้องกับหลักการแห่งความยุติธรรม และกฎหมายระหว่างประเทศในการแก้ไขหรือระงับข้อพิพาทหรือสถานการณ์ระหว่างประเทศอันจะนำไปสู่การทำลายสันติภาพ”^{๕๗} กฎบัตรสหประชาชาติมุ่งเน้นให้เกิดสันติภาพ และยุติข้อพิพาทอันจะนำไปสู่รุนแรงในโครงสร้างระดับบน และยังสามารถเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในประเทศที่มีการใช้ความรุนแรงอย่างชัดเจน เพื่อยุติความรุนแรงและสร้างสันติภาพขึ้น โดยยึดแนวทางสันติวิธี สันติวิธีจึงเป็นวิธีการที่จะทำให้เกิดสันติภาพ

๓) ความสำคัญในฐานะที่เป็นความมั่นคงของสังคมโลก

นอกจากสันติภาพจะมีความสำคัญต่อโลกเชิงมหัพภาคแล้ว “สันติภาพยังเป็นยอดของความสงบในทางธรรมและทางโลก เป็นเงื่อนไขของการอยู่อย่างเสถียรภาพทางสังคม การเมือง การต่อสู้ เพื่อการปลดปล่อยมวลมนุษยชาติออกจากแอกของการกดขี่ ชูตริต การถูกกลืนหรือสิทธิเสรีภาพ และเพื่อคุณค่าอื่นๆ ในทางสังคม”^{๕๘} แม้แต่กฎบัตรสหประชาชาติ “มาตรา ๑ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อจะผดุงสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ”^{๕๙} ช่วงเวลาที่โลกมีสันติภาพย่อมเป็นช่วงที่โลกอยู่ในสถานะของความมั่นคง ซึ่งจะนำไปให้โลกมีความมั่นคง แน่นหนา และตั้งอยู่ได้อย่างคงทนถาวร สันติภาพมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ สันติภาพครอบคลุมความมั่นคงทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงด้านทรัพยากร ความมั่นคงด้านพลังงาน ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะทำให้มนุษย์กับธรรมชาติและโลกสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมั่นคงต่อไป

จะเห็นได้ว่าสันติภาพมีความสำคัญต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติและโลก เนื่องจากสันติภาพมีลักษณะเป็นความสงบ เมื่อใดที่มีความสงบย่อมไม่มีการเบียดเบียนหรือทำร้ายกัน ก่อให้เกิดการร่วมมือสร้างสรรค์ พัฒนา และแบ่งปันกันอย่างยุติธรรม ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข แม้จะยังมีความขัดแย้งแต่ก็ไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ไม่ทำให้มนุษย์เป็นภัยคุกคามต่อมนุษย์ด้วยกันเอง ไม่เป็นภัยคุกคามต่อธรรมชาติ และไม่เป็นภัยคุกคามต่อโลกด้วย สันติภาพจึงเป็นเป้าหมายของชีวิตและเป็นสิ่งจำเป็นที่สังคมโลกขาดไม่ได้ เพราะถ้าขาดสันติภาพเมื่อใดก็จะเกิดความวุ่นวายและเดือดร้อนทันที นอกจากนี้สันติภาพยังเป็นบ่อเกิดหรือความเชื่อทางอุดมการณ์ทางศาสนาด้วย เพราะทุกศาสนาล้วนมีแนวทางมุ่งไปสู่สันติ และสันติภาพยังป้องกันไม่ให้ใช้อำนาจในเชิงคุกคาม เมื่อมีความขัดแย้งรุนแรงสันติภาพก็จะเป็นอุดมคติหรือเป้าหมายของการแก้ปัญหาความขัดแย้งรุนแรง ดังนั้น สันติภาพเป็นสิ่งสากลที่มีความสำคัญกับมนุษย์ทุกชาติพันธุ์ และมีความสำคัญต่อความมั่นคงของโลกด้วย

^{๕๗} สมพงษ์ ชูมาก, การปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติในอดีตและปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๖-๗.

^{๕๘} ชลธิรา สัตยาวัฒนา, กึ่งศตวรรษขบวนการสันติภาพ : การรับรู้ ความจริงทางประวัติศาสตร์ด้วยกระบวนการค้นคว้าของฝ่ายประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : หจก.บี.เจ.เพลท โปรดิวเซอร์), หน้า ๒.

^{๕๙} กรินทร์ ธนุเทพ, กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสงคราม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.พ.), หน้า ๑๒๙.

๒.๑.๔ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพตะวันตก

แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของชาวตะวันตกที่ผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางในการศึกษามีจำนวน ๔ คน ประกอบไปด้วย ยีน ชาร์ป ในฐานะนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง, โยฮัน กัลตุง ซึ่งเป็นเจ้าของทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรุนแรงและเป็นบิดาของสันติศึกษายุคใหม่, วิลเลียม ยูรี ซึ่งเป็นเจ้าของทฤษฎีฝ่ายที่ ๓ (สมานไมตรี), มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ซึ่งเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

๑. แนวคิดสันติภาพของยีน ชาร์ป

ยีน ชาร์ป เป็นศาสตราจารย์ทางรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด จบการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านทฤษฎีการเมือง จากมหาวิทยาลัยอ็อกฟอร์ด อุทิศตนศึกษาเกี่ยวกับปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมาเป็นเวลานาน โดยมักจะเดินทางไปศึกษากระบวนการต่อสู้โดยสันติวิธีของประชาชนทั่วโลก ได้รับการขนานนามว่า “เป็นยอดนักยุทธศาสตร์ฝ่ายสันติวิธี ท่านเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เพื่อส่งเสริมการวิจัยและให้การศึกษาเผยแพร่ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ในฐานะเป็นยุทธศาสตร์สำหรับการแก้ปัญหาการรุกราน การปกครองแบบเผด็จการ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และการกดขี่ จากผลงานที่ปรากฏทำให้ท่านได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์กิตติคุณด้านรัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์”^{๖๐} โดยแนวคิดเกี่ยวกับปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของยีน ชาร์ป มีอิทธิพลอย่างมากต่อนักต่อสู้ทางการเมืองในสายของสันติวิธี นอกจากนี้ประชาชนทั่วไปยังสามารถนำมาใช้ในการเรียกร้องความต้องการต่อผู้มีอำนาจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยีน ชาร์ป มีแนวคิดที่ว่า “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงถือกำเนิดภายในกระบวนการที่ไม่มีใครยอมรับว่าความรุนแรงเป็นวิถีทางเดียวหรือวิถีทางสุดท้ายที่จะแก้ปัญหาคความขัดแย้งได้ และถือว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเป็นการต่อสู้แก้ไขข้อขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง ในการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทางสังคมการเมือง”^{๖๑} ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงไม่ใช่การหลบหลีกผู้ไร้ความรุนแรง แต่เป็นยุทธวิธีการต่อสู้กับผู้ไร้ความรุนแรงโดยไม่ตอบโต้อย่างรุนแรง แนวคิดลักษณะนี้สามารถปฏิบัติได้ทันทีต่อสถานการณ์เฉพาะหน้าที่มีความรุนแรง เป็นแนวคิดที่ต้องใช้ความกล้าหาญและทำทลายวัฒนธรรมการใช้อำนาจเหนือ “แนวคิดปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของยีน ชาร์ป มี ๓ ลักษณะ คือ ๑) การประท้วงหรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง ๒) การไม่ให้ความร่วมมือ (Noncooperation) ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ๓) การแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรง” โดยเป็นกระบวนการกดดันผู้ไร้ความรุนแรง ในสถานการณ์ที่เกิดความรุนแรง นักปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจะเริ่มต้นจากการแสดงเจตนารมณ์ที่ไม่เห็นด้วย เช่น การประท้วงโดยสันติวิธี การไม่ให้ความร่วมมือ การไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง การไม่เสียภาษี เป็นต้น ซึ่งจะทำให้สันสเทือนผู้ไร้ความรุนแรง แม้จะใช้กองกำลังเช่นฆ่าประชาชนก็จะไม่ได้รับความชอบธรรมต่อสังคม เพราะผู้ที่ถูกฆ่าไม่ได้จับอาวุธขึ้นสู้ อำนาจก็จะถูกสั่นคลอน ยีน ชาร์ป กล่าวว่า “เมื่อผู้อยู่ภายใต้ถอนการยอมรับหรือการสนับสนุนผู้ใช้อำนาจ ผู้ใช้อำนาจจะไม่มี

^{๖๐} ยีน ชาร์ป, *ด้านรัฐประหาร*, แปลโดย นุชจริย ชลคุป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^{๖๑} พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส, *พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง*, หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

อำนาจอีกต่อไป”^{๒๒} รูปแบบปฏิบัติการในภาวะขัดแย้งอย่างหยาบๆ มี ๖ ประการ^{๒๓} คือ ๑) การชักจูงด้วยคำพูดและพฤติกรรมอื่นๆ เช่น การโก่งเกี้ยวปรองดอง ๒) การดำเนินการสันติวิธีระดับสถาบัน ซึ่งอาจใช้การชู้หรือการลงทัณฑ์ ๓) การกระทำรุนแรงต่อบุคคล ๔) การกระทำการรุนแรงต่อบุคคลและทำลายทรัพย์สิน ๕) การทำลายทรัพย์สินเท่านั้น ๖) ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง การแยกพฤติกรรมทางสังคมและการเมืองนั้น เป็นการแยกปฏิบัติการหรือไม่ปฏิบัติการ ไม่ใช่การแยกแยะระหว่างความรุนแรงหรือความไม่รุนแรง การกระทำรุนแรงต่อบุคคลไม่ใช่การทำลาย แต่เป็นการบีบเพื่อให้คนนั้นไม่อยู่ในสถานะที่จะใช้ความรุนแรงกับคนอื่นได้ การทำลายทรัพย์สินก็คือการทำให้ผู้ใช้ความรุนแรงอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถนำทรัพย์สินไปใช้ได้ ซึ่งจะทำให้ปัจจัยส่งเสริมการใช้ความรุนแรงลดลง ที่สำคัญคือการแยกพฤติกรรมทางสังคมออกจากพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งจะทำให้การเมืองไม่สามารถนำพฤติกรรมทางสังคมมาเป็นเครื่องมือได้ ถือว่าเป็นปฏิบัติการในชั้นหยาบ

ในขณะที่ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงในชั้นละเอียด “เป็นปฏิบัติการไร้ความรุนแรงที่มุ่งจะเปลี่ยนทัศนคติของคู่ต่อสู้ของตนให้มายอมรับทัศนคติอีกด้านหนึ่ง การเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อหรือนโยบาย และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างก่อน จึงจะเรียกว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” ซึ่งจะเป็นยุทธวิธีต่อจากชั้นหยาบ โดยมุ่งเข้าไปแก้ไขต้นตอของปัญหาความขัดแย้งด้วยการเจรจาปรับเปลี่ยนทัศนคติของฝ่ายตรงข้ามหรือแสวงหาแนวทางยุติความขัดแย้งร่วมกัน นอกจากนี้ยังมุ่งปรับเปลี่ยนนโยบายและโครงสร้างเพื่อไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรงในรอบใหม่ “ทำให้เงื่อนไขทางการเมืองที่เกิดขึ้น มีแนวโน้มที่จะมีเสถียรภาพสัมพัทธ์ สามารถเสริมสร้างอำนาจแก่ประชาชนอย่างมาก โดยปราศจากอันตรายอันเนื่องมาจากความรุนแรงทางการเมืองที่เป็นสถาบัน และเสริมสร้างเสรีภาพประชาธิปไตย การเคารพชีวิต สันติสุข ทั้งภายในและระหว่างประเทศ รวมทั้งความยุติธรรมในสังคม” แนวคิดของยีน ชาร์ป เป็นการต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองโดยไม่ใช้ความรุนแรงแม้จะเอียงไปในทางการต่อสู้และเรียกร้องทางการเมือง แต่ก็ถือเป็นกระบวนการทางสันติวิธี คือ สันติวิธีในการต่อสู้และสันติวิธีในการเรียกร้องความต้องการ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างสันติภาพอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ยีน ชาร์ป ยังเห็นว่าควรปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่โดยมุ่งกำหนดนโยบายหรือปรับโครงสร้างเพื่อไม่ให้นำมาเป็นเครื่องมือหรือเงื่อนไขในการใช้ความรุนแรงในอนาคต^{๒๔}

๒. แนวคิดสันติภาพของโยฮัน กัลตุง

โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) นักวิชาการด้านสันติภาพคนสำคัญในปัจจุบัน เป็นชาวนอร์เวย์ เขาได้ก่อตั้ง “สถาบันการวิจัยสันติภาพออสโล” ขึ้นในปี ๑๙๕๙ เป็นผู้ที่ทุ่มเทชีวิตเพื่ออุทิศให้กับการศึกษาวิจัยเพื่อสันติภาพ เป็นศาสตราจารย์ทางด้านสังคมวิทยาจากมหาวิทยาลัยออสโลและมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย นอกจากนี้ยังได้เข้าไปช่วยเหลือด้านการศึกษาวิจัยสันติภาพกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ มากมาย ต่อมาได้ศึกษาหลักคำสอนของพุทธศาสนา จึงได้นำพุทธศาสนามาแก้ปัญหาความรุนแรงในเชิงโครงสร้าง และสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้าง เพราะหลักการมองโลกของพุทธศาสนามี

^{๒๒} พระไพศาล วิสาโล, สันติ-สุขภาวะ : สันติวิธีกับการจัดการความขัดแย้งในระบบสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙.

^{๒๓} ยีน ชาร์ป, อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง, แปลโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพมหานคร : โคมิลคิมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๙๗-๙๙.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๓.

ความเคลื่อนไหว (Dynamic) และมีความซับซ้อนสูง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสันติภาพของในทฤษฎีของกัลตุง ดังนั้น พุทธศาสนาจึงมีคุณสมบัติที่นำไปสู่การมีสันติภาพ ได้อย่างลงตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาในเรื่อง อนัตตา เมตตากฎมุตตา ชันติธรรม มัชฌิมาปฏิปทา และอนิจจตา เป็นต้น

กัลตุงสรุปว่า พระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาเดียวในโลกที่อธิบายสาระสำคัญของความสงบสุข “ศาสนาพุทธเป็นตัวของการคิดและภูมิปัญญาดำเนินการประเพณีของการคิดที่จำเป็นในการทำให้ความคืบหน้าเกี่ยวกับปัญหาของเราที่สำคัญระดับโลก.... แต่ผู้นับถือศาสนาพุทธจำนวนมากไม่ได้ทำหน้าที่บนพื้นฐานของความเข้าใจนี้ แต่ปล่อยให้การกระทำในฉากของโลกให้กับผู้อื่น... ศาสนาพุทธเป็นปรัชญาที่สงบสามารถเปลี่ยนแปลงโลกได้ และเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ” ปัจจุบันโยฮัน กัลตุงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของสันติศึกษายุคใหม่ โดยเดินทางไปทั่วโลกเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสันติภาพ และแก้ไขปัญหาความรุนแรง

กัลตุง นิยามความหมายสันติภาพว่า “สันติภาพเป็นเพียงภาวะที่ปลอดสงครามนั้นยังไม่เพียงพอ แต่ต้องเป็นภาวะที่ไม่มีการกระทำรุนแรงต่อเพื่อนมนุษย์ ความรุนแรงไม่ใช่ความรุนแรงทางตรงอันเกิดจากการกระทำระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงความรุนแรงทางโครงสร้างอันเกิดจากระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรมอีกด้วย”^{๖๕} ภาพของสันติภาพที่กัลตุงเห็นจึงเป็นมุมกว้างและลึกกว่าที่เห็นเป็นปรากฏการณ์เท่านั้น โดยนำเสนอทางเลือกใหม่ให้กับสังคมคือ “สันติภาพเชิงโครงสร้าง” โดยตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับสันติภาพไว้ว่า สันติภาพไม่ได้มีเพียงสันติภาพระหว่างรัฐเท่านั้น แต่หมายถึงสันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างภายในตัวมนุษย์ สันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ครอบครัวทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคมและโลก ซึ่งสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้เงื่อนไข ๒ ประการ คือ “ความหลากหลายและการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน”^{๖๖} แนวคิดเรื่องสันติภาพเชิงโครงสร้างของกัลตุงเป็นการมองภาพสันติภาพในมุมกว้างที่ไม่อยู่ระหว่างมนุษย์เท่านั้น แต่มองสันติภาพระหว่างมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย แม้จะอยู่ต่างสภาพกันแต่ก็ดำรงอยู่ในฐานะการพึ่งพากันท่ามกลางความหลากหลาย

นอกจากจะมีแนวคิดเรื่องสันติภาพเชิงโครงสร้างแล้ว กัลตุงยังเห็นว่าวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพด้วย เพราะวัฒนธรรมบางอย่างส่งเสริมให้นิยมความรุนแรง “ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมจะครอบคลุมปริณิณทอลอันกว้างขวางของมนุษยศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ ความคิดปรัชญาหรือเทววิทยา เช่นเดียวกับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เคยก่อผลกว้างขวางต่อสาขาวิชาอันหลากหลายทางสังคมศาสตร์มาแล้ว”^{๖๗} จึงได้เสนอภาพลักษณ์ “สามเหลี่ยมแห่งความรุนแรง” โดยให้สามเหลี่ยมที่ให้ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมอยู่ด้านบน และความรุนแรงทางตรงกับความรุนแรงเชิงโครงสร้างเป็นฐานของสามเหลี่ยม “ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นตัวสร้าง

^{๖๕} Johan Galtung, “Violence Peace and Peace Research”, from *Journal of Peace Research* VI, 1969, p. 23.

^{๖๖} โยฮัน กัลตุง, *พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง*, แปลโดย สมชัย เย็นสบาย, (กรุงเทพมหานคร : ปาจารสาร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

^{๖๗} Johan Galtung, *Peace By Peaceful Means : Peace and Conflict, Development and Civilization*, (London : SAGE, 1996), p. 198.

ความชอบธรรมให้กับความรุนแรงอีกสองแบบ หากวางภาพสามเหลี่ยมความรุนแรงอีกลักษณะหนึ่ง คือ ให้ความรุนแรงทางตรงเป็นยอดสามเหลี่ยม ดังนั้น ความรุนแรงทางโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมกลายเป็นฐานที่มาของความรุนแรงทางตรง”^{๖๘} แนวคิดนี้ทำให้เห็นภาพความเชื่อมโยงของความรุนแรงทั้งที่เป็นปรากฏการณ์และอยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์ โดยภาพที่ปรากฏอาจเป็นเพียงยอดภูเขาน้ำแข็งแห่งความรุนแรงเท่านั้น แต่รากฐานของความรุนแรงมาจากวัฒนธรรมและโครงสร้าง

ความรุนแรงเป็นสิ่งที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เมื่อใดที่ถูกกระตุ้นหรือส่งเสริม กัลตุงเห็นว่า “ความรุนแรงดำรงอยู่ตลอดเวลา และจะถูกกระตุ้นเมื่อความขัดแย้งพื้นฐานไม่ได้รับการใส่ใจ ใช้วิธีบีบบังคับให้เกิดผลหรือทำให้เกิดความคับข้องใจโดยปราศจากการเอาใจเขามาใส่ใจเรา สันติวิธี และความคิดสร้างสรรค์, วัฒนธรรมที่ให้ความชอบธรรมกับการเปลี่ยนจากความขัดแย้งไปสู่โอกาสความขัดแย้งในฐานะโอกาสไปสู่ชัยชนะ เพื่อให้ได้มาซึ่งเกียรติยศจากการใช้ความรุนแรง หรือวัฒนธรรมที่ให้ความชอบธรรมกับความรุนแรงในฐานะสิ่งขัดเซยความรุนแรงที่เกิดขึ้น”^{๖๙} วัฒนธรรมที่ส่งเสริมชัยชนะเมื่อมีความขัดแย้งว่าเป็นความเข้มแข็งหรือเป็นวีรบุรุษ ยิ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดการใช้ความรุนแรง ในฐานะทางเลือกหนึ่งในการช่วงชิงชัยชนะ ซึ่งถือเป็นการแข่งขันที่ไม่ชอบธรรม และจะทำให้เกิดการต่อสู้กัน “ปรากฏการณ์ของความรุนแรงในเชิงวัฒนธรรมและโครงสร้าง บางวัฒนธรรมอันตรายมาก เพราะถือตัวเองว่าเป็นบุคคลที่เลือกสรรให้อยู่เหนือคนอื่น วัฒนธรรมเช่นนี้จะมีบาดแผลที่ลึกมาก จนเชื่อว่าตนมีความชอบธรรมที่จะแก้แค้น”^{๗๐} เมื่อมีการแก้แค้นส่วนใหญ่ก็จะแสดงออกในลักษณะที่รุนแรง ทั้งที่เป็นความรุนแรงโดยตรงหรือโดยอ้อม ผู้ที่กำลังชัยชนะได้ก็จะเป็นผู้เขียนกติกา นโยบายหรือปรับโครงสร้างใหม่ ซึ่งมักเป็นการเอื้อประโยชน์แก่พวกพ้อง ทำให้เกิดการเอาตัวเอาเปรียบและขาดความเป็นธรรม ก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างขึ้น

กัลตุงเห็นว่า “การศึกษาสันติภาพมีคุณลักษณะพื้นฐาน ๒ ประการ คือ ๑) การทำความเข้าใจเจาะลงไปถึงรากแห่งความรุนแรง ๒) การแสวงหาที่จะเอาชนะ ลดทอน ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงโดยตรง”^{๗๑} ประการแรกมุ่งศึกษารากเหง้าที่ทำให้เกิดความรุนแรง ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่ากัลตุงหมายถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความรุนแรงทางวัฒนธรรมและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งอยู่เบื้องหลังความรุนแรงที่แสดงออกทางตรง ส่วนประเด็นที่สองมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ของความรุนแรงที่กำลังเกิดขึ้นหรือที่เกิดขึ้นโดยตรง ซึ่งเป็นการหาวิธีการที่จะเอาชนะและควบคุมทั้งก่อนและหลังความรุนแรง

นอกจากนี้กัลตุงยังมองสันติภาพในมิติเชิงซ้อน คือ มองสันติภาพกับความขัดแย้งว่ามีความเชื่อมโยงกันและมีแนวคิดร่วมกันแบบองค์รวม เช่น มองว่า “สุขภาพกับโรคคือคู่คำศัพท์ของสันติภาพกับความรุนแรง ในขณะที่ทางการแพทย์ต้องมีการวินิจฉัยโรค (Diagnosis) วิเคราะห์สาเหตุของโรค

^{๖๘} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *อาวุธมีชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ฟาเดียวัน, ๒๕๔๙), หน้า ๕๕.

^{๖๙} โยฮัน กัลตุง, *การเปลี่ยนแปลงขับเคลื่อนความขัดแย้งด้วยสันติวิธี*, Z กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คอปไฟ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๗๐} โยฮัน กัลตุงและไดซาคุ อิเคดะ, *สู่สันติ บทสนทนาระหว่างโยฮัน กัลตุงและไดซาคุ อิเคดะ*, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๗.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

พยากรณ์อาการของโรค (Prognosis) สามารถรักษาตัวเองได้หรือจำเป็นต้องมีการแทรกแซงอื่นๆ ขั้นตอนสุดท้ายคือการบำบัดโรค (Therapy) เป็นการจงใจรักษาเพื่อให้ร่างกายฟื้นคืนสู่สภาวะเดิม โดย การบำบัดนี้สามารถทำทั้งทางป้องกันหรือรักษาได้”^{๗๒} ความรุนแรงเป็นเชื้อโรคที่อยู่ในร่างกาย ที่ บ่อนทำลายสุขภาพ ต้องได้รับการเยียวยารักษาจึงจะทำให้สุขภาพดีได้ เมื่อหมั่นรักษาสุขภาพอยู่เสมอ ก็จะทำให้ร่างกายแข็งแรง มีภูมิต้านทานโรค และโอกาสที่จะทำให้เจ็บป่วยก็น้อยลง เช่นเดียวกับการ หมั่นรักษาสันติภาพทุกระดับ ก็จะทำให้โรคความรุนแรงเกิดได้ยาก เพราะว่าสันติภาพมีความเข้มแข็ง การมองสันติภาพเชิงซ้อนกับความรุนแรงทำให้เห็นว่าทั้งสันติภาพและความรุนแรงไม่ได้อยู่นอกเหนือไปจากตัวมนุษย์ ซึ่งเป็นการมองสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก

สันติภาพในทัศนะของกัลดุงตั้งอยู่บนแนวคิดเรื่อง “เอนโทรปี” (Entropy) หรือ “ความไร้ระเบียบ” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สภาวะแห่งความซับซ้อน คือ ลักษณะการมีองค์ประกอบที่ หลากหลาย และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในหลายๆ รูปแบบ เอนโทรปีคือลักษณะของ พหุนิยม (Pluralism) ความไร้ระเบียบไม่ได้หมายถึงความยุ่งเหยิงอันเป็นความหมายเชิงลบเท่านั้น แต่ ยังหมายถึงความซับซ้อนอย่างสูงของระบบ คือ การมีองค์ประกอบที่มากมายและหลากหลาย แต่ละ ส่วนจะมีปฏิสัมพันธ์กันนานารูปแบบ”^{๗๓} การสร้างสันติภาพไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวเหมือน คณิตศาสตร์ที่มีผลลัพธ์เดียวตลอดไป แต่จะต้องมีกระบวนการที่ซับซ้อนหลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบท ของแต่ละสังคม ความเป็นพหุนิยมจึงไม่ใช่ที่มาของความรุนแรงเสมอไป บางครั้งมนุษย์ก็สามารถใช้ ประโยชน์จากความเป็นพหุนิยมในการสร้างสันติภาพได้ เช่นเดียวกับพหุนิยมทางศาสนา แม้ว่าจะมี ความแตกต่างกันในหลายด้าน จุบรวมก็คือการสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งผลจากคนดีก็จะทำให้สังคมสงบ สุขไปด้วย ความหลากหลายทางศาสนาจึงมีความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสังคม และในความ หลากหลายก็ไม่ใช่ความวุ่นวายหรือยุ่งเหยิง แต่เป็นทางเลือกของมนุษย์ กัลดุงได้ศึกษาเปรียบเทียบ ศาสนาต่างๆ โดยใช้ค่าความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่สันติภาพเป็นตัววัด “พบว่าพุทธศาสนามีอัตราความ เป็นไปได้มากกว่าศาสนาอื่นๆ และถ้ามนุษย์ใช้วิถีพุทธในการดำเนินชีวิตก็นำมาซึ่งสันติภาพโลกได้” เพราะเห็นว่าพุทธศาสนามีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน แต่ไม่มีประวัติศาสตร์ที่ทำลายล้างกัน เพราะว่า เป็นศาสนาที่สอนเน้นการฝึกจิตให้สงบ ซึ่งจะทำให้เกิดเมตตาจิต และปัญญาในการหลุดพ้นจากตัณหา มานะ ทิฐิ ซึ่งเป็นรากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง อัตลักษณ์ของพุทธศาสนาสิกขจึงรัก ความสงบ ทั้งความสงบทางจิตวิญญาณและความสงบสุขทางสังคมด้วย จากแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ ของกัลดุงจะเห็นได้ว่า การศึกษาสันติภาพจะต้องเข้าใจรากเหง้าของความรุนแรง ซึ่งอยู่เบื้องหลังความ รุนแรงที่ปรากฏ คือ ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง โดยการเอาหลักธรรม ทางพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือ เช่น อนัตตา เมตตา กรุณา ชันติธรรม มัชฌิมาปฏิปทาและอนิจจตา โดยเฉพาะอนิจจตาซึ่งถือเป็นแนวคิดใหม่ทางสังคมที่มีลักษณะเคลื่อนไหว (Dynamic) ทางสังคมที่มีความซับซ้อน ซึ่งแนวคิดนี้จะนำไปสู่มาตรการเฝ้าระวังทางสังคม และเข้าใจกระบวนการเคลื่อนไหว ทางสังคมที่ซับซ้อนได้เป็นอย่างดี

^{๗๒} พระไพศาล วิสาโลและคณะ, สันติ-สุขภาพ: สันติวิธีกับการจัดการความขัดแย้งในระบบสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑.

^{๗๓} อ่างแล้ว, โยฮัน กัลดุง, พุทธวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง, หน้า ๑๒.

๓. แนวคิดสันติภาพของวิลเลียม ยูรี

วิลเลียม ยูรี เป็นนักยุทธวิธีที่มีความเชี่ยวชาญในการเจรจาไกล่เกลี่ย โดยเห็นว่ามนุษย์เป็นได้ทั้งคู่ขัดแย้งและผู้ไกล่เกลี่ย หรือผู้สมานไมตรี ซึ่งยูรีเรียกว่า “ฝ่ายที่สาม” เขาเห็นว่าสันติภาพนั้นเริ่มต้นที่ตัวคนก่อนที่จะขยายไปสู่สังคมและส่วนอื่นๆ ของโลก

ยูรีเห็นว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ ไม่มีอะไรใหม่ในเรื่องความขัดแย้งของมนุษย์ สัญญาณของสันติภาพเป็นเพียงสิ่งชั่วคราวและผ่านไป ในที่สุด สมมติฐานอีกด้านหนึ่งคือสัญญาณถึงสันติภาพชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่จะมีการหักเหของชีวิตมนุษย์ แม้ว่านิสัยแห่งการต่อสู้กันที่มีมานานหลายศตวรรษอาจยังคงอยู่ในทุกวันนี้ และยังเป็นสิ่งทำลายล้างมากขึ้นด้วยการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ แต่ตรรกะใหม่ของความขัดแย้งกำลังบังคับให้ผู้คนที่ต้องเรียนรู้สันติวิธีในการจัดการกับความแตกต่างมากขึ้น^{๗๔}

จากประวัติศาสตร์จะเห็นว่าสันติภาพเกิดได้ในบางช่วงเวลา ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับอำนาจของการทำลายล้างรุนแรงลดลงด้วย ซึ่งประเด็นนี้ยูรีได้ตั้งข้อสังเกตว่า “มนุษย์มีความสามารถทั้งในการกระทำความรุนแรงและการควบคุมความรุนแรง บางครั้งมนุษย์ก็อาศัยอยู่ในสภาพสงครามที่คงไว้ บางครั้งก็อยู่ในสภาพสันติ หากสงครามอยู่ในธรรมชาติของเราแล้ว เหตุใดความขัดแย้งส่วนมากจึงไม่จบลงด้วยความรุนแรง สังคมมนุษย์สามารถอยู่อย่างสงบสุขภายในประเทศและอยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านโดยไม่ใช้ความรุนแรง”^{๗๕} ธรรมชาติของความขัดแย้งมีอยู่ในตัวมนุษย์ แต่ความรุนแรงเป็นความจูงใจที่นำความขัดแย้งมาเป็นเครื่องมือในการใช้ความรุนแรง ความรุนแรงจึงไม่ใช่ธรรมชาติ แต่เป็นการสร้างขึ้นในภายหลัง เพราะธรรมชาติของความขัดแย้งจะไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ยูรีเห็นว่ามนุษย์สามารถควบคุมความขัดแย้งและความรุนแรงได้เมื่อคู่กรณีได้เข้าสู่การเจรจา อันเป็นกระบวนการสมานไมตรี แต่หากคู่กรณีไม่สามารถสมานไมตรีกันได้เองก็เป็นหน้าที่ของฝ่ายที่ ๓ จะต้องเข้าไปช่วยเหลือ “ฝ่ายที่ ๓ ต่างจากผู้ชี้ขาดที่อยู่ในรูปของกษัตริย์หรือรัฐเผด็จการตรงที่ไม่ใช่ปัจเจกบุคคลที่รับสืบทอดอำนาจมา เป็นแรงจูงใจอันเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงสมาชิกแต่ละคนกับสมาชิกทุกคนในชุมชน” ไม่มีอำนาจสิทธิขาดในการตัดสินข้อพิพาท และจะต้องได้รับความยินยอมจากคู่กรณีให้มาทำหน้าที่สมานไมตรี มีคุณสมบัติที่น่าไว้วางใจ มีความจริงใจ และมีความเที่ยงธรรมกับทุกฝ่ายสามารถประสานกับคู่ขัดแย้งได้ทุกกลุ่ม “ฝ่ายที่ ๓ ได้กระตุ้นให้คู่กรณีนั่งลงและคุยกันถึงความแตกต่างอย่างเคารพกันและกัน ฝ่ายที่ ๓ ให้ความสำคัญกับกระบวนการ วิธีการที่ผู้คนจัดการกับความแตกต่างนั้นสำคัญพอๆ กับผลลัพธ์บรรลุ” โดยให้ความสำคัญกับวิธีการและกระบวนการที่สอดคล้องกับเป้าหมาย โดยเป้าหมายคือการยุติความขัดแย้งรุนแรง วิธีการจะต้องไม่ไปกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งเพิ่มขึ้น ซึ่งหมายถึงสันติวิธีนั่นเอง

แนวคิดฝ่ายที่ ๓ ของยูรี จะดำเนินการจากคนใกล้ชิดตัวก่อน ซึ่งผู้ทำหน้าที่จะเป็นคนใกล้ชิด เช่น คนที่อยู่ในครอบครัวหรือเพื่อน แต่หากคนภายในยังสานไมตรีไม่ได้ก็ใช้คนนอก เช่น เพื่อบ้านหรือคนที่ได้รับความเคารพนับถือจากคู่กรณี หากเป็นความขัดแย้งรุนแรงที่กินพื้นที่กว้างและซับซ้อนขึ้น เช่น ความขัดแย้งรุนแรงระหว่างประเทศ จะต้องใช้ประเทศที่เป็นกลางหรือองค์กรระหว่างประเทศเข้ามาเป็นฝ่ายที่ ๓ โดยจะเป็นบุคคล กลุ่ม องค์กรหรือผู้ที่คู่กรณียินยอมให้มาทำหน้าที่สมานไมตรี บางครั้ง

^{๗๔} อ้างแล้ว, วิลเลียม ยูรี, กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุสันติร่วมกัน, หน้า ๘๕.

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

เรียกว่าอนุญาโตตุลาการ การเจรจามีศักยภาพที่จะเป็นวิธีจัดการกับความขัดแย้งที่รุนแรง เข้ามาแทนที่การครอบครองและสงครามในเวทีทางการเมืองระหว่างประเทศ เช่น นายพลเลอเบดแห่งรัสเซียที่พยายามยุติสงครามในเชเชเนียได้กล่าวไว้ว่า “ผมรู้แน่ว่าทุกสงคราม รวมทั้งสงครามที่มีมาอย่างยาวนานหลายร้อยปี จะต้องยุติลงในการเจรจาและสันติภาพ ดังนั้น เราจะต้องต่อสู้กันนานนับร้อยปีและฆ่าคนจำนวนมากเพื่อที่จะบรรลุข้อตกลงที่เจรจากันได้อย่างนั้นหรือ บางทีเราควรจะเริ่มต้นด้วยการเจรจามากกว่า”^{๗๖}

ยูรีเห็นว่าความขัดแย้งรุนแรงจะยุติลงได้ด้วยการเจรจา ซึ่งบางครั้งอาจใช้เวลายาวนาน แต่เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นวิธิต่างแห่งสันติที่แท้จริง นอกจากนี้ยูรียังเห็นว่าสันติภาพอีกรูปแบบหนึ่งคือการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ “สันติภาพไม่ใช่การอยู่ร่วมกันอย่างประสานสันติ แต่เป็นกระบวนการของความพยายามจัดการกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อให้ได้รับอาหารที่เพียงพอและมีที่พักอาศัย ให้มีความมั่นคงปลอดภัย มีเอกลักษณ์และมีอิสรภาพ” ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ เมื่อมีความเป็นอยู่ที่ดี มนุษย์ก็จะพยายามไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง ทั้งจะร่วมมือกันป้องกันภัยคุกคามที่จะเกิดขึ้น “การร่วมมือกันในชีวิตประจำวันและทรัพยากรที่มีลักษณะขยายได้ เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น คนเราก็มักจะร่วมมือกันมากกว่าที่จะใช้วิธีการจัดการที่กดขี่กัน”^{๗๗} ดังนั้น สันติภาพในแบบของยูรีคือการสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน ซึ่งถือเป็นสันติภาพในวิถีชีวิต แต่เมื่อมีความขัดแย้งรุนแรง ก็ใช้กลยุทธการสมานไมตรี การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง หรือการสร้างสันติภาพ ทั้งในระหว่างคู่ขัดแย้งด้วยกันหรืออาศัยฝ่ายที่ ๓ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของฝ่ายที่สาม (The Third Side) จะมีความสำคัญต่อการสร้างสันติภาพเป็นอย่างยิ่ง

๔. แนวคิดสันติภาพของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์

เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ค.ศ.๑๙๒๙ ที่เมืองแอตแลนตา มลรัฐจอร์เจีย ประเทศสหรัฐอเมริกา บิดาคือ สาธุคุณมาร์ติน ลูเธอร์ คิง เป็นศาสนาจารย์ในนิกายแบพติสต์ มารดาคือ อัลเบิร์ต วิลเลียม ซึ่งเป็นครูสอนหนังสือ คิงมีพี่น้องสามคน โดยเขาเป็นลูกชายคนกลาง ครอบครัวของคิงสืบเชื้อสายมาจากแอฟริกันและอินเดียนแดง ได้รับการศึกษาจากวิทยาลัยมอร์เฮาส์ แอตแลนตา จากวิทยาลัยการศาสนาโครเซอร์ รัฐเพนซิลเวเนีย และจากมหาวิทยาลัยบอสตัน ต่อมาได้กลายเป็นผู้นำขบวนการเรียกร้องสิทธิเสมอภาคของชาวผิวดำ โดยใช้นโยบาย และแนวทางต่อต้านที่ใช้ความนุ่มนวลตามแนวทางของมหาตมะ คานธี และจากทักษะการพูดต่อสาธารณะที่เป็นที่เลื่องลือ คิงได้เป็นผู้นำในการคว่ำบาตรไม่ยอมรับการแบ่งแยกคนผิวดำที่ไม่ให้โดยสภารรประจำทางร่วมกับคนผิวดำ ที่เมืองมอนต์โกเมอรี รัฐแอละแบมา

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ คิงเป็นผู้นำในการเดินขบวนอย่างสันติที่อนุสาวรีย์ลิงคอล์นในวอชิงตัน ดี.ซี. โดยมีผู้เข้าร่วมเดินมากถึง ๒๐๐,๐๐๐ คน ในการประชุมครั้งนี้เองที่คิงได้แสดงสุนทรพจน์ที่มีชื่อเสียงคือ “ข้าพเจ้ามีความฝัน” (I Have a Dream) ในโอกาสนี้เขายังได้ประกาศว่า อเมริกาจะปราศจากความลำเอียงและไม่มีอคติต่อคนผิวดำในปี พ.ศ.๒๕๐๗ และในปีเดียวกันนี้มาร์ติน ลูเธอร์ คิงก็ได้รับรางวัลสันติภาพเคนดี้ (Kendy Peace Prize) และรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ หลังจากปี

^{๗๖} อ้างแล้ว, วิลเลียม ยูรี, กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุสันติร่วมกัน, หน้า ๑๑๔.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นมา มาร์ติน ลูเธอร์ คิงได้หันมาเน้นการรณรงค์ให้มีการปรับปรุงสภาพสังคมของคนผิวดำและคนยากจนในภาคเหนือของประเทศ นอกจากนี้เขายังได้รณรงค์ต่อต้านการทำสงครามเวียดนาม และจะจัดการชุมนุมใหญ่ในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี.

ในปีที่คิงได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพขณะนั้นเขามีอายุเพียง ๓๕ ปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ได้รับรางวัลโนเบลที่อายุน้อยที่สุด ต่อมา “เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๑ เขาถูกลอบสังหารด้วยน้ำมือชายผิวขาวที่เมืองเมมphis รัฐเทนเนสซี จากนั้นเป็นต้นมา มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ก็ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมทางเชื้อชาติจวบจนทุกวันนี้” ซึ่งเขาได้รับการยกย่องว่าเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียง โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากมหาตมะคานธี ซึ่งเป็นผู้นำทางสันติภาพชาวอินเดีย โดยความพยายามของคานธีได้เป็นแรงบันดาลใจให้แก่ปฏิบัติการสันติวิธีทั่วโลก “มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ได้นำการเคลื่อนไหวทางพลเรือนในการรณรงค์แบบสันติวิธีที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้คนอเมริกันผิวดำได้รับสิทธิเท่าเทียมกัน”^{๗๘} นอกจากรณรงค์ด้วยสันติวิธีแล้ว มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ยังได้ “อ้างเหตุผลทางศาสนาและศีลธรรมในการผลักดันขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมือง และขบวนการต่อต้านสงครามเวียดนามได้หลังจากวาทกรรมทางศีลธรรมและศาสนา”^{๗๙} ซึ่งสถานะของเขาคือคล้ายกับคานธีตรงที่เป็นผู้นำทางศาสนาเหมือนกัน แต่เป็นคนละศาสนา ภาพลักษณ์ของคิงจะเป็นนักสิทธิมนุษยชนมากกว่าคานธี เนื่องจากเขามุ่งที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากกว่าเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเหมือนคานธี “คิงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวอเมริกัน เขากล่าวว่าความรักเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในโลก โดยพลังแห่งการสร้างสรรคนี้เป็นแบบอย่างอันดีงามในพระคริสต์ และเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับมนุษยชาติ เพื่อเสาะหาสันติและความปลอดภัย”^{๘๐}

คิงเคลื่อนไหวทางสันติภาพในฐานะที่ตนเป็นกลุ่มผู้ถูกกดขี่ เพื่อที่จะได้มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันทางสังคม โดยวิธีการเดินขบวนเรียกร้องความเป็นธรรมให้คนผิวดำมีโอกาสใช้พื้นที่สาธารณะหรือได้รับสิทธิในการรับบริการเท่าเทียมกับคนผิวขาว เรียกร้องให้ยุติการกดขี่ทางเชื้อชาติ และพยายามเปลี่ยนทัศนคติของคำว่าชาติมาเป็นศูนย์รวมของความหลากหลายทางพันธุกรรม กระบวนการเรียกร้องอย่างสันติของคิงมีพลังอย่างมหาศาล ทำให้เกิดผลสะท้อนแก่กลุ่มชาตินิยมเดิมที่เป็นคนผิวขาว ได้เปลี่ยนทัศนคติและยอมรับคนผิวดำว่าเป็นส่วนหนึ่งในสมาชิกของชาติ ทำให้คนผิวขาวและผิวดำสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ซึ่งเป็นการปรับปรุงความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันระหว่างคนผิวขาวและผิวดำ การสร้างสันติภาพท่ามกลางความขัดแย้งทางเชื้อชาติของคิงใช้แนวทางสันติวิธี ๒ ลักษณะ คือ “สันติวิธีเชิงรุก (Proactive) กับ สันติวิธีเชิงรับ (Reactive) สันติวิธีจะใช้ได้ผลต้องเป็นสันติวิธีทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ”^{๘๑} การสร้างสันติภาพจะต้องใช้สันติวิธีทั้ง ๒ ลักษณะ

^{๗๘} อ้างแล้ว, วิลเลียม ยูรี, กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุสันติร่วมกัน, หน้า ๑๗๔-๑๗๕.

^{๗๙} ไมเคิล แชนเดล, ความยุติธรรม, แปลโดย สถณี อาชวานันทกุล, (กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นเวิลด์ส, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒๓.

^{๘๐} King, Jr., Strength to Love, 8th ed, (Great Britain : Collins Clear-Type Press, 1975), p. 55.

^{๘๑} อรุณ คานธี, จิตวิญญาณอหิงสา มรดกรักจากปู่ บนเส้นทางการเรียนรู้สันติวิธีของข้าพเจ้า, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

ควบคู่กันไป จึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพ โดยเชิงด้านจะเป็นลักษณะการไม่ให้ความร่วมมือกับอำนาจยุติธรรมด้วยแนวทางสันติวิธี ในขณะที่เชิงก่อก็เป็นการสร้างความสัมพันธ์และปรับเปลี่ยนทัศนคติ ปรับโครงสร้างสังคมใหม่เพื่อให้เอื้อต่อความยุติธรรมและความเท่าเทียมทางสังคม หัวใจของสันติภาพของคิง คือ “อหิงสา ความสามัคคี การให้อภัยและรักศัตรูมีพลังอย่างยิ่ง ปัญหาความขัดแย้งเรื่องสีผิวที่มองตโกเมอร์เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการแก้ไขความขัดแย้งเรื่องการเหยียดสีผิว เพื่อก้าวไปสู่สันติภาพ”^{๘๒} แม้ว่าคิงจะถูกสังหารในภายหลัง แต่ผลงานของเขาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยิ่งใหญ่ ทำให้เกิดกระบวนการยอมรับกันและกัน เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชาติร่วมกัน และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้อเมริกาเปลี่ยนมาเป็นชาติมหาอำนาจมาจนถึงปัจจุบัน สันติภาพในมิติของคิงจึงเป็นความมีสิทธิความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

ดังนั้น สันติภาพตามแนวคิดตะวันตกที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ยีน ชาร์ป จะพูดถึงการต่อสู้กับคู่ขัดแย้งโดยตรง แม้ว่าคู่ขัดแย้งนั้นจะมีอำนาจเหนือก็ตาม โดยเน้นปฏิบัติการทางสังคมที่ไร้ความรุนแรง แต่อาศัยจำนวนที่แสดงออกถึงความเห็นพ้อง กระบวนการลักษณะนี้จะเหมาะสมสำหรับประชาชนที่ใช้กดดันต่อฝ่ายผู้มีความรุนแรง เพื่อนำไปสู่ข้อตกลงในการยุติความรุนแรงหรือการเอารัดเอาเปรียบ ส่วนกัลตุงเห็นว่าสันติภาพที่แท้จริงต้องมาจากโครงสร้างและวัฒนธรรมที่ไม่รุนแรง ความหลากหลายทางชาติพันธุ์เป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกัน การศึกษาสันติภาพจะต้องเข้าถึงรากเหง้าที่แท้จริงของความรุนแรง ซึ่งเป็นโครงสร้างและวัฒนธรรม รวมทั้งการยุติความรุนแรงทางตรงด้วย แต่ในมุมมองของวิลเลียม ยูรีก็มองสันติภาพในแง่ของกระบวนการสมานไมตรีระหว่างคู่ขัดแย้ง และการใช้ฝ่ายที่ ๓ มาเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยและสมานไมตรี ส่วนการรักษาสันติภาพอย่างถาวรต้องสามารถสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้ ในส่วนของคิงได้ใช้การเรียกร้องความเสมอภาคในการเข้าถึงการบริการทางสังคมที่เท่าเทียมกันระหว่างสีผิว ใช้การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้เกิดพลังในการเรียกร้องความต้องการ ทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนทัศนคติทางสังคมและปรับเปลี่ยนโครงสร้างชาตินิยมเชิงเดี่ยวมาเป็นพหุนิยม โดยชูหลักสิทธิมนุษยชนมาเป็นแนวทางสร้างสันติภาพ

มุมมองต่อสันติภาพของนักสันติภาพตะวันตกดังกล่าวจึงมีลักษณะปฏิวัติสังคมด้วยกระบวนการสันติวิธี โดยเชื่อว่าสันติภาพจะเกิดได้ด้วยกระบวนการเชิงพลวัต และขับเคลื่อนพลังทางสังคมอย่างเป็นระบบเพื่อกดดันให้กลุ่มอำนาจเข้าสู่กระบวนการสันติภาพ หรือยุติและแก้ไขปัญหาความรุนแรง โดยวิลเลียม ยูรีเสนอแนวทางสมานไมตรีและการสนองความต้องการพื้นฐานของคนในสังคม ในขณะที่กัลตุงเห็นว่าต้องมีการปรับกระบวนการทางโครงสร้างและวัฒนธรรมไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ในขณะที่ยีน ชาร์ปและคิงมุ่งเปลี่ยนทัศนคติของคู่ขัดแย้ง เพื่อให้เกิดการยอมรับและเปลี่ยนผ่านทัศนคติความเป็นอื่น

๒.๑.๕ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพตะวันออก

การศึกษาแนวคิดทฤษฎีสันติภาพของนักปราชญ์ชาวตะวันออกที่สำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบันมีจำนวนมาก ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ที่มีบทบาทการต่อสู้ การเรียกร้องและมีความเกี่ยวข้องกับสันติภาพทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

^{๘๒} ส.ศิริรักษ์, ผลสำเร็จของการต่อสู้โดยสันติวิธี, (กรุงเทพมหานคร: ศึกษิตสยาม, ๒๕๑๙), หน้า ๗๘.

๒.๑.๕.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพตะวันออกของชาวต่างชาติ

งานวิจัยนี้เลือกศึกษาแนวคิดทางสันติภาพตะวันออกซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ โดยเลือกผู้ที่มีความสำคัญและได้รับการยอมรับในระดับโลกจำนวน ๒ ท่าน มาเป็นแนวทางในการศึกษา คือ มหาตมะ คานธี ในฐานะเป็นนักสันติภาพชาวอินเดีย และโดซากุ อีเคดะ ในฐานะที่เป็นนักสันติภาพชาวญี่ปุ่น ดังต่อไปนี้

๑.แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของมหาตมะ คานธี

มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) เป็นผู้นำทางศาสนาและนักการเมืองชาวอินเดียที่ได้รับการยอมรับไปทั่วโลก ในฐานะที่เป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องอิสรภาพของอินเดียให้ได้รับการปลดปล่อยจากการเป็นอาณานิคมของสหราชอาณาจักร โดยไม่ใช้อาวุธหรือกองกำลังทหาร แต่ใช้หลักอหิงสา โดยจะต้องมีจิตใจที่เป็นสันติภาพหรือมีเมล็ดพันธ์ของการประนีประนอมก่อน แม้กับผู้ที่ใช้ความรุนแรงกับตนเอง อันเป็นรูปแบบการต่อสู้ที่ไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นต้นแบบของการประท้วงอย่างสันติไปทั่วโลกในเวลาต่อมา

คานธี กล่าวถึงสาเหตุของการใช้หลักอหิงสามาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อสันติภาพว่า “มูลเหตุที่ข้าพเจ้าแนะนำให้เพื่อนร่วมชาติใช้อหิงสามาเป็นอาวุธต่อสู้เพื่ออิสรภาพ มิใช่เพราะเห็นว่าการใช้ประชาชนอ่อนแอ ไม่มีกำลังและไม่เคยฝึกหัดการใช้อาวุธ แต่เป็นเพราะประวัติศาสตร์ได้สอนว่าการใช้กำลังและความเคียดแค้น ไม่ว่าจะนำไปเพื่ออุดมการณ์หรือภาระหน้าที่อันประเสริฐเพียงใดก็ตาม มิแต่จะก่อให้เกิดการใช้กำลังและยังก่อให้เกิดความเคียดแค้นมากยิ่งขึ้น การใช้กำลังจะไม่ก่อให้เกิดความสงบสุข และก่อให้เกิดความวุ่นวายโดยไม่มีที่สิ้นสุด”^{๘๓} โดยพยายามชี้ให้เห็นโทษของการใช้ความรุนแรงว่าไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความสงบสุขได้ “หากวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั่วโลก จะเห็นว่าทั้งหมดมีรากเหง้ามาจากการขาดความเคารพทั้งสิ้น คือ ไม่เคารพในความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ หรือการศึกษา เราเชื่อว่าในการหาเหตุผลเพื่อจะเกลียดคนอื่น ทศนคติเช่นนี้คือสาเหตุสำคัญเหนืออื่นใดที่ทำให้เกิดความรุนแรง ซึ่งมนุษยชาติต้องเดือดร้อนกันอยู่ทุกวันนี้”^{๘๔} การเคารพในอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันทำให้มองเห็นคุณค่าของผู้อื่น คานธีเชื่อว่าเมื่อเคารพผู้อื่นเราก็จะได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกัน แม้ว่าจะมีความเชื่อหรืออุดมการณ์ที่แตกต่างกันก็สามารถเป็นมิตรที่ดีต่อกันได้ เช่นเดียวกับการต่อต้านผู้รุกราน ยังต้องใช้ความเห็นอกเห็นใจผู้รุกรานอย่างยิ่ง แม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่เลวร้ายก็ไม่ควรให้อารมณ์โกรธแค้นครอบงำ เหตุการณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ชาวอินเดียกว่า ๒,๐๐๐ คน มารวมตัวกันในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในเมืองอมฤตสาร์ พวกเขาไม่รู้ว่า ๒ วันก่อนหน้านี้ นายพลเรจินอลด์ ดายเออร์ ได้ออกคำสั่งห้ามการชุมนุมโดยไม่มีการเตือนให้รู้ นายพลตายเออร์จึงได้สั่งทหารอินเดีย ๕๐ นาย ไปยังลานชุมนุม และสั่งให้ใช้ปืนไรเฟิลยิงผู้ชุมนุม ทำให้มีคนตาย ๓๗๙ คน และบาดเจ็บกว่า ๑,๐๐๐ คน ทำให้เกิดความโกรธแค้นนองเลือดขึ้น คานธีคัดค้านความรุนแรง และปราศรัยว่า “เราไม่ทำต่ออังกฤษเหมือนเช่นที่นายพลตายเออร์ทำต่อเรา เราต้องสามารถแสดงให้เห็นว่าเราสามารถวางตัวพ้นจากความรู้สึกเกลียดชังเช่นนั้น พวกเขาไม่ใช่ศัตรู แต่เป็น

^{๘๓} วิทยากร เชียงกุล, The Soul of Mahatma Gandhi, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๓.

^{๘๔} อรุณ คานธี, จิตวิญญาณอหิงสา มรดกรักจากปู่ บนเส้นทางการเรียนรู้สันติวิธีของข้าพเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลคิมทอง , ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๑.

เพื่อน พวกเขาก็ต้องการปลดปล่อยมากเท่าๆ ที่พวกเราต้องการเหมือนกัน” ^{๘๕} คานธีพยายามใช้แนวทางสันติวิธีในการต่อสู้หลังจากเกิดความรุนแรง และอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้เห็นจิตวิญญาณแห่งสันติภาพของคานธีก็คือในช่วงที่ “รัฐบาลอังกฤษได้ออกคำสั่งให้จับตัวคานธีพร้อมกับผู้ประท้วงราว ๖๐,๐๐๐ คน แล้วทุบตีผู้ประท้วงอย่างโหดเหี้ยม ทำให้เกิดความเคียดแค้นและความสามัคคีในหมู่ชาวอินเดียมากยิ่งขึ้น คานธีแสดงความกล้าหาญออกมาด้วยวิธีการต่อต้านแบบอหิงสา เขาสอนให้ชาวอินเดียรู้จักต่อต้านผู้กดขี่และต่อสู้กับตัวเองด้วย” ^{๘๖} การไม่ใช้วิธีการรุนแรงกับผู้กดขี่ในทัศนะของคานธีเป็นการแสดงความกล้าหาญยิ่งกว่าผู้กดขี่ที่ถืออาวุธสังหาร ด้วยความเข้าใจในวิธีการที่ไม่ตอบโต้อย่างรุนแรงของชาวอินเดียที่ยึดแนวทางของคานธี ทำให้เกิดพลังในการต่อสู้อย่างสันติ และสามารถปลดปล่อยอินเดียเป็นเอกราชจากอังกฤษในเวลาต่อมา หลังได้รับเอกราชแล้วคานธีกล่าวกับประชาชนชาวอินเดียว่า “เราสามารถได้รับเอกราชมาได้ด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง ผู้คนในประเทศจะต้องจัดองค์กรกันด้วยการไร้ความรุนแรง ถ้าปราศจากคลื่นมหาชนที่หันมาใช้อหิงสาแล้ว เราก็คงไม่อาจเป็นไทแก่ตัว โดยอาศัยเส้นทางแห่งการไม่ใช้ความรุนแรง การปฏิบัติการใช้ความรุนแรงทำให้ประเทศอินเดียได้รับเอกราชในที่สุด” ^{๘๗}

คานธีอาศัยความเป็นนักการศาสนามาเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนพลังทางสังคมเพื่อให้เกิดสันติภาพขึ้น ในอีกอัตลักษณ์หนึ่งของคานธีเป็นที่รู้ทั่วกันว่าเป็นนักการเมืองที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของชาวอินเดียและนักการเมืองทั่วไป จึงมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าโดยแท้จริงแล้วคานธีให้น้ำหนักกับบทบาทด้านใดมากกว่า ประเด็นนี้ได้ข้อสรุปจากคำพูดของคานธีว่า “ส่วนตัวข้าพเจ้าผู้สวามิภักดิ์เป็นนักการเมืองนั้น ด้วยจิตใจอันแท้จริงแล้วเป็นนักการศาสนาต่างหาก” ^{๘๘} จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าคานธีนำหลักทางศาสนามาเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้เกิดสันติภาพขึ้น ทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่แนวคิดทางศาสนาไปด้วย คานธีนิยมน้อมอยู่ภายใต้พระเจ้าอย่างผู้ซื่อสัตย์ ทั้งปฏิบัติตามตามคำสอนและเป็นผู้เผยแผ่แนวคิดทางศาสนา คานธีเห็นว่า “สัจจะคือพระเป็นเจ้า ข้าพเจ้ารู้สึกถึงพระองค์ในทุกอณูของร่างกาย” ^{๘๙} ความจริงของเขามีเพียงพระเจ้าที่ทรงอยู่ในทุกส่วนของร่างกาย ทำให้เขาอุทิศตนเพื่อรับใช้พระเจ้าด้วยการสนองเจตนารมณ์ในการช่วยเหลือสังคมให้มีความสุข จิตวิญญาณของการสร้างสันติภาพของคานธีคือสัตยาเคราะห์ หรือสัตยะเคราะห์ “คำว่าสัตยะเคราะห์นี้ข้าพเจ้าสร้างขึ้นมาเพื่อจะให้แตกต่างจากขบวนการที่กำลังดำเนินอยู่ในขณะนั้น ภายใต้ชื่อการต่อต้านเจียบ ความหมายตามรากศัพท์ของสัตยะเคราะห์ คือ การยึดมั่นอยู่กับสัจธรรมหรือยึดมั่นอยู่กับพลังที่ถูกต้อง ข้าพเจ้าเรียกว่าพลังแห่งความรักหรือพลังแห่งจิตวิญญาณ” ^{๙๐} การปฏิบัติตามหลักสัตยาเคราะห์จะต้องประกอบไปด้วยความปรารถนาดี หรือยึดมั่นในพลังแห่งความรัก มองคนที่มีอุดมการณ์แตกต่างกันว่าเป็นเพื่อนที่แสนดี และจะไม่ปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยอาการของความรุนแรง

^{๘๕} อ้างแล้ว, วิทยากร เชียงกุล, *The Soul of Mahatma Gandhi*, หน้า ๕๗-๕๘.

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๘๗} M.K.Gandhi, *My Non-Violence*, (Ahmedabad : Navajivan, 1960), p. 4.

^{๘๘} อ้างแล้ว, วิทยากร เชียงกุล, *The Soul of Mahatma Gandhi*, หน้า ๑๒๑.

^{๘๙} M.K.Gandhi, *Non-Violence in Peace & War*, Vol.1, (Ahmedabad : Navajivan publishing House, 1948), p. 414.

^{๙๐} จานงค์ อติวิพนสิทธิ์, *วณะของมหาตมคานธี*, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๘.

“ความรุนแรงจะทำให้ความต้องการหรือข้อเรียกร้องที่ชอบธรรมของผู้เรียกร้องกลายเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมไปด้วย วิธีและเป้าหมายจึงต้องมีความสอดคล้องกัน ดังเมล็ดพันธ์กับต้นไม้ ความรุนแรงไม่อาจพาไปสู่สันติภาพที่แท้ได้”^{๙๑} พลังแห่งสันติภาพคือพลังที่พร้อมให้อภัยอยู่เสมอ “คนอ่อนแอไม่เคยให้อภัย การรู้จักให้อภัยเป็นคุณสมบัติของคนเข้มแข็ง”^{๙๒} ท่าทีของคานธีในการต่อสู้จึงเป็นการไม่ตอบโต้ ไม่ยั่วยุ เป็นเสมือนการยินยอมเอาตัวเข้าไปรองรับความรุนแรงของฝ่ายตรงข้าม แต่ไม่แสดงอาการหวาดกลัว ซึ่งแนวทางต่อสู้รูปแบบนี้จะทำให้ผู้ใช้ความรุนแรงหมดความชอบธรรมในสายตาของสาธารณชน ซึ่งเป็นการแสดงพลังที่เหนือกว่าอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะผู้ปราศจากความกลัวเท่านั้นจึงจะสามารถเผชิญหน้ากับผู้ถืออาวุธมุ่งทำร้ายอย่างไม่สะทกสะท้าน โดยอำนาจจะใช้ได้กับผู้ที่หวาดกลัวเท่านั้น

การปฏิบัติตามแนวทางอหิงสาที่แท้จริงนั้น “ในจิตใจของผู้ต่อต้านแนวทางนี้ต้องมีการพัฒนาสันติภาพ หรือเมล็ดพันธ์แห่งความพร้อมที่จะประนีประนอมให้เกิดขึ้นเสียก่อน”^{๙๓} ที่สำคัญจะต้องมีสันติภาพในใจของผู้ปฏิบัติการอหิงสาก่อน “หากเราเก็บสันติสุขที่เราค้นพบไว้ในใจเราเพียงผู้เดียว มันย่อมเสื่อมสลาย แต่หากสันติสุขนั้นไปสัมผัสกับปัจจัยอื่นๆ และทุกคน มันย่อมแผ่ขยายไป แล้ววันหนึ่งสันติภาพก็จะบังเกิดขึ้นทั่วโลก”^{๙๔} ปัจจัยพื้นฐานของกระบวนการสันติภาพจึงเป็นสันติวิธี ๕ ประการ ได้แก่ “ความรัก ความเคารพ ความเข้าใจ การยอมรับ และการตระหนักถึงคุณค่าของผู้อื่น”^{๙๕}

สันติภาพตามมุมมองของคานธีไม่ได้เกิดมาจากจินตนาการ แต่เกิดจากปฏิบัติการจริงทางสังคม สันติภาพไม่ได้เกิดจากการบีบบังคับหรือการใช้ความรุนแรง โดยวิธีการสร้างสันติภาพจะต้องมีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย ซึ่งพบว่าคานธีใช้กระบวนการที่สอดคล้องกัน ๓ วิธี คือ ๑) อหิงสา ซึ่งเป็นหลักการประนีประนอม ไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายกัน ๒) สัตยาเคราะห์ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียกร้องและต่อต้านความอยุติธรรมอย่างสงบ โดยอาศัยพลังจิตวิญญาณแห่งความรักเป็นตัวขับเคลื่อน ๓) สันติวิธี ซึ่งเป็นวิธีการขับเคลื่อนทางสังคมด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง โดยพลังสันติวิธีของคานธีประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน คือ เริ่มต้นจากการมีความรัก อันจะเป็นพลังที่ทำให้เกิดความเคารพผู้อื่น เมื่อเคารพกันแล้วก็จะทำให้เกิดความพยายามในการทำ ความเข้าใจอัตลักษณ์ของผู้อื่น ก่อให้เกิดการยอมรับในความแตกต่าง และตระหนักถึงคุณค่าของทุกชีวิต และร่วมมือสร้างสรรค์เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติต่อไป

๒. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของไดชากู อิเคดะ

ไดชากู อิเคดะ เป็นนักสันติภาพชาวญี่ปุ่น นักปรัชญาชาวพุทธ นักการศึกษาที่มีชื่อเสียงเกิดที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ในครอบครัวของคนเลี้ยงสาหร่าย ในช่วงวัยรุ่นท่านอยู่ในยุคการ

^{๙๑} พระไพศาล วิสาโล, สันติ-สุขภาวะ : สันติวิธีกับการจัดการความขัดแย้งในระบบสุขภาพ, หน้า ๓๕.

^{๙๒} อ่างแล้ว, วิทยากร เชียงกูล, The Soul of Mahatma Gandhi, หน้า ๒๓.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๙๔} อ่างแล้ว, อรุณ คานธี, จิตวิญญาณอหิงสา มรดกรักจากปู่ บนเส้นทางการเรียนรู้สันติวิธีของข้าพเจ้า, หน้า ๓-๔.

^{๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๙.

ทำลายล้างของสงครามโลกครั้งที่ ๒ และได้เห็นความโหดร้ายป่าเถื่อน ที่ทิ้งรอยแผลที่ไม่อาจลบเลือนได้ในชีวิต เพราะพี่ชายทั้ง ๔ คน ถูกเกณฑ์ให้ไปเป็นทหาร และพี่ชายคนโตก็เสียชีวิตในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ ประสบการณ์เหล่านี้ได้เป็นเชื้อไฟที่ผลักดันให้ท่านเรียกร้อง และปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะทำงานเพื่อสันติภาพ และความสุขของประชาชนมาตลอดชีวิต โดยการถนอมรากของสาเหตุชั้นพื้นฐาน ความขัดแย้งของมนุษย์

ในขณะที่เขาอายุได้ ๑๙ ปี ได้พบกับโจเซอิ โทคะ ซึ่งเป็นนักการศึกษาและผู้นำของสมาคมโซคา (SOKA GAKKAI) โดยเป็นสังคมของชาวพุทธที่ดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของคำสอนของพระนักปฏิรูปนิชิเร็น อิเคดะได้พบกับอาจารย์โทคะ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้า และมีพรสวรรค์ในการอธิบายแนวคิดของพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง มีเหตุผลและเข้าใจได้ ต่อมาเมื่อโทคะเสียชีวิตแล้ว อิเคดะก็ได้รับตำแหน่งประธานสมาคมโซคาในขณะที่มีอายุเพียง ๓๒ ปี ท่านอุทิศตนในการส่งเสริมกำลังใจสมาชิกด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงตนเอง และการทำประโยชน์ให้กับสังคม ภายใต้การนำของเขา ความเคลื่อนไหวเริ่มเข้าสู่ยุคแห่งการปรับปรุงใหม่และการขยายตัว โดยการเสริมสร้างบุคคลที่อุทิศตนเพื่อสันติภาพ วัฒนธรรม และการศึกษา ต่อมาได้เป็นประธานประธานของสมาคมสร้างคุณค่าสากล (Soka Gakkai International: SGI) เป็นสมาคมทางพุทธศาสนาที่มีสมาชิกมากกว่า ๑๒ ล้าน ครอบครัว ใน ๑๙๒ ประเทศทั่วโลก, ซึ่งมีเป้าหมายในการส่งเสริมการศึกษา, วัฒนธรรมและสันติภาพ และยังเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันการวิจัยปรัชญาตะวันออกสถาบันอิเคดะเพื่อสันติภาพ การเรียนรู้และการสนทนา, สถาบันโทคะเพื่อสันติภาพโลกและวิจัยทางการเมือง สมาคมสร้างคุณค่าเพื่อการศึกษา

นอกจากนี้สถาบันโทคะเพื่อสันติภาพโลกและการวิจัยนโยบาย มีบทบาทในการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์และส่งเสริมสันติภาพทั่วโลก ในฐานะของนักสร้างสันติภาพ และนักการศึกษา อิเคดะได้รับรางวัลดุษฎีบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยต่างๆ มากกว่า ๕๐ ประเทศ โดยได้รับรางวัลมากกว่า ๓๐๐ รางวัล (ข้อมูลถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๓)

ไดซากุ อิเคดะ ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากอาจารย์โจเซอิ โทคะ โดยมักจะอ้างถึงคำพูดของอาจารย์โทคะว่า “โงะฮอนซุนนั้นยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง แต่เพราะรูปลักษณ์แบบง่ายๆ ธรรมดา จึงทำให้ประชาชนไม่เข้าใจถึงความยิ่งใหญ่ของโงะฮอนซุน” เพราะเหตุว่าธรรมะนั้นลึกซึ้งและการปฏิบัติก็เป็นรูปแบบง่ายๆ แท้ที่จริงแล้วยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้ามากมายนานเท่าใด เครื่องจักรก็ใช้งานง่ายเพียงนั้น “โงะฮอนซุนคือเครื่องจักรที่ผลิตความสุข” และการกดปุ่มเดินเครื่องจักรนี้คือ การสวดไดโมคุ (นมัสการโฮเร็งเงเคียว) เพื่อตัวเราเองและเพื่อผู้อื่น ซึ่งสามารถพูดได้ว่า พระนิชิเร็นไดโชนินได้กลั่นกรองพุทธธรรมลงจนเหลือเป็นรูปแบบที่ง่ายที่สุดเพื่อประชาชนทั้งมวล พระนิชิเร็นได้ประยุกต์คำสอนของพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ง่ายต่อการปฏิบัติ โดยแบ่งการปฏิบัติออกเป็นการปฏิบัติธรรมสำหรับตนเองและการปฏิบัติธรรมเพื่อผู้อื่น การปฏิบัติธรรมสำหรับตนเองประกอบด้วยสวดมนต์วันละ ๒ ครั้ง ซึ่งเรียกว่า การทำกองเงียว หมายถึง “การฝึกฝนตนเองในการปฏิบัติธรรม” เน้นการสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตรบทที่ ๒ และบทที่ ๑๖ การสวดมนต์มีอานุภาพมากทำให้เปลี่ยนชีวิตได้ จากนั้นก็เป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อผู้อื่นโดยการอธิษฐานจิตเพื่อแผ่ความปรารถนาดีและลงมือปฏิบัติในสิ่งที่เป็นการประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งแนวคิดลักษณะนี้เป็นแนวคิดเดียวกันกับโพธิสัตว์ยาน คือ การอุทิศตนเพื่อช่วยเหลือสัตว์อื่นด้วยความเสียสละ อิเคดะ ได้กล่าวถึงการทำกองเงียวไว้ว่า กองเงียว คือหลักปฏิบัติที่ดึงหรือกระตุ้น

พลังที่ไม่มีขีดจำกัดของเราที่มีอยู่ภายในให้สำแดงออกมา จะสามารถเปลี่ยนชะตากรรม และสามารถพ้นฝ่าอุปสรรคใดๆ ก็ตาม โดยเปลี่ยนทุกข์ให้กลายเป็นสุข สามารถเปลี่ยนแปลงหรือปฏิวัติในส่วนตัวบุคคล ซึ่งก็คือโครงการเผยแผ่ธรรมไพศาลขนาดย่อยๆ สำหรับชีวิตของเรา การเผยแผ่ธรรมไพศาลซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของเรา คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงจักรวาล พื้นโลก และสังคมมนุษยชาติ ให้ไปสู่โลกแห่งสันติภาพ ความสุข และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อที่จะผสานเข้ากันกับธรรมมหัศจรรย์ การท่อง พระสูตร และการสวดนัมเมียวโฮเร็งเงเคียว เปรียบเสมือนกับการอ่านเครื่องยันต์ทุกๆ วัน และขับออกไปสู่ทิศทางแห่งความสุข และความจริง เมื่อทำเช่นนี้ได้ทุกๆ วันแล้ว จะค่อยๆ เสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจักรวาลและพระธรรม ซึ่งนั่นก็คือโลกแห่งพระพุทธะ

อิคะยะพยายามที่จะดึงเอาพลังในตัวมนุษย์ออกมาสร้างคุณูปการให้กับโลก โดยปลูกฝังความมีเมตตาต่อกันโดยไม่แบ่งแยก เพราะว่าทุกคนมีเมล็ดพันธ์แห่งพุทธะ หากสามารถผสนเมล็ดพันธ์แห่งพุทธะได้ก็จะมีพลังสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในฐานะเป็นเผ่าพันธ์เดียวกัน ซึ่งก็จะทำลายอคติและความรู้สึกเป็นอื่น อิคะยะกล่าวว่า “พุทธศาสนามีพื้นฐานทางจิตใจที่มีความเมตตา กรุณา รู้จักอดกลั้นและปฏิเสธสงครามกับการใช้ความรุนแรง จึงมีคุณค่าพิเศษในสถานการณ์โลกปัจจุบัน”^{๙๖} พุทธศาสนาจึงเหมาะสำหรับการสร้างสันติภาพ อิคะยะเห็นว่า สันติภาพจะต้องเกิดจากภายในจิตของบุคคลก่อน ซึ่งเป็นการปลูกพลังแห่งพุทธะอันเป็นพลังแห่งสันติให้แสดงอำนาจออกมา และขับเคลื่อนไปเป็นพลังทางสังคมต่อไป “สันติภาพไม่ใช่แนวคิดที่เป็นนามธรรม แต่เป็นคำถามที่เราแต่ละคนจะเพาะปลูก และหล่อเลี้ยงเมล็ดแห่งสันติภาพในชีวิตจริงแต่ละวันและในส่วนลึกของชีวิตได้อย่างไร...การเพิ่มพลัง ของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งก็คือการที่แต่ละคนเริ่มตระหนักถึงพลังที่ไม่มีขอบเขตจำกัด ในขณะที่ทำประโยชน์ต่อสังคม นี่คือพื้นฐานของการเคลื่อนไหวขององค์กรโซคาชากัล”^{๙๗} สันติภาพทางนามธรรมจะให้ประโยชน์เฉพาะผู้มีจิตที่เป็นสันติเท่านั้น หากไม่นำมาเป็นพลังทางสังคมก็จะไม่สามารถช่วยโลกให้หลุดพ้นจากความรุนแรงได้

ปรัชญาของพระนิชิเร็น “สอนถึงการให้ความเคารพแก่คนทุกคน และยกย่องคุณค่าของทุกชีวิต สิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชน สันติภาพและสิ่งแวดล้อม” การเคารพในชีวิตทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของเมล็ดพันธ์ความดีงามที่ไม่ควรก้าวล่วง “ขจัดความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน จะกลายเป็นสาเหตุทางอ้อมสู่การจัดอาวุธ และเป็นภัยสำคัญที่จะนำไปสู่สันติภาพโลก”^{๙๘} นอกจากนี้แล้วอิคะยะยังเห็นว่าการสร้างสันติภาพต้องมีพลังทางจริยธรรมประกอบด้วย ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดหรือขัดแย้งอย่างไรต้องไม่เลือกวิธีการที่ไร้จริยธรรม “เมื่อชาติพันธ์ของมนุษย์ทำการรบพุ่งกัน ใช้ความรุนแรงเข้าห้ำหั่นกัน ต่างฝ่ายต่างอ้างว่าเพื่อนำมาซึ่งสันติภาพ ไม่ว่าจะมียุติธรรมการอะไร

^{๙๖} ไคซากุ อิคะยะ, **สันติภาพนิรันดร์**, แปลโดย สันติ อิศโรธกุล (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๘๘.

^{๙๗} ไคซากุ อิคะยะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.sgt.or.th/index.php/daisaku.html> [๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๙๘} อ้างแล้ว, **สันติภาพนิรันดร์**, หน้า ๓๗๘.

เราจะต้องไม่เลือกวิถีทางที่ปราศจากจริยธรรม”^{๙๙} เพราะจริยธรรมจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและความชอบธรรมของมนุษย์ จริยธรรมเกิดจากพลังภายในจิตที่แสดงออกทางพฤติกรรม

อิคเคะเชื่อว่ารากเหง้าของสันติภาพที่แท้จริงอยู่ในตัวมนุษย์นี้เอง ซึ่งเป็นเมล็ดพันธุ์แห่งพุทธะที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน โดยธรรมชาติของพุทธะคือสันติภาวะ ซึ่งสามารถเข้าถึงสันติภาพได้ด้วยวิธีอุปนัย เริ่มต้นจากภายในจิตสู่พฤติกรรมภายนอก จากบุคคลไปสู่สังคม โดยใช้กระบวนการสวดมนต์เพื่อสร้างพลังจิต กระตุ้นพลังแห่งพุทธะให้ตื่นตัว และอธิษฐานจิตเพื่อให้โลกเกิดความสงบสุข จากนั้นก็เป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมด้วยการปลูกฝังอุดมการณ์รักสันติ โดยเริ่มต้นจากความสันติภายในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สังคม ขยายไปสู่สังคมอื่นต่อไป และพยายามสร้างความไว้วางใจทั้งภายในและภายนอกสังคมด้วยการเข้าพบปรึกษาหารือกับผู้นำทางสังคมและการเมือง นอกจากนี้ยังใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรค์ประโยชน์ร่วมกัน สร้างสันติภาพไปพร้อมกับการเผยแผ่อุดมการณ์ทางพุทธศาสนาหายานนิกายนิชิเร็นไปด้วย ซึ่งเป็นการนำศาสนามาเป็นกระบวนการขับเคลื่อนสันติภาพไปทั่วโลก และจัดตั้งองค์กรเกี่ยวกับสันติภาพจำนวนมาก โดยทำหน้าที่เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน และมุ่งขยายจำนวนสมาชิกไปทั่วโลก สมาชิกแต่ละคนก็จะมีพันธะต่อสันติภาพ ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นทูตสันติภาพไปด้วย สันติภาพตามแนวคิดของอิคเคะจะผูกยึดอยู่กับความสงบสุข ซึ่งเป็นสภาวะเดียวกับพุทธภาวะ

จากการศึกษาแนวคิดทางสันติภาพของมหาตมะ คานธี และโดซากุ อิคเคะ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าทั้ง ๒ ท่านใช้อุดมการณ์ทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนขบวนการสันติภาพ โดยเน้นการสร้างสันติภาพจากภายในจิตของระดับบุคคลออกไปสู่จิตวิญญาณสันติภาพทางสังคม แม้ว่าจะมีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดแจ้งก็คือการสวดมนต์และอธิษฐานจิตด้วยความปรารถนาจะให้เกิดสันติภาพโดยใช้พลังแห่งความรัก ในขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะมีความแตกต่างกัน โดยคานธีจะใช้การเผชิญหน้ากับความอยุติธรรมและผู้ใช้ความรุนแรงในลักษณะการต่อต้านเจียบ หรือการไม่ให้ความร่วมมือกับคำสั่งที่ไม่ชอบธรรม ซึ่งเป็นการกดดันฝ่ายตรงข้ามอีกวิธีการหนึ่ง เพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ ส่วนอิคเคะจะใช้วิธีการต่อต้านการใช้ความรุนแรงทางวัฒนธรรม และมุ่งเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางสังคมมากกว่าเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีลักษณะเป็นทูตสันติภาพ ในขณะที่คานธีเป็นนักต่อสู้และเรียกร้องสันติภาพ ภาพของอิคเคะจึงมีลักษณะนุ่มนวลและประนีประนอมมากกว่า และการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองก็มีความแตกต่างกัน โดยคานธีจะใช้การปลุกระดมมวลชนเพื่อให้เข้าร่วมอุดมการณ์ ส่วนอิคเคะใช้การจัดตั้งองค์กรและขยายจำนวนสมาชิกไปพร้อมกับการเผยแผ่อุดมการณ์ทางศาสนาไปสู่สังคมการเมือง โดยทุกองค์กรจะเป็นเครือข่ายขับเคลื่อนพลังสันติภาพอย่างเป็นระบบมากกว่า ซึ่งเน้นการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและให้การศึกษาจากทั้งในและนอกระบบ โดยดึงเอาสถาบันครอบครัวมาเป็นส่วนสำคัญ นอกจากนี้อิคเคะยังมีการขับเคลื่อนทางโครงสร้างระดับบนโดยการเดินทางไปเข้าพบผู้นำทางสังคมและการเมืองทั่วโลก เพื่อสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจ

^{๙๙} โยฮัน กัลตุงและโดซากุ อิคเคะ, สู่สันติ บทสนทนาระหว่างโยฮัน กัลตุงและโดซากุ อิคเคะ, หน้า

แนวทางสันติภาพของทั้ง ๒ ท่าน แม้ว่าจะใช้กระบวนการทางสันติวิธีก็ตาม แต่ภาพของการเคลื่อนไหวจะมีความแตกต่างกัน โดยคานธีจะเผชิญหน้าโดยไม่ใช้ความรุนแรงตอบโต้ แต่บางสถานการณ์ก็ดูเหมือนกระตุ้นความเกลียดชังของฝ่ายตรงข้ามมากขึ้น แม้จะใช้พลังแห่งความรักก็ตาม แต่ก็ปรากฏภาพของความเป็นอื่นให้เห็นและนำไปสู่การลอบสังหารคานธีในเวลาต่อมา ส่วนอโศกจะมีลักษณะประนีประนอมมากกว่า ใช้กระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปอย่างสันติ และมีความเป็นสากลมากกว่า รวมทั้งมีทิศทางและเป็นระบบชัดเจน และพบว่าอโศกขับเคลื่อนขบวนการสันติภาพในลักษณะการแตกเซลล์ โดยการเพิ่มจำนวนสมาชิกและให้สมาชิกเป็นทูตสันติภาพเคลื่อนไหวไปทั่วโลก

๒.๑.๕.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพตะวันออกของนักปราชญ์ภายในประเทศ

ในประเทศไทยมีนักปราชญ์ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพจำนวนมาก ในงานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดทางสันติภาพของนักปราชญ์ในประเทศไทยมาเป็นแนวทางในการศึกษาจำนวน ๖ ท่าน ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ที่มีอิทธิพลความคิดกับสังคมร่วมสมัย คือ ประเวศ วะสี ในฐานะเป็นราชบัณฑิตและ “ราษฎรอาวุโส”, สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ปัญญาชนสยาม”, วันชัย วัฒนศัพท์ นักสันติวิธีและเจ้าของ “แนวคิดสานเสวนาหรือสุนทรียเสวนา”, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ นักวิชาการทาง “ปรัชญาและทฤษฎีการเมืองสันติวิธี”, โคทม อารียา ซึ่งเป็น “ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี” มหาวิทยาลัยมหิดล, และนิธิ เอียวศรีวงศ์ ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ปราชญ์สามัญชนปัญญาชนสาธารณะ” ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของประเวศ วะสี

ประเวศ วะสี เป็นแพทยศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ราษฎรอาวุโส นักวิชาการด้านสาธารณสุขและการศึกษาชาวไทย พ.ศ.๒๕๔๑ ได้รับรางวัลบุคคลที่มีผลงานดีเด่นด้านการวิจัยและนวัตกรรมทางการศึกษา จากคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วย UNESCO พ.ศ.๒๕๔๘ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ประเภทวิทยาศาสตร์สุขภาพ สาขาวิชาแพทยศาสตร์ นายแพทย์ประเวศเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเคลื่อนไหวของประชาสังคม เป็นผู้ที่ศึกษาความอยู่ดีธรรมเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงทางสังคมได้ เข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นภายหลังการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดง พ.ศ.๒๕๕๓ ยุติลง โดยเข้ามาทำหน้าที่ประธานคณะสมัชชาปฎิรูปประเทศ เพื่อรวบรวมข้อมูล รับฟังความคิดเห็น และนำไปสู่นโยบายในการปฏิรูปประเทศไทย โดยท่านเป็นผู้ที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด มักจะนำแนวคิดทางพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ปัญหาทางสังคมอยู่เสมอ

ประเวศ วะสี เห็นว่าสันติภาพมีหลายมิติ มิติหนึ่งหมายถึง การสิ้นสุดของสภาวะสงคราม แต่สันติภาพยังมีความหมายในนัยอื่นๆ อีก เช่น สันติภาพในสังคม สันติภาพในครอบครัว สันติภาพในตนเอง อันมีความหมายอย่างเดียวกับอภิสภาพ ซึ่งหมายถึงสภาวะที่เป็นอิสระจากการถูกบีบคั้น ๔ ด้าน คือ^{๑๐๐}

๑. ความบีบคั้นทางกายหรือทางวัตถุ เช่น ความขาดแคลนวัตถุปัจจัย การถูกจองจำ ความไม่แข็งแรงของร่างกาย สิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม

^{๑๐๐} ประเวศ วะสี, *บนเส้นทางชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙๖.

๒. ความบีบคั้นทางสังคม เช่น ในครอบครัว ในชุมชน ในประเทศ ระหว่างประเทศ ตลอดจนการบีบคั้นทางสังคม

๓. ความบีบคั้นทางจิต เช่น ความเกลียด ความกลัว ความพยายามหรือจิตที่ฟุ้งพล่านด้วยความอยาก

๔. ความบีบคั้นทางปัญญา เช่น ความไม่รู้ มิฉฉาทิฐิ สันติภาพมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอีกด้วย หมายถึง ความถูกต้องหรือจริยธรรม เสรีภาพจึงไม่ใช่การตามใจตัวเอง อันจะก่อให้เกิดความไม่ถูกต้องตามมา โดยนัยดังกล่าว สันติภาพ อีสราภาพ เสรีภาพ จริยธรรม ความถูกต้อง เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน “มนุษย์มีธรรมชาติดิ้นรนไปสู่สันติภาพอยู่เสมอ ธรรมชาติที่ยังไม่พบสภาวะสันติก็ยังคงมีความขัดแย้ง ดิ้นรนต่อสู้เรื่อยไป เมื่อเป็นธรรมชาติหรือกฎของธรรมชาติเช่นนี้ สันติภาพจึงเป็นธรรมชาติหรืออุดมธรรม” ธรรมชาติของมนุษย์จะมีความกระหายในสันติภาพ เพียงแต่วิธีการที่จะไปสู่สันติภาพมีความแตกต่างกัน จึงเห็นว่าสันติภาพเป็นสิ่งเดียวกับธรรมะ “สันติภาพเป็นบรมธรรม (Summum Bonum) หรือ เอกสภาวะธรรม ที่รวมธรรมทั้งหลาย อันมีศาสนธรรมทั้งหมด วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาการจัดการ เพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยมนุษยชาติไปสู่อีสราภาพ”^{๑๐๑} ศาสตร์แห่งสันติภาพทุกแขนงจะต้องเป็นไปเพื่อความปลอดภัย ทั้งในแง่ของการป้องกัน รักษาและเยียวยา ประเวศเห็นว่าสันติภาพเป็นเอกสภาวะธรรมซึ่งมีแนวทางเพื่อการปลดปล่อยไปสู่อีสราภาพ “ทุกศาสนาล้วนมีจุดหมายสูงสุดที่จะบอกทางให้มนุษย์บรรลุสันติภาพ ศาสนาต่างๆ อาจแตกต่างกันตามถิ่น ภาษา วัฒนธรรม กาลเวลา แต่มีจุดหมายสูงสุดคือสันติภาพ สันติภาพจึงเป็นอุดมธรรมหรือเป็นบรมธรรมของทุกศาสนาร่วมกัน” สันติภาพจึงเป็นเป้าหมายของทุกศาสนา ศาสนาหรือลัทธิใดที่ไม่มีแนวทางเพื่อสันติภาพก็จะเป็นศาสนาแห่งโลก

ประเวศ วะสี เห็นว่าในฐานะที่เป็นมนุษย์ ด้วยศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ควรมีโอกาสพัฒนาการให้เต็มตามศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ “ยุคสมัยที่ผ่านมาเรามีความเข้าใจความรู้เป็นส่วนๆ จึงเป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์ทั้งมวลจะเข้าถึงเอกสภาวะธรรม แต่บัดนี้มนุษย์สามารถสังเคราะห์ปัญหาทั้งมวลเป็นมหาปัญญา (Great Wisdom) อยู่ในฐานะที่มีการเรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่ (Great Learning) ของมนุษย์ทั้งหมดที่เชื่อมโยงกันในยุคสมัยโลกาภิวัตน์ เพื่อการบรรลุสันติภาพร่วมกันทั้งโลก” ในอดีตมนุษย์เข้าใจความรู้เป็นส่วน จึงทำให้มีมุมมองแบบแบ่งแยก แต่ปัจจุบันมนุษย์มีศักยภาพและมีเครื่องมือในการเรียนรู้มากขึ้น ทำให้เข้าใจว่าสันติภาพเป็นจุดหมายร่วมของมวลมนุษยชาติ วิฤตการณ์ต่างๆ ของโลกเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องร่วมมือป้องกันและแก้ไขเป็นองค์รวม ไม่ใช่แยกส่วนกันแก่ ประเวศ วะสีเห็นว่า “วิฤตการณ์สิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ”^{๑๐๒} เป็นความรุนแรงทางธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อมนุษย์ สาเหตุหนึ่งเกิดมาจากการที่มนุษย์ทำความรุนแรงต่อธรรมชาติ ทำให้ธรรมชาติเสียสมดุลก่อให้เกิดภัยทางธรรมชาติ โดยในอนาคตมนุษย์จะได้รับผลจากความรุนแรงทางธรรมชาติมากขึ้น ดังนั้น สันติภาพจึงไม่ใช่การหยุดความรุนแรงในชาติพันธุ์ของมนุษย์เท่านั้น แต่มนุษย์จะต้องไม่กระทำความรุนแรงต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย โดยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับทางสันติภาพของประเวศ วะสี

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙๘.

^{๑๐๒} ประเวศ วะสี, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙.

จะเห็นได้ว่าแนวคิดทางสันติภาพของประเวศ วะสี ไม่ได้พูดถึงความรุนแรง แต่พูดถึงความบิบบิ้น ๔ ทาง คือ ความบิบบิ้นทางกายหรือวัตถุ การบิบบิ้นทางสังคม ตั้งแต่สังคมในวงแคบจากครอบครัวจนถึงสังคมโลก ความบิบบิ้นทางจิต ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดความเกลียดชัง พยาบาท อารมณ์รวมไปถึงตัณหา มานะ เป็นต้น และความบิบบิ้นทางปัญญา คือ ความไม่มีเหตุผล มิจฉาทิฐิ เป็นต้น จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดทางพุทธศาสนา โดยมองว่าสันติภาพจะต้องเป็นเอกสภาวะธรรม ซึ่งเป็นสภาวะสากล อันเป็นสันติภาพร่วมกันของโลก และเป็นจุดหมายร่วมกันของมวลมนุษยชาติ

๒. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของสุลักษณ์ ศิวรักษ์

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ หรือที่รู้จักกันในนามปากกาว่า “ส. ศิวรักษ์” เป็นนักเขียนชาวไทย และนักวิชาการอิสระ ซึ่งเป็นที่รู้จักทั่วไปจนได้รับสมญานามว่า “ปัญญาชนสยาม” มีชื่อเสียงอย่างมากในการวิจารณ์อย่างไม่เกรงใจและไม่เกรงอำนาจผู้ใด ได้รับรางวัลอัลเทอเนทิฟโนเบล ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มีผลงานการเขียนมากมายครอบคลุมหลายด้าน เช่น พุทธศาสนา สังคม การเมือง รูปแบบการปกครอง เป็นต้น ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับรางวัลสันติภาพนิวาโน หรือที่รู้จักกันว่ารางวัลโนเบลแห่งเอเชีย จากมูลนิธิสันติภาพนิวาโน นอกจากนี้ สุลักษณ์ยังได้รับการเสนอชื่อเข้ารับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพถึงสองครั้งด้วย

ส.ศิวรักษ์ เห็นว่าสันติภาพจะต้องลดภาระทางการเมือง ลดงบประมาณในการซื้อหรือผลิตอาวุธ เพราะว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ก่อความรุนแรง การใช้งบประมาณจึงถือว่าเป็นการสนับสนุนให้มีการใช้ความรุนแรง โดยกล่าวว่า “ประเทศไทยใช้งบประมาณมากที่สุดในการซื้ออาวุธ แต่เราก็มารู้สึกกัน เรามักบอกว่าเราไม่เกี่ยว ทั้งที่งบประมาณของประเทศเป็นเงินของเรา เรามักบอกว่าศาสนากับการเมืองไม่เกี่ยวกัน เพราะเราไม่กล้าพูดเรื่องนี้ ทั้งการเมือง ศาสนา สังคมมีความเกี่ยวข้องกันทั้งหมด”^{๑๐๓} ประเด็นนี้ท่านได้ต่อสู้มาอย่างยาวนาน โดยเห็นว่าโลกขาดสันติภาพเพราะว่ามีธุรกิจแห่งความรุนแรงเป็นตัวขับเคลื่อน หากไม่มีธุรกิจความรุนแรงในโลกแห่งความขัดแย้ง ก็จะทำให้ความขัดแย้งเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ “การจัดการต่อปัญหาความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ การต่อสู้ที่รุนแรงหรือสงครามที่มีความโกรธ กลัว ขุนเค้น อาฆาต พยาบาท ซึ่งเป็นสิ่งที่กดขี่ทุกคน ต้องตระหนักอยู่เสมอว่าปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ก่อให้เกิดหายนะภัยที่รุนแรงยิ่งขึ้น นำความไม่มั่นคงปลอดภัยให้กับมนุษย์”^{๑๐๔} สันติภาพเป็นภาวะที่มีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คนในสังคมจะต้องไม่มีความหวาดผวากับภัยคุกคามทุกชนิด ทางสู่สันติภาพตามแนวคิดของ ส.ศิวรักษ์ คือ “เปลี่ยนโลกาภิวัตน์ไปสู่ธรรมาภิวัตน์ เพราะให้โลกนำไปไม่ได้ ต้องเอาธรรมนำโลก คนที่มองกว้างออกไปเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน เห็นคุณค่าของสัตว์ เป็นความอยู่รอดอันเดียวของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ลดความเห็นแก่ตัวลงไป มองเห็นคุณค่าของผู้อื่นมากเท่าไร โลกก็จะเปลี่ยนไปสู่สภาพที่ดี” นอกจากจะเอาธรรมนำโลกแล้วยังเห็นว่าจะต้องมีกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง ๓ วิธี^{๑๐๕} คือ

^{๑๐๓} ส.ศิวรักษ์, *ทางออกแห่งยุคสมัย*, (กรุงเทพมหานคร : ส่องสยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

^{๑๐๔} ส.ศิวรักษ์, *ผลสำเร็จของการต่อสู้โดยสันติวิธี*, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษิตสยาม, ๒๕๑๙), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๐๕} ส.ศิวรักษ์, *คัมภีร์สองสิทธิมนุษยชนและความสมานฉันท์*, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษิตสยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗๘-๒๗๙.

๑. ทำสันติภาพให้เกิดขึ้น (Peace Making) คือ สกัดกันไม่ให้โจมตีกันและกัน แม้ว่าจะเกิดการรบราฆ่าฟันขึ้นแล้วก็หาทางยุติ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรง ๒. ก่อสร้างสันติภาพขึ้น (Peace Building) คือ สร้างชุมชนและสมาคมที่รักความสงบ โดยมีหลักการเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่เข้าไปก้าวร้าวกัน แม้อยู่ต่างศาสนา ต่างภาษา ต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรมก็อยู่ร่วมกันได้ โดยยึดความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง เปิดโอกาสให้ดำเนินชีพออย่างมีศักดิ์ศรีเสมอกัน ๓. รักษาสันติภาพเอาไว้ (Peace Keeping) คือ ยุติความขัดแย้ง ความรุนแรง เพื่อรักษาสันติภาพเอาไว้

การสร้างสันติภาพย่อมเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดข้อตกลงระหว่างทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้งกัน โดยใช้วิธีสังสรรค์สนทนาซึ่งกันและกัน ที่สำคัญกว่านั้นก็คือการเปิดใจกว้างรับฟังอีกฝ่ายหนึ่ง... ป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงทางโครงสร้างและวัฒนธรรม โดยจะต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งและความรุนแรงด้วยความคิดสร้างสรรค์อย่างสันติวิธีเสมอ^{๑๐๖}

ดังนั้น การสร้างสันติภาพคือการใช้ธรรมนำโลก เกิดขึ้นได้โดยการทำให้เกิดขึ้น สร้างจากกลุ่มย่อยขยายไปสู่กลุ่มใหญ่ และรักษาเอาไว้ให้ยืนยาวด้วยการจัดโครงสร้างและวัฒนธรรมสันติภาพขึ้น โดยยึดแนวทางสันติวิธี เปิดโลกทัศน์ใหม่ในมุมมองของฝ่ายอื่น ลดความเห็นแก่ตัวและมองเห็นคุณค่าของชีวิต มีเมตตาต่อกัน ลดงบประมาณสนับสนุนในการก่อความรุนแรง และต้องนำศาสนามาเป็นตัวเชื่อมระหว่างการเมืองกับสังคม เมื่อมีความขัดแย้งก็สามารถจัดการได้อย่างสร้างสรรค์ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน สันติภาพจึงเป็นสภาพที่สังคมมีความปลอดภัยในทุกด้าน ไม่มุ่งเบียดเบียนกันและมองเห็นคุณค่าของทุกชีวิต สันติภาพตามแนวคิดของ ส.ศิวัรักษ์ จึงเป็นสภาพของความปลอดภัยทางสังคม

๓. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของวันชัย วัฒนศัพท์ ศาสตราจารย์ นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ เป็นอดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยขอนแก่น และเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น นอกจากนี้ยังเป็นผู้อำนวยการศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า เป็นนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันพระปกเกล้า มีบทบาทอย่างมากในการเสนอแนวทางสานเสวนา เพื่อเป็นทางออกจากความขัดแย้งในสังคมไทย ได้จัดตั้งเครือข่ายสานเสวนาเพื่อสันติธรรมขึ้น

การสานเสวนาหรือสุนทรียเสวนา มาจากคำว่า dialogue เป็นการมาพูดคุยกันที่ไม่ใช่มาเอาแพ้เอาชนะกัน มาทำความเข้าใจกัน มาฟังกันอย่างตั้งใจ ทำให้ความสัมพันธ์พัฒนาดีขึ้น ในเมืองไทยมีภาษาถิ่นที่หมายความว่าสานเสวนา เช่น อีสานใช้คำว่า “โสเหล่หรือโสกัน” ภาคเหนือว่า “โชะกัน โห๊ะกัน หรือเส่งกัน” ภาคใต้ว่า “สุ่มหัวหรือสากาแพ” ภาคตะวันออกว่า “พูดคุยกันอี” เป็นต้น ส่วนสานเสวนาหาทางออก มาจากคำว่า deliberation คือ การทำให้เกิดความเข้าใจจากการมาฟังกัน ดำเนินการตัดสินใจที่ไม่ใช่การยกมือ แต่เกิดจากการค่อยๆ ทำความเข้าใจจนได้ฉันทามติ (consensus) ซึ่งเป็นผลของการตัดสินใจที่ไม่ใช่การเอาแพ้เอาชนะกันโดยการลงมติแบบยกมือหรือหย่อนบัตร ที่มีผู้แพ้ผู้ชนะ ทำให้เกิดการแบ่งข้างแยกขั้ว แต่การใช้ฉันทามตินั้นเกิดกระบวนการโดยสมัครใจ นำทุกฝ่ายที่เห็นต่างและต้องการมาร่วมกันตัดสินใจ ไม่ขจัดใครที่เห็นต่างออกไป สร้างโอกาสการมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นที่เท่าเทียมกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนที่เห็นต่าง มีความรับผิดชอบต่อข้อตกลงทั้งเนื้อหาและกระบวนการตัดสินใจ ก่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติที่ทุกฝ่ายยอมรับ

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๓-๒๘๖.

ได้^{๑๐๗} วันชัย วัฒนศัพท์ ให้ความสำคัญกับการใช้กระบวนการพูดคุยกันเพื่อหาข้อยุติเมื่อเกิดความขัดแย้ง เป็นการเผชิญหน้าเพื่อรับฟังเหตุผลของฝ่ายตรงข้าม วิธีการนี้ไม่ทำให้เกิดการแพ้หรือชนะ แต่จะเป็นการหาทางออกร่วมกัน ซึ่งสามารถใช้ได้กับความขัดแย้งทุกระดับ

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ทำลายความสัมพันธ์ “ถ้าไม่ตัดวงจรความขัดแย้งก็จะนำไปสู่การทำลายล้างกัน พิฆาตกัน หาทางเอาชนะ แก่แค้น (Destructive Conflict) ภาพของเพื่อนที่คบหากันมานานก็จะค่อยๆ กลายเป็นศัตรู ความขัดแย้งจะทำลายความสัมพันธ์ระหว่างกัน”^{๑๐๘} ความขัดแย้งในทางลบมักจะนำไปสู่การทำลาย ภาพความขัดแย้งทางลบจึงแสดงออกในทางรุนแรง เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นจึงควรที่จะหาทางออกร่วมกันด้วยการพูดคุยปรับความเข้าใจ ซึ่งสามารถทำได้ในระหว่างคู่ขัดแย้ง แต่หากไม่สามารถทำความเข้าใจกันได้ก็ใช้วิธีการไกล่เกลี่ยคนกลาง

การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง หมายถึง “การเข้าไปแทรกแซงในการไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่ ๓ เป็นคนกลางและเป็นที่ยอมรับ คนกลางไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับข้อพิพาท เพื่อช่วยให้คู่กรณีที่ขัดแย้งกันให้บรรลุข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันด้วยความสมัครใจ เป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเจรจา โดยความช่วยเหลือของคนที่เข้าไปอยู่ตรงกลาง”^{๑๐๙}

บทบาทของคนกลาง คือ ๑) ทำหน้าที่สนับสนุนกระบวนการให้ดำเนินไปโดยส่งเสริมการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ของคู่เจรจา ๒) มีความรู้สึกร่วมกับคู่เจรจาทั้งหลาย ๓) ทำหน้าที่อย่างเป็นคนกลาง ๔) แสดงให้เห็นมุมมองทั้งบวกและลบของแต่ละฝ่าย ๕) ช่วยให้คู่เจรจาเข้าใจข้อพิพาทและเหตุผลที่ซ่อนอยู่ ๖) ส่งเสริมให้คู่เจรจาพิจารณาทางเลือก ๗) ถามวิถีทางเลือกอื่นที่คิดว่าดีที่สุดที่จะทำให้หากไม่มาเจรจาทหาข้อตกลง หรือทางเลือกอื่นที่ดีที่สุดแทนการหาข้อตกลงจากการเจรจาไกล่เกลี่ย ๘) ช่วยให้คู่เจรจาทหาทางออกที่ตอบสนองความต้องการทุกฝ่าย ๙) ช่วยคู่เจรจาร่างข้อตกลงที่เป็นไปได้จากทางออกต่างๆ ๑๐) ปกป้องความน่าเชื่อถือของกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย^{๑๑๐} แนวทางสร้างสันติภาพของวันชัย วัฒนศัพท์ แม้ว่าจะมีความขัดแย้งหรือมีความรุนแรงระดับใด ต้องใช้วิธีการเจรจาทหาทางออกร่วมกันเท่านั้น เรียกว่าการสานเสวนา ซึ่งเป็นกระบวนการทำความเข้าใจระหว่างคู่ขัดแย้ง หรือการใช้คนกลางเข้าไปช่วยให้การเจรจาดำเนินต่อไปได้ โดยไม่เข้าไปตัดสินให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะ แต่จะเข้าไปช่วยทำความเข้าใจเพื่อให้คู่ขัดแย้งสามารถหาทางออกร่วมกันได้

บทบาทของคนกลางจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพขึ้น ทั้งก่อนหรือระหว่างและหลังการเกิดความรุนแรง กระบวนการนี้ไม่ปฏิเสธความขัดแย้ง เพราะเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตเป็นกลุ่ม วันชัย วัฒนศัพท์ เห็นว่าการเจรจากันเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เข้าใจความต้องการของฝ่ายตรงข้าม เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ดังนั้น การสร้างสันติภาพจึงสามารถ

^{๑๐๗} วันชัย วัฒนศัพท์, “ประชาธิปไตยแห่งการสานเสวนาหาทางออกทางออกของประเทศไทย”, ใน **คุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓), หน้า ๙๑.

^{๑๐๘} วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๗), หน้า ๒๐๗.

^{๑๐๙} วันชัย วัฒนศัพท์, **คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๑.

^{๑๑๐} อ้างแล้ว, **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, หน้า ๑๖๗.

ทำได้โดยการพูดคุย สนทนา ไกล่เกลี่ย ทำความเข้าใจ และนำไปสู่การทำข้อตกลงและหาทางออก ร่วมกัน เป็นวิธีการที่ท้องถิ่นใช้เป็นทางเลือกในการออกจากความขัดแย้งมาอย่างยาวนานทุกภูมิภาค

๔. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของชัยวัฒน์ สถาอานันท์

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เป็นนักเรียนทุนภูมิพล เรียนจบรัฐศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากนั้นได้ทุนการศึกษาจาก East-West Center ไปเรียนต่อจนจบ การศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตจาก University of Hawai'i (at Manoa) สหรัฐอเมริกา โดยทำวิทยานิพนธ์ในสาขาปรัชญา-ทฤษฎีการเมืองสันติวิธี เรื่อง The Nonviolent Prince ได้รับการเสนอชื่อเพื่อพิจารณาให้รางวัล ๑๙๘๒ Council of Graduate Schools/University Microfilms, International Dissertation Award เมื่อเรียนจบแล้วกลับมาสอนวิชา “ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรงทางการเมือง” อันน่าจะนับได้ว่าเป็นการสอนวิชาสันติวิธีอย่างเป็นทางการในมหาวิทยาลัยของรัฐเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ปัจจุบันสอนวิชา “ปรัชญาการเมืองในศตวรรษที่ ๒๑” และวิชา “สัมมนาการเมืองกับนวนิยาย” ที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประสบการณ์การทำงานในอดีต เคยเป็นรองผู้อำนวยการสถาบันไทยคดีศึกษา และรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งเป็นนายกสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย เคยเป็นผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, เป็นคณะกรรมการแก้ไขความขัดแย้งกรณีทอแก๊ซยาตานา, เป็นประธานกรรมการแก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูล, เป็นอดีตรองประธานคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี สำนักงานสภามันคงแห่งชาติ เคยเป็นนักวิจัย (Research Fellow) ของ Institute for Southeast Asian Studies (ISEAS), Singapore, ศาสตราจารย์รับเชิญ คณะรัฐศาสตร์ University of Hawai'i, และเคยเป็นศาสตราจารย์ประจำโครงการศึกษาสันติวิธีของ International University for People's Peace (IUPIP), Rovereto, Italy นอกจากนี้ยังดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ผู้อำนวยการศูนย์ข่าวสารสันติภาพ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา, เป็นรองประธานมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก และเป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ เป็นต้น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ได้รับยกย่องเป็นครูดีเด่นจากมูลนิธิ เอ็กิน เลา เกเช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (๒๕๔๑) เป็นกิตติยาจารย์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๔๙) เป็นนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติสาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ของสภามันคงแห่งชาติ (๒๕๔๙) ปัจจุบันเป็นเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๔๙-๒๕๕๒ และ ๒๕๕๓-๒๕๕๖ ผลงานทางวิชาการมีทั้งงานเขียนและงานวิจัยทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งถูกตีพิมพ์ทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ งานหลายชิ้นถูกแปลเป็นภาษาอื่นๆ เช่น ภาษาอาหรับ อินโดนีเซีย อิตาลี เยอรมัน ญี่ปุ่น และเกาหลี มีผลงานเขียนทั้งในฐานะผู้เขียนและบรรณาธิการ เป็นนักวิชาการคนหนึ่งที่มีบทบาทในการเสนอแนวทางเพื่อคลี่คลายความไม่สงบในภาคใต้ของประเทศไทย และเป็นกรรมการภาคประชาสังคมนอกพื้นที่ ในคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติทางวิชาการมากมาย โดยล่าสุดได้รับรางวัล “ศรีบูรพา” ประจำปี ๒๕๕๕ เป็นนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง สันติวิธีและสันติภาพ เป็นอาจารย์คนแรกที่เปิดสอนวิชาสันติวิธีในประเทศไทย นอกจากนี้ยังทำงานเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความ

ขัดแย้งทั้งภายในและนอกประเทศ เป็นนักวิชาการคนหนึ่งที่มีบทบาทในการให้ความรู้แก่สังคมในการแก้ปัญหาวิกฤติความขัดแย้ง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีแนวคิดสันติวิธีในรูปของปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงถือเป็นกำเนิดในกระบวนทัศน์ที่ไม่ยอมรับความรุนแรงว่าเป็นวิถีทางเดียวหรือวิถีทางสุดท้ายที่จะแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง หากแต่ถือว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเป็นการต่อสู้แก้ไขข้อขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งในการเผชิญหน้ากับข้อขัดแย้งทางสังคมการเมืองประเภทต่างๆ ได้ ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงไม่ใช่การปฏิบัติตามคำสั่งที่ไม่ชอบธรรม อาจเป็นการตอบโต้ด้วยวิธีการกระทำบางอย่างเพื่อลดทอนอำนาจของผู้ใช้อำนาจ เช่น ไม่เสียภาษี ไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ไม่ให้ความร่วมมือ ดื้อแพ่ง (ไม่ใช่การพูดหรือแสดงเหตุผลเพียงอย่างเดียว) แม้จะยอมรับความเป็นจริงว่าการใช้ความรุนแรงเป็นทางออกหนึ่งของความขัดแย้ง แต่ก็ไม่ใช่วิธีทางออกที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง แต่ทางออกที่ดีคือปฏิบัติการกับความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง^{๑๑๑}

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เห็นว่า การศึกษาสันติภาพจะต้องหันมาพิจารณาทฤษฎีสงครามในฐานะจุดเริ่มต้นของทฤษฎีสันติภาพ ไม่ได้หมายถึงการที่ทฤษฎีสันติภาพจะต้องยอมรับสงครามในฐานะมาตรการหนึ่งในการรักษาสันติภาพ การแสวงหาคุณูปการจากทฤษฎีสงครามหมายถึงบทเรียนต่างๆ ในลักษณะที่มีประโยชน์ต่อการสร้างทฤษฎีสันติภาพ เพราะหากมุ่งไปที่ทฤษฎีสันติภาพเป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งยังยึดมั่นในทฤษฎีสงครามในฐานะกระแสหลัก ก็จะต้องศึกษาทฤษฎีสงครามให้เห็นทั้งด้านคุณและโทษ ทั้งนี้ โดยไม่ทิ้งกระบวนทัศน์ (paradigm) แห่งสันติที่ไม่ยอมรับความรุนแรงว่าเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง^{๑๑๒} เพราะสงครามเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่ากระบวนทัศน์ทางสันติภาพมีปัญหา ในขณะที่ภาวะไม่มีสงครามก็ไม่ได้หมายความว่าสันติภาพ เพราะอาจมีการใช้ความรุนแรงในรูปแบบอื่นๆ สันติภาพตามแนวคิดนี้จึงไม่ได้อยู่ในขอบเขตของการปราศจากสงครามเท่านั้น แต่เป็นภาวะที่ปราศจากความรุนแรง

ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงที่มีฐานคิดว่า อำนาจของผู้นำในสังคมดำรงอยู่ได้เพราะการเชื่อฟังของประชาชน และจะต้องเสนอตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในการชี้ให้เห็นถึงผลของการไม่ใช้ความรุนแรงด้วย ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะเป็นการยืนยันถึงคุณลักษณะของทฤษฎีสันติภาพ นั่นคือ การคำนึงถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างเป้าหมายคือสันติภาพ และวิธีการคือการใช้ความรุนแรง^{๑๑๓} ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจึงเป็นวิธีการที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายคือสันติภาพ

ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจึงเป็นสันติวิธี ซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับฮิน ชาร์ป ที่เห็นว่าความรุนแรงเป็นผลที่มาจากปฏิบัติการที่รุนแรง ประเด็นนี้ทำให้เห็นวิธีการที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย นอกจากนี้ยังเห็นว่า “การศึกษาทฤษฎีสันติภาพจะต้องมีลักษณะที่เป็นสหวิทยาการอันก้าวข้ามความคับแคบทางสาขาวิชา เพราะถ้าการศึกษาสงครามเป็นทั้งเรื่องทางจิตวิทยา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาวะผู้นำ เจื่อนไขทางเศรษฐกิจ วิทยาการ เทคโนโลยีการรบ การศึกษาสันติภาพจำเป็นต้อง

^{๑๑๑} อ่างแล้ว, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิยุตยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, หน้า ๒๙.

^{๑๑๒} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สันติวิธี วิถีธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลบอลิมทิง, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

^{๑๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

รอบด้านในทางวิทยาการที่จะนำมาใช้ในเชิงปฏิสธสงคราม” ดังนั้น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ จึงเห็นว่า สันติภาพเป็นภาวะที่ไร้ความรุนแรง การสร้างสันติภาพจะต้องเริ่มจากปฏิบัติการไร้ความรุนแรงก่อน ซึ่งเป็นกระบวนการนำไปสู่เป้าหมาย การศึกษาสันติภาพสมัยใหม่จะต้องมองให้รอบด้าน ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วิทยาการสมัยใหม่ วิชาความรู้แขนงต่างๆ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นทั้งปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดได้ทั้งความรุนแรงและสันติภาพ

๕. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของโคทม อารียา

รองศาสตราจารย์ ดร.โคทม อารียา จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยปารีส ประเทศฝรั่งเศส เป็นอดีตกรรมการการเลือกตั้ง (กกต. พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๔๔) ฝ่ายการมีส่วนร่วมของประชาชน และสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙, เป็นกรรมการกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, เป็นรองประธานโครงการสันติภาพและการพัฒนา, เป็นรองประธานสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน, เป็นกรรมการสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, กรรมการมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก นอกจากนี้ยังได้ดำรงตำแหน่งสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติชุดที่ ๒ (ระหว่างวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๔๘-๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๑) ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นนักวิชาการที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดกระบวนการสันติวิธีในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่กลุ่มคนเสื้อแดงชุมนุมเมื่อ พ.ศ.๒๕๕๓ ซึ่งนำไปสู่การสลายการชุมนุม โดยอาจารย์โคทม อารียาได้เสนอต่อรัฐบาลและกลุ่มคนเสื้อแดง รวมไปถึงสังคมไทย ให้วัดประทุมวนารามเป็นเขตอภัยทาน แม้ว่าเหตุการณ์ต่อมามีผู้เสียชีวิตภายในวัดประทุมวนารามก็ตาม แต่ก็เห็นถึงความพยายามที่จะผลักดันให้ใช้สันติวิธีท่ามกลางสถานการณ์ที่เลวร้าย

อาจารย์โคทม อารียา มองว่าสันติภาพมีความหมายกว้างกว่าการปลอดจากสงคราม หากหมายรวมถึงการปลอดภาวะรุนแรงทางกายภาพและโครงสร้างด้วย สันติภาพคือสภาพสังคมอันเป็นอุดมคติซึ่งมนุษย์ไม่กระทำความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิตและต่อธรรมชาติ”^{๑๑๔} สันติภาพในมุมมองนี้ยอมรับในความขัดแย้งว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม トラบใดที่ความขัดแย้งยังไม่ยกระดับไปสู่ความรุนแรง ก็ถือว่าสังคมยังมีสันติภาพอยู่ ขอบเขตของสันติภาพตามมุมมองของอาจารย์โคทมจะมีภาพกว้าง และไม่ใช่มนุษย์เป็นตัวชี้วัดสันติภาพเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงสิ่งมีชีวิตอื่นนอกจากมนุษย์และธรรมชาติด้วย ดังนั้น สิ่งที่มีลักษณะเป็นความรุนแรง แม้ว่าจะไม่มีผลต่อมนุษย์โดยตรงก็ถือว่าเป็นภาวะที่ขาดสันติภาพ

อาจารย์โคทม อารียา มองว่า เงื่อนไขของความรุนแรงคือการเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ การบีบคั้นทางการเมือง การข่มเหงด้วยสาเหตุเชื้อชาติและทางศาสนา ฉะนั้น “ผู้ที่รักสันติภาพจะต้องดำเนินการโดยไม่จำกัดเส้นแบ่งทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือลัทธิอุดมการณ์ใดๆ เราปฏิเสธการก่อการร้ายและสงคราม และขอปฏิเสธการนิ่งเฉยต่อสถานการณ์ที่มีการฆ่ากันทุกวัน แม้เราจะเป็นคนเล็กๆ ในประเทศเล็กๆ เราจะต้องแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ ลดความเกลียดชัง และสร้างความสัมพันธ์อันดี” โดยให้ความสำคัญกับเชื้อชาติ ศาสนา และอุดมการณ์ เพราะเห็นว่าเป็นเงื่อนไขที่ถูกกระตุ้นได้ง่าย และมนุษยชาติก็ไม่ควรนิ่งเฉยเมื่อรู้เห็นการใช้ความรุนแรง ควรแสดงออกถึงความไม่เห็นด้วยกับการใช้

^{๑๑๔} อ้างแล้ว, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๐๕.

ความรุนแรงด้วยวิธีการต่างๆ แม้จะแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและอุดมการณ์ ก็มีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ และไม่ควรมียินยอมให้ใครมีสิทธิในการทำลายชีวิตของผู้อื่น

การสร้างสันติภาพตามแนวคิดของอาจารย์โคทม อารียา คือ “การสานสัมพันธ์โดยใช้กระบวนการสานเสวนา เปิดพื้นที่พูดคุยระหว่างบุคคลจากภาคส่วนต่างๆ ที่มีมุมมองแตกต่างกัน เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ร่วมกันคิดค้นหาคำตอบต่อปัญหาความขัดแย้ง และร่วมกันขับเคลื่อนสังคมไปสู่สันติและยุติธรรม” การที่มีความขัดแย้งและความรุนแรงแสดงว่าระบบความสัมพันธ์บกพร่อง การจะแก้ปัญหาเหล่านั้นจะต้องเร่งสานสัมพันธ์ให้กลับมาเหมือนเดิมหรืออยู่ในจุดที่ไม่เป็นเงื่อนไขในการทำร้ายกัน “หนทางเดียวที่จะยุติความรุนแรงต้องให้การเจรจาพูดคุยบนพื้นฐานของสันติวิธีเท่านั้น สันติภาพและความสงบสุขจึงจะเกิดขึ้น” อาจารย์โคทม กล่าวด้วยว่าสันติวิธี ความปรองดอง และการเจรจาไม่เข้าเกินไป แม้จะลงมือใช้ความรุนแรงต่อกันแล้วก็ไม่สายเกินไปที่จะใช้สันติวิธี ในระหว่างที่กำลังรบพุ่งกันอยู่ก็ยังมีเจรจากันทั้งในที่ลับและที่แจ้ง เพราะจะเป็นหนทางเดียวที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหายั่งยืน

แนวคิดเรื่องสันติภาพของอาจารย์โคทม อารียา จะมีลักษณะคล้ายแนวคิดสานเสวนาของอาจารย์วันชัย วัฒนศัพท์ แต่จะมุ่งเน้นการสานสัมพันธ์ทางด้านเชื้อชาติ ศาสนาและอุดมการณ์มากกว่า โดยมีการประชุมสัมมนา หรือแสดงสัญลักษณ์ เช่น การจัดกิจกรรมเดินเพื่อสันติภาพสู่ชายแดนใต้ อาสาสมัครที่เป็นผู้นำทางศาสนามาร่วมเดินจากกรุงเทพไปสู่จังหวัดปัตตานี ระยะทางนับพันกิโลเมตร ใช้เวลา ๕๓ วัน ในระหว่างทางก็จะพบปะกับคนในท้องถิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และแนวทางสร้างสันติภาพ กิจกรรมนี้ถือว่าเป็นแนวคิดที่ดี เพียงแต่กระแสสังคมและสื่อสารมวลชนให้ความสำคัญน้อยเกินไป จึงทำให้คนไทยไม่ค่อยตื่นตัวเท่าที่ควร วิธีการนี้มหาตมะ คานธี เคยทำได้ผลมาแล้วในช่วงที่เดินเท้าไปขุดเกลือ ระหว่างทางได้มีประชาชนเข้าร่วมเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จนสามารถเกิดพลังเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ นอกจากนี้อาจารย์โคทมยังเห็นว่าสันติภาพที่แท้จริงจะต้องเป็นภาวะที่ปลอดจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม ปลอดจากความรุนแรงต่อตนเองและสิ่งมีชีวิตอื่น รวมทั้งไม่สร้างความรุนแรงต่อธรรมชาติด้วย

๖. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของนิธิ เอียวศรีวงศ์

ศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญศรีราชา และสำเร็จการศึกษาสาขาประวัติศาสตร์ ทั้งปริญญาตรีและโทจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาเข้ารับราชการในตำแหน่งอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต่อมาได้ลาไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐอเมริกา จนสำเร็จการศึกษาใน พ.ศ. ๒๕๑๙ จากนั้นได้กลับมารับราชการตามเดิม จนได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์ และเข้าโครงการลาเกษียณอายุราชการก่อนกำหนดใน พ.ศ. ๒๕๔๓ หลังจากสิ้นภาระการสอนในระบบมหาวิทยาลัยปกติแล้ว ยังคงเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการแสดงความคิดเห็นผ่านมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ซึ่งท่านได้เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น โดยผ่านรูปแบบบทความทางหนังสือพิมพ์ นิตยสารอยู่เป็นประจำ

ส่วนรางวัลทางวิชาการที่โดดเด่น คือ รางวัลวัฒนธรรมเอเชียฟูโกะ ครั้งที่ ๑๐ ประจำปี ๒๕๔๒ ในฐานะผู้มีผลงานวิจัยค้นคว้าทางวิชาการดีเด่น โดยนับเป็นคนไทยคนที่ ๓ ที่ได้รับรางวัลนี้ ต่อจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในฐานะนักประพันธ์-นักการเมือง, ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ในฐานะนัก

โบราณคดี-นักประวัติศาสตร์ศิลปะ และในปี ๒๕๔๒ ได้รับรางวัลนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ สาขาปรัชญา ในฐานะเป็นผู้อุทิศตนเพื่องานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ต่อมาในปี ๒๕๔๕ ได้รับรางวัล ศรีบูรพา เป็นต้น นอกจากนี้ “ยังเป็นผู้ติดต่ออาวุธทางปัญญาและร่วมเคลื่อนไหวในการเมืองภาคประชาชน โดยเป็นผู้ร่วมก่อตั้งสำนักข่าวประชาธรรม ทั้งยังเป็นหนึ่งในนักวิชาการของสมัชชานักวิชาการเพื่อคนจน และสื่อสารมวลชนได้ให้สมญานามว่า “ปราชญ์สามัญชน ปัญญาชนสาธารณะ” เพราะว่าท่านเป็นนักเขียนและนักวิชาการผู้กล้าก้าวลงจากหอคอยงาช้างมายืนเคียงข้างคนจน ทั้งยังได้สร้างงานวิชาการบุกเบิกสถานะทางปัญญาของสังคมไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการวิพากษ์การศึกษาและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยเก่า การวิพากษ์โครงสร้างสังคมอย่างถึงแก่น ทั้งในแง่เศรษฐกิจการเมือง วัฒนธรรม ศาสนา ด้วยการมองปัญหาแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงมิติสังคมเข้าด้วยกัน

เนื่องจากอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ที่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ทางสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคม และเป็นผู้หนึ่งที่เข้าใจยุคสมัยทางสังคมอย่างชัดเจน โดยได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความยุติธรรมทางสังคม และการต่อสู้ทางชนชั้น เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดความรุนแรงทางสังคมขึ้น และเป็นสิ่งสำคัญที่ทำลายสันติภาพ อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า “มีคนยากจนและคนไร้สิทธิไร้เสียงที่ถูกกระทำจากนโยบายของรัฐ ที่ถูกแย่งชิงทรัพยากร ที่ถูกเลือกปฏิบัติ และต้องเผชิญกับเจ้าหน้าที่รัฐฉ้อฉล”^{๑๑๕} ทำให้คนจนไม่ได้รับความยุติธรรมในการแบ่งปันผลประโยชน์จากรัฐ จึงเกิดความขัดแย้งและการเรียกร้องต่อรองกับอำนาจรัฐ ผลจากการต่อรองส่วนใหญ่มักจบลงที่ประชาชนถูกปราบปรามอย่างรุนแรง “ปัจจุบันรัฐบาลไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และในกรณีที่รัฐต้องเกี่ยวข้องด้วยก็จะออกมาในทางการใช้อำนาจ”^{๑๑๖} อาจารย์นิธิเห็นว่าในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้ง “การใช้ความรุนแรงก็เป็นหนทางหนึ่งในการคลี่คลายความขัดแย้ง แต่ไม่ใช่หนทางเดียว ยังมีทางอื่นอีกเป็นร้อยเป็นพัน เพียงแต่วิธีใช้ความรุนแรงเป็นวิธีที่ง่ายที่สุด และบางวัฒนธรรมก็เคยชินแคว้นนี้เท่านั้น”^{๑๑๗} ประเด็นความเคยชินกับการใช้ความรุนแรง เป็นวัฒนธรรมการแสดงอำนาจเหนือ เมื่อมีการใช้ความรุนแรงก็มักจะถูกตอบโต้ด้วยความรุนแรง ซึ่งความรุนแรงมีรูปแบบที่หลากหลาย “ไม่เฉพาะความรุนแรงทางกายเท่านั้น แม้แต่การปิดถนนถาวรละเมิดสิทธิของผู้อื่นก็เป็นความรุนแรง การเผาพริกเผาเกลือสาปแช่งก็เป็นความรุนแรง การป้ายสีด้วยความเท็จก็เป็นความรุนแรง การยั่วยุด้วยการกระทำที่ไม่ชอบธรรม การถ่วงคดีให้พรรคพวกก็เป็นความรุนแรง”^{๑๑๘} อาจารย์นิธิเห็นว่าชีวิตมีความสุ่มเสี่ยงกับการใช้ความรุนแรงอยู่เสมอ แสดงว่าสังคมมีความสุ่มเสี่ยงต่อการทำลายสันติภาพ

อาจารย์นิธิเห็นว่าการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจะต้องมีความสามัคคีหรือความพร้อมใจกันโดยเกิดจากความเท่าเทียมของคนในสังคม ทั้งในด้านผลประโยชน์หรือการต่อรอง ความสามัคคีเกิดจาก

^{๑๑๕} ศุภรา จันทรชิตฟ้า, ความรุนแรงในสายหมอก : สิ่งที่เห็นและเป็นไปในสามจังหวัดชายแดนใต้, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๐.

^{๑๑๖} ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว, ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

^{๑๑๗} นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองเรื่องผีทักษิณ, (กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๑๑๘} นิธิ เอียวศรีวงศ์, รากหญ้าสร้างบ้าน ขนชั้นกลางสร้างเมือง, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

การเจรจาต่อรองกันอย่างเท่าเทียมกัน รู้ข้อมูลของกันและกัน ตรวจสอบกันได้ จนเกิดความไว้วางใจกัน แต่ไม่เห็นด้วยกับความสามัคคีบนฐานของอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองมักเรียกร้องให้เราสามัคคีกันในมิติของคำว่าอย่าหือ อันเป็นความสามัคคีในลักษณะของการกดทับ”^{๑๑๙} เพื่อให้คนเล็กต้องยอมรับคนใหญ่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งหากความสามัคคีถูกตีความในลักษณะอย่าหือจึงเป็นไปไม่ได้ที่จะสร้างกติการ่วมกัน และจะไม่ก่อให้เกิดความไว้วางใจกัน “ความอ่อนแอของสังคมไทยในการระงับความขัดแย้ง เพราะชนชั้นกลางซึ่งเป็นชนชั้นนำทางวัฒนธรรม ยังไม่เข้าใจความแตกต่างระหว่างความขัดแย้งกับความรุนแรง ไม่รู้จักการสานเสวนา ไม่รู้จักความสามัคคี ไม่ได้ศึกษาสันติศึกษาในเชิงโครงสร้างเราไม่มีกลไกทางวัฒนธรรม ทางการปกครอง ทางกระบวนการยุติธรรม ทางสังคม ที่จะระงับความขัดแย้งมิให้พัฒนาไปสู่ความรุนแรง”^{๑๒๐} นอกจากนี้แล้วอาจารย์นิธิยังเห็นว่าหากเคารพสิทธิในชีวิตของคนอื่นจะเป็นช่องทางที่ทำให้ไม่ก่อความรุนแรงต่อกัน “หลักการที่สูงกว่ากฎหมายคือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”^{๑๒๑} เพราะกฎหมายจะมีสภาพบังคับ ส่วนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะเป็นการเคารพคุณค่าของชีวิต และจะไม่ก่อความรุนแรง ดังนั้น สันติภาพตามแนวคิดของอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ คือ การไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันทุกรูปแบบ แม้จะมีความขัดแย้งกันอยู่ แต่หากยังไม่ใช้ความรุนแรงก็ยังถือว่าสันติภาพ ส่วนการสร้างสันติภาพจะต้องให้ความรู้เกี่ยวกับสันติวิธี เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และไม่เบียดเบียนให้ผู้อื่นเดือดร้อน มีความเท่าเทียมทางโอกาสและมีความยุติธรรมทางสังคม โครงสร้างไม่เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ไม่แก้ปัญหความขัดแย้งด้วยวิธีการใช้อำนาจ

จากแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของนักปราชญ์ชาวไทยที่ได้นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้จะเห็นว่าสันติภาพในมุมมองของประเวศ วะสี คือ สภาพที่ไม่มีความบีบคั้นทางสังคม ไม่บีบคั้นทางกายหรือวัตถุ ไม่บีบคั้นทางจิตและไม่บีบคั้นทางปัญญา โดยมองสันติภาพเชิงสภาวะว่าเป็นเอกสภาวะธรรม แต่เมื่อมองตามลักษณะก็จะมีลักษณะเป็นบรรพธรรม ในขณะที่ ส.ศิวรักษ์ เห็นว่าสันติภาพคือสภาวะที่มีความปลอดภัยทางสังคม มองสันติภาพในมิติเชิงลดและเชิงเพิ่มว่า จะต้องลดงบประมาณหรือธุรกิจที่ก่อให้เกิดความรุนแรง ลดความเห็นแก่ตัว ลดความหวาดระแวง ลดความเบียดเบียน นอกจากนี้ยังมีมิติเชิงเพิ่มว่าต้องเพิ่มคุณค่าของชีวิต เพิ่มความเห็นอกเห็นใจ เมตตาจิตและความเอื้ออาทรต่อกัน ส่วนความเห็นของวันชัย วัฒนศัพท์มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ โดยความขัดแย้งและความรุนแรงเป็นผลมาจากระบบความสัมพันธ์บกพร่อง ส่วนการสร้างสันติภาพต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จึงเสนอแนวทางสานเสวนา การเจรจาไกล่เกลี่ย การรับฟังและการทำความเข้าใจกัน เพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้น ในขณะที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เห็นว่าสันติภาพจะต้องเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้ การศึกษาสันติภาพจะต้องศึกษาความรุนแรงด้วย แม้จะเห็นว่าความรุนแรงเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้แก้ปัญหาความขัดแย้ง แต่ก็ไม่ควรนำมาใช้ เพราะจะเป็นหลุมพรางของความขัดแย้งรอบใหม่ที่มีความรุนแรงยิ่งกว่า วิธีการสร้างสันติภาพจึงเป็นปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ส่วนโคทม อารียา เห็นว่าสันติภาพเป็นภาวะที่ปลอดจากความรุนแรงต่อตนเองและสิ่งมีชีวิตอื่น รวมทั้งธรรมชาติด้วย การสร้างสันติภาพจะต้องเน้นความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและอุดมการณ์ ลดการบีบคั้นทาง

^{๑๑๙} อ่างแล้ว, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๓๑.

^{๑๒๐} อ่างแล้ว, นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองเรื่องผีทักษิณ, หน้า ๒๐.

^{๑๒๑} อ่างแล้ว, นิธิ เอียวศรีวงศ์, รากหญ้าสร้างบ้าน ชนชั้นกลางสร้างเมือง, หน้า ๑๔๗.

เศรษฐกิจและการเมือง นอกจากไม่ใช้ความรุนแรงแล้วยังปฏิเสธต่อการใช้ความรุนแรง และแสดงออกถึงความไม่เห็นด้วย ไม่นิ่งเฉยต่อเหตุการณ์ใช้ความรุนแรง ซึ่งจะต้องใช้กระบวนการเจรจาพูดคุยบนฐานของสันติวิธี ในขณะที่นิติ เอียวศรีวงศ์ ก็เห็นว่าสันติภาพเป็นภาวะที่ไม่ใช้ความรุนแรงทางตรงทางอ้อมและวัฒนธรรม ต้องเป็นระบบความยุติธรรมทางสังคม สามารถเข้าถึงทรัพยากรและนโยบายสาธารณะได้อย่างเท่าเทียมกัน และมองว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะต้องอยู่เหนือกฎหมายและข้อบังคับ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

๒.๒.๑ แนวทางการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๖ ระบุไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ในมาตรา ๙ ยังได้กล่าวถึง การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชนองค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ในหมวด ๔ ตั้งแต่มาตราที่ ๒๒ ถึง มาตรา ๓๐ กล่าวถึงการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

๑. การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ประสบการณ์การเรียนรู้ให้ยึดหลักดังนี้

๑.๑ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นต้องจัดสภาวะแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจเหมาะสม แก่วัยและศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาและเป็นการเรียนรู้ร่วมกันและกัน อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองชุมชน สังคม และประเทศชาติโดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง บุคคล ชุมชน และทุกส่วนของสังคม

๑.๒ ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็นมีนิสัยรักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่ รู้ใฝ่ เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒. มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียนโดยเน้นความรู้คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะและกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒.๒ ความรู้ และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการการบำรุงรักษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

๒.๓ ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการรู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

๒.๔ ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

๒.๕ ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

๓. กระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดแนวทางในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

๓.๑ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

๓.๒ ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

๓.๓ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

๓.๔ จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

๓.๕ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมสื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

๓.๖ ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

๓.๗ การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถาน ที่มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

๔. การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดบทบาท ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐและสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

๔.๑ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้ อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

๔.๒ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจน เพื่อการศึกษา

๔.๓ ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๔.๔ หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายเหมาะสมกับแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ วิชาชีพต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

๔.๕ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กรชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพสถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพการพัฒนาระหว่างชุมชน

๔.๖ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

๕.การประเมินผลการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้ระบุถึงวิธีการประเมินผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา นอกจากนั้นการประเมินผลผู้เรียนยังต้องเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญ คือ

๕.๑ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน

๕.๒ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อ

๕.๓ ใช้วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

๕.๔ มุ่งการประกันคุณภาพโดยสถานศึกษาทำการประเมินผลภายในทุกปีและรายงานการประเมินต่อต้นสังกัดและสาธารณชน

๕.๕ สถานศึกษาได้รับการประเมินภายนอกอย่างน้อย ๑ ครั้ง ทุก ๕ ปี

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน

การเรียนและการสอนเป็นคำที่มักใช้คู่กันเรียกรวมกันว่า การเรียนการสอนทั้งนี้ เพราะคำทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน ทั้งการสอน และการเรียน ต่างเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกันการสอนเป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้ และการสอนที่ดียอมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความหมาย มีคุณค่า เป็นการประหยัดเวลา และป้องกันการสูญเปล่า ดังนั้นผู้สอนจึงควรมีความรู้พื้นฐาน เกี่ยวกับการเรียนการสอนในเรื่อง ดังต่อไปนี้^{๑๒๒}

^{๑๒๒} อารมณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

๑. ความหมายของการเรียนการสอน

การบริหารโรงเรียนทั้งหมดการเรียนการสอนเป็นงานที่มีความสำคัญมากที่สุดส่วนงานอย่างอื่นเป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและอำนวยความสะดวกให้การเรียนการสอน การเรียนการสอนเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษาผลงานด้านวิชาการเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาว่าจัดการศึกษาบรรลุผลตามวัตถุประสงค์เพียงใด การเรียนการสอนมีความหมายตรงกับงานวิชาการมีผู้รู้และนักวิชาการด้านการศึกษาให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

กรรณิการ์ ภิญญาคง กล่าวไว้ว่า การเรียนการสอนเป็นพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ^{๑๒๓}

พิมพ์ พันธุ์ เตชะคุปต์ ให้ความหมายการเรียนการสอนในรูปของการถ่ายทอดสิ่งที่เป็นหลักการทฤษฎีโดยอาศัยเทคนิควิธีจะผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และประสิทธิภาพในการสอน ^{๑๒๔}

โฮว์ และดันแคน ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมของบุคคลซึ่งมีหลักการและเหตุผลเป็นกิจกรรม ที่บุคคลได้ให้ความรู้ของเขาส่งสร้างสรรค์ และเพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้ ดังนั้น การสอนจึงเป็นกิจกรรมในแง่มุมต่าง ๆ ๔ ด้าน คือ ^{๑๒๕}

๑. ด้านหลักสูตร เป็นการศึกษถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาความเข้าใจจุดประสงค์ของแต่ละกลุ่มวิชาการตั้งจุดประสงค์ของการเรียนการสอน ให้ชัดเจนตลอดจนการเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น

๒. ด้านการเรียนการสอนเป็นขั้นตอนของการเลือกวิธีสอน และเทคนิคการสอนที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้

๓. ด้านการวัดผลเป็นขั้นของการเลือกวิธีวัดผลที่เหมาะสม และขั้นของการวิเคราะห์ผล

๔. ด้านการประเมินผลการสอนเป็นขั้นตอนในการประเมินผลการสอนทั้งหมด ตั้งแต่การวางจุดประสงค์การเรียนรู้การเลือกเนื้อหา วิธีสอน ตลอดจนความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของการวัดผลที่ครูได้กระทำไว้

จากความหมายของการเรียนการสอนข้างต้น อาจจะสรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนหมายถึง กิจกรรมระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน ที่ผ่านการถ่ายทอดสิ่งที่เป็นหลักการทฤษฎีโดยอาศัยเทคนิควิธีการ ที่จะทำให้การเรียนการสอน และผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้

๒. องค์ประกอบของการเรียนการสอน การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้านทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกับการสอน และมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบ

^{๑๒๓} กรรณิการ์ ภิญญาคง, “พฤติกรรมกรรมการเรียนการสอนที่พึงประสงค์”, กองทุนส่งเสริมการศึกษาเอกชน, (มกราคม ๒๕๓๕) : หน้า ๓.

^{๑๒๔} พิมพ์พันธุ์ เตชะคุปต์, “บรรยากาศการเรียนการสอนปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการสอน”, กองทุนส่งเสริมการศึกษาเอกชน, (มกราคม ๒๕๓๖) : หน้า ๗.

^{๑๒๕} John B. Hough and Thomas K. Duncan, Teaching : Description Analysis (Massachusetts : Addison-Wesley, 1970), 2-4.

ผลสำเร็จได้ จัดเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนทั้งสิ้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

สุพิน บุญชูวงศ์กล่าวถึงองค์ประกอบของการสอนไว้ ๓ ประการ ดังนี้^{๑๒๖}

๑. ครูเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ บุคลิกภาพ และความสามารถของครูผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดีและรู้จักเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

๒. นักเรียน หรือผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญเท่ากับผู้สอนความสำเร็จในการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญของผู้เรียน ผู้สอนจึงควรเป็นผู้แนะแนว แนะนำ และจัดมวลงประสการณให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด

๓. สิ่งที่จะสอนได้แก่เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ครู จะต้องจัดเนื้อหาให้มีความสัมพันธ์กันน่าสนใจเหมาะสมกับวัย ระดับชั้น และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของการเรียนการสอน

ลำพอง บุญช่วย กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ ๗ ประการ ดังนี้^{๑๒๗}

๑. ครูผู้สอน
๒. ผู้เรียน
๓. หลักสูตร
๔. วิธีสอน
๕. วัตถุประสงค์ของการสอน
๖. สื่อการสอน
๗. การประเมินผล

กล่าวโดยสรุปองค์ประกอบของการเรียนการสอนมีทั้งองค์ประกอบรวมและองค์ประกอบย่อย องค์ประกอบรวมเป็นส่วนสร้างให้เกิดการสอน ส่วนองค์ประกอบย่อยเป็นส่วนเสริมให้การสอนมีความสมบูรณ์มีประสิทธิภาพ และมีคุณค่าแก่ผู้เรียน

๓. หลักพื้นฐานในการเรียนการสอน

ในการดำเนินงานทุกอย่างจำเป็นต้องมีหลักการเป็นเครื่องยึดถือ เพื่อให้งานดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ในการสอนก็เช่นเดียวกันจำเป็นต้องมีหลักการสอน เพื่อให้งานการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนั้น หลักการสอนจึงเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้เป็นครู แม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคการสอนเฉพาะตนแต่ก็จะยึดหลักการพื้นฐานเดียวกัน ในเรื่องข้อหลักการพื้นฐานสำหรับการสอนนี้มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้หลายท่าน ดังนี้

สันต์ ธรรมบำรุง กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนการสอนไว้ ๑๐ ประการ ได้แก่^{๑๒๘}

๑. การเตรียมตัวนักเรียนก่อนสอน
๒. การให้แบบอย่างหรือให้เห็นผลงานที่ต้องการให้นักเรียนทำเมื่อจบบทเรียน

^{๑๒๖} สุพิน บุญชูวงศ์, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๔-๕.

^{๑๒๗} ลำพอง บุญช่วย, **การสอนเชิงระบบ**, (ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑.

^{๑๒๘} สันต์ ธรรมบำรุง, **การสอนสังคมศึกษา**, เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับ ที่ ๑๒๒ หน่วยศึกษานิเทศกรรมกรมการฝึกหัดครู, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๕๖-๖๐.

๓. การจูงใจ
 ๔. การให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการเรียน
 ๕. การแนะแนวทางนักเรียน
 ๖. การฝึกฝน ฝึกหัด
 ๗. การรู้ผลของตนเอง
 ๘. การจัดลำดับขั้นของสิ่งที่เรียน
 ๙. ความแตกต่างระหว่างบุคคล
 ๑๐. การสอนของครู
- ปรีชา คัมภีรปกรณ์ กล่าวถึงหลักการสอนว่า ควรจะประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้ คือ ^{๑๒๙}

๑. มีวัตถุประสงค์ในการสอนที่แน่นอน
๒. มีวิธีการสอนที่ดี
๓. มีวิธีการประเมินผลที่ดี

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ กล่าวถึงหลักพื้นฐานในการสอนไว้ ๔ ประการคือ ^{๑๓๐}

๑. หลักการเตรียมความพร้อมพื้นฐาน ได้แก่ การเตรียมตัวผู้สอนด้านความรู้ ด้านทักษะการสอน และด้านการแก้ปัญหาการสอน
๒. หลักการวางแผน และเตรียมการสอน ได้แก่ การเตรียมเขียนแผน การสอน ผลิตภัณฑ์เตรียมแบบทดสอบ และข้อสอบ
๓. หลักการใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น หลักความแตกต่างระหว่างบุคคลหลักการเร้าความสนใจ หลักการเสริมแรง ฯลฯ
๔. หลักการประเมินผลและรายงานผลซึ่งเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์การสอน การสร้างและใช้เครื่องมือประเมิน การตีความหมายและรายงานผลการประเมิน

๒.๔ แนวคิดการจัดองค์กร

๑. ที่มาของแนวคิด

การศึกษาความเป็นมาของแนวคิดการจัดองค์กรแบ่งหัวข้อศึกษาได้ ๓ ประการ คือ ๑) ทฤษฎีสมัยดั้งเดิม (Classical Theory) ๒) ทฤษฎีสมัยใหม่ (Neo-Classical Theory) ๓) ทฤษฎีสมัยปัจจุบัน (Modern Theory) ซึ่งในแต่ละทฤษฎีมีรายละเอียดดังนี้

๑) ทฤษฎีสมัยดั้งเดิม (Classical Theory)^{๑๓๑} องค์กรสมัยดั้งเดิมได้เริ่มคิดค้น และก่อตั้งขึ้นเมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๙ จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปลายศตวรรษที่ ๑๙ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งสภาพแวดล้อมของสังคมยุคนั้นเป็นสังคมอุตสาหกรรม

^{๑๒๙} ปรีชา คัมภีรปกรณ์, **หลักการสอน**, เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน หน่วยที่ ๘ - ๑๕ พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

^{๑๓๐} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, **การวางแผนการสอน**, เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพครูหน่วยที่ ๑ - ๘ พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕), หน้า ๓๕-๓๙.

^{๑๓๑} สมคิด บางโม, **องค์กรและการจัดองค์การ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิทย์พัฒน์ ๒๕๕๐,) หน้า ๒๘ - ๓๐.

ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม จึงมีโครงสร้างที่แน่นอน มีการกำหนดกฎเกณฑ์และเวลาอย่างมีระเบียบแบบแผน มุ่งให้ผลผลิต มีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพ ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม จึงมีลักษณะที่มุ่งเน้นเฉพาะความเป็นทางการความมีรูปแบบหรือรูปนัยขององค์การเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อจะได้ผลผลิตสูงและรวดเร็ว ทุกอย่างจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ ตามกรอบและโครงสร้างที่กำหนดไว้อย่างแน่นอน ปราศจากความยืดหยุ่น หลักการของทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม มุ่งเน้นองค์กรที่มีรูปแบบ (Formal Organization) ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานหลัก ๔ ประการได้แก่การแบ่งระดับชั้นสายการบังคับบัญชา การแบ่งงาน ช่วงการควบคุม และเอกภาพในการบริหารงาน กลุ่มนักวิชาการ ที่มีบทบาทมากในทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิมคือ Frederick Taylor ผู้เป็นเจ้าตำรับการบริหารแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) Max Weber เจ้าตำรับระบบราชการ (Bureaucracy) Lyndall Urwick และ Luther Gulick ผู้มีชื่อเสียงเรื่องทฤษฎีองค์กรและกระบวนการบริหารงาน เป็นต้น

๒) ทฤษฎีสมัยใหม่ (Neo – Classical Theory of Organization) ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม โดยพัฒนามาพร้อมกับวิชาการด้านสังคมวิทยา จิตวิทยา การพัฒนาที่สำคัญเกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. ๑๙๑๐ และ ๑๙๒๐ ในระยะนี้การศึกษาด้านปัจจัยมนุษย์เริ่มได้นำมาพิจารณา โดยมองเห็นความสำคัญและคุณค่าของมนุษย์ โดยเฉพาะการทดลองที่ Hawthorne ที่ดำเนินการตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๒๔ – ๑๙๓๒ ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ และในช่วงนี้เองแนวความคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ ได้รับพิจารณาในองค์การและขบวนการมนุษยสัมพันธ์นี้ได้มีการเคลื่อนไหวพัฒนาในประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ ในระหว่าง ค.ศ. ๑๙๔๐ – ๑๙๕๐ ความสนใจในการศึกษากลุ่มนอกแบบ หรือกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ที่แฝงเข้ามาในองค์การที่มีรูปแบบมีมากขึ้น ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่มุ่งให้ความสนใจด้านความต้องการของสมาชิกในองค์การเพิ่มขึ้น สรุปได้ว่าทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ ให้ความสำคัญในด้านความรู้สึกของบุคคล ยอมรับถึงอิทธิพลทางสังคมที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงาน อาทิเช่น กลุ่มคนงานและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซึ่งมีความเชื่อว่าขบวนการมนุษยสัมพันธ์ จะให้ประโยชน์ในการผ่อนคลาย ความตายตัวในโครงสร้างขององค์การสมัยดั้งเดิมลงบุคคลที่มีชื่อเสียงในทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ คือ Hugo Munsterberg เป็นผู้เริ่มต้นวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรม เขียนหนังสือชื่อ Psychology and Industrial Efficiency, Elton Mayo, Roethlisberger และ Dickson ได้ทำการศึกษาที่ฮอธอร์น (Hawthorne Study) เป็นผู้บุกเบิกขบวนการมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Movement) นอกจากนั้นได้รับการสนับสนุนจากนักทฤษฎีมานุษยสัมพันธ์อีก เช่น McGregor และ Maslow เป็นต้น ๓) ทฤษฎีสมัยปัจจุบัน (Modern Theory of Organization) ทฤษฎีองค์การสมัยปัจจุบัน ได้รับการพัฒนามาในช่วง ค.ศ. ๑๙๕๐ หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย แนวการพัฒนาทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ยังคงใช้ฐานแนวความคิด และหลักการของทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิมและสมัยใหม่มาปรับปรุง พัฒนา โดยพยายามรวมหลักการทางวิทยาการหลายสาขาเข้ามาผสมผสาน ที่เรียกกันว่า สหวิทยาการ เป็นการรวมกันของหลักการทางเศรษฐศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์เข้าด้วยกันที่เรียกว่าเศรษฐศาสตร์สังคม นักทฤษฎีองค์การสมัยปัจจุบัน มีความคิดว่าทฤษฎีสมัยดั้งเดิมนั้น พิจารณาองค์กรในลักษณะแคบไป โดยมีความเชื่อว่าองค์กรอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ฉะนั้นควรเน้นการวิเคราะห์ และสังเคราะห์สิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การศึกษาองค์การที่ดีที่สุดควรจะเป็นวิธีการศึกษาวิเคราะห์องค์การในเชิงระบบ ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ

มากมายทั้งภายใน และ ภายนอกองค์กรแล้วแต่มีผลกระทบต่อโครงสร้าง และการจัดองค์การ ทั้งสิ้น แนวความคิดเชิง ระบบนี้ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐาน ๕ ส่วน ๑) สิ่งนำเข้า (Input) ๒) กระบวนการ (Process) ๓) สิ่งส่งออก (Output) ๔) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ๕) สภาพแวดล้อม (Environment) ยังมีทฤษฎีองค์การสมัยปัจจุบันที่ควรกล่าวถึงอีก คือทฤษฎีองค์การตามสถานการณ์ และกรณี ทฤษฎีองค์การตามสถานการณ์และกรณี เริ่มมีบทบาทประมาณปลายปี ค.ศ.๑๙๖๐ เป็น ทฤษฎีที่พัฒนามาจากความคิดอิสระ ที่ว่าองค์การที่เหมาะสมที่สุดควรจะเป็นองค์การที่มีโครงสร้าง และระบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และสภาพความเป็นจริงขององค์การ ตั้งอยู่บนพื้นฐาน การศึกษาสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันของมนุษย์ ทฤษฎีองค์การตามสถานการณ์และกรณีนี้มีอิสระ มาก โดยมีธรรมชาติ เป็นตัวแปรและเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบ กฎเกณฑ์และระเบียบ แบบแผนมีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง สภาพแวดล้อม เป้าหมาย ขององค์การโดยส่วนรวมและเป้าหมายของสมาชิกทุกคนในองค์การ โดยมีข้อสมมติฐานว่า องค์การที่ เหมาะสมที่สุดคือ องค์การที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสังคมนั้น ๆ ซึ่ง รวมถึงสภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ การสนับสนุน และความ ต้องการของสมาชิกใน องค์การนั้นด้วย จากแนวคิดและทฤษฎีทั้งหมด จะเห็นได้ว่าแนวคิดทฤษฎี องค์การ การจัดตั้งองค์การมี พัฒนาการอยู่ตลอดเวลาตามยุคสมัยบางแนวคิดทฤษฎีเมื่อนำไปปฏิบัติแล้ว ได้ผลทฤษฎีนั้นย่อมเป็นที่ ยอมรับและได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยยิ่งขึ้น บางแนวคิดทฤษฎีเมื่อมีการ นำไปใช้แล้วไม่ได้ผลหรือไม่ เป็นที่นิยม แนวคิดและทฤษฎีนั้นย่อมเสื่อมค่านิยมไป หรือยอมตายไปโดย ธรรมชาติ เพราะองค์การใดๆ ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับมนุษย์แล้วย่อมมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เช่นเดียวกัน เมื่อร่างกาย มนุษย์ได้รับอาหาร อากาศ และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ก็ย่อม เจริญเติบโต แข็งแรง องค์การก็ เช่นเดียวกันเมื่อได้รับการพัฒนาหรือการจัดองค์กรที่ลงตัวเหมาะสมกับ ยุคสมัยแล้ว องค์การก็ย่อม เจริญเติบโตสามารถทำประโยชน์ให้ทั้งผู้ดำเนินงานในองค์กรและสังคมได้ อาจสรุปได้ว่าการจัดการองค์กรเกิดขึ้นพร้อมกับอารยธรรมมนุษย์ไม่ว่าเราจะสืบเรื่องราวที่ เก่าแก่ใน อดีตเพียงใด เราก็จะพบว่าเมื่อมีกลุ่มก็จะมีผู้นำมีหัวหน้า หรือมีกษัตริย์ซึ่งจะต้องดำเนินบทบาทเป็น แกนนำของกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มของตนดำรงอยู่ได้ด้วยความเป็นระเบียบ สามารถดำรงฐานะความเป็น กลุ่มให้คงอยู่เอาไว้อย่างเหนียวแน่น แต่การศึกษาเป็นทฤษฎี และหลักเกณฑ์ทางการจัดการ ที่มี รูปแบบเพิ่งจะเริ่มขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ คือราวศตวรรษที่ ๑๘ ภายหลังจากการปฏิบัติอุตสาหกรรม ผล ของการปฏิวัติอุตสาหกรรมประการหนึ่งก็คือ ระบบอุตสาหกรรมครัวเรือน ได้สลายตัวไปและเกิด ระบบโรงงานเข้าแทนที่ เนื่องจากการผลิตแบบใหม่โดยใช้เครื่องจักรที่มีการลงทุนมหาศาล การผลิต ได้ทีละมาก ๆ เพื่อให้สามารถรองรับกับปริมาณการบริโภคที่เพิ่มขึ้น เกิดความต้องการแรงงานมากขึ้น เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรม สมาชิกครัวเรือนต่างเคลื่อนเข้าสู่การจ้างงานในโรงงาน โดย ได้รับค่าจ้างเป็นผลตอบแทนจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ธุรกิจจึงมีการทำงานซับซ้อนยุ่งยากมาก ขึ้น และต้องเผชิญกับสภาวะการแข่งขันที่รุนแรงเพิ่มขึ้น ดังนั้นการบริหารจัดการองค์กรอย่างมี รูปแบบ จึงมีความจำเป็นและได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นแนวความคิดการจัดการและได้มีการปรับปรุง เพื่อให้สามารถใช้ในการบริหารจัดการองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นลำดับ แนวความคิดที่ เกี่ยวกับองค์การได้ถูกรวบรวม และคิดค้นอย่างมีรูปแบบ จนกลายเป็นทฤษฎีเมื่อประมาณต้น คริสต ศตวรรษที่ ๒๐ ทฤษฎีเป็นเพียงนามธรรมที่อธิบาย และวิเคราะห์ถึงความจริง และประสบการณ์ต่าง ๆ

ของธรรมชาติที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว อย่างมีระบบและมีแบบแผนเชิงวิทยาศาสตร์ว่า ถ้าทำและหรือเป็นอย่างนั้น ผลจะออกมาแบบนี้ ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ ทฤษฎีก็เปรียบเสมือนการคาดคะเนถึงผลที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน

๒.ความหมายขององค์กร

คำว่า “องค์กร” แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า “Organization” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า “องค์กร คือ บุคคล คณะบุคคล หรือสถาบัน ซึ่งเป็น ส่วนประกอบย่อยของหน่วยงานใหญ่ที่ทำหน้าที่สัมพันธ์กันหรือขึ้นต่อกัน เช่นคณะรัฐมนตรี เป็นองค์กรบริหารรัฐสภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรของรัฐสภา”^{๑๓๒} ในภาษาไทยมีอีกคำหนึ่งที่มีความหมายเหมือนกัน คือ คำว่า “องค์การ” ที่แปลว่า “ศูนย์รวมของบุคคล หรือกิจการที่ประกอบกันขึ้นเป็นหน่วยงานเดียวกัน เพื่อดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย หรือใน ตราสารจัดตั้ง ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ เช่นองค์การของรัฐบาล หน่วยงานของเอกชน เช่น บริษัทจำกัด สมาคม หรือหน่วยงานระหว่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ”^{๑๓๓} เป็นต้น องค์กร นิยมใช้ในภาคเอกชน ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับธุรกิจเป็น การจัดกลุ่มทางสังคมที่มีขนาดเล็กร่วมกันเพื่อดำเนินกิจกรรม ทางสังคมอย่างมีวัตถุประสงค์ และขึ้นตรงต่อโครงสร้างสังคมที่มีขนาดใหญ่กว่า ส่วนคำว่าองค์การ เป็นคำที่ใช้ในความหมายที่เป็นภาพรวมที่ใหญ่กว่าเป็นทางการมากกว่าคำว่าองค์กร และมักใช้ในทาง การบริหารราชการ ที่หมายถึงการรวมกลุ่มของบุคคลทางสังคมที่มีขนาดใหญ่ แต่อย่างไรก็ดีคำทั้ง ๒ คำนี้ก็ใช้แทนในความหมายเดียวกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความนิยมของกลุ่มคนในสังคมว่าจะใช้ ศัพท์ไหนอย่างไรมากกว่ากัน ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้คำว่าองค์กรเป็นหลัก คำว่าองค์กร และการจัดการ(Organization and Management) เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกันอย่างมีนัยลึกซึ้ง เพราะการ จัดการจะมีขึ้นก็ ด้วยมีองค์กร แต่ในขณะเดียวกันองค์กร ถ้าไม่มีการจัดการก็ไม่สามารถจะดำรงอยู่ ได้ องค์กรจึงเป็นกลุ่มของบุคคล ที่มารวมตัวกันอย่างมีวัตถุประสงค์ และก่อให้เกิดการจัดการเพื่อ สนองตอบต่อวัตถุประสงค์ของบุคคลและองค์กร ดังที่นักวิชาการได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้ พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยานิยามความหมายของการจัดองค์กรไว้ว่าหมายถึงการจัดระเบียบเป็นกระบวนการที่จำแนกความแตกต่างของส่วนหนึ่งออกจากอีกส่วนหนึ่ง โดยให้แต่ละส่วนทำหน้าที่แตกต่างกัน และ ในขณะเดียวกันก็สร้างความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ภายใน ส่วนรวมทั้งหมดนั้นให้กระทำหน้าที่ ประสานกัน หรือหมายถึง “หน่วยของการบริหารที่มีการกระจายระเบียบงานตามความหมายดังกล่าว”^{๑๓๔}

สมาน รังสียุทธศาสตร์ และสุธี สุทธิสมบุรณ์ ได้ให้คำนิยามของการจัดองค์กรไว้ว่า หมายถึง การ แบ่งอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานออกเป็นส่วนต่างๆ แต่ละส่วนกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดความสัมพันธ์ของหน้าที่การงานที่แบ่ง ออกไปกำหนดสายการบังคับบัญชา

^{๑๓๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๒๑.

^{๑๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒๑.

^{๑๓๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๒๔๙.

ตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุด คือ ตำแหน่งต่างๆ จนถึงหน่วยงานขนาดใหญ่ของหน่วยงานนั้น ๆ จนครอบคลุมอำนาจ หน้าที่ของหน่วยงานทั้งหมด^{๑๓๕}

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะได้ให้ความจำกัดความของการจัดองค์กร คือ กระบวนการที่กำหนด กฎ ระเบียบ แบบแผนในการปฏิบัติงานขององค์กรซึ่งรวมถึงวิธีการการทำงานเป็นกลุ่ม^{๑๓๖}

นิตยา เงินประเสริฐศรี กล่าวว่า ทฤษฎีองค์กร หมายถึงวิธีการที่จะหาความเข้าใจ และวิเคราะห์องค์การให้ถูกต้องและลึกซึ้งยิ่งขึ้นโดยอาศัยพื้นฐานสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบและกฎเกณฑ์ ในการออกแบบองค์การ และพฤติกรรมองค์การ ทฤษฎีองค์กรเป็นแนวคิด หลักการ และ ข้อสมมติฐาน ที่นำมาเพื่ออธิบายองค์ประกอบขององค์กร เป็นการพิจารณาถึงรูปแบบและระเบียบ กฎเกณฑ์ใช้อธิบายความสัมพันธ์ ในลักษณะต่างๆ กันของตัวแปรในองค์กร และทำความเข้าใจ เกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ของตัวแปรในองค์กร ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์องค์กร สามารถ วิเคราะห์ปัญหาขององค์กร และสามารถเสนอแนวทางแก้ปัญหาขององค์กรได้^{๑๓๗}

อรุณ รักธรรม ได้กล่าวถึงแบบและความเป็นมาของทฤษฎีองค์กรดังนี้คือ ทฤษฎีองค์กรแบบดั้งเดิม เริ่มจากการจัดการ ไม่ให้ความสำคัญกับคนมุ่งเรื่องการค้นหาประสิทธิภาพ การบริหารได้เน้นที่ระบบมหภาคและ กระบวนการบริหาร สุดท้ายเป็นการมององค์กรแบบราชการ ทฤษฎีองค์กรเชิงมนุษย์สัมพันธ์ ทฤษฎีนี้ มีจุดเน้นอยู่ที่ความสำคัญของบุคลากร การจัดการศึกษาเน้นแบบประชาธิปไตยให้ผู้เกี่ยวข้องทุก ฝ่ายมีส่วนร่วมในการบริหารและการตัดสินใจ ทฤษฎีองค์กรแบบพฤติกรรมศาสตร์ที่มุ่งเน้น ให้ความสำคัญกับคนมากขึ้น ศึกษาค้นคว้าเรื่องแรงจูงใจและภาวะผู้นำ ทฤษฎีองค์กรสมัยใหม่มุ่งเน้นเชิง ระบบ มองถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อองค์การพิจารณาปัญหาตามสถานการณ์ ทฤษฎี องค์กรจึงหมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่างๆ ขององค์กรที่มีปฏิสัมพันธ์ ร่วมกันและการเชื่อมโยงกับสภาวะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อองค์การ เพื่อให้้องค์การนำไปสู่การ จัดการที่ดีมีประสิทธิภาพและดำเนินงานได้บรรลุตามเป้าหมาย ทฤษฎีการจัดการองค์กรขนาดใหญ่ องค์กรถูกสร้างขึ้นมาจากบุคคลพยายามบรรลุถึงเป้าหมาย องค์กรจะเป็นกลไกของความสำเร็จ ในด้านการเป็นปัจจัยการผลิตเหมือนกับแรงงาน ที่ดิน และทุน องค์กรให้ความสามารถกับบุคคลใน การบรรลุถึงสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งเป้าหมายส่วนบุคคล ที่จะบรรลุความสำเร็จนั้น และในทางกลับกัน บุคคลถูกคาดหวังให้มีส่วนช่วยบางอย่าง ต่อองค์การ เวลา ความสามารถ ความพยายามและเงินทุน เป็นการให้ประโยชน์บางอย่าง ที่บุคคลถูกคาดหวังจากองค์กร^{๑๓๘} จากทัศนะทั้งหมดที่กล่าวมาพอสรุปความหมายของการจัดองค์กรได้ว่าการจัดองค์กร หมายถึง การจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่มารวมตัวกันอย่างมีวัตถุประสงค์ โดยเป็นการบริหารการจัดการอย่างเป็นกระบวนการ มีระเบียบแบบแผน ที่บ่งบอกให้รู้ว่าใครมีอำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบ

^{๑๓๕} สมาน รังสิโยภุชญ์ และสุธี สุทธิสมบุรณ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดยสวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

^{๑๓๖} ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, **องค์การและการจัดการ ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธีระฟิล์ม และไซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๗.

^{๑๓๗} นิตยา เงินประเสริฐ, **ทฤษฎีองค์การแนวการศึกษาเชิงบูรณาการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^{๑๓๘} อรุณ รักธรรม, **ทฤษฎีองค์การ ศึกษาเชิงมนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : สกายบล็อกการพิมพ์ ๒๕๔๐), หน้า ๔๖.

อย่างไรในองค์กร อันจะทำให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันในทางสร้างสรรค์

๓. หลักการจัดองค์กร

หลักการจัดองค์กร (Organizing Principle) คือหลักแนวคิดที่เป็นหลักการพื้นฐานหรือข้อเท็จจริงที่มีการยอมรับและมีการปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน สามารถทำให้เกิดประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน สูงสุด นักวิชาการได้เสนอแนะหลักเกณฑ์ในการจัดองค์กรไว้ดังนี้

พงศ์สันต์ ศรีสมทรัพย์ และชลิดา ศรมณี ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การจัดองค์กรเป็นงานที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) การกำหนดกิจกรรมเฉพาะอย่างที่เป็นไปโดยทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดได้ ๒) จัดกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นระบบ หรือเป็นโครงสร้าง ๓) มอบหมายกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่ตำแหน่งต่าง ๆ และแก่บุคคลที่กำหนดไว้ เฮนรี ฟาโยล์ ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การจัดองค์กรจะต้องประกอบไปด้วยหลักการพื้นฐานที่สำคัญที่เรียกว่า OSCAR มี ๕ ประการ คือ ๑) Objective หรือ วัตถุประสงค์ คือ การจัดองค์กรจะต้องคำนึงถึงจุดประสงค์ขององค์กร และเมื่อแบ่งงานออกไปแล้ว องค์กร หรือ หน่วย งาน จะต้องปฏิบัติงานได้ตามวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ๒) Specialization หรือความชำนาญเฉพาะอย่าง คือการจัดองค์กรจะต้องคำนึงถึงความชำนาญเฉพาะอย่าง หรือความเชี่ยวชาญของ พนักงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ๓) Coordination หรือ หลักการ ประสานงาน คือการจัดองค์กรจะต้องคำนึงถึงการประสานงาน เพื่อให้การทำงานได้บรรลุจุดประสงค์ ร่วมกัน ๔) Authority หรือหลักของอำนาจหน้าที่ คือการจัดองค์กรจะต้องคำนึงถึงการกำหนด อำนาจหน้าที่ให้สอดคล้องกับการแบ่งงานด้วย ตามสายการบังคับบัญชา ๕) Responsibility หรือ หลักความรับผิดชอบ คืออำนาจหน้าที่ควรจะได้สัดส่วนกับความรับผิดชอบ เมื่อได้รับการมอบหมาย ความรับผิดชอบก็ควรที่จะได้รับมอบหมายอำนาจให้เพียงพอด้วย^{๑๓๙}

วุฒิชัย จานง เห็นว่าหลักการจัด องค์กรที่ดีจะต้องคำนึงถึงหลักการปฏิบัติ ๘ ประการ คือ ๑) วัตถุประสงค์ขององค์กรต้องชัดเจน ๒) ความชำนาญเฉพาะอย่าง ๓) การรวมอำนาจบังคับบัญชา ๔) สายการบังคับบัญชา ๕) เอกภาพในการ บริหาร ๖) การประสานงาน ๗) อำนาจหน้าที่ ๘) ความรับผิดชอบ^{๑๔๐}

บรรยงค์ โตจินดา กล่าวไว้ใน “องค์การและการจัดการ” ว่าหลักการจัดองค์กรที่ดีจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบประการคือ ๑) จัดสายการบังคับบัญชาเหมาะสม ๒) ติดต่อสื่อสารสะดวก และคล่องตัว ๓) ต้องให้มีเอกภาพใน การบังคับบัญชา ๔) ต้องมีขอบเขตของการควบคุมที่เหมาะสม ๕) ต้องคำนึงถึงทั้งการแบ่งงานกันทำ และลักษณะงานเฉพาะอย่างด้วย ๖) ต้องแบ่งงานให้มีเจ้าหน้าที่เป็น ๓ ฝ่าย คืองานหลัก (Line) งานช่วย (Staff) และงานเสริม (Auxiliary) ให้เหมาะสม ๗) ต้องมี

^{๑๓๙} พงศ์สันต์ ศรีสมทรัพย์, ชลิดา ศรมณี, หลักการจัดองค์กรและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ห.จ.ก. แสงจันทร์การพิมพ์, ๕๓๑), หน้า ๑๓๗.

^{๑๔๐} วุฒิชัย จานง, แนวความคิดเรื่องพฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บำรุงสาส์น, ๒๕๒๐), หน้า ๕๗.

การประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ๘) ต้องกำหนดหน้าที่ และมอบอำนาจหน้าที่ที่เหมาะสม ๙) ต้องมีการมอบหมายงาน และมอบ อำนาจหน้าที่ที่เหมาะสม^{๑๔๑}

จากทัศนะของนักวิชาการทั้งหมดสามารถสรุปเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของการจัดองค์กรเพื่อใช้เป็นแนวทางในศึกษาวิเคราะห์เทียบเคียงกับ พุทธวิธีการจัดองค์กรคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาลได้ ๕ ประการ คือ ๑) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) หมายถึง การกำหนดเป้าหมายในการทำงานภายในองค์กร และเอกภาพในการบังคับบัญชา ๒) หลักการแบ่งงานกันทำ (Divide of work) หมายถึงการแบ่งแยกกิจกรรมภายในองค์กรออกเป็นลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้มีการทำงานร่วมกัน และความชำนาญเฉพาะอย่าง (Specialization) ๓) หลักการมอบหมายอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ (Delegation of Authority and Responsibility) หมายถึงการกระจายอำนาจ หน้าที่ไปยังส่วนต่างๆ ขององค์กรเพื่อให้เกิดการทำงานที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ๔) หลักการจัด สายการบังคับบัญชาและช่วงของการบังคับบัญชา (Command and Span of control) หมายถึงลำดับชั้นของสายงานที่มีการมอบอำนาจหน้าที่ไปยังส่วนต่างๆ ขององค์กรและขนาดการควบคุมของผู้ บังคับบัญชาแต่ละคน ๕) หลักการประสานงาน (Coordination) หมายถึงการติดต่อสื่อสารในองค์กร อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจในจุดมุ่งหมายและวิธีการดำเนินงานในองค์กร ซึ่งจะทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กมล กมลตระกูล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างสันติภาพใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ในมุมมองของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง พบว่า ความรุนแรงเป็นผลมิใช่เหตุ เหตุของความรุนแรงเมื่อวิเคราะห์ลงไปแล้ว คือ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน การขาดแคลน สาธารณูปโภค การขาดแคลนด้านสาธารณสุข การเข้าไม่ถึงบริการทางการศึกษา ซึ่งทำให้ชีวิตความเป็นอยู่คับแคบ ทำให้ต้งาน โดยเฉพาะเยาวชนโอกาสในการประกอบอาชีพถูกคุกคาม เช่น การทำประมงชายฝั่งชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีแต่ความแร้นแค้น จึงกลายเป็นหน่อของความไม่พอใจในรัฐบาลและสะท้อนออกมาในรูปแบบของการร่วมมือกับผู้นิยมใช้ความรุนแรง แนวทางการแก้ไขปัญหาความไม่สงบใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยั่งยืนคือ การทุ่มงบประมาณลงไปเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน ปัญหาเยาวชนไม่มีงานทำ ไม่ได้รับการศึกษา และการขาดแคลน สาธารณูปโภค การพัฒนาให้มีบริการสาธารณสุขพื้นฐานอย่างทั่วถึงในพื้นที่ห่างไกลเมือง^{๑๔๒}

มุฮัมหมัดอิลยาส หย้าปริง ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์: ถอดบทเรียนจากฟิลิปปินส์ ไทย และมาเลเซีย พบว่า ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในรัฐสมัยใหม่เป็นผลเนื่องมาจากนโยบายของมหาอำนาจในยุคอาณานิคมที่ได้ทำการเคลื่อนย้าย

^{๑๔๑} บรรยงค์ โตจินดา, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์การพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๒.

^{๑๔๒} กมล กมลตระกูล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างสันติภาพใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ในมุมมองของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

กลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการด้านแรงงานและการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในพื้นที่ที่ตกเป็นอาณานิคมดังที่เกิดขึ้นกับชาวจีนและชาวอินเดียในคาบสมุทรมลายูทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาใหม่กับกลุ่มชาติพันธุ์เดิมในพื้นที่เกิดความแปลกแยกต่อกันและความแปลกแยกดังกล่าวได้พัฒนาเป็นความตึงเครียดและอาจเกิดความขัดแย้งโดยเกิดความรุนแรงในที่สุด ปัจจัยต่อมาคือการแบ่งเขตแดนกันระหว่างมหาอำนาจและระหว่างมหาอำนาจ และชนชั้นในรัฐชาติสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลัง โดยไม่ได้คำนึงถึงสังคมวัฒนธรรมและการยินยอมพร้อมใจจากกลุ่มชาติพันธุ์ ต่อมาเมื่อมีการรวมศูนย์อำนาจเพื่อสร้างชาติให้มีความเข้มแข็งเป็นหนึ่งเดียวหลังจากได้รับเอกราช ทำให้ชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ถูกชนกลุ่มใหญ่กลายกลืนทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการต่อต้านและระเบิดออกมาเป็นขบวนการแบ่งแยกดินแดน ดังที่เกิดขึ้นในมินดาเนา ภาคใต้ของฟิลิปปินส์และสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ด้วยการใช้กำลังเข้าต่อสู้กันระหว่างรัฐบาลรัฐบาลซึ่งปกครองโดยกลุ่มชนกลุ่มใหญ่ทางชาติพันธุ์และขบวนการต่อสู้ของชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ยิ่งจะทำให้ความขัดแย้งมีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากทั้งรัฐบาลและกลุ่มขบวนการต่อสู้ของชนกลุ่มน้อยไม่สามารถเอาชนะกันทางทหารได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เพื่อที่จะเป็นผู้สถาปนาสันติภาพให้เกิดขึ้น การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ กระบวนการเจรจาสันติภาพเป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและเป็นการสร้างความอดทนต่อความเห็นต่างของฝ่ายต่างๆ ของคู่ขัดแย้ง กระบวนการดังกล่าวจะก่อให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมของคู่ขัดแย้ง กระบวนการดังกล่าวจะก่อให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมของคู่ขัดแย้งไปในคราวเดียวกันอีกด้วย อย่างไรก็ตามปัญหาเชิงโครงสร้างที่มักจะเป็นปัจจัยที่ทำให้การขับเคลื่อนความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ดำเนินไปสู่ความรุนแรงก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการแก้ไข โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์โดยการเจรจาสันติภาพคือ การยอมรับในความมีตัวตนอยู่จริงของคู่ขัดแย้งไม่ใช่เห็นคู่ขัดแย้งเป็นปีศาจที่จะต้องกำจัด การยึดมั่นอยู่ในแนวทางสันติวิธีสำคัญจะเป็นหนทางเดียวที่สามารถแก้ไขปัญหาได้แม้จะเกิดการปะทะกันทางทหารก็ตาม การมีเจตจำนงทางการเมืองที่แน่วแน่และบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยที่จะต้องมองหามาตรการใหม่ๆ ในการทำให้คู่ขัดแย้งหันกลับมาคุยกันเมื่อเกิดทางตัน^{๑๔๓}

ศันสนีย์ จันทรอานุกาฬ ธีรพร ศรประสิทธิ์และคณะ ได้ศึกษาสันติวิธีมุมมองของเยาวชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวัตถุประสงค์ที่จะพรรณาทิศนคติของเยาวชนที่มีต่อแนวคิด “สันติภาพ” ในประเด็นต่างๆ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลเป็นเยาวชนในจังหวัดปัตตานีจังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส จังหวัดละ ๑๒๐ คน รวมจำนวน ๓๖๐ คน ผลการศึกษาพบว่า เยาวชนมีความเห็นว่า สันติภาพคือการไม่ใช้ความรุนแรงในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ มนุษย์รวมไปถึงมนุษย์กับพืช สัตว์สิ่งแวดลอมทางธรรมชาติอันเป็นการมองความหมายของสันติภาพในเชิงบวกที่สำคัญ นอกจากนั้น เยาวชนส่วนใหญ่ยังเห็นว่าสันติภาพควร

^{๑๔๓} มูฮัมหมัดอิลยาส ญูฮาปริง, การสร้างสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ : ถอดบทเรียนจากฟิลิปปินส์ ไทย และมาเลเซีย, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๙), หน้า บทคัดย่อ

ปราศจากทั้งความรุนแรงและความขัดแย้งในสังคมสำหรับการให้ความหมายของสังคมสมานฉันท์นั้น เยาวชนมีแนวโน้มให้ความหมายสังคมสมานฉันท์โดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเยาวชนเห็นว่าสังคมสมานฉันท์ควรเป็นสังคมที่ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขอันได้แก่ รักใคร่ ประองตองสามัคคีช่วยเหลือกันและกัน รู้จักให้อภัยกันให้เกิดรักกันยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า ประโยชน์ส่วนตน และเป็นสังคมที่ทุกคนมีความเข้าใจในหลักศาสนาของทุกศาสนาที่มีอยู่ในสังคมอย่างถ่องแท้ส่วนทัศนคติของเยาวชนต่อความขัดแย้งและความรุนแรงนั้น เยาวชนส่วนใหญ่เห็นด้วยหรือเห็นด้วยอย่างยิ่ง สันติภาพอาจมีความขัดแย้งในสังคมได้แต่ไม่ใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้น การปราศจากความขัดแย้งในสังคมเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้คนเราเลือกได้ว่าจะใช้ความรุนแรงหรือไม่รุนแรงในการแก้ปัญหาความขัดแย้งความขัดแย้งไม่ได้นำไปสู่ความรุนแรงเสมอไป เราไม่ควรยอมรับความรุนแรงเป็นวิธีการแก้ปัญหาไม่ว่ากรณีใดๆ ความรุนแรงในชีวิตมนุษย์ดำรงและแพร่หลายอยู่ได้ด้วยความสามารถของมนุษย์เองในการแยกตนเองและกลุ่มของตนเองออกจากผู้อื่นและกลุ่มอื่น แบ่งแยกเป็นพวกเขาพวกเรา^{๑๔๔}

พระมหาไพโรจน์ กนโก นายวินัย ภูมิสุข และนายพิพัฒน์ภาสน์ บุญเทียน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครราชสีมา โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร รองลงมาได้แก่ ด้านการเสริมสร้างพลังอำนาจ ด้านการเกี่ยวข้องเข้า มามีบทบาท และด้านการให้ความร่วมมือ ตามลำดับส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ ด้านการรับฟังปรึกษาหารือ^{๑๔๕}

รสสุคนธ์ แสงมณี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปเพื่อความเข้าใจอันดีสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อพัฒนาหลักสูตรกลุ่มวิชาในหมวดศึกษาทั่วไปเพื่อความเข้าใจอันดีสำหรับสถาบันอุดมศึกษา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๒) เพื่อทดลองใช้หลักสูตรกลุ่มวิชาในหมวดศึกษาทั่วไปเพื่อความเข้าใจอันดีสำหรับสถาบัน อุดมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๓) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรกลุ่มวิชาในหมวดศึกษาทั่วไป เพื่อความเข้าใจอันดี สำหรับสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ๑. หลักสูตรกลุ่มวิชาในหมวดศึกษาทั่วไปเพื่อความเข้าใจอันดีสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วยรายวิชากลุ่มสังคมศาสตร์ ๒ รายวิชา ได้แก่ รายวิชาสันติศึกษาเพื่อพัฒนาสังคม และรายวิชาสังคมกับพหุวัฒนธรรม กลุ่มมนุษยศาสตร์ จำนวน ๒ รายวิชา ได้แก่รายวิชา ความจริงและความหมายของชีวิต และรายวิชาทักษะการดำเนิน

^{๑๔๔} ศันสนีย์ จันทรอานภาพ ธีรพร ศรประสิทธิ์และคณะ “สันติวิธี มุมมองความหมายของเยาวชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้” วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น ๑๒ (๑) : ม.ค. – มี.ค. ๒๕๕๐, หน้า ๗๖ -๘๘

^{๑๔๕} พระมหาไพโรจน์ กนโก, นายวินัย ภูมิสุข และนายพิพัฒน์ภาสน์ บุญเทียน, การศึกษาการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการศึกษามหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

ชีวิต ๒. การทดลองใช้หลักสูตรฯ จากการนำรายวิชาในหลักสูตรฯ ๑ รายวิชา คือ รายวิชาสันติศึกษา เพื่อพัฒนาสังคมไปใช้ในการสอนกับกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผลการสอนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ราย หน่วยและรายวิชาที่กำหนด ๓. การประเมินประสิทธิภาพหลักสูตรฯ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีผลการ เรียนรู้ ๕ ด้านตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา หลังสอนสูงกว่า ก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ ๐.๐๕ มีเจตคติต่อคุณค่าความหลากหลายของเชื้อชาติศาสนา และวัฒนธรรม หลังสอนสูง กว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ และมีความพึงพอใจต่อรายวิชาอยู่ในระดับมาก^{๑๔๖}

^{๑๔๖} รสสุคนธ์ แสงมณี “การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปเพื่อความเข้าใจอันดี สำหรับสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, (มหาวิทยาลัย สุโขทัย ธรรมาราช, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ” เป็นการวิจัยเอกสารและคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเอกสารและคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา และเพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการ ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสนทนากลุ่ม ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม โดยมีวิธีการดังนี้

๑) การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึง หลักการ ความเป็นมา เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

(๑) ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัยและเอกสารอื่นๆโดยอาศัยแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา เป็นกรอบในการศึกษา

(๒) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมาของการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่องคือ เป็นชุมชนที่มีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๔ แห่ง

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยจากชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐ ชุมชนละ ๑๐ คน

(๓) ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

(๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ในมิติต่างๆ ทั้งนี้เน้นการนำผลวิจัยมาเผยแพร่ให้หน่วยงานภาครัฐระดับตำบลได้รับทราบ

(๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษาดังวิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling Method) เพื่อให้ได้พื้นที่ที่มีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกประกอบด้วย ประชาชน โดยคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๔ แห่ง ได้แก่

๑. ทำการศึกษาและคัดเลือก องค์กรทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

๑) หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

๒) ไร่เจริญตะวัน จังหวัดเชียงราย โดยมีหลักการฝึกปฏิบัติด้วยหลักสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๓) วัดป่ามหาวัน จังหวัดชัยภูมิ

๔) หมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา มีแนวการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

๒. ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำองค์กร คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ จำนวน ๑๒ รูป/คน ดังนี้

๑) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๔ คน จำแนกได้ ดังนี้

ผู้บริหารหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑ รูป

เจ้าสำนักไร่เจริญตะวัน จังหวัดเชียงราย ๑ รูป

เจ้าสำนักวัดป่ามหาวัน จังหวัดชัยภูมิ ๑ รูป

ผู้นำหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา ๑ คน

๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติที่มีส่วนในการจัดการสอน จำนวน ๘ คน จำแนกได้ดังนี้

อาจารย์ในหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๔ คน
 พระไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ๒ รูป
 สมาชิกหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา ๓ คน
 พระไพศาล วิสาโล จังหวัดชัยภูมิ ๑ รูป

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยนี้ เน้นการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์ ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ ขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่กรณีศึกษาทั้ง ๔ แห่ง โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงคุณภาพ กล่าวคือ

(๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยศึกษาจาก แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ในการศึกษาข้อมูลทางเอกสารสำรวจกระทำก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม และในขณะระหว่างเก็บข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลที่ทำการศึกษาได้แก่ เอกสาร งานวิจัยต่าง ๆ จากห้องสมุด ข้อมูลจากหน่วยงานราชการ และแหล่งข้อมูลอื่น ๆ

(๒) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ข้อมูลเชิงกายภาพใช้วิธีสังเกตการณ์โดยใช้ แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐาน และ สภาพแวดล้อมทั่วไป และแบบสังเกตการณ์ชนิดมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในกรณีที่เข้าไปร่วมในกิจกรรมในแต่ละแห่ง เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้าง สันติภาพ

(๓) รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมี โครงสร้าง (Structured Interview) สำหรับข้อมูลพื้นฐาน และคำถามที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ของการ วิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ในการเก็บข้อมูลตามสภาพความ เป็นจริงของแต่ละสถานการณ์

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์และแนวคำถามสำหรับการ สัมภาษณ์สำหรับผู้นำองค์กร และผู้ที่เกี่ยวข้อง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัย ใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

การวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้าง สันติภาพเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ก่อนการลงเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ทำ ความตกลงไว้ในเบื้องต้นว่า การรู้และเข้าใจในความเป็นมนุษย์ของผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย จะต้องอาศัย การยอมรับในความรู้และความสามารถของผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๕ คน ซึ่งใช้กระบวนการสนทนากลุ่มตลอดกระบวนการ มี วิธีการดังนี้

๑) ติดต่อประสานงานกับผู้นำองค์กร โดยมีหนังสือแนบเพื่อขอทำการสัมภาษณ์ กำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์

๒) จัดเวทีเพื่อสัมภาษณ์ในแต่ละแห่ง และดำเนินการสัมภาษณ์ โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์สำหรับผู้นำ และผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง ในแต่ละพื้นที่

๓) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์เรียบเรียง

ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยและตอบคำถามการวิจัย จึงใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) การสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย

๑. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย มีการถ่ายภาพและใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วยในการบันทึกข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย ข้อมูลที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพในเขตพื้นที่ศึกษา

๒. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstrued Interview) เป็นการสัมภาษณ์โดยตั้งคำถามแบบปลายเปิด เป็นคำถามที่กว้าง เพื่อให้เกิดคำตอบและคำถามที่หลากหลายในประเด็นที่ศึกษา ภายใต้กรอบแนวคิดและตามความมุ่งหมายของการวิจัย การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลทั่วไป เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสันติภาพ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้ จะเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ดำเนินการต่อเนื่องจากการเข้าไปพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยมีกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น สมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน เป็นต้น ซึ่งการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเบื้องต้น สามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเพื่อศึกษาวิจัยข้อมูลในระดับต่อไปได้

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร(Documentary Research) และจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนด โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นดังนี้

๑) หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

๒) การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

๓) แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๔) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้วเพื่อให้เห็นชุดความรู้ในแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในระดับชุมชน และปัจเจกบุคคล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการบันทึกภาพนำมารวบรวมและแยกแยะเป็นหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของการวิจัยและประเด็นคำถามที่ได้กำหนดไว้ ส่วนการตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นจะกระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย และหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกข้อมูลจากการถอดเสียงการสัมภาษณ์และภาพถ่ายในแต่ละครั้ง โดยการจำแนกข้อมูล คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามความมุ่งหมายการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ และนำมาดำเนินการศึกษา

วิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายในประเด็นที่กำหนดไว้ โดยใช้แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะพรรณนาความ(Descriptive Presentation) ที่เกี่ยวข้องกับการแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เพื่อให้เห็นแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ นำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน และปัจเจกบุคคล

บทที่ ๔

วิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

บทนี้เป็นการวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และเก็บข้อมูล โดยองค์กรที่ผู้วิจัยได้ทำศึกษา มี ๔ แห่ง ได้แก่ หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระมหาอุทัย วชิรเมธี ไร่เชิญตะวัน, พระไพศาล วิสาโล วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ และหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา โดยมีรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

๔.๑ หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๑.๑ สันติภาพตามแนวของพระมหาเถระทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพของพระมหาเถระทางพระพุทธศาสนาในงานวิจัยนี้ ได้ศึกษาแนวคิดของพระสงฆ์ที่มีผลงานทางด้านสันติภาพและเป็นผู้ดำเนินการสร้างสันติภาพทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของผู้เฒ่าทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ภายในประเทศไทย ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาแนวคิดของพระสงฆ์ที่มีบทบาททางสังคมและมีผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับสันติภาพที่มีผลงานโดดเด่น จำนวน ๕ รูป คือ พระธรรมพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้ที่ประกาศว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นักวิชาการเพชรน้ำเอกในวงการพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการยอมรับจากทั่วโลก เป็นผู้เขียนหนังสือเรื่อง “การศึกษาเพื่อสันติภาพ”, พุทธศาสนิกชน ซึ่งเป็นพระสงฆ์ไทยที่ได้รับการยกย่องจากองค์กรยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก และท่านยังเป็นผู้เขียนหนังสือเรื่องสันติภาพของโลก, พระไพศาล วิสาโล เป็นพระภิกษุอีกรูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติวิธีและสันติภาพ, และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส พระภิกษุนักวิชาการรุ่นใหม่ที่มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรง พุทธสันติวิธีและสันติภาพ ในส่วนการนำเสนอเกี่ยวกับการใช้หลักสันติภาพของผู้เฒ่าทางพระพุทธศาสนาชาวต่างชาติที่นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยนี้ มีจำนวน ๒ ท่าน คือ องค์ทะไล ลามะ ในฐานะที่ท่านเป็นประมุขและผู้เฒ่าทางจิตวิญญาณ รวมทั้งเป็นผู้เฒ่าในการเรียกร้องสันติภาพให้กับชาวทิเบต ซึ่งพระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับสันติภาพในเวทีโลก ส่วนอีกท่านหนึ่ง คือ ดิช นัท ฮันท์ ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งเครือข่ายชุมชนสันติภาพ (ชุมชนสังฆะ) ซึ่งเป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่มีบทบาทด้านสันติภาพจนได้รับการยอมรับจากทั่วโลก^๑ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแต่ละท่านล้วนมีแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพที่น่าสนใจ จึงได้เลือกศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในงานวิจัย ซึ่งจะได้กล่าวถึงดังต่อไปนี้

๑. สันติภาพตามแนวทางของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พระพรหมบัณฑิตเห็นว่าศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพ ขอเพียงให้มีความสามัคคีกันในระหว่าง

^๑ สัมภาษณ์, พระภิกษุ พิบ ตัน , หมู่บ้านพลัม นครราชสีมา, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ศาสนา แต่ในมุมมองของชาวพุทธท่านมีความเห็นว่า “ถ้าชาวพุทธทั้งโลกสามัคคีกันก็จะสามารถระดมความพยายามกระทำการอันนำมาซึ่งสันติภาพของโลก ชาวพุทธทั้งหลายมีสิทธิเป็นผู้สร้างสันติภาพ เพราะพระพุทธศาสนาสอนเรื่องสันติภาพอย่างเป็นสากล พระพุทธเจ้าได้รับการยอมรับว่าเป็นพระราชแห่งสันติภาพ ดังที่ท่านเจที ชันเดอร์แลนด์ ชี้แจงว่า ตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสอนเรื่องสันติภาพแก่พุทธศาสนิกชนอย่างจริงจัง และได้ผลยิ่งกว่าศาสนาสำคัญอื่นใดที่โลกรู้จัก”^๒ ประเด็นนี้ท่านกล่าวถึงเรื่องแนวทางพุทธศาสนาต่อสันติภาพ สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ท่านเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ อัตลักษณ์ของพุทธศาสนาล้วนเป็นไปเพื่อสันติภาพ หากชาวพุทธช่วยกันนำแนวทางสันติภาพของพุทธศาสนาไปสู่ชาวโลก ก็จะทำให้โลกมีสันติภาพ

ส่วนหลักการสร้างสันติภาพท่านให้ยึดหลักศีลธรรม “เพราะพุทธศาสนาสอนให้เคารพสิทธิอันชอบธรรม โดยเฉพาะศีลอันเป็นข้อห้ามไม่ให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เพราะการเบียดเบียนคนอื่นเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความไม่สงบขึ้นในสังคม เป็นความอยุติธรรม ผู้ทำลายผู้อื่นหรือละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นไม่ใช่ชาวพุทธที่ดี”^๓ อากาละละเมิดศีลเป็นการละเมิดสันติสุขในสังคมด้วย ท่านจึงเห็นว่าสามารถสร้างสันติภาพได้ด้วยหลักการของศีล โดยการนำศีลเข้าไปสู่ภาคปฏิบัติของสังคม “สันติภาพที่แท้จริงที่เป็นพื้นฐานของสันติภาพเชิงสังคมก็คือสันติภาพภายใน”^๔ จุดเริ่มของการสร้างสันติภาพคือการสร้างพลังสันติจิต แล้วปฏิบัติการเชิงสังคมด้วยการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม โดยศีลสังคมเริ่มต้นจากศีล ๕ ขึ้นไป ท่านยกตัวอย่างศีลสังคมว่า “ปาณาติบาต หมายถึง การฆ่าเองหรือใช้ให้ผู้อื่นฆ่า นอกจากนี้ยังหมายถึงการปล่อยให้คนถูกฆ่าตายด้วย”^๕ สังคมต้องมองเห็นคุณค่าของชีวิต โดยไม่ปล่อยให้ถูกฆ่าทั้งทางตรงและทางอ้อม

นอกจากการสร้างสันติภาพด้วยศีลแล้วท่านยังเห็นว่าองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งคือความเมตตา โดยการกระทำจะต้องประกอบด้วยความเมตตา ซึ่งความหมายสากลเรียกว่าความรัก “หากเริ่มต้นจากความรักสู่ความรัก ก็เหมือนเริ่มต้นจากสันติภาพสู่สันติภาพ จนกระทั่งทั่วทุกมุมโลกปกคลุมด้วยสันติภาพและความรักตามที่โลกเรียกร้องต้องการ”^๖

ดังนั้น แนวคิดเรื่องสันติภาพของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) คือ การนำศาสนาเข้ามาร่วมมือกันสร้างสันติภาพ โดยทุกศาสนาล้วนต้องการให้เกิดความสงบสุขในสังคม ส่วนพุทธศาสนามีแนวทางเพื่อสันติภาพจึงเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ โดยสันติภาพต้องเกิดขึ้นภายในจิตก่อน เพราะหากเจตจำนงไม่เป็นสันติแล้วการกระทำก็ไม่เป็นสันติ สันติภายในท่านเรียกว่าความรัก (เมตตา)

^๒ พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีฤกษ์), **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗.

^๓ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๑.

^๔ PhraMedhiDhammamporn(PraYoon Mererk), *Buddhist Morality*, (Bangkok : Mahachulalongkonrajavidalya University Press, 1994), p.19.

^๕ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อการวิจัย และพระพุทธศาสนากับแนวทางสร้างความปรองดองของชาติ**, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๙), หน้า ๒๗-๒๘. (เอกสารประกอบการบรรยาย).

^๖ อ้างแล้ว, พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีฤกษ์), **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**, หน้า ๕๔-๕๖.

ซึ่งแสดงออกต่อสังคมในรูปของการไม่เบียดเบียน โดยการไม่เบียดเบียนคือการปฏิบัติศีล ซึ่งจะมีผลให้เกิดความสงบสุข ทั้งผู้ปฏิบัติและสมาชิกในสังคมเดียวกัน

๒. สันติภาพตามแนวทางของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระพรหมคุณาภรณ์ เป็นพระนักวิชาการนักคิดนักเขียนที่มีผลงานทางพระพุทธศาสนาพร้อมสมัย โดยท่านมีผลงานทางวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ผลงานของท่านที่เป็นที่รู้จัก เช่น หนังสือพุทธธรรม เป็นต้น ท่านได้รับการยกย่องจากทั้งในและต่างประเทศเป็นอย่างมาก ด้วยผลงานของท่านทำให้ท่านได้รับรางวัลและดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบันทั้งภายในและภายนอกประเทศกว่า ๑๕ สถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น ผลงานทางวิชาการที่ได้รับยกย่อง เช่น หนังสือพุทธธรรม ได้รับการยกย่องว่าเป็นเพชรน้ำเอกของวงการพระพุทธศาสนา, พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม, สถาบันสงฆ์กับสังคมไทยในปัจจุบัน, ธรรมานุชีวิต, การศึกษาเพื่อสันติภาพ เป็นต้น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับรางวัล “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” จากยูเนสโก ซึ่งท่านได้มอบเงินรางวัลทั้งหมดให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจัดตั้งกองทุนการศึกษาพระธรรมปิฎกเพื่อสันติภาพ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ โดยปัจจุบันพระพรหมคุณาภรณ์ ดำรงตำแหน่งเป็นศาสตราจารย์พิเศษ ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจำพรรษาอยู่ที่ วัดญาณเวศกวัน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลงานของท่านเป็นที่ยอมรับทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่เกี่ยวกับสันติภาพ ซึ่งท่านได้รับอาราธนาไปบรรยายตามองค์กรสันติภาพต่างๆ เช่น UNESCO เป็นต้น และท่านได้ผลิตงานวิชาการเกี่ยวกับสันติภาพจำนวนมาก จนทำให้ท่านเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)

พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่า “มนุษย์จะมีความผ่องใสในใจเมื่อไปในทางที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงมากกว่าจะสร้างสรรค์สันติภาพ เห็นได้ชัดว่าการทำลายสันติภาพง่ายกว่าการรักษาสันติภาพ ดังปรากฏว่าการขัดแย้งและสงครามกลายเป็นปกติวิสัย ส่วนสันติภาพเป็นเพียงภาวะแทรกคั่นชั่วคราว”^๗ แสดงว่าท่านมองสันติภาพเป็นช่วงเวลาที่ขึ้นตรงกลางระหว่างความขัดแย้งและความรุนแรง การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงอยู่เสมอ

ท่านมองสันติภาพ ๒ สภาวะ คือ สันติภาพภายนอก ซึ่งเป็นสภาวะที่มีความสงบทางสังคม “ชาวโลกมักมองสันติแค่ความสงบภายนอก มักจะไม่มองลึกเข้าไปในจิตใจ มองสันติที่ความสงบเรียบร้อยทางสังคม การไม่รบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน เรียกว่าสันติภาพ สันติภาพอย่างนี้คือความอยู่ดีมีสุขของสังคมหรือของโลก”^๘ ส่วนสันติภาพอีกสภาวะหนึ่งเป็นสันติภาพภายใน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดของพระพุทธศาสนา “คนจะมีสันติสุขต้องเริ่มตั้งแต่จิตใจที่มีสันติ มีความสงบ ไม่ฟุ้งฟ่านเร้าร้อน ไม่มีความทุกข์บีบคั้น ทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุข อยู่ร่วมกับ

^๗ อ่างแล้ว, การศึกษาเพื่อสันติภาพ, หน้า ๒๓-๒๔.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

เพื่อนมนุษย์โดยไม่มีการเปิดเบียดเบียนซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการไม่เบียดเบียนธรรมชาติ”^๙ โดยสันติภาพ ๒ สถานะจะมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งจะต้องมีจุดเริ่มจากสันติภาพภายในแล้วขยายไปสู่สันติภาพภายนอก ท่านให้น้ำหนักกับการสร้างสันติภาพว่าต้องเน้นให้การศึกษากับสังคม โดยศาสตร์แขนงต่างๆ จะต้องเป็นไปเพื่อความสันติสุข การศึกษาจะต้องไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนกัน และส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข “การศึกษาที่สนองจุดหมายสูงสุดของแต่ละชีวิตและจุดหมายรวมของมนุษยชาติ คือ อิสราภาพ หรือสันติสุข”^{๑๐}

นอกจากนี้ท่านยังชี้ให้เห็นสาเหตุของความขัดแย้งและความรุนแรงไว้ในหนังสือ “วิถีสู่สันติภาพ” ได้อธิบาย “สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงว่าเกิดจากความอยากรได้ อยากรใหญ่ และใจแคบ การที่จะออกจากกับดักดังกล่าวคือ “ลดความหวงแหนกีดกัน” ด้วยการเข้าถึงความสากล ๓ ประการ คือ ๑) ความเป็นมนุษย์สากล ๒) ความรักสากล ๓) กฎกติกาและหลักความจริงสากล”^{๑๑} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ความเป็นมนุษย์สากล หมายความว่า ทุกคนมีภาวะพื้นฐานที่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว คือ ความเป็นมนุษย์ เมื่อคนพบกันต้องมองกันโดยเริ่มที่ความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่มองที่ความเป็นชาติพันธุ์ ปฏิบัติให้ถูกต้อง แต่ต้องมีจิตใจที่นึกถึงความเป็นมนุษย์และ ปฏิบัติต่อกันในฐานะแห่งความเป็นมนุษย์

๒. ความรักที่สากล หรือความเมตตาที่เป็นสากล หมายความว่า เมื่อเป็นมนุษย์แล้วเราก็มีเมตตา รักเหมือนกันหมด เราต้องการให้คนรักกัน มีเมตตาไมตรี มนุษย์จะอยู่กันด้วยดีก็ต้องมี เมตตา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประรณาดูดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน ไม่โกรธกัน ไม่คิดหาทางที่จะทำร้ายกัน โดยมีเมตตาต่อทุกคนเสมอกัน แต่เวลานี้มีปัญหาว่า คนมีเมตตา รักแต่พวกของตัวเอง ส่วนพวก อื่นเมตตาไม่ได้ แม้กระทั่งต่างศาสนาก็ให้มีเมตตาเป็นสากล รักคนทุกคนเสมอ เหมือนกันหมด ไม่แบ่งแยก

๓. กฎกติกาและหลักความจริงที่เป็นสากล คือ ไม่ว่าใครทำเหตุปัจจัยนี้ ก็ได้รับผลอันนั้น ไม่ว่าที่ไหนหรือเมื่อใด ไม่จำกัดด้วยขอบเขตแห่งกาละเทศะหรือกลุ่มชน จึงต้องขยายให้เป็นกฎกติกาที่สากล เมื่อทำได้ ๓ หลักนี้สงครามก็จบ และสันติภาพก็เกิดขึ้นมาได้อย่างแน่นอน ดังนั้น พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่าสันติภาพประกอบด้วยสันติภาพภายใน คือ สันติภาพที่เกิดจากจิต และสันติภาพภายนอก คือ ความสงบเรียบร้อยและการไม่เบียดเบียนกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข การศึกษาศาสตร์แขนงต่างๆ จะต้องเป็นไปเพื่อให้อยู่ดีมีความสุขและไม่เบียดเบียนกัน จึงจะเป็นการศึกษาเพื่อสันติภาพ โดยท่านเห็นว่าการสร้างสันติภาพจะต้องอิงหลักความเป็นสากล ๓ ประการ คือ ความเป็นมนุษย์สากล ความรักสากล กติกาและความจริงสากล

๓. สันติภาพตามแนวทางของพุทธทาสภิกขุ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) หรือรู้จักในนาม “พุทธทาสภิกขุ” ท่านเห็นว่าสังคมพระพุทธศาสนาแบบที่เป็นอยู่ในขณะนั้นแปดเปื้อน

^๙ ศัทธียา รัตนวงศ์, แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิต คุญบ , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๔.

^{๑๑} PhraBrahmaguhabhorn(P.A.Payutto),The Path to Peace, (Bangkok : Mahachulalongkonrajavidalya University Press, 2011), pp. 66-71.

เบือนบิดไปมาก และไม่อาจทำให้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนาได้ ท่านจึงพิจารณาตนเองเป็น “พุทธทาส” เนื่องจากต้องการถวายตัวรับใช้พระพุทธศาสนาให้ถึงที่สุด ท่านสามารถตีความหลักธรรมทางพุทธศาสนาให้เข้าใจง่ายและทำให้หลักธรรมชั้นสูงเป็นเรื่องในชีวิตของประชาชนทุกคน เช่น การนิพพานทุกขณะจิต การทำงานคือการปฏิบัติธรรม หรือการเสพงามด้วยจิตว่าง เป็นต้น จนท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นพระภิกษุที่ปฏิรูปคำสอนได้เหมาะสมกับยุคสมัย ท่านได้เขียนหนังสือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก โดยหนังสือที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่า เช่น หนังสือคู่มือมนุษย์ และหนังสือแก่นพุทธศาสน์ ได้รับรางวัลชนะเลิศ หนังสือดีประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๘ จากองค์การยูเนสโก นอกจากนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ ท่านได้รับคัดเลือกเป็นบุคคลทำประโยชน์ฝ่ายบรรพชิตเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ได้รับรางวัลเป็นสัญลักษณ์เสาโอซาก, พ.ศ. ๒๕๓๗ ครุสภาประกาศยกย่องเชิดชูว่าเป็นผู้ทำคุณประโยชน์อย่างสูงยิ่งต่อการศึกษาชาติ เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี กระทรวงศึกษาธิการ และในพ.ศ. ๒๕๔๘ องค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องให้ท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลก ด้านส่งเสริมสันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของมวลมนุษยชาติ นอกจากนี้ท่านพุทธทาสยังเขียนหนังสือสันติภาพของโลก ซึ่งถือว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อแนวทางสันติภาพ

ท่านพุทธทาสเห็นว่า “พุทธประสงค์คือความสงบสุขของชีวิตทุกชีวิต ทุกระดับ ให้ต้นไม้เป็นสุข ให้สัตว์เดรัจฉานเป็นสุข ให้มนุษย์เป็นสุข ให้เทวดาเป็นสุข”^{๑๒} ท่านถือว่าความสุขเป็นเครื่องหมายของสันติภาพ และสันติภาพจะต้องออกมาจากภายในจิต “สันติภาพที่แท้จริงจะมีได้ก็ต่อเมื่อมันมีความถูกต้องในทางจิตใจ รักกันได้ จนแม่วรักกันได้กับหนู นั่นแหละคือสันติภาพที่แท้จริง เสือรักกันได้กับว้าง สิงโตรักกันได้กับแพะ เมื่อนั้นจึงจะเป็นสันติภาพที่แท้จริง มันเป็นเรื่องที่ต้องเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจทั้งนั้น เป็นปัจจัยแก่สันติภาพถาวร”^{๑๓} สันติภาพที่เกิดจากภายในก็จะแสดงออกทางพฤติกรรมภายนอก “สันติภาพของท่านพุทธทาสไม่ได้เน้นไปที่ภาวะของความสงบอันเกิดขึ้นจากการไม่มีความขัดแย้ง หรือความรุนแรงภายนอกเพียงอย่างเดียว หากแต่รวมถึงสันติภาพภายในอันเกิดจากความสงบสันติในตัวบุคคลแต่ละคน จึงมีลักษณะเป็นองค์รวมอันประกอบด้วยหน่วยเล็กๆ คือ ปัจเจกบุคคลจนแผ่ขยายไปสู่สันติภาพที่กว้างใหญ่ขึ้นจนถึงสันติภาพโลก”^{๑๔} และพบว่าท่านพุทธทาสมีความคิดเรื่องการสร้างสันติภาพ ๕ ลักษณะ คือ

(๑) การสร้างสันติภาพจากหน่วยย่อยของสังคม ส่วนการสร้างสันติภาพจะต้องมาจากหน่วยย่อยของสังคม โดยท่านเห็นว่าผู้ที่มีบทบาทในการสร้างสันติภาพในครอบครัวคือแม่ “แม่เป็นผู้สร้างโลก ถ้าบุตรทุกคนในโลกปัจจุบันนี้เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา โลกนี้จะมีแต่สันติภาพ สันติสุขเหลือประมาณ”^{๑๕} การสร้างสันติภาพที่ถาวรต้องได้รับการปลูกฝังจากระดับครอบครัว ซึ่งเป็น

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, การช่วยเหลือผู้อื่นให้มีธรรมะ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔.

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘๐.

^{๑๔} อ่างแล้ว, ศัลยา รัตนวงศ์, แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิต ภูมูบ, หน้า ๓๓.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, พระคุณของแม่คือสันติภาพของโลก, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๓), หน้า ๖๑.

สันติภาพในบ้าน และจะขยายไปสู่สังคม ประเทศและระดับโลกต่อไป การปลูกฝังอุปนิสัยตั้งแต่เด็กทำให้มีจิตใจที่อ่อนโยน ทำให้การประพฤติไม่เดือดร้อนคนอื่น “จิตใจของมนุษย์เป็นรากฐานของสันติภาพ”^{๑๖}

(๒) การสร้างสันติภาพด้วยการปล่อยให้อยู่ในภาวะปกติ คือ สันติภาพยังรวมไปถึง “ภาวะความสงบของสิ่งที่ไม่มีชีวิต วัตถุที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย มันจะอยู่ในภาวะปกติได้เหมือนกัน ถ้ามนุษย์ไม่ไปทำลายมัน”^{๑๗} ความเป็นปกติของสรรพสิ่งที่ไม่ถูกทำลายหรือทำให้กลายสภาพจึงเป็นสันติภาพอีกรูปแบบหนึ่ง

(๓) การปฏิบัติตามหลักศีลธรรม คือ “ทำให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หมายถึง ทำให้ทุกอย่างอยู่ในสภาพที่สงบ ไม่มีความทุกข์”^{๑๘} โดยท่านเห็นว่า “ศีลธรรม แปลว่า สิ่งที่ทำความปกติ มีศีลธรรมก็คือมีสิ่งที่ทำความปกติ คือ มีการกระทำ การพูดและการคิดที่เป็นไปเพื่อความเป็นปกติ ปกติคือไม่เกิดปัญหาโกลาหลวุ่นวายเป็นวิกฤตการณ์ใดๆ มันก็คือสันติภาพ มีการกระทำชนิดที่เป็นไปเพื่อความสะดวกสบายหรือสันติภาพ”^{๑๙} การสร้างสันติภาพสำเร็จได้ด้วยศีลธรรมนั้น “สามารถสร้างสันติภาพที่ถาวรด้วยการที่มนุษย์มีศีลธรรมทางกายและวาจาไม่เบียดเบียนผู้อื่น ศีลธรรมทางจิตคือจิตปกติ มีสมาธิตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และศีลธรรมทางทวิภูมิจึงคือความคิดเห็นที่ถูกต้อง”^{๒๐} ดังนั้น สันติภาพทางศีลธรรมเกิดได้ทั้งทางกาย ทางจิตและทางทวิภูมิ

(๔) ความเหลื่อมล้ำแบบพึ่งพา คือ “ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมะหรือเนื่องอยู่กับธรรมะเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกนี้อยู่กันด้วยความผาสุก ให้อยู่กันได้เป็นผาสุกทั้งที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง เหมือนกับว่าต้นไม้สูงสุดก็อยู่กันได้ดีกับตระไคร้”^{๒๑} คนรวยกับคนจนหรือคนที่มีเชื้อชาติแตกต่างกันก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ในระบบการพึ่งพากัน ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์จากกัน

(๕) ความเข้าใจแก่นแท้ของศาสนาที่ตนนับถือ คือ ท่านพุทธทาสเห็นว่า โลกปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถสร้างสันติภาพได้เลย เพราะขาดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งในศาสนาของตนเอง ซึ่งมีฐานอยู่ที่ความมีเมตตา ท่านจึงมีปณิธาน ๓ ข้อ ในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก ดังนี้^{๒๒} ๑. การให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน, ๒. ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และ ๓. ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม

การทำความเข้าใจแก่นสารของศาสนาที่ตนนับถืออย่างแท้จริงและการสานสัมพันธ์อันดีระหว่างต่างศาสนาด้วยกัน เป็นสันติภาพทางจิตและทวิภูมิ ส่วนการไม่ตกอยู่ในอำนาจของวัตถุนิยมทำให้ไม่สะสมหรือกอบโกยจนเกินจำเป็น ประเด็นทางศาสนานี้ท่านเห็นว่า “ถ้าทุกศาสนามีเป้าหมายเพื่อ

^{๑๖} อ้างแล้ว, พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, หน้า ๖.

^{๑๗} พุทธทาสภิกขุ, การกลับมาแห่งศีลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

^{๑๘} พุทธทาสภิกขุ, อัมมิกสังคณนิยม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๕.

^{๑๙} อ้างแล้ว, พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, หน้า ๔๐๐.

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, ศีลธรรมกับมนุษย์โลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สุราษฎร์ธานี:ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๑} อ้างแล้ว, พุทธทาสภิกขุ, การกลับมาแห่งศีลธรรม, หน้า ๗๔.

^{๒๒} อ้างแล้ว, พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, หน้า ๑๔๑.

สันติภาพก็สามารถที่จะร่วมมือกันได้ สิ่งสำคัญต้องมีสัมมาทิฐิในการปรับความคิดให้ถูกต้อง สันติภาพจึงจะเกิดขึ้นได้”^{๒๓}

สันติภาพตามมุมมองของท่านพุทธทาสจะเห็นว่า ตัวชี้วัดความเป็นสันติภาพคือความสงบสุข โดยใช้เมตตาพรหมวิหารเป็นแนวทางสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักกัน มองผ่านความเป็นเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อยู่ร่วมกันด้วยหลักธัมมิกสังคมนิยม และการไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันในทุกกรณี และท่านเห็นว่าแนวทางสร้างสันติภาพต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัวก่อน แล้วจึงขยายผลไปสู่สังคมต่อไป นอกจากนี้ท่านยังมองว่าสันติภาพเป็นแบบทวีภาวะ คือ มองว่าสันติภาพสามารถเกิดได้จากภายในจิตก่อนจะส่งผลออกมาภายนอก โดยสันติภาพเชิงลบโดยการปล่อยให้สรรพสิ่งเป็นอยู่อย่างปกติ ไม่เข้าไปทำลายหรือเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสันติภาพตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซง เพราะจะเป็นการใช้เจตจำนงของตัวเองเข้าไปจัดการกับธรรมชาติ ส่วนสันติภาพเชิงบวกท่านมองว่าการที่สังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและการร่วมกันสร้างสรรค์สังคม นอกจากนี้ท่านยังมองตามสภาพความเป็นจริงทางสังคมว่ามีความเหลื่อมล้ำกัน จึงเสนอแนวทางอยู่ด้วยกันภายใต้ความเหลื่อมล้ำแบบพึ่งพาอาศัยกัน ในขณะที่มีการปฏิบัติตามศีลธรรม การสร้างความเข้าใจและปฏิบัติตามแก่นแท้ของศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัด ก็จะทำให้เกิดสันติภาพโลกได้

๔) สันติภาพตามแนวทางของพระไพศาล วิสาโล ท่านพระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์) เป็นพระนักเผยแผ่ที่มีชื่อเสียงอีกรูปหนึ่งในสังคมไทยปัจจุบัน นอกจากท่านจะเป็นนักปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจริยธรรมแล้ว ยังเป็นประธานเครือข่ายพุทธิกา, กรรมการมูลนิธิโกมลคีมทอง, กรรมการมูลนิธิสุขภาพไทย, กรรมการมูลนิธิสันติวิธี, กรรมการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, กรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, และกรรมการสภาสถาบันอาศรมศิลป์ เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งทำงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ จนได้รับการขนานนามว่าเป็นพระภิกษุเอ็นจีโอ นอกจากนี้ท่านยังนักวิชาการ นักเขียน นักปฏิบัติธรรม นักอนุรักษ์ นักบรรยาย เป็นผู้ที่ยพยายามเสนอทางออกจากความขัดแย้งและความรุนแรงให้กับสังคมและโลกโดยสันติวิธี นอกจากนี้ท่านยังได้รับรางวัลศรีบูรพาประจำปี ๒๕๕๓ ท่านได้เขียนบทความและหนังสือจำนวนมากเกี่ยวกับสังคม การเมือง พระพุทธศาสนาและสันติวิธีจำนวนมาก มีบทบาทอย่างยิ่งในการให้แนวคิดต่อสังคมในช่วงวิกฤติความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีและสันติภาพ

พระไพศาล เห็นว่าสันติภาพมองได้ ๒ ความหมาย คือ สันติภาพในเชิงลบและสันติภาพเชิงบวก “เมื่อพูดถึงสันติภาพเรามักนึกถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสงคราม ได้แก่ ภาวะที่ปลอดพ้นจากการรบราฆ่าฟันกันและความโกลาหล อันเป็นความหมายในเชิงลบดังกล่าวแม้จะไม่ผิด แต่ความหมายในเชิงบวกคือภาวะที่สงบราบรื่นผู้คนดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขและมีความสมานฉันท์ต่อกัน”^{๒๔}

การที่จะบรรลุถึงสันติภาพอย่างแท้จริง จำเป็นที่จะต้องกำจัดรากเหง้าแห่งความขัดแย้ง โดยสิ่งที่นักสร้างสันติพึงกระทำคือการตระหนักและจัดการกับโลภะ โมหะ โทสะ ที่แสดงตัวออกมาเป็นความขัดแย้ง คุณภาพทางจิตของนักสร้างสันติจึงเป็นสมบัติสำคัญ ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิด

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗-๑๔๗.

^{๒๔} อ้างแล้ว, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๐๔.

ประโยชน์ได้^{๒๕} การสร้างสันติภาพจึงเป็นการสร้างออกมาจากภายใน ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่สร้างสันติภาพ “สามารถเปลี่ยนภัยคุกคามให้เป็นสะพานสานมิตรภาพได้”^{๒๖} ท่านเห็นว่าแนวทางในการสร้างสันติภาพมีเพียงสันติวิธีเท่านั้น “การใช้สันติวิธีไม่เพียงสามารถทำให้อีกฝ่ายยุติความรุนแรงได้เท่านั้น หากยังทำให้เขากลับมาเป็นมิตรกับผู้ซึ่งสันติวิธีได้ด้วย”^{๒๗} เพราะสันติวิธีจะมีลักษณะไม่รุนแรง โดยท่านเห็นว่าการกระทำความรุนแรงเกิดจากความคิดมุ่งร้ายต่อกัน โดยมองกันแบบแบ่งแยก แต่การสร้างสันติภาพจะต้องมี “ความคิดไม่เบียดเบียนมุ่งร้ายและไม่แบ่งฝ่าย เป็นเพื่อนร่วมโลก ที่รักสุขเกลียดทุกข์ มีรอยยิ้มและน้ำตาเหมือนกัน มองจุดร่วมระหว่างเรากับเขามีมากกว่าจุดต่าง”^{๒๘}

ดังนั้น ท่านจึงเห็นว่า “สันติวิธีจึงเป็นทางสายกลางซึ่งอยู่ระหว่างทางสุดโต่งสองทาง คือ การยอมจำนนกับการใช้ความรุนแรง”^{๒๙} สันติวิธีจึงไม่ใช่วิธีการยอมจำนนต่อความอยุติธรรม ในขณะเดียวกันก็หาวิธีการเรียกร้องเพื่อความเป็นธรรมโดยไม่ใช้ความรุนแรง “การบรรเทาความขัดแย้งบ่อยครั้งไม่ต้องการเทคนิคที่ซับซ้อน เพียงแต่มีสามัญสำนึกและความพร้อมที่จะทำสิ่งดีๆ คือ การฟัง การถามและการขอโทษเท่านั้น เรื่องร้ายก็กลายเป็นดี”^{๓๐} ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องมืออื่นใด เพียงแค่การพูดคุยทำความเข้าใจและกล้าเอ่ยปากขอโทษกัน ก็ทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ประเด็นสำคัญคือการมองให้เห็นคุณค่าของชีวิต “โดยไม่ปล่อยให้อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ มาเป็นเครื่องกีดขวางมนุษย์ออกจากกัน”^{๓๑} เพราะสิ่งเหล่านั้นถูกสั่งสมภายหลังจากสภาพความเป็นมนุษย์ “การมองโลกโดยไม่แบ่งแยกเป็นรากฐานของปฏิบัติการแบบสันติวิธี”^{๓๒} ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดสันติภาพ แนวคิดเรื่องการสร้างสันติภาพเป็นวิถีทางสันติวิธีที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยประเด็นสำคัญในการสร้างสันติภาพท่านเห็นว่าต้องเริ่มจากจิตใจที่เป็นสันติภาพภายในตัวบุคคลก่อน “หากสามารถสงบศึกและทำสัญญาสันติภาพกับตัวเองได้แล้ว การเลิกทะเลาะกับคนอื่นไม่ใช่เรื่องยากเท่ากับเลิกทะเลาะกับตัวเอง การเลิกทะเลาะกับตัวเองหมายถึงการอยู่กับตัวเองได้ อยู่อย่างสงบและอยู่อย่างมีความสุข”^{๓๓} จากนั้นจึงจะขยายผลไปสู่สังคมต่อไป

๕) สันติภาพตามแนวทางของพระมหาพรหมชา อดุมหาโส ซึ่งท่านเป็นพระภิกษุนักวิชาการที่มีผลงานเกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรงและสันติภาพ โดยท่านได้ทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เรื่อง “รูปแบบการจัดการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษากรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่” นอกจากนี้ท่านยังจบหลักสูตรการเมืองการปกครองในระดับปริญญาโทสำหรับผู้บริหารระดับสูง (ปปร.) รุ่นที่ ๑๕ จากสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในโครงการสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี จากสมาคมวิศวกรรมสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย และสถาบัน

^{๒๕} พระไพศาล วิสาโล, ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐.

^{๒๖} พระไพศาล วิสาโล, สติ มรรคาแห่งสันติ, (กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๗.

^{๒๗} พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : โกมลคิมทอง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

^{๒๙} อ้างแล้ว, พระไพศาล วิสาโล, สติ มรรคาแห่งสันติ, หน้า ๑๐๙.

^{๓๐} อ้างแล้ว, พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, หน้า ๔๗.

^{๓๑} พระไพศาล วิสาโล, ลงหลักปักธง, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^{๓๓} พระไพศาล วิสาโล, คินความสุขให้ชีวิต, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ ดวง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕.

พระปกเกล้า, หลักสูตรความรู้พื้นฐานด้านการป้องกัน และไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และการขอโทษ : หลักการ ปฏิบัติการ และนโยบายสถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรประกาศนียบัตร แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะด้วยสันติวิธี รุ่นที่ ๒ สถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรการฟื้นคืนดี และการขอโทษ สถาบันพระปกเกล้า, หลักสูตรประกาศนียบัตร ทักษะการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี รุ่นที่ ๑ สำนักส่งเสริม การมีส่วนร่วมของประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม, หลักสูตรประกาศนียบัตรการจัดการความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ ศาลยุติธรรม เป็น ต้น และท่านยังเป็นอาจารย์กำกับหลักสูตรแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้าน นโยบายสาธารณะโดยสันติวิธี ศูนย์สันติวิธีและธรรมภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (๒๐ เมษายน ๒๕๔๘-ปัจจุบัน) และเป็นผู้บรรยายไกล่เกลี่ยคนกลางเกี่ยวกับกรณีสิ่งแวดล้อม และการฟ้องร้องใน คดี ความต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับความขัดแย้ง ความรุนแรง และสันติภาพ ทั้งทางวิชาการและปฏิบัติการ

พระมหาพรหมพาให้ความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ตามแนวคิดของกลุ่มสันตินิยมมอง ได้หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการตีความสันติภาพเชิงสังคมว่า สันติภาพคือสภาพที่ไร้สงคราม สันติภาพคือ การไร้ความรุนแรง สันติภาพคือสภาพที่ไร้ความขัดแย้งและไร้ความรุนแรง การสร้างสถานการณ์^{๓๔} ท่านเห็นว่าสันติภาพและความขัดแย้งมีความสัมพันธ์กัน “สันติภาพกับความขัดแย้งมิใช่สิ่งที่อยู่ตรง ข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูกเก็บกดมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหาก จึงเป็นชนวนไปสู่ความรุนแรง อันเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับสันติภาพ” แนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านจึงไม่จำเป็นต้องตัดขาดจากความ ขัดแย้ง เพราะความขัดแย้งที่ยังไม่ถึงขั้นการใช้ความรุนแรงต่อกันก็ถือว่ายังอยู่ในขอบเขตของสันติภาพ “สันติภาพมิอาจการไม่กระทบกระทั่งกันและกัน และสันติภาพมิปรากฏการณ์ที่ทุกคนต้องยึดได้”^{๓๕} แม้ว่าจะมีความขัดแย้งแต่ก็มีลักษณะไม่กระทบกระทั่งกันรุนแรง โดยท่านมองว่าสันติภาพมี ๒ รูปแบบ คือ สันติภาพแบบทวิลักษณ์และสันติภาพแบบทวิภาวะ นอกจากนี้ท่านยังมองว่าความขัดแย้งในแง่ ของบุคคลแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความขัดแย้งภายในและความขัดแย้งภายนอก “ความขัดแย้ง ภายใน ได้แก่ ความขัดแย้งทางแนวคิด ความขัดแย้งภายนอก ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับ บุคคล บุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม” โดยสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งคือ “ปัจจัยธรรม ซึ่งเป็นธรรม ที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้งมี ๓ ประการ คือ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิณฐิ (การถือเอาความคิดตนเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดคนอื่น) ซึ่งเป็น กิเลสฝ่ายอกุศลธรรม ที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน เมื่อมนุษย์สามารถทำลาย มานะแห่งตัณหา มานะ และทิณฐิได้แล้วสันติสุขก็จะเกิดขึ้น”

๖) สันติภาพตามแนวทางขององค์ทะไล ลามะ องค์ที่ ๑๔ แนวคิดเรื่องสันติภาพขององค์ ทะไล ลามะ จะได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา โดยทรงเน้นเรื่องความเมตตาและมหากรุณา โดย

^{๓๔} อ่างแล้ว, พระมหาพรหมพา ธรรมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการ ความขัดแย้ง, หน้า ๔๑๒.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓

ทรงเห็นว่าสันติภาพจะต้องแบ่งบานออกมาจากข้างในจิตใจของบุคคลก่อน ทรงตรัสว่า “ข้าพเจ้าพบว่า ความสงบสุขภายในอันตั้งมั่นยิ่ง เกิดมาจากการพัฒนาความรักและความกรุณา ยิ่งเราดูแลเอาใจใส่ความสุขของผู้อื่นมากขึ้น ความรู้สึกในด้านอยู่ดีมีสุขของเราก็ก็น่าชื่นชมขึ้น การบ่มเพาะความใกล้ชิดและความอบอุ่นใจต่อผู้อื่น ก็ทำให้ใจเราสงบสุขโดยอัตโนมัติ เป็นต้นตอของความสำเร็จสูงสุดในชีวิต” พระดำรัสนี้แสดงให้เห็นแนวทางสันติภาพของพระองค์อย่างชัดเจน การฝึกจิตให้สงบจะทำให้เกิดเมตตาและกรุณา ซึ่งจะทำให้เกิดความรักโดยไม่แบ่งแยก มีความเห็นอกเห็นใจและเอาใจใส่คนอื่นเหมือนเป็นญาติ อันเป็นหน้าที่ที่ต้องดูแลรักษาและช่วยเหลือเมื่อมีความทุกข์ โดยองค์ทะเล ลามะ ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ ไว้ในงานสัมมนา “หนทางสู่สันติภาพโลก” ดังต่อไปนี้ ทะเล ลามะ เห็นว่าถึงแม้แผนเริ่มแรกอาจใช้ความรุนแรงเพียงเล็กน้อยก็ตาม แต่เมื่อทำไปแล้วจะมีปฏิกิริยาถูกใจเหมือนที่เกิดขึ้นในอิรักที่นาซีรามาาก ถึงแม้ความตั้งใจเดิมจะบริสุทธิ์ แต่เมื่อมีความรุนแรงเข้ามาเกี่ยวข้องก็เริ่มควบคุมไม่ได้ ด้วยการศึกา ด้วยความเข้าใจ ขณะที่เราส่งเสริมสันติวิธีและสันติภาพ เราต้องแสดงวิธีเผชิญปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ที่เรียกว่า การพูดจากัน การสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนใช้เพียงคำขวัญ “สันติวิธี” คงไม่พอ เพราะปัญหายังคงอยู่ เราต้องแสดงวิธีที่จะจัดการกับปัญหาด้วยสันติวิธี ข้าพเจ้าคิดว่าการให้การศึกาที่ถูกต้องตั้งแต่ต้นเป็นสิ่งสำคัญ ข้าพเจ้าเชื่อว่าเด็ก นักเรียน ควรถูกสอนแนวคิดสันติวิธีและการพูดจากัน ตั้งแต่อายุน้อยๆ เพื่อให้เขาค้นเคยและใช้กับจิตใจตนเอง ตามปกติแล้วเมื่อเรามีความขัดแย้งหรือเห็นไม่ตรงกัน แนวโน้มก็คือการใช้กำลัง ข้าพเจ้าคิดว่านี่เป็นสิ่งผิด ด้วยการอบรม ด้วยการศึกา ด้วยความเข้าใจ เมื่อใดที่เรามีความเห็นไม่ตรงกันหรือความขัดแย้ง เราต้องหาทางออกด้วยการพูดจา แม้ว่าจะมีความขัดแย้งหรือมีความรุนแรงระดับใดก็ต้องแก้ปัญหาด้วยการเจรจา เช่นเดียวกับความขัดแย้งระหว่างจีนกับทิเบต แต่พระองค์ก็ไม่เคยหมดหวังกับสันติภาพ ทรงเห็นว่า “ปัญหาความรุนแรงในที่ต่างๆ เกิดจากอารมณ์ด้านลบของคน โดยเฉพาะความเกลียดที่เติบโตไปจนถึงขีดที่ควบคุมไม่ได้โดยสิ้นเชิง”^{๓๖} ความสงบทางจิตจะทำให้เกิดความเมตตา ซึ่งจะขัดอาณัติด้านลบและความโกรธเกลียดออกไปจากจิต นอกจากนี้ยังต้องเพิ่มอารมณ์บวกซึ่งเป็นพลังสร้างสรรค์ “สันติภาพในโลกจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อแต่ละคนสร้างสันติภาวะขึ้นภายในใจของตนเอง ก่อน ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่สันติภาวะจะเกิดขึ้นได้ในโลก”^{๓๗}

บทบาทขององค์ทะเล ลามะ ได้แสดงอัจฉริยภาพในการชี้แนวทางเพื่อคลี่คลายความขัดแย้ง และมุ่งหวังให้เกิดสันติภาพในภูมิภาคต่างๆ “การเจรจากับผู้นำจีน ด้วยความมุ่งมั่นว่าความดีงามทางวัฒนธรรมย่อมมีชัยเหนือโครงสร้าง ในขณะที่ผู้คนกำลังตื่นตัวกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของจีน พระองค์กลับแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของทิเบต การใช้พุทธศาสนาเพื่อรับใช้สังคมและมิติทางจิตวิญญาณ เพื่อเสริมสร้างให้เกิดความสมดุลในหมู่มนุษยชาติ” ใช้วัฒนธรรมเป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ เพื่อให้ชาวโลกได้รู้ว่าทิเบตมีตัวตนอยู่ ความพยายามขยายวัฒนธรรมของทิเบตไปสู่สังคมโลกไปพร้อมกับการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบทิเบต โดยการนำพุทธศาสนาเข้าไปเป็นส่วนสำคัญในสังคม

^{๓๖} ฌอง-ฟร็องซัว เรอเวลและมัตติเยอ ริการ, ภิษุกับนักปรัชญา, แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ออร์คิด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๓.

^{๓๗} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ค้นฉ่องส่องมนุษยชนและความสมานฉันท์, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์สยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๒.

สันติภาพขององค์ทะเล ลามะ มีลักษณะเป็นอุปนัย คือ ทรงเห็นว่าสันติภาพจะต้องมีบ่อเกิดมาจากจิตที่เป็นสันติก่อน เมื่อจิตมีสันติแล้วก็สามารถส่งพลังแห่งสันติไปสู่สังคมได้ ผู้วิจัยเห็นว่าพระองค์ทรงมีแนวคิดสันติภาพทั้งเชิงรุกและเชิงรับ ซึ่งทำหน้าที่สอดคล้องกัน โดยสันติภาพเชิงรับจะเริ่มจากการสร้างฐานทางจิต ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบ ความรัก ความเมตตาและความกรุณา ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจและเข้าใจผู้อื่น ทำให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อาการที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันทำให้จิตสงบระงับจากความเร่าร้อนได้ ในขณะที่สันติภาพเชิงรุกจะใช้กระบวนการสันติวิธีเป็นตัวขับเคลื่อน โดยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมมากกว่าโครงสร้าง เพราะเห็นว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช้ความรุนแรงจะทำให้เกิดโครงสร้างที่ไม่รุนแรงด้วย การสร้างสันติภาพเชิงรุกต้องให้ความรู้เรื่องสันติวิธีแก่สังคมทั้งในและนอกระบบ โดยเฉพาะเยาวชนจำเป็นต้องเข้าใจกระบวนการสันติวิธีที่แท้จริง หากเกิดความขัดแย้งขึ้น สันติวิธีก็จะแสดงออกมาในรูปของความอดทนต่ออารมณ์ฝ่ายลบ การรู้จักเคารพผู้อื่น เคารพในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ระหว่างกัน ไม่ทำลายวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างกัน โดยจุดเริ่มต้นของการสร้างสันติภาพต้องมาจากจิตที่เป็นสันติภาพ แล้วแสดงออกด้วยความเมตตากรุณา ปฏิบัติต่อผู้อื่นหรือสังคมอย่างมีมิตรภาพ ขับเคลื่อนไปพร้อมกับการส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรมแบบสันติวิธี เพื่อให้ตระหนักถึงความอยู่รอดร่วมกันของชุมชนโลก โดยแนวคิดของท่านทะเลลามะจะเริ่มต้นจากสันติภาพทางจิตไปสู่สันติภาพทางสังคม

๓) สันติภาพตามแนวทางของท่าน ดิซ นัท ฮันท์ ท่านมีบทบาทในการรณรงค์เพื่อหยุดการสนับสนุนสงคราม^{๓๘} ทำให้รัฐบาลเวียดนามไม่ยอมรับท่าน และปฏิเสธการเข้าประเทศของท่าน ทำให้ท่านต้องลี้ภัยอย่างเป็นทางการที่ประเทศฝรั่งเศส และก่อตั้งหมู่บ้านพลัมขึ้น ท่านตระหนักว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการต่อสู้เพื่อสันติภาพ และแก้ปัญหาที่ต้นเหตุคือ หยุดการสนับสนุนสงคราม และมุ่งเน้นสันติภาพ โดยปลูกจิตสำนึกต่อคนทั่วโลก จนมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King, Jr.) เสนอชื่อท่านเพื่อรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ โดยท่านสอนประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเวียดนาม ที่มหาวิทยาลัย เขียนหนังสือ และปลูกพืชผักสมุนไพร ซึ่งท่านติดต่อกับกับพระภิกษุที่ถูกจำคุกในเวียดนาม เพราะไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลคอมมิวนิสต์ ระหว่างนั้นท่านยังคงทำงานเพื่อสันติภาพและผู้ลี้ภัย จากประสบการณ์ของท่านที่ได้พบเห็นชะตากรรมของผู้ลี้ภัยด้วยตนเอง จนสามารถช่วยเหลือผู้คนที่มีความทุกข์ทรมานได้อีกมาก

หมู่บ้านพลัมเป็นชุมชนแบบอย่างของการปฏิบัติธรรมแห่งพุทธบริษัท ที่เน้นการเจริญสติในชีวิตประจำวันอย่างตระหนักรู้ในแต่ละลมหายใจเข้าออก และกลับมาอยู่กับปัจจุบันขณะ^{๓๙} ในชุมชนปฏิบัติธรรมแห่งหมู่บ้านพลัมมีทั้งสิ้น ๑๒ แห่ง อยู่ในประเทศฝรั่งเศส อเมริกา เยอรมัน และเวียดนาม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มปฏิบัติธรรมตามแนวทางของท่านกระจายอยู่หลายประเทศทั่วโลกเกือบหนึ่งพันกลุ่ม ปัจจุบันท่านดิซ นัท ฮันท์ เป็นพระมหาเถระนิกายเซนเป็นนักกวี เป็นนักเขียน นักสังคมสงเคราะห์ และผู้สนับสนุนในเรื่องสันติภาพ มีงานเขียนเผยแผ่ตีพิมพ์เป็นภาษาต่างๆ มากมาย และเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักปฏิบัติธรรมชาวตะวันตก

ท่านดิซ นัท ฮันท์ เห็นว่าการสร้างสันติภาพจะต้องยึดแนวทางสันติวิธีเท่านั้น โดยจัดเป็นขบวนการ “ขบวนการสันติวิธีจะพูดด้วยถ้อยคำแห่งความรัก เพื่อแสดงถึงวิธีสู่สันติภาพได้หรือไม่ มัน

^{๓๘} สัมภาษณ์, พระภิกษุ เจ้ย วั เก้า, หมู่บ้านพลัม นครราชสีมา, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๙} สัมภาษณ์, ภิกษุณี สวน ตื่อ เกียง, หมู่บ้านพลัม นครราชสีมา, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ขึ้นอยู่กับผู้คนในขบวนการสันติภาพมีสันติสุขหรือไม่ หากเราไม่สงบสุขเราก็ทำอะไรเพื่อสันติไม่ได้ หากเราไม่สามารถยิ้ม เราก็ไม่สามารถช่วยให้คนอื่นยิ้มได้ หากเรามีความสงบสุข เราก็สามารถแบ่งปันให้ขบวนการสันติได้”^{๔๐} ท่านเน้นการจัดองค์กรเครือข่ายและแนวร่วมเพื่อสันติภาพให้เข้มแข็ง โดยเริ่มจากการสร้างสันติภาพภายในสู่ภายนอก ท่านเห็นว่าคนสามารถสร้างสันติภาพได้ด้วยความสงบภายใน เพราะหากจิตไม่สงบก็หาสันติภาพไม่ได้ คนที่มีความสงบภายในสามารถแบ่งปันสันติให้กับคนอื่นได้^{๔๑}

ลักษณะสันติภาพของท่านดิช นัท ฮันท์ จะให้ความสำคัญกับบุคคลและชุมชน โดยท่านเรียกชุมชนของนักสันติภาพว่าชุมชนแห่ง “สังฆะ” ท่านเห็นว่าสันติภาพจะต้อง “มีความไว้วางใจกันภายในชุมชน ซึ่งสมาชิกมีความหนักแน่นมั่นคงในการเจริญสติด้วยกัน ไม่จำเป็นต้องตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ แค่ออยู่ในสังฆะที่ผู้คนมีความสุข มีชีวิตอยู่อย่างลึกซึ้งอยู่ในปัจจุบันทุกขณะจิตก็พอแล้ว วิถีเดิน นั่ง กิน ทำงานและวิปัสสนาของแต่ละคนล้วนเป็นแรงบันดาลใจให้แก่เราได้ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดได้โดยไม่ต้องใช้ความพยายามแต่อย่างใด”^{๔๒} สันติภาพในมุมมองของท่านจึงมีลักษณะเป็นสันติภาพในวิถีชีวิต ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกกิจกรรมและทุกขั้นตอนของชีวิต

ท่านเห็นว่า “ความรุนแรงเกิดจากพื้นฐานของจิตที่มีความกลัว ความโกรธ ความโลภ และความเกลียดชัง”^{๔๓} พื้นจิตที่เป็นอกุศลอย่างนี้ หากถูกกระตุ้นด้วยสิ่งเร้าก็จะแสดงตัวออกมาในรูปของความขัดแย้งและความรุนแรง ท่านจึงเสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดสันติภายในด้วย “การรักษาศีล ทำให้เราสงบ มีสมาธิ นำมาซึ่งปัญญาและการตรัสรู้ ทำให้การรักษาศีลของเราเข้มแข็งยิ่งขึ้น ดังนั้น ศีล สมาธิและปัญญาจะเกื้อกูลกันและกัน สามารถช่วยให้เราเข้าถึงสันติภาพได้”

การฝึกสติในแต่ละขณะสามารถบ่มเพาะความสงบสันติของเราได้ ด้วยความขัดแย้ง ด้วยความมุ่งมั่นและความอดทน อันเป็นผลมาจากการภาวนา สามารถค้าจุนชีวิต กิจกรรมและเป็นเครื่องมืออันแท้จริงของสันติภาพ^{๔๔} นอกจากนี้ท่านยังเห็นว่า “สาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการแตกแยกก็เพราะการมองแบบแบ่งแยก เราต้องมองให้เข้าใจความเป็นอหิวาหะ คือ การไม่แบ่งแยกเป็นสอง”^{๔๕} ดังนั้น ดิช นัท ฮันท์ เห็นว่าสันติภาพคือภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขทุกกิจกรรมในวิถีชีวิต มีความเอื้ออาทรและเห็นอกเห็นใจกัน โดยฐานของสันติภาพต้องเกิดจากภายในสู่ภายนอก ซึ่งมีสติเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภาพ ท่านเห็นว่าการจัดขบวนการสันติภาพระดับชุมชนจะเป็นรูปแบบสังฆะ ซึ่งเป็นชุมชนที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา และขยายเครือข่ายชุมชนสังฆะไปทั่วโลก ขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดสันติภาพโดยไม่แบ่งแยก เพื่อความอยู่รอดร่วมกัน^{๔๖}

^{๔๐} ดิช นัท ฮันท์, *สันติภาพทุกอย่างก้าว*, แปลโดย ประชา หุตานวัตรและสุภาพร พงศ์ฤกษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๒.

^{๔๑} สัมภาษณ์, พระภิกษุ เจ้ย วั แก้ว, หมู่บ้านพลัม นครราชสีมา, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๔๒} ดิช นัท ฮันท์, *ปลุกรัก*, แปลโดย สดใส ชันติวงษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๖๓.

^{๔๓} Nhat Hanh Thich, *For Future to be Possible: Commentaries on the Five Mindfulness Trainings*, (Berkeley: Parallax Press, 1993), p 74.

^{๔๔} ดิช นัท ฮันท์, *สันติภาพทุกอย่างก้าว*, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๐.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑

^{๔๖} สัมภาษณ์, พระภิกษุ พิบ ตัน , หมู่บ้านพลัม นครราชสีมา, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๔.๑.๒ สภาวะของสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

นอกจากสันติภาพจะบอกถึงคุณลักษณะแล้ว ยังมีสันติภาพอีกประเภทหนึ่งที่บ่งบอกสภาวะของสันติภาพ คือ สันติภาพเชิงทวิภาวะ ซึ่งเป็นสันติภาพประเภทที่ได้มาจากการตีค่าของสันติตามภาวะหรือสิ่งที่ปรากฏ โดยให้น้ำหนักไปในทางคุณค่าของสันติภาพต่อมนุษย์และโลกตามสภาวะซึ่งสันติภาพเชิงทวิภาวะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สันติภาพภายใน สันติภาพประเภทนี้จะเริ่มต้นเมื่อแต่ละคนมีความสุข สงบภายใน เรา ก็จะมีสุขสงบสุขต่อทุกคนที่อยู่รอบตัว เมื่อสังคมของเรามีความสุข ก็จะแบ่งปันความสุขแก่สังคมใกล้เคียงเรื่อยไป โยฮัน กัลตุง จึงสรุปว่า “สันติภาพที่แท้จริงต่อตัวเราเองและโลกรอบตัวเรา เป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ด้วยการพัฒนาสันติสุขทางใจ” สันติภาพภายในเริ่มต้นจากสันติที่เกิดขึ้นภายในก่อน สันติภายในจะเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เกิดสันติภาพภายนอกหรือสันติภาพในลักษณะหรือประเภทอื่นๆ สันติภาพภายในแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

(๑) สันติภาพระดับความสงบทางจิต

สันติภาพภายในเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากจิตที่มีสันติภาพ ซึ่งเป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากจิตแล้วขยายออกไปสู่สันติภาพระดับอื่น เป็นพื้นฐานของสันติภาพเชิงปัจเจก “สันติภาพภายนอกเกิดมาจากสันติภาพภายในจิตใจ สันติภาพภายนอกไม่ว่าระดับใด สามารถเกิดขึ้นอย่างถาวรได้หากสมาชิกในสังคม ประเทศ หรือโลกมีจิตใจที่สงบ ใฝ่สันติ ภาวะจิตใจเชิงบวกที่เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการสร้างสันติภาพภายนอก ความขัดแย้ง สงคราม การเบียดเบียน เช่นฆ่า ทารุณ การกดขี่บังคับ เริ่มจากจิตใจ การป้องกันไม่ให้เกิดภาวะเหล่านั้นจะต้องเริ่มจากการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นภายในใจของทุกคน” และเมื่อจิตสงบก็ทำให้กายและวาจาสงบขึ้นด้วย ซึ่งถือว่าเป็นสันติภาพระดับปัจเจกชน “สันติภาพระดับพื้นฐานที่สุดคือความสงบ ความสงบทางจิตใจก็ถือได้ว่าเป็นสันติภาพในแง่มุมหนึ่ง ความขัดแย้งในตัวบุคคลจะทำให้บุคคลขาดความสงบทางใจได้และในบางกรณีก็ทำให้ขาดความสงบกับผู้อื่นด้วย” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “สันติภาพไม่ควรละเลยมิติด้านปรากฏการณ์ทางจิตใจ เพราะว่าสันติภาพที่แท้จริงต้องตั้งขึ้นจากจิตใจมนุษย์ก่อน”^{๔๗} สันติภาพภายในระดับที่จิตสงบจึงจะทำให้เป็นผู้ไม่ใฝ่สันติ ซึ่งเป็นสันติภาพในระดับที่ข่มจิตให้สงบ โดยอาศัยกระบวนการฝึกหัดทางจิต ทางพุทธศาสนาเรียกว่ากระบวนการทางสมถกรรมฐาน ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบทางจิต

(๒) สันติภาพระดับความรู้อย่างแจ้ง สันติภาพเป็นภาวะหนึ่งที่เกิดจากการสลัดออกจากสังสารวัฏ ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์พัฒนาทางจิตจนถึงขั้นที่สามารถหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ “ทำให้เป็นผู้ดเว้น เว้นขาด ออก สลัดออก หลุดพ้น ไม่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะ การบาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่นร้าย มีใจเป็นอิสระ (จากกิเลส) อยู่”^{๔๘} ความสงบระงับจากอุปปิ คือ กิเลส ความพัวพัน เหตุแห่งการเวียนเกิด ชั้น ๕ หรือสภาวะอันเป็นที่ตั้งที่ทรงไว้แห่งทุกข์ ได้แก่ กาม กิเลส เบญจขันธ์ เป็นต้น สันติภาพประเภทนี้จะลึกกว่าสันติภาพที่เกิดจากความสงบทางจิต เนื่องจากเป็นสันติภาพที่เกิดจากการรู้แจ้งสัจธรรม ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่าการบรรลุอาสวักขยญาณ คือ ปัญญาที่สามารถทำลายกิเลสอาสวะให้หมดไปโดยสิ้นเชิง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการบรรลุนิพพาน ซึ่งถือเป็น

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๖.

^{๔๘} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๗๕-๒๗๖/๓๘๔.

ปัญญาชั้นสูงสุดในพุทธศาสนา “ตราบใดที่จิตบุคคลยังมีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นเชื้อแห่งความขัดแย้งและสงคราม สันติภาพจะเกิดไม่ได้” สันติภาพในระดับความรู้แจ้งนี้จะทำให้จิตมีเสรีภาพหรืออิสรภาพ (Freedom) หลุดพ้นจากรากเหง้าของกิเลส ภาวะนี้ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง “วิมุตติ คือ ความหลุดพ้น ความดับกิเลส ภาวะไร้กิเลส ไม่มีทุกข์เกิดขึ้น มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองจนบรรลุธรรมชั้นสูงได้ เรียกว่า นิพพาน”^{๔๙} ซึ่งจะเป็นภาวะที่จิตสงบและมีปัญญารู้แจ้งด้วย ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นสันติภาพระดับถาวร หรือเป็นสันติภาพที่ไม่มีความขัดแย้งทางจิตและปราศจากความรุนแรง และจะทำให้เกิดสันติภาพทั้งทางปัจเจกชนไปถึงระดับสังคมด้วย “ทำให้เกิดความสงบสุขทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ที่เกิดจากการพัฒนาเพื่อยกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับของมนุษย์แต่ละคน ตั้งแต่การไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่มีความเห็นแก่ตัว จนในที่สุดถึงขั้นไม่มีกิเลสอาสวะใดๆ เหลืออยู่ในจิต คือ นิพพาน จัดเป็นสันติภาพทางธรรมะ” และธรรมะก็นำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมอันเป็นกระบวนการสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก โดยปกติแล้วมักเข้าใจว่าสันติภาพภายในเป็นสันติภาพที่มีขอบเขตแคบกว่าสันติภาพภายนอก เพราะมองเพียงแค่สภาวะเท่านั้น ไม่ได้มองลึกไปถึงพลังสร้างสรรค์ที่ทำให้เกิดปฏิบัติการทางสังคม คือ การกระทำที่มีเจตจำนงมาจากความรัก ความเมตตา ความกรุณา ความมีสติรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ ท่านดิช นัท ฮันท์ กล่าวว่า “ถ้าเราอยู่ในปัจจุบันขณะอย่างมีสติ เราจะรู้ว่าต้องทำอะไร และเราจะพยายามทำสิ่งที่เป็นหนทางสู่สันติภาพ”^{๕๐} ดังนั้นต่อคำถามที่ว่าสันติภาพเกิดขึ้นที่ไหน ก็เห็นจุดเริ่มต้นของสันติภาพว่าเกิดมาจากภายในใจของแต่ละบุคคล ซึ่งมี ๒ ระดับ คือ ระดับที่จิตสงบกับระดับที่จิตหลุดพ้น ซึ่งทำให้เห็นการดำรงอยู่ของสันติภาพด้วย สันติภาพภายในไม่ได้มีขอบเขตเพียงแค่อันตภาพทางจิตเท่านั้น แต่ยังมีพลังผลักดันให้เกิดสันติภาพประเภทอื่นด้วย ซึ่งถือว่ากระบวนการทางจิตเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพทั้งในบุคคลและสังคมในวงกว้าง รวมทั้งเป็นพื้นฐานของสันติภาพประเภทอื่นต่อไป ซึ่งสันติภาพประเภทนี้จะเป็นแนวคิดแบบจิตนิยม โดยแบ่งตามคุณธรรมได้ ๒ ระดับ คือ สันติภาพระดับโลกียะ ซึ่งเป็นกระบวนการควบคุมจิตให้สงบ หรือหากไม่ถึงระดับความสงบก็สามารถควบคุมจิตไม่ให้ยกระดับไปสู่ความรุนแรงได้ ซึ่งเป็นสันติภาพในลักษณะข่มไว้ชั่วคราว จะทำให้เกิดสันติภาพในบางช่วงเวลา ส่วนสันติภาพภายในอีกระดับหนึ่ง คือ สันติภาพในระดับโลกุตระ ซึ่งเป็นสันติภาพที่เกิดจากความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาและวัตถุนิยมทั้งปวง ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นสันติภาพสูงสุดที่ถาวร ดำรงอยู่ในฐานะอันตมัสสัจจะ

๒) สันติภาพภายนอก

สันติภาพภายนอก หมายถึง “ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนหรือของสังคมหรือของโลกทั้งหมด ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนมองเห็นรับรู้ได้ และเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากการที่สังคมมีความสงบเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน” ซึ่งเป็นสันติภาพภายนอกในภาวะที่ยังไม่มีความรุนแรง ส่วนสันติภาพภายนอกอีกรูปแบบหนึ่งคือการสร้างสันติภาพในระหว่างที่มีความขัดแย้งรุนแรง “เป็นกระบวนการที่แสดงออกด้วยความพยายามที่จะช่วยกันหาทางออกเพื่อยุติปัญหาสงครามที่เกิดขึ้นแล้ว และหาทางป้องกันสงครามไม่ให้เกิดขึ้นอีก โดยหาทางออกที่ทำให้เกิด

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒.

^{๕๐} ดิช นัท ฮันท์, *สันติภาพทุกอย่างก้าว*, แปลโดย ประชา หุตานุวัตรและสุภาพร พงศ์ฤกษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๐.

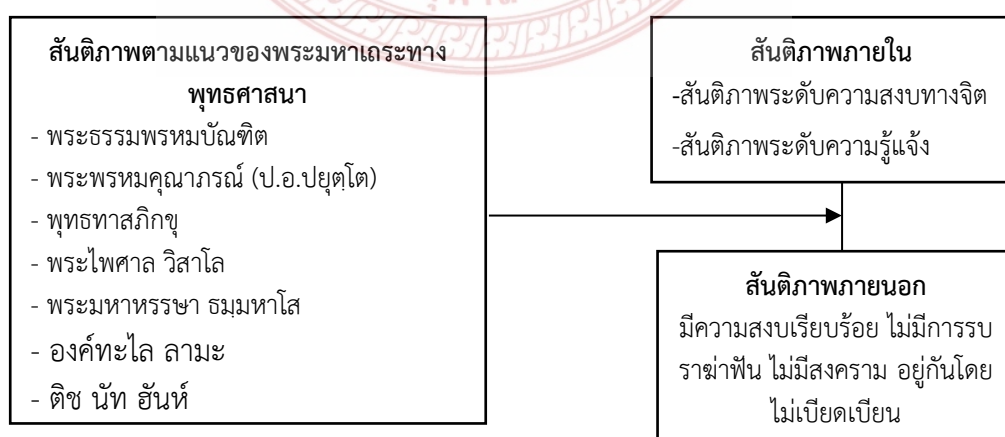
ความพอใจด้วยกันทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ชนะและผู้แพ้ เรียกว่าเป็นสภาพแห่งความสมานฉันท์”^{๕๑} เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งไม่ให้เกิดความรุนแรง หรือเมื่อเกิดความรุนแรงแล้วก็พยายามหาทางออกด้วยสันติวิธี ปรากฏการณ์หนึ่งที่ทำให้เห็นความพยายามแก้ปัญหาความรุนแรงระหว่างประเทศ คือ ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.๑๙๗๗ ประธานาธิบดีอัลวาร์ ซาดัท แห่งประเทศอียิปต์ ได้ทำให้โลกตะลึงโดยการเสนอที่จะบินไปกรุงเยรูซาเล็ม เมืองหลวงของศัตรูเพื่อเจรจาสันติภาพ เป็นครั้งแรกที่เขาได้ทะลวงกำแพงทางจิตวิทยาที่กั้นขวางระหว่างชาวอาหรับและอิสราเอล ก่อนหน้านั้นไม่มีผู้นำอาหรับคนใดยอมรับถึงการมีอยู่ของรัฐอิสราเอลต่อสาธารณะ ไม่แม้กระทั่งจะยอมเอ่ยชื่อรัฐนั้นด้วยซ้ำ แต่มักเรียกว่า “ลัทธิการยึดปาเลสไตน์” เพียงชั่วข้ามคืนเดียวของการเดินทางอันน่าประหลาดใจของซาดัทไปยังกรุงเยรูซาเล็มที่เกิดขึ้นเพียงในหนึ่งสัปดาห์หลังจากที่เขาเสนอความคิด ก็เป็นภาพตรึงตราของคอนับล้านๆ ทั้งชาวอิสราเอลและชาวอาหรับ และได้สร้างบรรยากาศที่นำไปสู่การตกลงสันติภาพที่แคมป์เดวิดระหว่างอียิปต์กับอิสราเอล ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับความมีอยู่จริงของฝ่ายตรงข้าม และแสดงความให้เกียรติกัน จากนั้นก็สร้างความไว้วางใจกันด้วยการสร้างความสัมพันธ์ไมตรี โดยเลือกวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ข้อตกลงในการร่วมมือกันสร้างสันติภาพจึงเป็นพันธสัญญาของมวลมนุษยชาติ ปณิธานสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพ เพราะเชื่อว่าสิ่งดังกล่าวสามารถทำให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม สังคม ประเทศ ระหว่างประเทศ และโลก จะส่งผลทำให้เกิดสันติภาพได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือจากประเทศสมาชิกทั้งหลายอย่างจริงจัง และจริงจัง ส่วนหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวก็มีอยู่อย่างสมบูรณ์ มีความลึกซึ้งกว้างไกลและครอบคลุมยิ่งกว่า เพราะสันติภาพในทางพระพุทธศาสนาเป็นสันติภาพที่ถาวร เมื่อเข้าถึงแล้วได้ชื่อว่าเป็นผู้ปลดปล่อยเครื่องพันธนาการทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง ซึ่งมนุษย์ทุกคนก็สามารถเข้าถึงได้โดยเสมอภาคกัน^{๕๒} ท่าทีของพุทธศาสนาต่อการเข้าถึงสันติภาพปรากฏในช่วงที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสุภัททะว่า “ถ้าภิกษุมีความเป็นอยู่โดยชอบแล้วโลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ เมื่อถามว่าจะดำเนินชีวิตอย่างไร ก็ทรงตอบว่าดำเนินชีวิตในแบบที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์”^{๕๓} พระอรหันต์เป็นผู้ที่มีความสงบระงับ ทั้งสงบจิต สงบจากการรู้แจ้ง และมีพฤติกรรมสงบ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งกับตนเองและผู้อื่น การดำเนินชีวิตแบบโลกไม่ว่างจากพระอรหันต์จึงเป็นการดำเนินชีวิตด้วยความสงบ โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์จึงมีความหมายว่าโลกไม่ว่างจากผู้สงบ การดำเนินชีวิตอย่างผู้สงบก็คือการไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ซึ่งจะมีผลทำให้โลกสงบด้วย อันเป็นสันติภาพภายนอก ทำให้บุคคล สังคมและโลกไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน มีแต่ความรัก ความผูกพัน ความยุติธรรม เสรีภาพและเคารพในสิทธิมนุษยชน รวมทั้งมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

^{๕๑} ชัชวาลย์ ชิงชัย, “สงครามกับการสร้างสันติภาพตามแนวพุทธ : ศึกษากรณีพระเจ้าพรหมทัตและราชกุมารที่ฆาฏ”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๕๒} พระมหากระเศียร อาภาสุวรรณ, “พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน และแนวคิดของนักวิชาการชาวพุทธในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔).

^{๕๓} พุทธทาสภิกขุ, การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑.

โดยสรุปแล้ว จากการศึกษาวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าสันติภาพตามแนวคิดของบุคคลสำคัญในทางพระพุทธศาสนานั้น เมื่อนำความคิดของแต่ละท่านมารวมกันแล้วก็จะได้เห็นการเสนอแนวความคิดในเชิงสันติภาพซึ่งเป็นภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขทุกกิจกรรมในวิถีชีวิต มีความเอื้ออาทรและเห็นอกเห็นใจกัน โดยฐานของสันติภาพต้องเกิดจากภายในสู่ภายนอก ซึ่งมีสติเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภาพ ซึ่งการจัดขบวนการสันติภาพระดับชุมชนจะเป็นรูปแบบสังฆะ ซึ่งเป็นชุมชนที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา และขยายเครือข่ายชุมชนสังฆะไปทั่วโลกควรมีการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดสันติภาพโดยไม่แบ่งแยก เพื่อความอยู่รอดร่วมกันการมองเห็นคุณค่าของชีวิต โดยไม่ปล่อยให้อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ มาเป็นเครื่องกีดขวางมนุษย์ออกจากกัน เพราะสิ่งเหล่านั้นถูกสั่งสมภายหลังจากสภาพความเป็นมนุษย์การมองโลกโดยไม่แบ่งแยกเป็นรากฐานของปฏิบัติการแบบสันติวิธี ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดสันติภาพ แนวคิดเรื่องการสร้างสันติภาพเป็นวิถีทางสันติวิธีที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยประเด็นสำคัญในการสร้างสันติภาพนั้นต้องเริ่มจากจิตใจที่เป็นสันติภาพภายในตัวบุคคลก่อนหากสามารถสงบศึกและทำสัญญาสันติภาพกับตัวเองได้แล้ว การเลืกทะเลาะกับคนอื่นไม่ใช่เรื่องยากเท่ากับเลืกทะเลาะกับตัวเอง การเลืกทะเลาะกับตัวเองหมายถึงการอยู่กับตัวเองได้ อยู่อย่างสงบและอยู่อย่างมีความสุขจากนั้นจึงจะขยายผลไปสู่สังคมต่อไป และตัวชี้วัดความเป็นสันติภาพคือ ความสงบสุข โดยใช้เมตตาพรหมวิหารเป็นแนวทางสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักกัน มองผ่านความเป็นเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อยู่ร่วมกันด้วยหลักธัมมิกสังคมนิยม และการไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันในทุกกรณี และท่านเห็นว่าแนวทางสร้างสันติภาพต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัวก่อน แล้วจึงขยายผลไปสู่สังคมต่อไป เมื่อเราเข้าใจในความขัดแย้งในแง่ของบุคคลแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความขัดแย้งภายในและความขัดแย้งภายนอก ซึ่งความขัดแย้งภายในได้แก่ ความขัดแย้งทางแนวคิด ความขัดแย้งภายนอก ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม เมื่อมนุษย์สามารถทำลายม่านแห่งตัณหา มานะ และทิฐิได้แล้วสันติสุขก็จะเกิดขึ้น ซึ่งจากการศึกษาในหัวข้อนี้สามารถเขียนสรุปเป็นแผนผังได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๔.๑ แสดงหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๒ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนสันติศึกษาเป็นการศึกษาที่ผู้เรียนได้เริ่มต้นจากการพัฒนาสันติภายในให้เกิดขึ้นภายในใจของตัวเอง หลังจากนั้นจึงนำพลังแห่งสันติไปสู่การสร้างสันติภายนอกต่อกลุ่มบุคคลต่างๆ ในสังคมที่กำลังเผชิญหน้ากับความขัดแย้งและความรุนแรง

๔.๒.๑ หลักสูตรการจัดการศึกษาของหลักสูตรสันติศึกษา

หลักสูตรการจัดการศึกษาของหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภายหลังจากที่หลักสูตรปริญญาโท สาขาสันติศึกษา ได้ลงนามความร่วมมือกับสถาบันพระปกเกล้าและสำนักงานศาลยุติธรรมในการพัฒนา วิศวกรสันติภาพทำหน้าที่ประนอมข้อพิพาทในศาลต่างๆ นั้น มาบัดนี้ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ได้แต่งตั้งให้คุณสรุภูมิ บุญกุล โยมแอตตี้ และศาลจังหวัดกาญจนบุรีได้แต่งตั้งพระครูสุชาตาฯ ท่านจรูญโรจน์ ท่านชานนท์ ท่านธวัชชัย และท่านโป่ง วิสสุต เชื่อมั่นว่า ผลผลิตที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของสำนักงานศาลยุติธรรม สถาบันพระปกเกล้า และมหาจุฬาฯ

สังคมโลกในยุคปัจจุบันเป็นสังคมแบบ “พหุนิยม” (Pluralism) ที่ธรรมชาติได้ออกแบบให้โลกมีความหลากหลาย และแตกต่างทั้งชาติพันธุ์ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีศาสนา และภาษา ในเมื่อมนุษย์ไม่สามารถที่จะปฏิเสธ หรือหลีกเลี่ยงธรรมชาติดังกล่าวได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างและหลากหลายอย่างมีสติ บนฐานของความอดทน และเปิดใจกว้าง เพื่อที่จะเรียนรู้ เข้าใจ และอยู่ร่วมกับความแตกต่างและหลากหลายได้อย่างมีความสุขสงบ และเป็นสันติสุข การที่จะเข้าถึง เข้าใจ ยอมรับ และมีท่าทีในเชิงบวกต่อความแตกต่าง และหลากหลายได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องเริ่มต้นพัฒนาจิตใจให้รู้ ตื่น และเบิกบาน^{๔๔} ปราศจากอคติ เอาใจเขามาใส่ใจเรา รัก และสงสารเพื่อนร่วมโลกตามหลักการที่ว่า “โลกทั้งผองพี่น้องกัน” ความเป็นพี่เป็นน้องไม่ได้มีนัยที่จำกัดเฉพาะในกลุ่มมนุษย์เท่านั้น หากแต่รวมไปถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่อยู่รายรอบมนุษย์ การเข้าใจกฎของความสัมพันธ์ที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี”^{๔๕} นั้น ทำให้มนุษย์จำเป็นต้อง “รักคนอื่นและสิ่งอื่น” ด้วยเช่นกัน เพราะในความเป็นจริง มนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลกนี้ได้ ดังนั้น การที่มนุษย์รักคนอื่น หรือสิ่งอื่น จึงมีค่าเท่ากับมนุษย์รักตนเอง เพราะเมื่อมนุษย์ไม่เบียดเบียนคนอื่น หรือธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนอื่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมก็จะทำหน้าที่ในการโอบอุ้มมนุษย์ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างประสานสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียว^{๔๖}

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า และสำนักงานศาลยุติธรรม จึงได้มีการพัฒนาหลักสูตร “สันติศึกษา” ขึ้นมา เพื่อร่วมเสริมสร้างและพัฒนาสันติภาพภายในบุคคลต่างๆ ให้สามารถสัมผัสพลังสันติภาพที่ซ่อนตัวอยู่ภายในใจของแต่ละคน

^{๔๔} สัมภาษณ์พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์พระมหาดวงเด่น วิฑูญาโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ว่า “ไม่มีความสุขอื่นใดที่จะยิ่งใหญ่ไปกว่าความสงบสุข”^{๕๗} การเข้าใจความจริงดังกล่าว จะทำให้แต่ละคนเห็นอกเห็นใจกัน สามารถมองดูใบหน้าและดวงตาของกันและกัน ประดุจแม่มองดวงตาของบุตรด้วยความรัก และพร้อมที่จะแบ่งปันความสุข และความทุกข์โดยไม่แบ่งเขาแบ่งเรา และเมื่อเกิดความขัดแย้ง และความรุนแรงเกี่ยวกับผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ค่านิยม และโครงสร้างขึ้นมาครั้งใดกลุ่มคนต่างๆ จะสามารถมองความขัดแย้งในเชิงบวก โดยการร่วมสร้างและพัฒนาทางเลือกในการประยุกต์ใช้เครื่องมือจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงโดยสันติวิธีได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์และความเป็นไปของโลกและชีวิต

๑. จุดเด่นของหลักสูตร

๑) หลักสูตรนี้ เน้นบูรณาการพัฒนาสันติภาพแบบผสมผสานทั้งภายในและภายนอกโดยเริ่มต้นพัฒนาผู้เรียนรู้ให้เกิดสันติภาพขึ้นภายในใจ โดยการใช้หลักสมาธิมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนากล่อมเกลาสติ และปัญญาให้เกิดความแข็งแกร่ง เพื่อให้สามารถทนต่อกระแสของอคติ มีใจกว้างอดทนและยอมรับต่อความแตกต่างอย่างมีสติมากยิ่งขึ้น หลังจากนั้น ผู้เรียนจะสามารถประยุกต์ใช้หลักการและเครื่องมือสร้างสันติภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น^{๕๘}

๒) คณาจารย์และอาจารย์พิเศษที่ได้เชิญมาบรรยายนั้น ประกอบด้วยนักวิชาการและนักปฏิบัติการด้านสันติภาพที่มีชื่อเสียง และทำงานด้านสันติภาพมาทั้งประสบการณ์ตรง และการทำวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ^{๕๙} ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคม

๓) สำนักงานศาลยุติธรรมและสถาบันพระปกเกล้า เข้าไปช่วยพัฒนานักสันติภาพ และนักประนีประนอมภายใต้บันทึกการลงนามความร่วมมือระหว่าง ๓ สถาบัน โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะเป็นแหล่งเรียนรู้ในการพัฒนานักสันติภาพเพื่อสนองตอบต่อพันธกิจของศาลในการช่วยพัฒนานักประนีประนอมให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น^{๖๐} ในการนี้ หลักสูตรจะเชิญผู้พิพากษาหรือผู้ประนีประนอมมาร่วมพัฒนาผู้เรียนโดยการเข้าไปให้การศึกษาและฝึกภาคปฏิบัติการประนีประนอมในศาลต่างๆ และร่วมศึกษาและดูงานกับหลักสูตรการจัดการความขัดแย้งของสถาบันพระปกเกล้า เมื่อผ่านหลักสูตร ผู้เรียนจะสามารถได้รับวุฒิปัตร์จากสถาบันทั้ง ๓ แห่ง^{๖๑} กล่าวคือ ปริญญาบัตร วุฒิปัตร์หลักสูตรการจัดการความขัดแย้ง และวุฒิปัตร์หลักสูตรการประนีประนอมข้อพิพาทประจำศาล

^{๕๗} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์, ดร.ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์, พระมหาดวงเด่น วิฑูญาโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๒. วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

๑) เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดสันติภาพภายในใจ มีสติรู้เท่าทันอคติ ยอมรับ และอดทนต่อแตกต่างและความหลากหลาย มีจิตใจที่เปิดกว้าง ยึดมั่นในวัฒนธรรมสันติวิธี และอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข บนฐานของการเคารพ และให้เกียรติ

๒) เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจความขัดแย้ง และการจัดการความขัดแย้งในมิติที่หลากหลาย รวมถึงการเรียนรู้แนวคิด ทฤษฎี และเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งของสันติวิธี ซึ่งเป็นทางเลือกสำคัญนำไปประยุกต์ใช้จัดการความขัดแย้งในเชิงปัจเจกและสังคม

๓) เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีความสามารถนำเครื่องมือการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีไปสู่การปฏิบัติ ทดสอบและทดลองในสถานการณ์จริงอันจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้และเชี่ยวชาญในการจัดการความขัดแย้งในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

๔) เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถศึกษา วิเคราะห์ และวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ และเผยแพร่หลักการ เครื่องมือ และวิธีการเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีทั้งในระดับประเทศ ประชาคมอาเซียน และระดับนานาชาติ

ระบบการศึกษา ระบบการศึกษาแบ่งเป็นภาคการศึกษา ภาคละ ๓ วิชา ภาคฤดูร้อน ภาคละ ๑ วิชา โดยเรียน ครั้งละ ๑ วิชา ๆ ละ ๖ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๘ ชั่วโมง รวม ๔๘ ชั่วโมง ต่อ ๑ วิชา ต่อเนื่องกันจนจบ หลักสูตร โดยจะเรียนในวันเสาร์เวลา ๐๘.๐๐ – ๑๗.๐๐ น.

รายละเอียดกลุ่มวิชา

กลุ่มวิชาที่ ๑ แนวคิด และทฤษฎีศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการความขัดแย้ง ความรุนแรง แนวคิดทฤษฎีสันติภาพ พัฒนาการของความขัดแย้งและความรุนแรงในโลกสมัยใหม่ พระพุทธศาสนา เพื่อสันติภาพ และพุทธสันติวิธี

กลุ่มวิชาที่ ๒ ปฏิบัติการสร้างสันติภาพ การฝึกปฏิบัติทั้งการสร้างสันติภาพภายในให้ใจสงบนิ่งปราศจากอคติ และปฏิบัติการสร้างและรักษาสันติภาพภายนอกโดยกระบวนการไกล่เกลี่ยคนกลางอย่างมีสติ และใช้กระบวนการสันติสนทนาด้วยเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในลักษณะต่างๆ

กลุ่มวิชาที่ ๓ ต้นแบบของนักสร้างสันติภาพทั่วโลก/หลักการและเครื่องมือในการสร้างสันติภาพ และรักษาสันติภาพ การศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้นำทางการเมืองและนักการศาสนาต่อกระบวนการสร้างสันติภาพ บทบาทขององค์กรสันติภาพทั่วโลก ชันติธรรมทางศาสนา การสื่อสารเพื่อสร้างสันติภาพ และกระบวนการทางกฎหมายเพื่อสร้างสันติภาพ

จุดเด่นของหลักสูตร เริ่มต้นพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสันติภาพขึ้นภายในใจ โดยการใช้หลัก “สมาธิ” มาเป็นเครื่องมือพัฒนาสติให้มีภูมิคุ้มกัน และมีปัญญาที่เฉียบแหลม^{๒๒} เพื่อให้สามารถทนต่อกระแสของอคติ มีใจกว้าง อดทน และยอมรับต่อความแตกต่างอย่างมีสติ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขมากยิ่งขึ้น สำนักงานศาลยุติธรรม และสถาบันพระปกเกล้า ร่วมสนับสนุนหลักสูตรโดยการพัฒนานักสันติภาพ และนักประนีประนอมโดยการฝึกภาคปฏิบัติในศาล ชุมชน และองค์กรต่างๆ ภายใต้บันทึกการลงนามความร่วมมือระหว่าง ๓ สถาบัน

^{๒๒} สัมภาษณ์, ดร.ชนทอง วัฒนะประดิษฐ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๔.๒.๒ การจัดการศึกษาโดยองค์กรพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยถือได้ว่าเป็นความก้าวหน้าในระดับแนวหน้าของพระพุทธศาสนาทั่วโลก ในส่วนของการจัดการศึกษาโดยองค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น มีองค์กรที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนา เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งการศึกษาเหล่านั้นเป็นการศึกษาที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาได้ขับเคลื่อนอยู่ มีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีการเริ่มศึกษาแบบนักธรรมขึ้นควบคู่กับฝ่ายเปรียญ แต่ยังเป็น การศึกษาของสงฆ์เท่านั้น จนถึงรัชกาลที่ ๗ จึงเปิดโอกาสให้ฆราวาสชายหญิงเข้าเรียนด้วย โดย แยกเป็นแผนกธรรม สำหรับภิกษุสามเณรและแผนกธรรมศึกษาสำหรับฆราวาสชายหญิงแบ่งเป็น ๓ ชั้น นักธรรมศึกษาตรี ชั้นโทและชั้นเอก มูลเหตุที่เริ่มให้มีการศึกษาแผนกธรรมขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้น เนื่องมาจากทางราชการ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ ยกเว้นพระภิกษุสามเณรไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร สำหรับผู้รู้ธรรม ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงตั้งหลักสูตรการศึกษาของพระภิกษุสามเณรแบบใหม่นี้เรียกว่า “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เริ่มสอบไล่สนาม หลวงเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นต้นมา

ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ทางคณะสงฆ์อนุญาตให้ครูที่เป็นคฤหัสถ์เข้าสอบไล่วิชานักธรรมตรีในสนามหลวงคณะสงฆ์ได้ และต่อมาทางคณะสงฆ์ได้อนุญาตให้คฤหัสถ์ชายหญิงเข้าสอบความรู้ นักธรรมในสนามหลวงได้ด้วย โดยกำหนดให้สอบพร้อมกับภิกษุสามเณรทั่วราชอาณาจักร สำหรับ หลักสูตรวินัยบัญญัติ นั้น ไม่เหมาะกับคฤหัสถ์ จึงเปลี่ยนเป็นเบญจศีล เบญจธรรมและอุโบสถศีล เป็นหลักสูตรแทน สำหรับผู้เรียนธรรมศึกษาตรี เรียน ๔ วิชา ส่วนธรรมศึกษาโทและเอก เรียน เพียง ๓ วิชา ยกเว้นวิชาวินัย

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่โบราณมาไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ส่วนใหญ่ยังคงรูปเดิมอยู่ ทั้งทางด้านหลักสูตร การวัดผลและวิธีสอบ ยังยึดถือการเล่าเรียน ต้องใช้เวลามาก และเดิมที การสอบบาลีต้องสอบด้วยปากเปล่า จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้บาลี ด้วยวิธีแปลปากเปล่า มาใช้เป็นการสอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค ในปัจจุบัน การสอบบาลีสนามหลวง ป.ธ.๑-๒ ถึง ป.ธ.๕ เมื่อสอบได้วิชาหนึ่งและ ตกวิชาหนึ่งแล้ว แม่กองบาลีสนามหลวงเปิดโอกาสให้สอบแก้ตัวอีกครั้ง

อนึ่งการสอบบาลี เมื่อก่อนไม่กำหนดวันสอบแน่นอน กรรมการจะประกาศเป็นคราว ๆ ไป จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงกำหนดให้สอบปีละครั้งตลอดมา เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นสอบ ๒ ครั้ง ใน รัชกาลปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ นี้เอง

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการให้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ และปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕ การศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาแบบประยุกต์หรือเป็นการศึกษารูปแบบ หนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐ

กำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ฝ่ายศาสนจักรได้ศาสนทายาทที่ดีมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป และฝ่ายบ้านเมือง เมื่อพระภิกษุสามเณรได้ลาสิกขาแล้ว ก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือเข้ารับ ราชการสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อไป ปัจจุบันนี้การศึกษาประเภทนี้ได้กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๔. มหาวิทยาลัยสงฆ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าการศึกษาคือสิ่งสำคัญจึงได้ปฏิรูปการศึกษา จัดการเรียน การสอนให้เป็นระบบเหมือนนานาอารยประเทศ ให้ราษฎรทุกคนได้ศึกษาอย่างมีระบบ และสำหรับ พระภิกษุสามเณร พระองค์ก็ทรงสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งด้านพระปริยัติธรรม และวิชาการชั้นสูงสมัยใหม่ควบคู่กันไป ได้ทรงสถาปนามหาธาตุวิทยาลัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้พระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็โปรดให้เปิดขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหารและได้ทรงพระราชทานนามว่า “มหามกุฏราช วิทยาลัย” อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนี้ได้ดำเนินการมาโดยลำดับแต่ก็ยังไม่ก้าวหน้าถึงขั้นเป็นมหาวิทยาลัย เพิ่งจะมายกระดับการศึกษาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยในรัชกาลปัจจุบัน นี้เอง โดยเฉพาะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ มหาเถรสมาคมได้ออกคำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องการศึกษา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์อันเป็นการรับรองว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนั้นเป็นการ ศึกษาของสงฆ์อย่างเป็นทางการ

ต่อมารัฐบาลโดยการยินยอมของรัฐสภา ก็ได้ตราพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะ ผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ ลงวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ และได้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยให้มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของ รัฐและเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลไทย จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก เปิดสอนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์และจัดหลักสูตรทั้งภาค ภาษาไทยและภาคภาษาอังกฤษ เพื่อผลิตบัณฑิตเป็นสะพานเชื่อมเครือข่ายทั่วโลก แนวโน้มการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ในอนาคต

ปัจจุบันนี้ การศึกษาในวงการคณะสงฆ์ได้พลิกโฉมหน้าไปอย่างมาก โดยได้มีการจัดการศึกษาสมัยใหม่เพิ่มขึ้นอีก ไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้นอยู่เฉพาะการศึกษาแผนกนักธรรมและภาษาบาลีเท่านั้น แต่ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญ และมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไป เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเน้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศด้วย

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเราควรดูการทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาว่ามีส่วนในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสันติภาพ ซึ่งถ้ามองไปที่การศึกษาอุดมศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ จะเห็นได้ว่าการเปิดหลักสูตรการสอนสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยถือว่าเป็นสถาบันการศึกษาของสงฆ์ที่จัดการเรียนการสอนสันติศึกษาเป็นสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนในด้านการเสริมสร้างสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๔.๒.๓ การจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในฐานะแหล่งเสริมสร้างสันติภาพทางพระพุทธศาสนา

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในนามเดิมว่ามหาธาตุวิทยาลัยได้เริ่มก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นเวลา ๑๑๐ ปีแล้วโดยรัชกาลที่ ๕ อีก ๗ ปีต่อมา (พ.ศ. ๒๔๓๙) ได้รับพระราชทานนามว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นที่ศึกษาวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและฆราวาส แต่เริ่มจัดการศึกษาจริงๆ คือ เปิดสอนระดับปริญญาตรีเรียกว่าคณะพุทธศาสตร์เป็นคณะแรก เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นเวลา ๕๒ ปีแล้ว ได้ผลิตบัณฑิตไปแล้วจำนวน ๖๐๙๗ รูป (ระหว่างปี ๒๔๙๗-๒๕๓๙) ในปี ๒๕๔๒ ได้งบประมาณจากรัฐบาลจำนวน ๑๑๙,๗๒๙,๔๐๐ บาท มีพระภิกษุสามเณรจำนวน ๗,๕๑๑ รูป รายจ่ายต่อหัว ๑๗,๙๔๕ บาท และมีเจ้าหน้าที่และอาจารย์รวมกัน ๕๑๐ รูป/คน และได้ผลิตบัณฑิตประจำปี ๒๕๔๒ จำนวน ๗๔๖ รูป

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีสถานภาพเป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทาง (พระพุทธศาสนา) เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ อยู่ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ.๒๕๔๐) มหาจุฬามีวิสัยทัศน์โดยถือหลัก “ผลิตบัณฑิตเพื่ออุทิศตน ร่วมพัฒนาคน พัฒนาชาติ ด้วยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา” และมีพันธกิจคือ ให้การศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง (บูรณาการระหว่างทางธรรมและทางโลก) สร้างความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการค้นคว้าวิจัย ให้บริการวิชาการแก่สังคม ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยแม่ตั้งอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ เขตพระนคร กรุงเทพฯ และวัดศรีสุदारาม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ และวิทยาเขตและวิทยาลัยสงฆ์อีก ๑๔ แห่งตั้งอยู่ในต่างจังหวัด ซึ่งอยู่ในเขตวัดและได้รับการสนับสนุนจากวัดและเจ้าอาวาสทั้งด้านอาคาร สถานที่และรายได้บางส่วน ทำให้กิจการมหาวิทยาลัยได้รับความร่วมมือจากท้องถิ่น ชุมชนและองค์กรต่างๆ มากขึ้น แต่มีจุดอ่อนตรงที่ส่วนใหญ่ผู้บริหารเป็นพระภิกษุ โดยเฉพาะอธิการบดีและรองฯฝ่ายต่างๆ ซึ่งมีประสบการณ์ที่จำกัดกว่าฆราวาส อย่างไรก็ตามการจัดรูปแบบบริหารได้ยึดตามรูปแบบของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาลตามความในมาตรา ๔๓ แห่ง พ.ร.บ. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำหนดให้รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลโดยทั่วไป

๒) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการศึกษาระดับปริญญาตรี ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๙๐ เพื่อสนองพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาไว้ให้เป็นสถาบันการศึกษาที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง บัดนี้พระพุทศาสตรบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันแห่งนี้มีเป็นจำนวนมาก จึงได้ขยายการศึกษาจากระดับปริญญาตรีเป็นบัณฑิตวิทยาลัยให้การศึกษาในระดับปริญญาโท ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๓๑ เป็นต้นมา ปัจจุบันได้เปิดหลักสูตรนานาชาติในระดับปริญญาโท สาขาพระพุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies) และเปิดหลักสูตรปริญญาเอกสาขาพระพุทธศาสนศึกษา เพื่อสร้างศาสนทายาทสนองงานพระศาสนาและงานพระธรรมทูตในประเทศและต่างประเทศสืบต่อไป ผู้สมัครเข้าเรียนในบัณฑิตวิทยาลัย ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ

๑.ต้องเป็นพระภิกษุหรือสามเณร

๒.ต้องสำเร็จการศึกษา พธ.บ. หรือ ศน.บ. หรือ ป.ธ. ๙ และ

๓.ต้องได้คะแนนเฉลี่ยของทุกวิชารวมกันในชั้นปริญญาตรีไม่ต่ำกว่า ๒.๕๐ ยกเว้นพระพุทธรศาสตรบัณฑิต ผู้ได้ปฏิบัติงานติดต่อกันเป็นเวลา ๒ ปี นับตั้งแต่สำเร็จการศึกษาหรือผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคเท่านั้น

บัณฑิตวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๓๑) เปิดสอน ๔ สาขา คือ สาขาพุทธศาสนา (Buddhist Studies), และสาขาปรัชญา (Philosophy), สาขาภาษาบาลี (Pali Studies), และ สาขาศาสนา (Religious Studies) ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มหาวิทยาลัยได้อนุมัติหลักสูตรเพิ่มอีก ๑ สาขา คือ สาขาธรรมนิเทศ (Dhamma Communication)

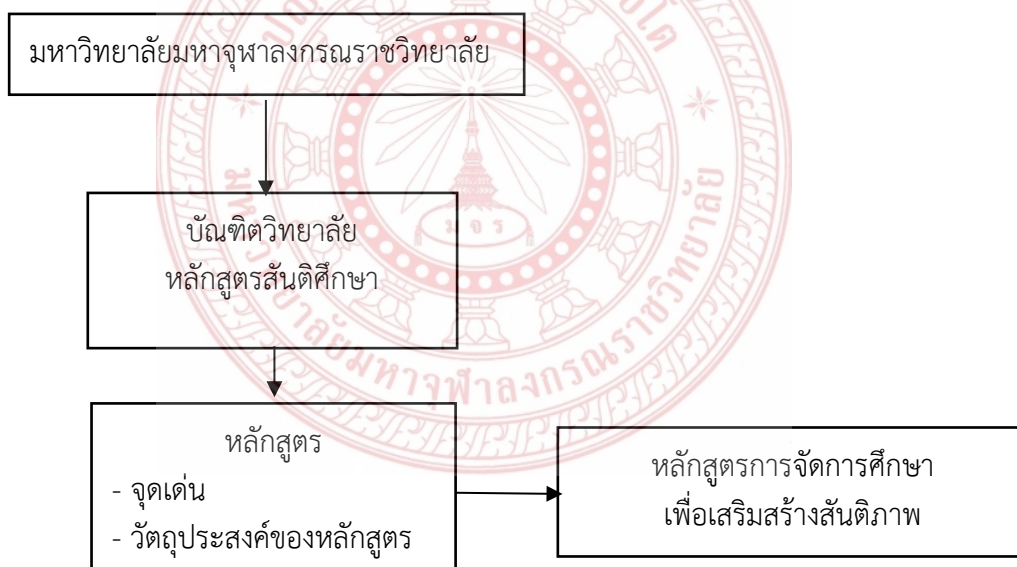
เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับการรับรองสถานภาพโดยรัฐบาลให้เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล และตาม พ.ร.บ. ของมหาวิทยาลัย ขรวาสมีสิทธิ์บริหารได้ และมีสิทธิ์เล่าเรียนกับพระเถระได้ด้วย ดังนั้น ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ จึงได้ปรับระเบียบเรื่องคุณสมบัติของผู้สมัครเข้าศึกษาใหม่ โดยในปีการศึกษา ๒๕๔๒ ที่จะเปิดดำเนินการศึกษาเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาฯ ได้เปิดรับบุคคลภายนอกคือ ขรवासและแม่ชีให้ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาคณะพุทธศาสตรวิชาเอกพระพุทธรศาสนาได้ และในปีการศึกษา ๒๕๔๓ ทางมหาจุฬาฯ ก็ะเปิดการศึกษาในระดับปริญญาเอกสาขาพระพุทธรศาสนาต่อไป และในปีการศึกษา ๒๕๔๔ จะเปิดการศึกษาสาขาปรัชญาต่อไป เรื่องนี้สภามหาวิทยาลัยได้อนุมัติเรียบร้อยแล้ว

ในขณะเดียวกันก็จะเปิดให้ขรवासเรียนในระดับปริญญาตรีได้เช่นเดียวกัน ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการขออนุมัติระเบียบว่าด้วยหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตสำหรับคฤหัสถ์ต่อสภามหาวิทยาลัย (มหาจุฬาฯ ประชุมวิชาการครั้งที่ ๓/๒๕๔๒)

ยิ่งไปกว่านั้นในปีการศึกษา ๒๕๔๓ หรือปีคริสต์ศักราช ๒๐๐๐ ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยที่ ๘ บัณฑิตวิทยาลัยก็จะทำการเปิดดำเนินการศึกษาหลักสูตรนานาชาติสาขาพระพุทธรศาสนาและพุทธปรัชญาในระดับปริญญาโท เพื่อให้ผู้สนใจชาวต่างประเทศได้มาเรียน ขณะนี้ทางสภาวิชาการได้อนุมัติหลักสูตรกำลังปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้สมบูรณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญที่มาเสวนาหลักสูตรเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๒ เพื่อนำเสนอขออนุมัติต่อสภามหาวิทยาลัยสืบต่อไป บัณฑิตวิทยาลัยได้ดำเนินการศึกษาไปแล้ว ๓ สาขา คือ สาขาพระพุทธรศาสนา สาขาปรัชญา และสาขาธรรมนิเทศ

ในส่วนของการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพในระดับบัณฑิตศึกษานั้น มีการจัดหลักสูตรสันติศึกษาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นตามแนวทางพระพุทธรศาสนาโดยบัณฑิตวิทยาลัยได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการจัดการความขัดแย้ง มีองค์ความรู้และประสบการณ์ในลักษณะที่เป็นผู้รู้จริงและปฏิบัติได้กระตุ้นให้เกิดการใช้ความรู้ทางการจัดการเชิงพุทธในการสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการ ประกอบกับปัจจุบันทางบัณฑิตวิทยาลัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความพร้อมทั้งทางด้านคณาจารย์ ครุภัณฑ์ สำนักงาน ครุภัณฑ์ประกอบการจัดการเรียนการสอน ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในสาขาวิชาสันติศึกษา ที่สามารถรองรับการจัดการเรียนการสอนและการศึกษาวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุปแล้ว การศึกษาของคณะสงฆ์แบ่งออกเป็นการศึกษาแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญ รวมไปถึงระดับอุดมศึกษาคือ มหาวิทยาลัยฯ โดยการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ได้จัดการศึกษานั้น เป็นการศึกษาที่เต็มไปด้วยคุณธรรม ความรู้ ศีลธรรม รวมไปถึงการสอนที่เน้นให้คนสามารถดำรงตนใช้ชีวิตโดยไม่ทำให้สังคมนั้นเกิดความเดือนร้อนวุ่นวาย มีการสอนแนะนำการใช้หลักธรรมที่เหมาะสมในแต่ละบุคคล สาขาอาชีพที่มีความสอดคล้องกันในฐานะที่เป็นแหล่งก่อเกิดความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเราไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ เพราะการรวมเอาหลักธรรม หลักการปฏิบัติมาสอนและนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ในส่วนของการสอนระดับบัณฑิตวิทยาลัยจึงมีการเปิดการสอนในหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา เพื่อเป็นการเปิดกว้างให้มีการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น ในศาสตร์ทางด้านการบริหารที่ผสมผสานแนวคิดทางด้านพุทธศาสนาโดยมุ่งเน้นให้นิสิตมีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ด้านดังกล่าวในเชิงลึก และผสมผสานพุทธธรรมให้นำไปสู่วิธีการดำเนินการที่เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนากำลังคนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาขีดความสามารถของประเทศต่อไป ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนผังได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๔.๒ แสดงการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

๔.๓ วิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๔.๓.๑ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพของหลักสูตรสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา มีความมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้ในเชิงลึกและกว้างเพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานตนเอง สังคมและประเทศชาติให้มีคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรมบนพื้นฐานแห่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับพระ

ราชปรรณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ทั่วไป และปรัชญาของมหาวิทยาลัยที่ว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ให้มีความรู้ ความเข้าใจคุณค่าและความสำคัญของสันติภาพ ความขัดแย้ง ความรุนแรง และการสร้างสันติภาพในมิติที่หลากหลาย รวมถึงการเรียนรู้แนวคิด ทฤษฎีและเครื่องมือในการสร้างสันติภาพด้วยสันติวิธีซึ่งเป็นทางเลือกสำคัญต่อการนำไปประยุกต์ใช้จัดการความขัดแย้งในเชิงปัจเจกและสังคม เพื่อผลิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิตให้มีความสามารถนำเครื่องมือการสร้างสันติภาพ และรักษาสันติภาพโดยสันติวิธีไปสู่การปฏิบัติทดสอบและทดลองในสถานการณ์จริงอันจะทำให้บัณฑิตมีความรู้และเชี่ยวชาญในการจัดการความขัดแย้ง และความรุนแรงในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และเพื่อผลิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิตให้สามารถวิจัยสร้างองค์ความรู้ เผยแพร่หลักการ วิธีการเกี่ยวกับสันติภาพ และการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี เพื่อสร้างความสมานฉันท์ให้แก่ตัวเองครอบครัว ชุมชน และสังคมในทุกระดับ

มีระบบการศึกษาเป็นแบบขั้นเรียน และเป็นไปตามข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญาโท พ.ศ. ๒๕๔๒ จำนวนหน่วยกิตตลอดหลักสูตร ไม่น้อยกว่า ๓๙ หน่วยกิต โดยแบ่งการศึกษาเป็น ๒ แผน ดังนี้ แผน ก แบบ ก (๒) เป็นการศึกษาที่เน้นการวิจัย โดยมีการทำวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ศึกษารายวิชาไม่น้อยกว่า ๒๗ หน่วยกิต และทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งมีค่าเทียบได้ ๑๒ หน่วยกิต และแผน ข ศึกษารายวิชาไม่น้อยกว่า ๓๓ หน่วยกิต และทำสารนิพนธ์ซึ่งมีค่าเทียบได้ ๖ หน่วยกิต

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้นควรจัดให้มีในทุกช่วงวัย ตั้งแต่เกิดจนตาย ด้วยการย้ำเน้นวิถีการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกที่ดีงาม ฝึกปฏิบัติด้วยหลักไตรสิกขา หรือดำรงชีวิตในทางที่ดีงามด้วยหลักมรรคมงคล ๘ ซึ่งจะช่วยให้พัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เพราะในระดับบุคคลเมื่อปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ไม่สร้างความทุกข์ การเบียดเบียนต่อผู้อื่น เมื่อรวมกันเป็นสังคม สังคมนั้นก็ย่อมสงบสุข ถ้ามองว่า จะจัดการศึกษาอย่างไร ก็ต้องเริ่มอบรมนับตั้งแต่วัยที่บ้าน ที่โรงเรียน สถานศึกษา และที่ทำงาน ที่สำคัญควรใช้กระแสสื่อให้เน้นย้ำเรื่องวิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักมรรคมงคล ๘ ซึ่งเป็นสากลและทุกศาสนาสามารถปฏิบัติได้การจัดการศึกษาที่สำคัญ คือ การพัฒนาวิธีการสอน ที่ไม่ใช่การสอนที่ใช้การเทศนา หรือสอนสั่งอย่างเดียว แต่ต้องสามารถกระตุ้นฝึกให้คิด จัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดโยนิโสมนสิการ นอกเหนือจากการจัดปฏิบัติธรรม การนั่งสมาธิ รูปแบบการสอนควรให้มีความร่วมสมัย และมีการนำผู้เข้าเรียนมีส่วนร่วม การฝึกคนในสังคมให้รู้จักการฟังด้วยใจเมตตากรุณา การฝึกสติให้อยู่กับปัจจุบันรู้เท่าทันอารมณ์ และกระแสการบริโภคนิยม การเน้นย้ำวิถีที่ไม่เบียดเบียนทำร้ายตนเองและผู้อื่น ด้วยการมีศีล ๕ การรู้จักเสียสละ และการให้ การละตัวตนให้มาก โดยสุดท้ายคือ ต้องนำเรื่องจุดหมายของการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนา คือ การทำให้ตนพ้นทุกข์ ดังนั้น การจัดการการศึกษาจำเป็นต้องแสดงให้เห็นและรู้ว่า มนุษย์เกิดมาทำไม ชีวิตต้องเป็นไปอย่างไร และจะดำเนินชีวิตให้เข้าถึงจุดหมายนั้นต้องทำอย่างไร ย้ำๆ เรื่องเหล่านี้สังคมก็เกิดสันติภาพและสันติสุข^{๖๓}

^{๖๓} สัมภาษณ์, ดร.ชนทอง วัฒนะประดิษฐ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

การจัดการศึกษาถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าการจัดการศึกษาไม่สื่อให้เห็นถึงสันติภาพแล้ว สันติภาพจะเกิดขึ้นได้ยาก ในเบื้องต้นของการจัดการศึกษานั้นต้องชี้ให้เห็นถึงสังคมให้เห็นถึงความรุนแรงในมิติต่างๆว่า ความรุนแรงเกิดขึ้นแล้วจะมีปัญหาต่อสังคมมนุษย์อย่างไรบ้าง รวมไปถึงต้องชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงนั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร แต่การศึกษาสันติภาพนั้นต้องศึกษาจากตัวเอง คือ ต้องทำตัวเองให้เห็นถึงสันติภาพจากภายใน โดยต้องใช้หลักของสมาธิภาวนา ซึ่งการเรียนในเชิงหลักทฤษฎีอย่างเดียวมันไม่เพียงพอแน่นอน การจัดการสอนสันติภาพนั้นต้องรู้จักการสอนเพื่อให้รู้ถึงการวิเคราะห์สังคม สอนให้เห็นถึงการวิวัฒนาการของโลกว่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร เช่น โลกยุคปัจจุบันเป็นยุคบริโภคนิยม ทุนิยม ต้องเรียนรู้สิ่งเหล่านี้และวิธีการเพื่อจะสร้างหลักสันติภาพจากการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง^{๒๔} องค์การทางพระพุทธศาสนาควรจัดการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงเหมือนกับอริยสัจ ๔ หาทุกข์ หาสมุทัย ให้ดูมิติทั้งในภาพกว้างและภาพลึก ภาพลึก คือ ภายใน องค์การสงฆ์ต้องจัดการศึกษาที่เน้นการสร้างสันติภาพที่เกิดขึ้นมาจากภายใน ไม่ว่าจะเป็นการสอนเรื่องของสมาธิภาวนาที่ต้องจัดให้มีในการสอนสันติภาพ ภาพกว้าง เป็นเรื่องของโครงสร้างซึ่งส่วนมากเรื่องของโครงสร้างนี้ ทฤษฎีทางตะวันตกมีมากมาย เป็นการสอนที่ชี้ให้เห็นในรูปของโครงสร้างทางสังคมทั่วไป

การจัดการศึกษาขององค์การทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น ต้องใช้กระบวนการทั้ง ๒ อย่างคือ การสอนสันติภาพที่มีอยู่ในภายใน และการจัดการศึกษาเชิงโครงสร้าง เพื่อให้การจัดการศึกษานั้นสมบูรณ์แบบที่สุด

๔.๓.๒ วิธีเสริมสร้างสันติภาพทางพระพุทธศาสนา

โดยทั่วไปแล้วในการเสริมสร้างสันติภาพตามหลักการพุทธศาสนาแล้วต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอันจะก่อให้เกิดสันติภาพได้ ซึ่งมีองค์ประกอบในการเสริมสร้างสันติภาพดังนี้

๑. สัทธา หมายถึง กำลังคือศรัทธา ความเชื่อมั่น ใจที่มั่นคง อยู่กับสิ่งนั้น ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่ออัน ประกอบด้วยปัญญา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งขึ้น ใจสนิทใจเชื่อมั่นมีใจแน่วแน่มุ่งมั่นแล่นไปตามไปปรับคุณภาพดีในบุคคลหรือสิ่งนั้นๆ ความมั่นใจในความจริง ความดีสิ่งดีงามและในการทำความดีที่ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก ในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความเชื่อมั่นในสันติภาพ เชื่อว่าสภาวะที่สังคม มีความสงบสุขปราศจากความ รุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ได้รับความเคารพปราศจากการเอารัด เอาเปรียบ มีความยุติธรรม มีความสมดุลทางธรรมชาติสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ไม่มีการทำร้ายกัน เป็นสันติภาพอย่างแท้จริง

๒. วิริยะพละ หมายถึง กำลังความพากเพียร พยายาม ความอดุสหาหะ ไม่ท้อถอย เป็นกำลังที่เกิดต่อ จากศรัทธา ตามศรัทธาทำให้เกิดความมั่นใจ เมื่อมั่นใจแล้วก็พยายามลงมือทำ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ พลัง ของวิริยะ ที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องเป็นไปในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป แต่ดำเนินต่อเนื่องไม่มีหยุด ท้อถอย ล้มเลิกกลางคัน การจะทำให้สังคมมีความสมดุล ผู้คนมีสิทธิเสรีภาพ มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เท่าเทียมกัน โดยไม่มีความเหลื่อมล้ำ และปราศจากความรุนแรง เป็นสังคมแห่งสันติภาพ ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากผู้คนในสังคม ถูกหล่อหลอม จากบริบทที่

^{๒๔} สัมภาษณ์, พระไพศาล วิสาโล, เจ้าสำนักวัดป่าภูทอง ชัยภูมิ , ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐

ต่างกัน อัตราของการยึดมั่น ถือมั่น ย่อมต่างกัน ฉะนั้น การสร้างสันติภาพ จำเป็นต้องมีความมั่งคั่งในวิธีะ

๓. สติพละ หมายถึง กำลังคือสติคือความระลึกได้ไม่ลืมเลือนเป็นกำลังสำคัญภายในที่คอยเตือนใจ คนเราให้นึกก่อนทำ นึกก่อนพูด การมีสติทำให้ไม่ผลุนผลัน ขาดความยั้งคิด การไม่ยั้งคิด การปล่อยวางสติถือเป็นการตั้งอยู่ในความประมาท อาจทำให้เกิดความวิบัติเสียหายขึ้นได้ การสร้างสันติภาพก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสันติภายในหรือสร้างสันติภาพในสังคม จำต้องสร้างสติพละให้เกิดขึ้นในตน การมีสติคิดรอบคอบนั้น เป็นเหตุให้มองเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง หรือสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ ระหว่างที่กำลังสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม อย่างประปรัง สติจะเป็นสิ่งที่คอยควบคุมให้เดินหน้าเมื่อถึงเวลา และถอยหลังเมื่อจำเป็นในทางที่ถูกต้องเสมอ หากขาดสติเสียแล้ว อาจดันทุรังอย่างไร้จุดหมายปลายทาง นอกจากสร้างสันติภาพไม่สำเร็จแล้ว อาจยังก่อให้เกิดความขัดแย้ง เกิดหายนะในสังคมอีกด้วย

๔. สมาธิพละ หมายถึง กำลังคือสมาธิสมาธิในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความตั้งใจมั่นเป็นกำลังภายในที่สำคัญ เพราะเป็นเหตุให้จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว เมื่อถูกรบกวน ไม่ท้อแท้เมื่อเจออุปสรรค ใจที่เป็นสมาธิแน่วแน่ มั่นคงไม่หวั่นไหว ไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น มั่นคงกับศรัทธา มั่นคงกับวิธีะ มั่นคงกับสติเป็นเหตุให้สิ่งที่เพียรพยายามทำอยู่ดำเนินไปได้เรื่อยๆ จนกระทั่งสำเร็จ ไม่ชะงักหรือล้มเลิกกลางคัน หากเมื่อใดใจที่ขาดความมุ่งมั่นในการสร้างสันติภาพ หวั่นไหวไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็จะทำให้ความเชื่อความมุ่งมั่น และความเพียรที่มีอยู่คลาไคลไป ใจก็บังเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ท้ายสุดก็จะยอมถอย และสันติภาพก็จักไม่มีวันบังเกิดขึ้นจริง

๕. ปัญญาพละ หมายถึง กำลังคือปัญญา ปัญญาในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความฉลาดรอบรู้ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุม ทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พลังกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุมทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พลังกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้แต่เข้าไปใช้ประโยชน์ในทางคดโกง ย่อมเกิดความเสียหายแน่นอน

ดังนั้น พละ ๕ จึงเปรียบเสมือนเป็นพลังผลักดัน ทำให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจให้เกิดศรัทธาในสัมมาทิฐิเกิดแรงกระตุ้นหนุนส่งความเพียร ประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญ ด้วยความบริสุทธิ์อย่างเต็มที่ ไม่มีกิเลสหรือความทุกข์เข้ามาบั่นทอน หรือบีบคั้น ครอบงำจิตใจ และทำให้ได้สร้างสรรค์หาวิธีสร้างสันติสุขสร้างสรรค์สันติภาพ ได้อย่างเต็มที่เต็มพลัง เป็นต้น

ในการเสริมสร้างสันติภาพนั้นองค์กรทางพระพุทธศาสนามีความหมายถึง คณะสงฆ์ นับตั้งแต่มหาเถร คณะปกครอง รวมไปถึง สำนักงานพระพุทธศาสนา โดยการพัฒนาบุคคลในองค์กรให้เป็นต้นแบบแก่สังคม และการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการสอนของพระสงฆ์ให้สามารถร่วมสมัยเข้าถึงได้ทุกช่วงวัยและเป็นแบบอย่างความประพฤติที่ดีให้สังคมเกิดศรัทธา การแสดงความเห็นผ่านสื่อต้องมีจุดหมายเพื่อทำให้สังคมตื่นรู้ ได้สติปัญญา ไม่ส่งเสริมสร้างกระแสความเกลียดชัง^{๖๔} ซึ่งองค์กรทางพระพุทธศาสนาหลักๆ ก็คือคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญ ให้ความสนใจในการเสริมสร้างสันติภาพให้ไม่เบียดเบียนใคร คณะสงฆ์ต้องออกมาเตือนสติผู้คนในสังคม มองให้เห็นถึงรากเหง้าของ

^{๖๔} สัมภาษณ์, ดร.ชนทอง วัฒนประดิษฐ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ความรุนแรง คณะสงฆ์ต้องท่วงติงเวลาเกิดความรุนแรงในสังคม ไม่ใช่แค่หนึ่ง โดยไม่ทำอะไรที่จะก่อให้เกิดสันติภาพ ความรุนแรงที่เกิดจากรัฐ เป็นสิ่งที่องค์กรสงฆ์บางครั้งหรือส่วนมากก็ไม่กล้าแตะในสิ่งที่เกิดขึ้น จนแม้กระทั่งว่าความรุนแรงนั้นอาจจะเกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ด้วย ในบางทีการปฏิรูปคณะสงฆ์ก็อาจจะมีส่วนในการเสริมสร้างสันติภาพได้ การจัดการศึกษาที่จะนำมาซึ่งสันติภาพนั้นต้องตระหนักให้รู้ถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นว่ามีกี่ระดับ จะมีผลอย่างไรต่อสังคม รวมไปถึง ทำให้คนเห็นช่องทางที่จะทำให้เกิดสันติภาพในชั้นตระหนักให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศึกษาถึงกรณีศึกษาที่เคยมีปรากฏในสังคมโลก เช่น กรณีของภิกษุชาวเวียดนาม มาตินลูเธอร์คิง จูเนียร์เป็นต้น วิธีเสริมสร้างนั้นต้องมาพิจารณาว่า การจัดการศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพนี้มีมากกว่า ๓๐ ปี ทำไมการศึกษาเหมือนไม่มีความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ต้องมองหาสาเหตุที่สันติภาพไม่เกิดขึ้น ว่ามีสาเหตุมาจากอะไร สิ่งที่ต้องเน้นย้ำเกี่ยวกับวิธีเสริมสร้างสันติภาพคือ การใช้สมาธิภาวนา เป็นสิ่งสำคัญ^{๖๖} ควรเพิ่มการศึกษาให้กับบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแพร่ และผู้เกี่ยวข้อง ได้เรียนรู้ศาสนาอื่น ด้วยเพื่อให้สามารถนำไปสื่อสารสร้างความเข้าใจและให้ความรู้กับประชาชนเมื่อมีประเด็นความขัดแย้งที่พยายามจะนำศาสนามาเกี่ยวข้อง การจัดการกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสานเสวนาต่างศาสนาเพื่อให้สังคมได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักคำสอน มากกว่าที่จะเน้นพิธีกรรมร่วมกันเวลาเกิดเหตุที่มาจากความรุนแรง องค์กรพระพุทธศาสนาจะเป็นส่วนกลางที่เชื่อมโยงความรักความเมตตาของคนในชาติให้กลับคืนมา การให้สติกับสังคมเมื่อมีประเด็นความขัดแย้ง การใช้ความรุนแรง การขับเคลื่อนการให้ความรู้การเตือนสติ และการชี้แนวทางต้องออกมาให้สังคมเห็นอย่างต่อเนื่อง เป็นการกระตุ้นย้ำเตือนทางอ้อม^{๖๗} เกี่ยวกับสันติศึกษาหรือการศึกษาสันติภาพในประเทศไทยนั้นยังไม่มีผลต่อสังคมไทยอย่างแท้จริง แม้ว่าจะมีการจัดการศึกษาในหลายสถาบันการศึกษาก็ตามที สิ่งที่น่าจะเป็นตัวที่ทำให้การจัดการศึกษาสันติภาพไร้ผลนั้นอาจจะมาจากการขาดการสร้างจิตสำนึกอย่างแท้จริงของคนไทยนั่นเอง การที่สันติภาพจะเกิดขึ้นได้ไม่ใช่แค่เรียนรู้ในตำราที่มีอยู่ในสมอง ต้องให้มีความลึกซึ้งเข้าไปในจิตใจเพื่อให้สอดคล้องประสานรับกัน สันติภาพจึงจะปรากฏออกมาได้อย่างชัดเจน^{๖๘} การที่ธรรมจะเข้ามาอยู่ในเนื้อตัวของผู้ปฏิบัติ นอกจากจะเป็นเพราะการมีจิตสำนึกในการฝึกหัดพัฒนาตนทั้งด้านศีล จิต และปัญญาของผู้ศึกษาเองแล้ว ส่วนสำคัญก็เป็นเพราะพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า ที่ทรงตรัสรู้ธรรมด้วยพระปัญญา แต่พระธรรมนั้นจะออกผลในทางปฏิบัติแก่พหุชน ก็เพราะอาศัยพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ จึงทรงนำพระธรรมนั้นมาแสดงแก่ชนจำนวนมาก และทรงบำเพ็ญเพื่อการให้ชนจำนวนมากได้ลืมนระอมนะธรรมนี้ตลอดพระชนม์ชีพ ในทางปฏิบัติ ผู้คนในสังคมก็ควรอยู่กันเป็นเมตตาไมตรี ไม่มุ่งทำร้ายทำลายกัน โดยมีหลักเกณฑ์ขั้นต่ำ ให้นุรักษ์รักษา สรรวมกายวาจา ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ละเมิดล่วงเกินสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น รวมเรียกว่า ในระดับกายวาจาก็สำรวม มีศีล เป็นเครื่องกำกับ การมีศีล เป็นเครื่องประกันในขั้นหนึ่งว่า มนุษย์อาจจะไม่เบียดเบียนกัน ด้วยกายเวลา แต่เพียงแค่ขั้นศีลนี้ ไม่พอสำหรับการจะสถาปนาสันติภาพได้ เพราะการมุ่งปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติ จะทำให้รู้สึกแห้งแล้ง ไร้หัวใจ ไร้ชีวิตชีวา จึงต้องพัฒนาศึกษาลึกไปอีกขั้น คือ เข้าไปถึงจิตใจ กล่าวคือ การฝึกหัดพัฒนาตนให้มีที่ปรารถนาดีต่อเพื่อร่วมโลก ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การเห็นคุณค่าของธรรมชาติ

^{๖๖} สัมภาษณ์, พระไพศาล วิสาโล, เจ้าสำนักวัดป่าภูทอง ชัยภูมิ , ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐

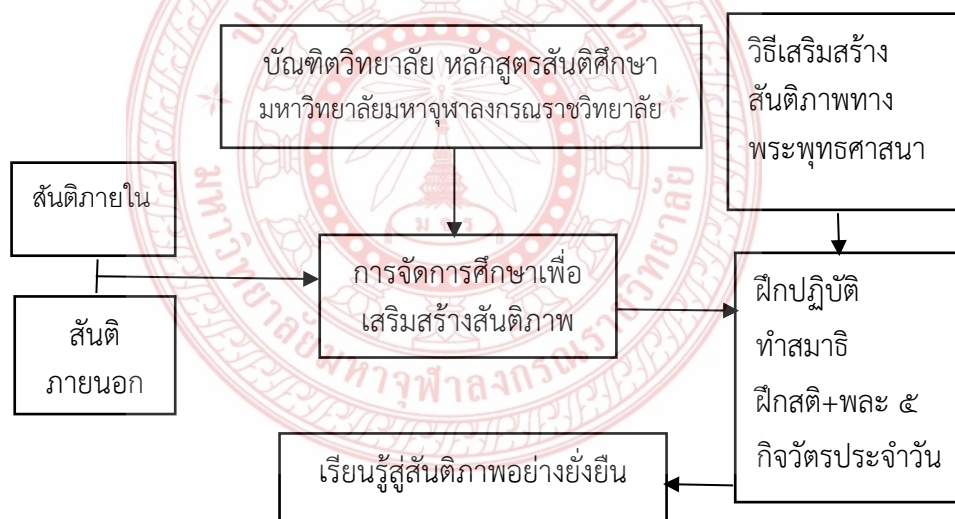
^{๖๗} สัมภาษณ์, ดร.ชันทอง วัฒนประดิษฐ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๘} สัมภาษณ์, พระไพศาล วิสาโล, เจ้าสำนักวัดป่าภูทอง ชัยภูมิ , ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐

ความสามารถในการสู้ปัญหา อุดหนุน เข้มแข็ง ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ มุ่งมั่นสู่เป้าหมาย ไม่ใจเสาะเปราะบาง ซึ่งรวมเรียกว่า พัฒนาด้านจิตใจ ทั้งการรักษาศีล และการมีท่าทีต่อเพื่อนมนุษย์ ต้องพยายามให้เกิดขึ้นพร้อมกับการพิจารณาเป็นคุณค่า ไตรตรองผลดีผลเสีย แล้วลงมือปฏิบัติ ด้วยความรู้ความเข้าใจ การที่ต้นเข้าไปเกี่ยวข้องหรือจะลงมือปฏิบัติกิจการใด ต้องทำด้วยความรู้ ความเข้าใจ ไม่ทำด้วยความลุ่มหลงมัวเมา ไปตามกระแสของความอยาก เมื่อมีความรู้แล้วก็ทำการด้วยความรู้นั้น รวมเรียกว่า พัฒนาด้านปัญญา การพัฒนามนุษย์ในด้านศีล จิต และปัญญา เป็นการมุ่งไปสู่วิถีแห่งสันติภายใน กล่าวคือ เป็นวิถีทางอันประเสริฐเมื่อเข้าถึงความสุข เมื่อเกิดสันติภายในแล้ว ก็หวังในขั้นหนึ่งว่า ด้วยการถือคติเมตตาไมตรี สันติภาพจะแผ่ขยายออกไปสู่สังคมและโลกกว้าง ในทางปฏิบัติผู้ศึกษาจึงนำหลักคำสอนที่ทรงแสงธรรมนั้นมาปฏิบัติให้เกิดผลอย่างจริงจัง เพื่อให้เข้าถึงสันติตามกำลังความสามารถ ด้วยความไม่ประมาท โดยมุ่งฝึกพัฒนาด้านในกายวาจา ไม่มุ่งทำร้ายผู้อื่น พัฒนาด้านจิตใจให้มีท่าทีปรารถนาดีต่อเพื่อร่วมเกิดแก่เจ็บตาย มีความเข้มแข็ง มั่นใจ ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ และพัฒนาด้านปัญญา มุ่งศึกษาด้วยมั่นพิจารณาให้เห็นความจริงของโลกและชีวิต เมื่อพัฒนาด้านใดครบกระบวนการนี้แล้ว ก็หวังได้ว่าสันติจะเกิดขึ้นแก่ชีวิตและแผ่กว้างไปถึงโลกสืบไป

โดยสรุปแล้ว วิธีการเสริมสร้างนั้นต้องเสริมสร้างสันติจากภายในออกสู่ภายนอก โดยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่จะช่วยให้การเสริมสร้างสันติภาพนั้นเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งหลักธรรมที่มาช่วยเสริมสร้างสันติภาพนั้น ได้แก่ กำลังคือศรัทธา ความเชื่อมั่น ใจที่มั่นคง อยู่กับสิ่งนั้น ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่ออัน ประกอบด้วยปัญญา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งขึ้น ใจสนิทใจเชื่อมั่นมีใจโน้มโน้มมุ่งแล่นไปตามไปรับคุณค่าความดีในบุคคลหรือสิ่งนั้นๆ ความมั่นใจในความจริง ความดีสิ่งดีงามและในการทำความดีที่ไม่รู้ไหลตื่นตามไปตามลักษณะอาการภายนอก ในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความเชื่อมั่นในสันติภาพ เชื่อว่าสภาวะที่สังคม มีความสงบสุขปราศจากความ รุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ได้รับความเคารพ ปราศจากการเอารัด เอาเปรียบ มีความยุติธรรม มีความสมดุลทางธรรมชาติสภาวะที่ปราศจากความ รุนแรง ไม่มีการทำร้ายกัน เป็นสันติภาพอย่างแท้จริง กำลังความพากเพียร พยายาม ความอดุสาหะ ไม่ท้อถอย เป็นกำลังที่เกิดต่อ จากศรัทธา ตามศรัทธาทำให้เกิดความมั่นใจ เมื่อมั่นใจแล้วก็พยายามลงมือทำ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ พลัง ของวิริยะ ที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องเป็นไปในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป แต่ดำเนินต่อเนื่องไม่มีหยุด ท้อถอย ล้มเลิกกลางคัน การจะทำให้สังคมมีความสมดุล ผู้คนมีสิทธิเสรีภาพ มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เท่าเทียมกัน โดยไม่มีความเหลื่อมล้ำ และปราศจากความรุนแรง เป็นสังคมแห่งสันติภาพ ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากผู้คนในสังคม ถูกหล่อหลอม จากบริบทที่ต่างกัน อุดตาของการยึดมั่น ถือมั่น ย่อมต่างกัน ฉะนั้น การสร้างสันติภาพ จำเป็นต้องมีความมั่นคงในวิริยะ กำลังคือสติคือความระลึกได้ไม่ลืมหืมเป็นกำลังสำคัญภายในที่คอยเตือนใจ คนเราให้นึกก่อนทำ นึกก่อนพูด การมีสติทำให้ไม่พลุนพลัน ขาดความยั้งคิด การไม่ยั้งคิด การปล่อยวางสติถือเป็นการตั้งอยู่ในความประมาท อาจทำให้เกิดความวิบัติเสียหายขึ้นได้การสร้างสันติภาพก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสันติภายในหรือสร้างสันติภาพในสังคม จำต้องสร้างสันติพละให้เกิดขึ้นในตน การมีสติคิดรอบคอบนั้น เป็นเหตุให้มองเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง หรือสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ ระหว่างที่กำลังสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม อย่างประูประัง สติจะเป็นสิ่งที่คอยควบคุมให้เดินหน้าเมื่อถึงเวลา และถอยหลังเมื่อจำเป็นในทางที่ถูกต้องเสมอ หากขาดสติเสียแล้ว อาจดันทุรังอย่างไร้จุดหมายปลายทาง

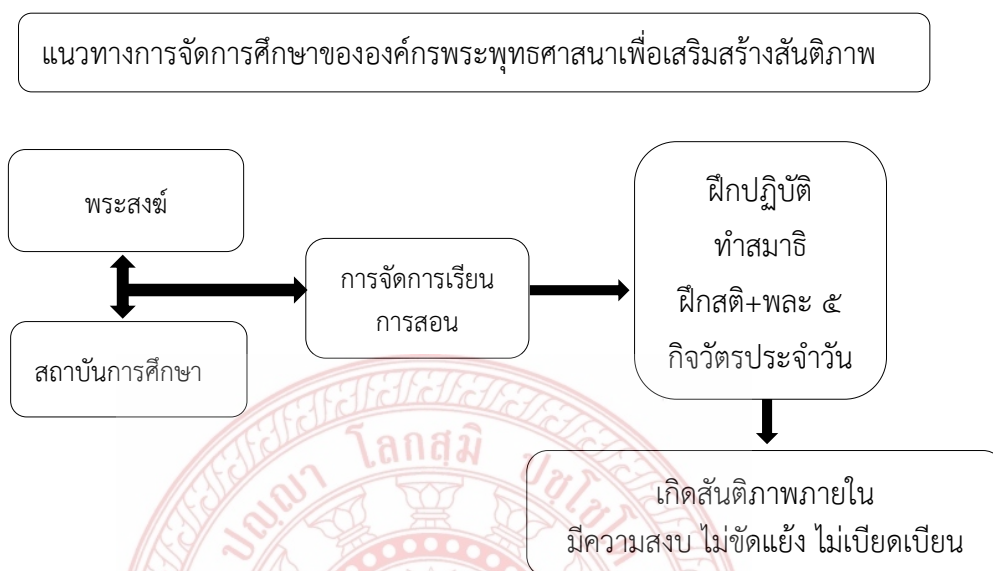
นอกจากสร้างสันติภาพไม่สำเร็จแล้ว อาจยังก่อให้เกิดความขัดแย้ง เกิดหายนะในสังคมอีกด้วย กำลังคือสมาธิ ในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความตั้งใจมั่นเป็นกำลังภายในที่สำคัญ เพราะเป็นเหตุให้จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว เมื่อถูกระทบ ไม่ท้อแท้เมื่อเจออุปสรรค ใจที่เป็นสมาธิแน่วแน่ มั่นคงไม่หวั่นไหว ไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น มั่นคงกับศรัทธา มั่นคงกับวิริยะ มั่นคงกับสติเป็นเหตุให้สิ่งที่เพียรพยายามทำอยู่ดำเนินไปได้เรื่อยๆ จนกระทั่งสำเร็จ ไม่ชะงักหรือล้มเลิกกลางคัน หากเมื่อใดใจที่ขาดความมุ่งมั่น ในการสร้างสันติภาพ หวั่นไหวไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็จะทำให้ความเชื่อความมุ่งมั่น และความเพียรที่มีอยู่คลayıไป ใจก็บังเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ท้ายสุดก็จะยอมถอย และสันติภาพก็จักไม่มีวันบังเกิดขึ้นจริง กำลังคือปัญญา ปัญญาในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความฉลาดรอบรู้ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุม ทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พลังกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุมทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พลังกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้แต่นำไปใช้ประโยชน์ในทางคดโกง ย่อมเกิดความเสียหายแน่นอน ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนผังได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๔.๓ แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และเขียนองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

ภาพประกอบที่ ๔.๔ แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge) การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ ตามหลักการบริหารจัดการสู่ความสำเร็จในอนาคตที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นนั้น การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพมีองค์ประกอบดังนี้

๑. พระสงฆ์ แนวคิดเรื่องสันติและความไม่รุนแรงเป็นกรอบคิดหลักในพระพุทธศาสนา ดังมีพุทธพจน์ที่ว่า “นตถิ สนติ ปรี สุขํ - สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี” ความสงบความไม่รุนแรงจึงถือเป็นหัวใจสำคัญของการมีอยู่ของพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการส่งเสริมให้ให้แนวคิดดังกล่าวได้รับการฝึกฝนจากศาสนิกที่เข้ามาสู่พระพุทธศาสนา และได้รับการแพร่ขยายส่งต่อไปเป็นหลักการสากลที่คนทุกชาติ ภาษา ศาสนา ล้วนไม่ต้องการความรุนแรงในทุกกรณี ดังนั้นหลักคิดแนวปฏิบัติในเรื่องความไม่รุนแรงมีอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วสั่งสอนศาสนิกให้ปฏิบัติ จนกระทั่งกลายเป็นหลักการ และรูปแบบของการเสริมสร้างสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา พร้อมกันนั้นพระภิกษุในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในกลุ่มประเทศอาเซียนที่นับถือพระพุทธศาสนา ทั้งในแบบเถรวาทและมหายาน ได้นำรูปแบบอุดมคติ และแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปฏิบัติในฐานะเป็นรูปแบบของพระ และใช้การปฏิบัติที่สอดคล้องกับอุดมคติทางการเมือง และเป็นการต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิความเป็นพลเมืองในรัฐนั้นๆ รวมไปถึงการส่งสาส์นแห่งสันติไปสู่ประชาคมอื่นที่อยู่ภายในรัฐนั้นๆ ซึ่งจะได้นำมาเป็นกรณีศึกษาถึงรูปแบบ และแนวทางของพระสงฆ์และชาวพุทธในประเทศในประชาคมอาเซียนต่อแนวทางพระพุทธศาสนากับการสร้างสันติภาพตามแนวพุทธ

๒. สถาบันการศึกษา สังคมโลกในยุคปัจจุบันเป็นสังคมแบบ “พหุนิยม” (Pluralism) ที่ ธรรมชาติได้ออกแบบให้โลกมีความหลากหลาย และแตกต่างทั้งชาติพันธุ์ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีศาสนา และภาษา ในเมื่อมนุษย์ไม่สามารถที่จะปฏิเสธ หรือหลีกเลี่ยงธรรมชาติดังกล่าวได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างและหลากหลายอย่างมีสติ บนฐานของ ความอดทน และเปิดใจกว้างเพื่อที่จะเรียนรู้ เข้าใจ และอยู่ร่วมกับความแตกต่างและหลากหลายได้ อย่างมีความสุขสงบ และเป็นสันติสุข การที่จะเข้าถึง เข้าใจ ยอมรับ และมีท่าทีในเชิงบวกต่อความ แตกต่าง และหลากหลายได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องเริ่มต้นพัฒนาจิตใจให้รู้ ตื่น และเบิกบาน^{๖๙} ปราศจากอคติ เอาใจเขามาใส่ใจเรารัก และสงสารเพื่อนร่วมโลกตามหลักการที่ว่า “โลกทั้งผองพี่น้อง กัน” ความเป็นพี่เป็นน้องไม่ได้มีนัยที่จำกัดเฉพาะในกลุ่มมนุษย์เท่านั้น หากแต่รวมไปถึงธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รายรอบมนุษย์ การเข้าใจกฎของความสัมพันธ์ที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี” นั้น ทำให้ มนุษย์จำเป็นต้อง “รักคนอื่นและสิ่งอื่น” ด้วยเช่นกัน เพราะในความเป็นจริง มนุษย์ไม่สามารถอยู่คน เดียวในโลกนี้ได้ ดังนั้น การที่มนุษย์รักคนอื่น หรือสิ่งอื่น จึงมีค่าเท่ากับมนุษย์รักตนเอง เพราะเมื่อ มนุษย์ไม่เบียดเบียนคนอื่น หรือธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนอื่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมก็จะทำหน้าที่ ในการโอบอุ้มมนุษย์ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างประสานสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียว^{๗๐}

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า และ สำนักงานศาลยุติธรรม จึงได้มีการพัฒนาหลักสูตร “สันติศึกษา” ขึ้นมา เพื่อร่วมเสริมสร้างและพัฒนา สันติภาพภายในบุคคลต่างๆ ให้สามารถสัมผัสพลังสันติภาพที่ซ่อนตัวอยู่ภายในใจของแต่ละคนเพื่อให้ เกิดการตระหนักรู้ว่า “ไม่มีความสุขอื่นใดที่จะยิ่งใหญ่ไปกว่าความสงบสุข”^{๗๑} การเข้าใจความจริง ดังกล่าว จะทำให้แต่ละคนเห็นอกเห็นใจกัน สามารถมองดูใบหน้าและดวงตาของกันและกันประดุจแม่ มองดวงตาของบุตรด้วยความรัก และพร้อมที่จะแบ่งปันความสุข และความทุกข์โดยไม่แบ่งเขาแบ่งเรา และเมื่อเกิดความขัดแย้ง และความรุนแรงเกี่ยวกับผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ค่านิยม และโครงสร้าง ขึ้นมาครั้งใดกลุ่มคนต่างๆ จะสามารถมองความขัดแย้งในเชิงบวก โดยการร่วมสร้างและพัฒนา ทางเลือกในการประยุกต์ใช้เครื่องมือจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงโดยสันติวิธีได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์และความเป็นไปของโลกและชีวิต

๓. ทำสมาธิ การนั่งสมาธิ เหมือนการกลับบ้านเพื่อใส่ใจและดูแลตัวเอง เหมือน พระพุทธรูปบนแท่นบูชา ที่ฉายความสงบสันติแห่งพระพุทธเจ้า เราสามารถฉายความสงบและมั่นคง ออกไปได้เช่นกัน นั่งหลังตรง มั่นคง และ ผ่อนคลาย เบาสบาย ไม่เกร็ง หายใจเข้า ให้รู้ว่า ฉันหายใจ เข้า หายใจออก ฉันรู้ว่า ฉันหายใจออก การนั่งสมาธินั้นเป็นโอกาสดีในการบำบัดเยียวยา เราตระหนัก รู้ทุกความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในใจ ความโกรธ ความเจ็บปวด และความขุ่นเคือง หรือ ความเบิกบาน ความรัก และสันติภาพ ไม่ว่าจะอย่างไร ทั้งดีใจหรือเสียใจ เราอยู่กับความรู้สึกเหล่านี้โดยไม่หลงไหล

^{๖๙} สัมภาษณ์พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ,ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์,พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ,ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์,พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ,ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

เคลิบเคลิ้มไป หรือปลั่งไส่ กอดัน หรือสร้างทำว่าความคิดเหล่านั้นไม่มีอยู่ เราเฝ้าสังเกตความคิดด้วยการยอมรับ และด้วยดวงตาแห่งความกรุณา แม้ว่าจะเกิดพายุร้ายขึ้นในใจ เราก็สามารถที่จะเป็นอิสระและมั่นคงได้พระพุทธศาสนากำลังช่วยกระตุ้นเตือนจิตสำนึกของชาวโลก ให้หันมาค้นหาตัวเอง ด้วยการทำสมาธิภาวนา เพราะสมาธิจะช่วยให้คุณควบคุมอารมณ์ เช่น โกรธ เกลียด หรือเศร้าซึม ได้เป็นอย่างดี และถ้าทุกคนต่างก็ฝึกสมาธิ จะกลายเป็นพลังมหาศาลในการนำสันติภาพกลับคืนมาสู่โลกอย่างแน่นอน เป็นสันติภาพที่เกิดขึ้นจากสมาธิ

๔. ฝึกสติ การฝึกสติถือได้ว่าเป็นการฝึกที่มีผลต่อการสร้างสันติภาพเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการฝึกสตินั้นเป็นการเจริญสติให้เป็นรูปธรรมของสันติภาพ สติ คือการกลับมาอยู่กับ ลมหายใจและอยู่กับ ปัจจุบัน รวมถึงการมองอย่างลึกซึ้งเข้าไปในต้นตอของสิ่งเหล่านั้น เช่น สงครามเกิดขึ้นจากความโกรธไม่รู้ อวิชชา ความโลภ ซึ่งอยู่ในตัวเราทุกคน ดังนั้น หากมีสันติ เกิดขึ้นในตัวเราแล้ว เราจะเชื่อมโยงกับสันติธรรมภายนอกได้ มีหลายวิธีที่ทำให้เราสัมผัสถึงรากของความขัดแย้ง และสันติภาพได้ หลวงปู่ติช นัท ฮันห์ มักสนับสนุนให้เราหือ่งสำหรับตามลมหายใจ เช่น หือ่งพระ ซึ่งเราอาจจะเรียกว่าหือ่งสันติภาพ เพราะถือเป็นมุมของบ้านที่เราารู้ว่า เป็นมุมที่มีสันติ และเปิดโอกาสให้เราอยู่กับลมหายใจเมื่อใดก็ตามที่เรากลับมาอยู่กับปัจจุบัน และลมหายใจได้ นี่แหละ เราเรียกว่าสันติภาพ เพราะเราสามารถที่จะหยุดอยู่กับตรงนั้น ศานติในเรือนใจก็จะเกิดขึ้น เพราะแน่นอนว่า เมื่อเราคิดมาก ความสับสนก็เกิดมาก จนทำให้มองสิ่งต่างๆ ไม่ชัดเจน และก่อให้เกิดความคิดเห็นที่ผิดได้ หากปราศจากการพิจารณาใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง การเป็นผู้เฝ้าหาสันติ เหมือนการเป็นศิลปิน ที่จำเป็นต้องรู้จักนำวิธี แต่ละอย่างไปใช้ในแต่ละสถานการณ์ เมื่อนั้นเอง เราก็จะมีชีวิตที่เป็นสุข และมีสันติในใจมากขึ้น

๕. ฝึกพละ เพื่อให้พละทำให้เกิดสันติภาพ กำลังคือศรัทธา ความเชื่อมั่น ใจที่มั่นคง อยู่กับสิ่งนั้น ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่ออัน ประกอบด้วยปัญญา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งขึ้น ใจสนิทใจเชื่อมั่นมีใจโน้มน้อมมุ่งเล่นไปตามไปรับคุณความดีในบุคคลหรือสิ่งนั้นๆ ความมั่นใจในความจริง ความดีสิ่งดีงามและในการทำความดีที่ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก ในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความเชื่อมั่นในสันติภาพ เชื่อว่าสถานะที่สังคม มีความสงบสุขปราศจากความ รุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ได้รับความเคารพ ปราศจากการเอารัด เอาเปรียบ มีความยุติธรรม มีความสมดุลทางธรรมชาติสถานะที่ปราศจากความรุนแรง ไม่มีการทำร้ายกัน เป็นสันติภาพอย่างแท้จริง กำลังความพากเพียรพยายาม ความอดุสาหะ ไม่ท้อถอย เป็นกำลังที่เกิดต่อ จากศรัทธา ตามศรัทธาทำให้เกิดความมั่นใจเมื่อมั่นใจแล้วก็พยายามลงมือทำ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ พลัง ของวิริยะ ที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องเป็นไปในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป แต่ดำเนินต่อเนื่องไม่มีหยุด ท้อถอย ล้มเลิกกลางคัน การจะทำให้สังคมมีความสมดุล ผู้คนมีสิทธิเสรีภาพ มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เท่าเทียมกัน โดยไม่มีความเหลื่อมล้ำ และปราศจากความรุนแรง เป็นสังคมแห่งสันติภาพ ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากผู้คนในสังคมถูกหล่อหลอม จากบริบทที่ต่างกัน อัตตาของการยึดมั่น ถือมั่น ย่อมต่างกัน ฉะนั้น การสร้างสันติภาพจำเป็นต้องมีความมั่งคั่งในวิริยะ กำลังคือสติสดีคือความระลึกได้ไม่ลืมหืมเป็นกำลังสำคัญภายในที่คอยเตือนใจ คนเราให้นึกก่อนทำ นึกก่อนพูด การมีสติทำให้ไม่ผลุนผลัน ขาดความยั้งคิด การไม่ยั้งคิดการปล่อยวางสติถือเป็นการตั้งอยู่ในความประมาท อาจทำให้เกิดความวิบัติเสียหายขึ้นได้การสร้างสันติภาพก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสันติภายในหรือสร้างสันติภาพในสังคม จำต้องสร้างสันติพละ

ให้เกิดขึ้นในตน การมีสติคิดรอบคอบนั้น เป็นเหตุให้มองเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง หรือสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ ระหว่างที่กำลังสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม อย่างประปราย สติจะเป็นสิ่งที่คอยควบคุมให้เดินหน้าเมื่อถึงเวลา และถอยหลังเมื่อจำเป็นในทางที่ถูกต้องเสมอ หากขาดสติเสียแล้ว อาจตันทุ้งอย่างไร้จุดหมายปลายทาง นอกจากสร้างสันติภาพไม่สำเร็จแล้ว อาจยังก่อให้เกิดความขัดแย้ง เกิดหายนะในสังคมอีกด้วย กำลังคือสมาธิ ในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความตั้งใจมั่นเป็นกำลังภายในที่สำคัญ เพราะเป็นเหตุให้จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว เมื่อถูกระทบ ไม่ท้อแท้เมื่อเจออุปสรรค ใจที่เป็นสมาธิแน่วแน่ มั่นคงไม่หวั่นไหว ไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น มั่นคงกับศรัทธา มั่นคงกับวิริยะ มั่นคงกับสติเป็นเหตุให้สิ่งที่เพียรพยายามทำอยู่ดำเนินไปได้เรื่อยๆ จนกระทั่งสำเร็จ ไม่ชะงักหรือล้มเลิกกลางคัน หากเมื่อใดใจที่ขาดความมุ่งมั่นในการสร้างสันติภาพ หวั่นไหวไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็จะทำให้ความเชื่อความมุ่งมั่น และความเพียรที่มีอยู่คลายไป ใจก็บังเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ท้ายสุดก็จะยอมถอย และสันติภาพก็จักไม่มีวันบังเกิดขึ้นจริง กำลังคือปัญญา ปัญญาในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความฉลาดรอบรู้ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุม ทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พลังกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุมทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พลังกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้แต่นำไปใช้ประโยชน์ในทางคดโกง ย่อมเกิดความเสียหายแน่นอนกำลังคือศรัทธา ความเชื่อมั่น ใจที่มั่นคง อยู่กับสิ่งนั้น ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ อันประกอบด้วยปัญญา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งขึ้น ใจสนิทใจเชื่อมั่นมีใจโน้มน้อมมุ่งแล่นไปตามไปปรับคุณภาพดีในบุคคลหรือสิ่งนั้นๆ ความมั่นใจในความจริง ความดีสิ่งดีงามและในการทำความดีที่ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก ในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความเชื่อมั่นในสันติภาพ เชื่อว่าสภาวะที่สังคม มีความสงบสุข ปราศจากความ รุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ได้รับความเคารพ ปราศจากการเอารัด เอาเปรียบ มีความยุติธรรม มีความสมดุลทางธรรมชาติสภาวะที่ปราศจากความ รุนแรง ไม่มีการทำร้ายกัน เป็นสันติภาพอย่างแท้จริง กำลังความพากเพียร พยายาม ความอดุสาหะ ไม่ท้อถอย เป็นกำลังที่เกิดต่อจากศรัทธา ตามศรัทธาทำให้เกิดความมั่นใจ เมื่อมั่นใจแล้วก็พยายามลงมือทำ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ พลัง ของวิริยะ ที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องเป็นไปในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป แต่ดำเนินต่อเนื่องไม่มีหยุด ท้อถอย ล้มเลิกกลางคัน การจะทำให้สังคมมีความสมดุล ผู้คนมีสิทธิเสรีภาพ มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน โดยไม่มีความเหลื่อมล้ำ และปราศจากความ รุนแรง เป็นสังคมแห่งสันติภาพ ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากผู้คนในสังคม ถูกหล่อหลอม จากบริบทที่ต่างกัน อุดมคติของการยึดมั่น ถือมั่น ย่อมต่างกัน ฉะนั้นการสร้างสันติภาพจำเป็นต้องมีความมั่นคงในวิริยะ กำลังคือสติคือความระลึกได้ไม่ลืมหืมเป็นกำลังสำคัญภายในที่คอยเตือนใจ คนเราให้นึกก่อนทำ นึกก่อนพูด การมีสติทำให้ไม่พลุนพลัน ขาดความยั้งคิด การไม่ยั้งคิด การปล่อยวางสติถือเป็น การตั้งอยู่ในความประมาท อาจทำให้เกิดความวิบัติเสียหายขึ้นได้การสร้างสันติภาพก็เช่นกัน ไม่ว่าจะ เป็นการสร้างสันติภายในหรือสร้างสันติภาพในสังคม จำต้องสร้างสันติพละให้เกิดขึ้นในตน การมีสติคิดรอบคอบนั้น เป็นเหตุให้มองเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง หรือสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ ระหว่างที่กำลังสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม อย่างประปราย สติจะเป็นสิ่งที่คอยควบคุมให้เดินหน้าเมื่อถึงเวลา และถอยหลังเมื่อจำเป็นในทางที่ถูกต้องเสมอ หากขาดสติเสียแล้ว อาจตันทุ้งอย่างไร้จุดหมายปลายทาง

นอกจากสร้างสันติภาพไม่สำเร็จแล้ว อาจยังก่อให้เกิดความขัดแย้ง เกิดหายนะในสังคมอีกด้วย กำลังคือสมาธิ ในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความตั้งใจมั่นเป็นกำลังภายในที่สำคัญ เพราะเป็นเหตุให้จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว เมื่อถูกกระทบ ไม่ท้อแท้เมื่อเจออุปสรรค ใจที่เป็นสมาธิแน่วแน่ มั่นคงไม่หวั่นไหว ไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น มั่นคงกับศรัทธา มั่นคงกับวิริยะ มั่นคงกับสติเป็นเหตุให้สิ่งที่เพียรพยายามทำอยู่ดำเนินไปได้เรื่อยๆ จนกระทั่งสำเร็จ ไม่ชะงักหรือล้มเลิกกลางคัน หากเมื่อใดใจที่ขาดความมุ่งมั่นในการสร้างสันติภาพ หวั่นไหวไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็จะทำให้ความเชื่อความมุ่งมั่น และความเพียรที่มีอยู่คลายไป ใจก็บังเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ท้ายสุดก็จะยอมถอย และสันติภาพก็จักไม่มีวันบังเกิดขึ้นจริง กำลังคือปัญญา ปัญญาในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความฉลาดรอบรู้ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุม ทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พลังกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุมทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พลังกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้แต่นำไปใช้ประโยชน์ในทางคดโกง ย่อมเกิดความเสียหายแน่นอน

๖. กิจวัตรประจำวัน ในชีวิตประจำวันคนเราเจอกับสถานการณ์มากมาย บางครั้งทำให้เกิดอารมณ์-ความรู้สึกในทางลบ และอาจนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงโดยเฉพาะความโกรธ ในการอธิบายถึงความโกรธว่า พอความโกรธขึ้นมา แทนที่จะไปกดทับหรือระเบิดมันออกไป ให้เราทำเหมือนเห็นไฟสัญญาณกระพริบเตือนบนหน้าปัดรถ คือ มองลงไปว่ามันต้องซ่อมอะไรบ้าง พอเราโกรธเราก็ต้องลงไปมองว่า ความต้องการอะไรของเราที่ไม่ได้รับการตอบสนองบ้าง พอเราเห็นความต้องการตัวนั้น เราก็สามารถหาทางเติมเต็มได้ การใช้ชีวิตในแต่ละวันเราต้องอยู่ในกระบวนการของการสำรวจระวัง โดยใช้สติในการกำหนดไม่ให้พุ่งชนไปกระทบหรือทำลายสิ่งใดเข้า ซึ่งการที่คนเราจะมีสติได้ตลอดนั้นต้องมีวิธีการฝึกตลอดทั้งวัน โดยการใช้สติในชีวิตประจำวันของเราเองทุกเมื่อ

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้นถือได้ว่าการจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะกำหนดทิศทางการศึกษาของบุคคลากรให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ต้องการได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้นก็ยังเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะนำความสันติสุขมาสู่สังคมประเทศชาติ ในส่วนการจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างสันติภาพไปในตัวเองเพราะหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักแห่งสันติภาพที่มีอยู่ในระดับการศึกษาทั้งแผนกมัธยมศึกษา บาลีหรือสามัญ และยังรวมไปถึงในระดับมหาวิทยาลัย การจัดการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความเท่าทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในอีกส่วนหนึ่งการจัดการศึกษาที่จะทำให้สังคมประเทศชาติมีความสงบ สันติสุขนั้น การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพจึงเป็นอีกหนึ่งส่วนของการจัดการศึกษาที่จะนำไปสู่ความสงบสุขของประเทศชาติ บ้านเมืองและรวมไปถึงความสงบสุขของมวลมนุษยชาติอีกด้วย การทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาว่ามีส่วนในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสันติภาพในลักษณะใด ซึ่งถ้ามองไปที่การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของสงฆ์จะเห็นได้ว่าการเปิดหลักสูตรการสอนสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนในด้านการเสริมสร้างสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ โดยเชื่อมโยงถึงหลักสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนช่วยให้เกิดสันติภาพอย่างแท้จริง ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาร่วมกับสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระมหาอุทัย วชิรเมธี สำนักไร่เชิญตะวัน พระไพศาล วิสาโล วัดป่าสุคะโต และหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์ จากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยได้เก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขององค์กรต่างๆที่จะช่วยเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางในการจัดการศึกษาที่จะนำไปสู่การเกิดสันติภาพ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

การศึกษาสันติภาพจึงต้องศึกษาทั้งความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติวิธีและสันติภาพ เพราะเป็นโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกันใน ๒ ลักษณะ คือ โครงสร้างที่เป็นอุปสรรคต่อสันติภาพและโครงสร้างที่ส่งเสริมสันติภาพ โดยโครงสร้างที่เป็นอุปสรรคของสันติภาพประกอบไปด้วยความขัดแย้งและความรุนแรง ซึ่งเป็นต้นเหตุของการขาดสันติภาพ ส่วนโครงสร้างที่ส่งเสริมสันติภาพ ได้แก่ สันติวิธี ซึ่งเป็นวิธีการที่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย สันติวิธีจึงเป็นมรรควิธีไปสู่สันติภาพ

สันติภาพเชิงบวกจึงไม่ได้มีขอบเขตเพียงแค่การไม่ทำความรุนแรงหรือทำสงครามระหว่างมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการไม่ก่อความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมและความรุนแรงโดยตรง ทำให้สังคมมีสิทธิเสรีภาพ มีความยุติธรรม เคารพในสิทธิมนุษยชน การเฉลี่ยปัจจัย ๔ ให้ทั่วถึงกัน การยอมรับความหลากหลายทางชาติพันธุ์และทัศนคติที่แตกต่าง สามารถสร้างสรรค์คุณประโยชน์ต่อโลกได้มากกว่าสันติภาพเชิงลบ นอกจากนี้สันติภาพเชิงบวกยังมีขอบเขตกว้างไปถึงสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติด้วย โดยใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติด้วยความประหยัดและรักษา ฟื้นฟู อนุรักษ์ เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

สันติภาพแต่ละระดับจะมีความซับซ้อนที่แตกต่างกัน สันติภาพในระดับที่มีความกว้างใหญ่ออย่างสันติภาพระหว่างประเทศและสันติภาพโลกยิ่งมีองค์ประกอบและปัจจัยที่ซับซ้อน การดำเนินการเพื่อสันติภาพย่อมยากลำบากมากขึ้น ความเข้าใจระดับของสันติภาพทำให้สามารถจัดการกับความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถจำกดวงไม่ให้อุณหภูมิไปสู่ระดับอื่นต่อไป เช่น การที่ผู้นำประเทศมีการตอบโต้กันผ่านสื่อสารมวลชน ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นำประเทศ แต่ผู้นำเหล่านั้นก็จะนำประเทศไปสู่การทำสงคราม และอาจมีการดึงประเทศอื่นมาเป็นแนวร่วม ซึ่งจะทำให้สงครามมีความรุนแรงและขยายขอบเขตมากขึ้น ความซับซ้อนของปัญหาก็จะเพิ่มมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแปรูปมาจากการไม่มีสันติภาพระหว่างบุคคล คือ ผู้นำประเทศเพียง ๒ คนเท่านั้น แต่ก็ส่งผล

สะท้อนไปถึงการขาดสันติภาพในระดับโลกด้วย เมื่อเข้าใจต้นตอของการขาดสันติภาพว่ามาจากระดับบุคคลก็สามารถแก้ไขปัญหานั้นเฉพาะในระหว่างบุคคลเท่านั้น เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงในภาพกว้างต่อไป

เมื่อมองสันติภาพเชิงระดับก็จะอยู่ในขอบข่ายของสันติภาพในบุคคล สันติภาพระหว่างบุคคลสันติภาพของหมู่คณะ สันติภาพระหว่างหมู่คณะ สันติภาพในเผ่าพันธุ์ สันติภาพระหว่างเผ่าพันธุ์ สันติภาพภายในชาติ สันติภาพระหว่างชาติ และสันติภาพร่วมกันทั้งโลก นอกจากสันติภาพเชิงระดับแล้ว ยังมีสันติภาพที่เป็นกระบวนการ ซึ่งจะมีความเชื่อมโยงกันเป็นไตรภาคี เมื่อมีความรุนแรงเกิดขึ้นจะต้องเร่งสร้างสันติภาพทางตรง โดยหาวิธีการยุติความรุนแรงให้ได้โดยเร็วที่สุด จากนั้นก็สร้างสันติภาพทางอ้อมโดยการทำสนธิสัญญา ปฎิญา ทำข้อตกลงร่วมกัน หรือร่วมกันก่อตั้งองค์กรสันติภาพขึ้น จากนั้นก็ยกระดับไปสู่กระบวนการสร้างสันติภาพทางวัฒนธรรม คือ การปลูกฝังวัฒนธรรมแห่งเมตตา ความเอื้ออาทร และลดวัฒนธรรมที่สร้างความรุนแรง อาฆาต พยาบาทหรือค่านิยมแบบแบ่งแยก เป็นต้น ซึ่งสันติภาพประเภทไตรภาคีจะเป็นกระบวนการสร้างสันติภาพที่รับช่วงต่อกันเป็นเครือข่าย แต่เมื่อมองสันติภาพตามสภาพจะมี ๔ ประเภท คือ สภาพที่ปราศจากสงคราม สภาพที่ปราศจากความรุนแรง สภาพที่ปราศจากความรุนแรงและความขัดแย้ง สภาพที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้ จึงมีคำถามตามมาว่าในเมื่อสันติภาพมีหลายประเภทแล้วจะยึดถือประเภทใดเป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสันติภาพสากลมีเพียงประเภทเดียว คือ สันติภาพที่ไม่ใช้ความรุนแรงต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติให้ได้รับความเดือดร้อนทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกรูปแบบ

สันติภาพมีความสำคัญต่อชีวิต สังคม ธรรมชาติและโลก เนื่องจากสันติภาพมีลักษณะเป็นความสงบ เมื่อใดที่มีความสงบย่อมไม่มีการเบียดเบียนหรือทำร้ายกัน ก่อให้เกิดการร่วมมือสร้างสรรค์พัฒนา และแบ่งปันกันอย่างยุติธรรม ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข แม้จะยังมีความขัดแย้งแต่ก็ไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ไม่ทำให้มนุษย์เป็นภัยคุกคามต่อมนุษย์ด้วยกันเอง ไม่เป็นภัยคุกคามต่อธรรมชาติ และไม่เป็นภัยคุกคามต่อโลกด้วย สันติภาพจึงเป็นเป้าหมายของชีวิตและเป็นสิ่งจำเป็นที่สังคมโลกขาดไม่ได้ เพราะถ้าขาดสันติภาพเมื่อใดก็จะเกิดความวุ่นวายและเดือดร้อนทันที นอกจากนั้นสันติภาพยังเป็นบ่อเกิดหรือความเชื่อทางอุดมการณ์ทางศาสนาด้วย เพราะทุกศาสนาล้วนมีแนวทางมุ่งไปสู่สันติ และสันติภาพยังป้องกันไม่ให้ใช้อำนาจในเชิงคุกคาม เมื่อมีความขัดแย้งรุนแรงสันติภาพก็จะเป็นอุดมคติหรือเป้าหมายของการแก้ปัญหาความขัดแย้งรุนแรง ดังนั้น สันติภาพเป็นสิ่งที่สากลที่มีความสำคัญกับมนุษยทุกชาติพันธุ์ และมีความสำคัญต่อความมั่นคงของโลกด้วย

แนวคิดเรื่องสันติภาพของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) คือ การนำศาสนาเข้ามาร่วมมือกันสร้างสันติภาพ โดยทุกศาสนาล้วนต้องการให้เกิดความสงบสุขในสังคม ส่วนพุทธศาสนามีแนวทางเพื่อสันติภาพจึงเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ โดยสันติภาพต้องเกิดขึ้นภายในจิตก่อน เพราะหากเจตจำนงไม่เป็นสันติแล้วการกระทำก็ไม่เป็นสันติ สันติภายในท่านเรียกว่าความรัก (เมตตา) ซึ่งแสดงออกต่อสังคมในรูปของการไม่เบียดเบียน โดยการไม่เบียดเบียนคือการปฏิบัติศีล ซึ่งจะมีผลให้เกิดความสงบสุข ทั้งผู้ปฏิบัติและสมาชิกในสังคมเดียวกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ท่านมองสันติภาพ ๒ สภาวะ คือ สันติภาพภายนอก ซึ่งเป็นสภาวะที่มีความสงบทางสังคม “ชาวโลกมักมองสันติแค่ความสงบภายนอก มักจะไม่มองลึกเข้าไปในจิตใจ มองสันติที่ความสงบเรียบร้อยทางสังคม การไม่รบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน เรียกว่า

สันติภาพ สันติภาพอย่างนี้คือความอยู่ดีมีสุขของสังคมหรือของโลก” ส่วนสันติภาพอีกสภาวะหนึ่งเป็นสันติภาพภายใน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดของพระพุทธศาสนา “คนจะมีสันติสุขต้องเริ่มตั้งแต่จิตใจที่มีสันติ มีความสงบ ไม่พลุ่งพล่านเร่าร้อน ไม่มีความทุกข์บีบคั้น ทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุข อยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์โดยไม่มีการเบียดเบียนข่มเหงซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการไม่เบียดเบียนธรรมชาติ” โดยสันติภาพ ๒ สภาวะจะมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งจะต้องมีจุดเริ่มจากสันติภาพภายในแล้วขยายไปสู่สันติภาพภายนอก ท่านให้น้ำหนักกับการสร้างสันติภาพว่าต้องเน้นให้การศึกษากับสังคม โดยศาสตร์แขนงต่างๆ จะต้องเป็นไปเพื่อความสันติสุข การศึกษาจะต้องไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนกัน และส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข “การศึกษาที่สนองจุดหมายสูงสุดของแต่ละชีวิตและจุดหมายรวมของมนุษยชาติ คือ อิสราภาพ หรือสันติสุข

สันติภาพตามมุมมองของท่านพุทธทาสจะเห็นว่า ตัวชีวิตความเป็นสันติภาพคือความสงบสุข โดยใช้เมตตาพรหมวิหารเป็นแนวทางสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักกัน มองผ่านความเป็นเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อยู่ร่วมกันด้วยหลักธัมมิกสังคมนิยม และการไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันในทุกกรณี และท่านเห็นว่าแนวทางสร้างสันติภาพต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัวก่อน แล้วจึงขยายผลไปสู่สังคมต่อไป นอกจากนี้ท่านยังมองว่าสันติภาพเป็นแบบทวีภาวะ คือ มองว่าสันติภาพสามารถเกิดได้จากภายในจิตก่อนจะส่งผลออกมาภายนอก โดยสันติภาพเชิงลบโดยการปล่อยให้สรรพสิ่งเป็นอยู่อย่างปกติ ไม่เข้าไปทำลายหรือเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสันติภาพตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซง เพราะจะเป็นการใช้เจตจำนงของตัวเองเข้าไปจัดการกับธรรมชาติ ส่วนสันติภาพเชิงบวกท่านมองว่าการที่สังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและการร่วมกันสร้างสรรค์สังคม นอกจากนี้ท่านยังมองตามสภาพความเป็นจริงทางสังคมว่ามีความเหลื่อมล้ำกัน จึงเสนอแนวทางอยู่ด้วยกันภายใต้ความเหลื่อมล้ำแบบพึ่งพาอาศัยกัน ในขณะที่มีการปฏิบัติตามศีลธรรม การสร้างความเข้าใจและปฏิบัติตามแก่นแท้ของศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัด ก็จะทำให้เกิดสันติภาพโลกได้

พระไพศาล วิสาโล ท่านเห็นว่า “สันติวิธีจึงเป็นทางสายกลางซึ่งอยู่ระหว่างทางสุดโต่งสองทาง คือ การยอมจำนนกับการใช้ความรุนแรง” สันติวิธีจึงไม่ใช่วิธีการยอมจำนนต่อความยุติธรรม ในขณะเดียวกันก็หาวิธีการเรียกร้องเพื่อความเป็นธรรมโดยไม่ใช้ความรุนแรง “การบรรเทาความขัดแย้งบ่อยครั้งไม่ต้องการเทคนิคที่ซับซ้อน เพียงแต่มีสามัญสำนึกและความพร้อมที่จะทำสิ่งดีๆ คือ การฟัง การถามและการขอโทษเท่านั้น เรื่องร้ายก็กลายเป็นดี” ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องมืออื่นใด เพียงแค่การพูดคุยทำความเข้าใจและกล้าเอ่ยปากขอโทษกัน ก็ทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ประเด็นสำคัญคือการมองให้เห็นคุณค่าของชีวิต “โดยไม่ปล่อยให้อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ มาเป็นเครื่องกีดขวางมนุษย์ออกจากกัน” เพราะสิ่งเหล่านั้นถูกสั่งสมภายหลังจากสภาพความเป็นมนุษย์ “การมองโลกโดยไม่แบ่งแยกเป็นรากฐานของปฏิบัติการแบบสันติวิธี” ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดสันติภาพ แนวคิดเรื่องการสร้างสันติภาพเป็นวิถีทางสันติวิธีที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยประเด็นสำคัญในการสร้างสันติภาพท่านเห็นว่าต้องเริ่มจากจิตใจที่เป็นสันติภาพภายในตัวบุคคลก่อน “หากสามารถสงบศึกและทำสัญญาสันติภาพกับตัวเองได้แล้ว การเลิกทะเลาะกับคนอื่นไม่ใช่เรื่องยากเท่ากับเลิกทะเลาะกับตัวเอง การเลิกทะเลาะกับตัวเองหมายถึงการอยู่กับตัวเองได้ อยู่อย่างสงบและอยู่อย่างมีความสุข” จากนั้นจึงจะขยายผลไปสู่สังคมต่อไป

พระมหากษัตริย์ให้ความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ตามแนวคิดของกลุ่มสันตินิยมมองได้หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการตีความสันติภาพเชิงสังคมว่า สันติภาพคือสภาพที่ไร้สงคราม สันติภาพคือการไร้ความรุนแรง สันติภาพคือสภาพที่ไร้ความขัดแย้งและไร้ความรุนแรง การสร้างสถานการณ์ท่านเห็นว่าสันติภาพและความขัดแย้งมีความสัมพันธ์กัน “สันติภาพกับความขัดแย้งมิใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูกเก็บกดมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหาก จึงเป็นชนวนไปสู่ความรุนแรง อันเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับสันติภาพ” แนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านจึงไม่จำเป็นต้องตัดขาดจากความขัดแย้ง เพราะความขัดแย้งที่ยังไม่ถึงขั้นการใช้ความรุนแรงต่อกันก็ถือว่ายังอยู่ในขอบเขตของสันติภาพ “สันติภาพมิใช่การไม่กระทบกระทั่งกันและกัน และสันติภาพมิใช่ปรากฏการณ์ที่ทุกคนต้องยึดได้” แม้ว่าจะมีความขัดแย้งแต่ก็มีลักษณะไม่กระทบกระทั่งกันรุนแรง โดยท่านมองว่าสันติภาพมี ๒ รูปแบบ คือ สันติภาพแบบทวิลักษณ์และสันติภาพแบบทวิภาวะ

๕.๑.๒ การจัดการศึกษาขององค์กรทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

การทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาว่ามีส่วนในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสันติภาพ ซึ่งถ้ามองไปที่การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของสงฆ์จะเห็นได้ว่าเป็นการเปิดหลักสูตรการสอนสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนในด้านการเสริมสร้างสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

มุมมองเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) คือ การนำศาสนาเข้ามาร่วมกันเสริมสร้างสันติภาพ โดยทุกศาสนาล้วนต้องการให้เกิดความสงบสุขในสังคม ส่วนพุทธศาสนามีแนวทางเพื่อสันติภาพจึงเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ โดยสันติภาพต้องเกิดขึ้นภายในจิตก่อน เพราะหากเจตจำนงไม่เป็นสันติแล้วการกระทำก็ไม่เป็นสันติ สันติภายในท่านเรียกว่าความรัก (เมตตา) ซึ่งแสดงออกต่อสังคมในรูปของการไม่เบียดเบียน โดยการไม่เบียดเบียนคือการปฏิบัติศีล ซึ่งจะมีผลให้เกิดความสงบสุข ทั้งผู้ปฏิบัติและสมาชิกในสังคมเดียวกัน

สันติภาพตามมุมมองของท่านพุทธทาสจะเห็นว่า ตัวชีวิตความเป็นสันติภาพคือความสงบสุข โดยใช้เมตตาพรหมวิหารเป็นแนวทางสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักกัน มองผ่านความเป็นเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อยู่ร่วมกันด้วยหลักธัมมิกสังคมนิยม และการไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันในทุกกรณี และท่านเห็นว่าแนวทางสร้างสันติภาพต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัวก่อน แล้วจึงขยายผลไปสู่สังคมต่อไป นอกจากนี้ท่านยังมองว่าสันติภาพเป็นแบบทวิภาวะ คือ มองว่าสันติภาพสามารถเกิดได้จากภายในจิตก่อนจะส่งผลออกมาภายนอก โดยสันติภาพเชิงลบโดยการปล่อยให้สรรพสิ่งเป็นอยู่อย่างปกติ ไม่เข้าไปทำลายหรือเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสันติภาพตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องเข้าไปแทรกแซง เพราะจะเป็นการใช้เจตจำนงของตัวเองเข้าไปจัดการกับธรรมชาติ ส่วนสันติภาพเชิงบวกท่านมองว่าการที่สังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและการร่วมกันสร้างสรรค์สังคม นอกจากนี้ท่านยังมองตามสภาพความเป็นจริงทางสังคมว่ามีความเหลื่อมล้ำกัน จึงเสนอแนวทางอยู่ด้วยกันภายใต้ความเหลื่อมล้ำแบบพึ่งพาอาศัยกัน ในขณะที่มีการปฏิบัติตามศีลธรรม การสร้างความเข้าใจและปฏิบัติตามแก่นแท้ของศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัด ก็จะทำให้เกิดสันติภาพโลกได้

สันติวิธีจึงเป็นทางสายกลางซึ่งอยู่ระหว่างทางสุดโต่งสองทาง คือ การยอมจำนนกับการใช้ความรุนแรง สันติวิธีจึงไม่ใช่วิธีการยอมจำนนต่อความอยุติธรรม ในขณะเดียวกันก็หาวิธีการเรียกร้อง

เพื่อความเป็นธรรมโดยไม่ใช้ความรุนแรง “การบรรเทาความขัดแย้งบ่อยครั้งไม่ต้องการเทคนิคที่ซับซ้อน เพียงแต่มีสามัญสำนึกและความพร้อมที่จะทำสิ่งดีๆ คือ การฟัง การถามและการขอโทษ เท่านั้น เรื่องร้ายก็กลายเป็นดี”

การจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะกำหนดทิศทางการศึกษาของบุคคลากรให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ต้องการได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้นก็ยิ่งเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะนำความสันติสุขมาสู่สังคมประเทศชาติ ในส่วนการจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างสันติภาพไปในตัวเองเพราะหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักแห่งสันติภาพที่มีอยู่ในระดับการศึกษาทั้งแผนกนักรธรรม บาลีหรือสามัญ และยังรวมไปถึงในระดับมหาวิทยาลัย การจัดการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความเท่าทันกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในอีกส่วนหนึ่งการจัดการศึกษาที่จะทำให้สังคมประเทศชาติมีความสงบ สันติสุขนั้น การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพจึงเป็นอีกหนึ่งส่วนของการจัดการศึกษาที่จะนำไปสู่ความสงบสุขของประเทศชาติ บ้านเมืองและรวมไปถึงความสงบสุขของมวลมนุษยชาติอีกด้วย

การทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาว่ามีส่วนในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสันติภาพในลักษณะใด ซึ่งถ้ามองไปที่การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของสงฆ์จะเห็นได้ว่าการเปิดหลักสูตรการสอนสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนในด้านการเสริมสร้างสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๕.๑.๓ วิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น มีองค์กรที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาหลายองค์กร เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักรธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักรธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง ซึ่งการศึกษาเหล่านั้นเป็นการศึกษาที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาได้ขับเคลื่อนอยู่ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น สันติภาพจึงเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏมีขึ้นในองค์กร เพื่อการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น จากการศึกษาสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเด็น กล่าวคือ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรสงฆ์ และการเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะกำหนดทิศทางการศึกษาของบุคคลากรให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ต้องการได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น มีสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะนำความสันติสุขมาสู่ประเทศชาติ ในส่วนการจัดการศึกษาโดยองค์กรทางพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างสันติภาพไปในตัวเองเพราะหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งสันติภาพที่มีอยู่ในระดับการศึกษาทั้งแผนกนักรธรรม บาลีหรือสามัญ และยังรวมไปถึงในระดับมหาวิทยาลัย เพื่อการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเท่าทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยต่างๆ แล้ว คำตอบที่พบในเบื้องต้นที่ได้จากการศึกษา สัมภาษณ์ และสังเคราะห์จากการมีส่วนร่วมขององค์กร พบว่า

(๑) การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี นอกจากเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับมนุษยชาติ แล้ว ยังเป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน ระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ เนื่องจากความเข้าใจ เห็นใจกัน เป็นวิธีการป้องกัน และต่อสู้กับภัยในด้านต่างๆ ที่อาจจะมาสู่ประเทศชาติได้

(๒) สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งแทนการใช้ความรุนแรง

(๓) สันติวิธีเป็นวิธีสนับสนุนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกๆ กลุ่ม การที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้นั้น จำเป็นต้องดึงทุกคนในสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาหาทางออก ร่วมกัน ซึ่งความทุกข์อาจเริ่มจากความทุกข์ของปัจเจกชน และพัฒนาไปสู่การร่วมกันกับคนที่มีความทุกข์อย่างเดียวกัน และพยายามค้นหาทางออกไปพร้อมๆ กัน โดยการร่วมคิด ร่วมริเริ่ม ร่วมวางแผน ดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมตรวจสอบน้อยที่สุด การร่วมทุกข์นี้ในทางพุทธศาสนาถือว่าจะทำให้ความรู้สึกร่วมกันน้อยลง

(๔) สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนการคิด และการปฏิบัติการในการจัดการความขัดแย้ง โดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ ทางจิตใจ ทางเศรษฐกิจ และสังคม

(๕) สันติวิธีเป็นวิธีการที่นำจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งรูปธรรม และนามธรรม

(๖) สันติวิธีเป็นวิธีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม วิธีการนี้เป็นคู่มือและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจิตใจมนุษย์ แก้ปัญหาแบบมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์เอง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การที่คนเข้าใจศีลธรรมต่างกันหลายรูปแบบ ทำให้เกิดการตีความเพื่อสนองตอบตัวเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อมองคำว่า “ศีลธรรม” ในมิติของศาสนาก็น่าจะเป็นการง่ายที่จะแสวงหาจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันได้ เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผล

ผลการศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ” มีข้อค้นพบที่สำคัญ ผู้ศึกษาจึงนำมาอภิปรายผล ดังนี้

การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า การพัฒนาศักยภาพขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ การพัฒนาศักยภาพด้านกระบวนการมีส่วนร่วมและให้เป็นผู้กล้าแสดงความคิดเห็นนั้นต้องสร้างความตระหนักให้องค์กรได้แสดงบทบาทในการทำงาน มีจิตสำนึกการมีส่วนร่วมที่ หรือได้รับการกระตุ้นให้ตระหนักต่อการมีส่วนร่วม ค้นหาผู้นำองค์กรที่เป็นแบบอย่างและเป็นครูผู้ถ่ายทอดแนวคิดวิธีการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับองค์กรและคนในชุมชน สร้างให้รู้สึกตระหนักและเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วม จุดเปลี่ยนความคิด พึ่งตนเอง พึ่งพากันเองในชุมชน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เพิ่มความรู้สึกร่วมกันกับชุมชน กำหนดเป้าหมายร่วมกัน โดยเปิดเวที เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประชุมกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ จาก

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ พระครูวินัยธรประจักษ์ จกธมโม (จำปาทอง) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการทัศนการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) ของมนุษย์ และเป็นกระบวนการทัศนในการจัดการกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) อันประกอบด้วย การดำเนินการตลอดชีวิตของมนุษย์ การจัดการวางแผนทำให้ได้รับความรู้ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภททั้งแบบในระบบ (Formal) นอกกระบบ (Non formal) และไม่เป็นทางการ หรือตามอัธยาศัย (Informal) อย่างแท้จริงและสมบูรณ์ของการศึกษา และยังสอดคล้องกับ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) โดยพบว่า จุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือ การศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหุมีพอกิน มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึง คนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุดสดมภ์ของยูเนสโกการจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลัก อริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ

หากจะกล่าวถึงสันติแล้ว หมายถึง ความสงบสุขหรือเกิดสันติภาพของการอยู่ร่วมกันของสังคม สันติภาพในความหมายของสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง ในสภาพความเป็นจริงทางสังคมย่อมเป็นไปได้ที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน เพราะความขัดแย้งทำให้เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง หากเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์เรียกว่าเป็นการพัฒนา แต่หากเปลี่ยนแปลงในทางร้ายก็จะทำให้เกิดความรุนแรง เนื้อหาที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นมีความสอดคล้องกับ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) โดยพบว่า แทบเป็นไปไม่ได้เลยที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน แม้แต่การอยู่ตามลำพังก็ยังมีความขัดแย้งกับตัวเอง แต่มีสภาวะหนึ่งที่เป็นสภาวะของความไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรง ที่กลุ่มนักคิดทางศาสนาเรียกว่าสันติภาพ โดยเฉพาะนักคิดทางพุทธศาสนา พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์ไว้ว่า “สภาวะแห่งสันติภาพกับสภาวะแห่งนิพพานว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ท่านได้นิยามสันติภาพไว้ว่า สันติ แปลว่า ความสงบ เป็นชื่อหนึ่งของพระนิพพาน คือ คำที่ใช้แทนกันได้ สรุปว่า สันติ คือ นิพพานนั่นเอง” พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยกร) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งว่า รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากปญฺจธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง ๓ ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฏฐิ (การถือเอาความคิดตนเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดคนอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรมที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ

- (๑) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากสงคราม
- (๒) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง
- (๓) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง
- (๔) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้

ยังมีความสอดคล้องกับ พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง ได้ทำการวิจัยเรื่อง สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ : ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกรปัจจุบัน โดยพบว่า สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ หมายถึง ความสงบสุขจากการมีศีลธรรมของสมาชิกในสังคม แนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านนั้นได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัย ๓ ประการ ได้แก่ (๑) การศึกษา (๒) ปรากฏการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของไทย (๓) ปณิธานชีวิต

การสอนเรื่องสันติภาพของท่านมีจุดมุ่งหมาย ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อการตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ ๒) เพื่อความร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์สันติภาพ และ ๓) เพื่อการส่งเสริมศีลธรรม แนวทางส่งเสริมสันติภาพในแนวคิดของท่านนั้น สามารถทำได้สองแนวทางคือ แนวทางส่งเสริมสันติภาพของปัจเจกบุคคล และแนวทางส่งเสริมสันติภาพของสังคม อนึ่ง เราสามารถนำแนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาบุคคลและปัญหาสังคมไทยในโลกปัจจุบันได้ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้เรายังสามารถนำสันติภาพตามแนวคิดของท่านไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคล พัฒนาสังคมไทย และสร้างสรรค์สังคมไทยในอุดมคติได้

จะเห็นได้ว่า สันติภาพ คือ การไม่ใช้ความรุนแรงในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ รวมไปถึงมนุษย์กับพืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเป็นการมองความหมายของสันติภาพในเชิงบวกที่สำคัญ นอกจากนั้น เยาวชนส่วนใหญ่ยังเห็นว่า สันติภาพควรปราศจากทั้งความรุนแรงและความขัดแย้งในสังคม สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น ได้แก่ ๑) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการศึกษา ๒) การมีเป้าหมายร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ๓) คุณภาพของผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ๔) การจัดการศึกษาที่สอดคล้องต่อความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ๕) การดำเนินนโยบายผ่านองค์กรของผู้นำด้านการศึกษาและศาสนาของชุมชนท้องถิ่น ๖) เจตจำนงของภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ยั่งยืนและชัดเจนในการส่งเสริม สนับสนุนนโยบาย แผนงาน มาตรการ และ ๗) ความเสียสละของบุคลากรในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

๑) ควรมีการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพเพื่อให้ประชาชนชนได้อย่างยั่งยืน

๒) หน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายให้แก่ชุมชนเพื่อการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพได้อย่างยั่งยืน

๒. ข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรทำการศึกษาถึงรูปแบบการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๒) ควรทำการศึกษาถึงการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพในยุค ๔.๐

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. พระไตรปิฎกภาษาสันสกฤต ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กฎหมายหลัก. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ สาระสำคัญเกี่ยวกับการ
กระจาย อำนาจการปกครอง (มาตรา ๘๑). ๒๕๕๐.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรม ระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพมหานคร : ครูสาลาดพร้าว, ๒๕๕๔.

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา, ๒๕๔๒.

กรินทร์ อนุเทพ. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสงคราม. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.พ..

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

โคชิโร โอคาคุระ. ขบวนการปลดปล่อยประชาชน เอเชีย แอฟริกา ลาตินอเมริกา. แปลโดย วิภาช
และรักษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๓.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. วามะของมหาตมคานธี. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๐.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความ
ขัดแย้งในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

ชลธิรา สัตยารัตนา. กิ่งศตวรรษขบวนการสันติภาพ : การรับรู้ ความจริงทางประวัติศาสตร์ด้วย
กระบวนการทัศน์ของฝ่ายประชาชน. กรุงเทพมหานคร : หจก.บี.เจ.เพลท โปรเซสเซอร์,
๒๕๔๕.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. สันติวิธี วิถีธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๓๙.

_____. อารุณมิชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ไฟเดียวกัน, ๒๕๔๙.

ฌอง-ฟร็องซัว เรอเวลและมัตติเยอริการ. วิกฤตกับนักปรัชญา. แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ. พิมพ์
ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ออร์คิด, ๒๕๔๓.

ไคซากุ อิเคดะ. สันติภาพนิรันดร์. แปลโดย สันติ อิชิโรรุทกุล. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗.

ดิช นัท ฮันท์. ปญฺญกรก. แปลโดย สดใส ชันติวรพจน์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๓.

_____ . สันติภาพทุกอย่างก้าว. แปลโดย ประชา หุตานุวัตรและสุภาพร พงศ์พฤกษ์. พิมพ์ครั้งที่

๕. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๓.

ทอพลเลอร์และอัลวิน. สงครามและสันติภาพแห่งศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์ ,

๒๕๓๘.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองเรื่องผีทักษิณ. กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นบุ๊กส์, ๒๕๕๓.

_____ . รากหญ้าสร้างบ้าน ขนชั้นกลางสร้างเมือง. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒.

ประเวศ วะสี. บนเส้นทางชีวิต. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔.

_____ . พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอ

ชาวบ้าน ๒๕๔๐.

ปรัชญา เวสารัชช. เปลี่ยนโฉมราชการ ความจำเป็นที่เลือกไม่ได้. วารสารข้าราชการ, ๒๕๔๕.

ปรีชา ศรีวาลย์. สงครามโลกครั้งที่ ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

ปีเตอร์ ดรักเกอร์. โลกใหม่ไร้พรมแดน. แปลโดย สุเรษฐ บัวชาติ. กรุงเทพมหานคร : หก. ภาพพิมพ์,

๒๕๓๗.

พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกธมโม (จำปาทอง). กระบวนการเรียนรู้แบบ “อริยสัจ ๔” ของ

พระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบที่มุ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยแท้จริง. สุรินทร์ : โรงพิมพ์ศิริ

รัตนออฟเซท, ๒๕๔๕.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อ

การวิจัยและพระพุทธศาสนากับแนวทางสร้างความปรองดองของชาติ. ขอนแก่น :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ

พุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____ . การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_____ . ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก

, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒๕

กรุงเทพมหานคร : ผลิธรรม ๒๕๕๖.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทเอสอาร์พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระไพศาล วิสาโล. ลงหลักปักธรรม. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๕๒.

_____ . ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์

, ๒๕๓๘.

_____ . สติ มรรคาแห่งสันติ. กรุงเทพมหานคร : เนชั่นบุ๊กส์, ๒๕๕๓.

_____ . สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ. กรุงเทพมหานคร : โกมลคีมทอง, ๒๕๔๙.

_____ . สันติ-สุขภาวะ : สันติวิธีกับการจัดการความขัดแย้งในระบบสุขภาพ.

กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, ๒๕๕๐.

พระมหานรงค์ กนต์ลีโล (อุนคำ). จุดเด่นของพระพุทธศาสนา. เชียงใหม่ : ทริโอแอดเวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดียจำกัด, ๒๕๔๘.

พระมหาประยูร ธมฺมจิตโต (มีฤกษ์). พุทธวิธีสร้างสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). พุทธศาสนากับปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พุทธทาสภิกขุ. การกลับมาแห่งศีลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๙.

_____ . การช่วยเหลือผู้อื่นให้มีธรรมะ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘.

_____ . การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

_____ . ธรรมสังคมนิยม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๒๙.

_____ . พระคุณของแม่คือสันติภาพของโลก. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๓.

_____ . ศีลธรรมกับมนุษยโลก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘.

_____ . สันติภาพของโลก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

ไพโรจน์ อยู่มนเทียร. วาทะธรรมว่าด้วยสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร : บ้านลานธรรม, ๒๕๔๙.

ไมเคิล แชนเดล. ความยุติธรรม. แปลโดย สฤณี อาชวานันทกุล. กรุงเทพมหานคร : โอเพ่นเวิลด์ส, ๒๕๕๔.

ยีน ชาร์ป. ด้านรัฐประหาร. แปลโดย นุชจรี ชลคุป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๓๖.

_____ . อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง. แปลโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. กรุงเทพมหานคร : โกลดคิมทอง, ๒๕๒๙.

ยุทธชัย เฉลิมชัย และอุทัยวรรณ เฉลิมชัย และกลุ่มบ้านเรียน ปัญญากร. รายงานการวิจัยรูปแบบและพัฒนากิจการการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓.

โยฮัน กัลป์ตุง. พุทธสันติวิธี: ทัศนคติเชิงโครงสร้าง. แปลโดย สมชัย เย็นสบาย. กรุงเทพมหานคร : ปาจารสาร, ๒๕๓๘.

โยฮัน กัลตุงและไดซากุ อิเคดะ. สู่สันติบทสนทนายหว่างโยฮันกัลตุงและไดซากุ อิเคดะ, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๔๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วันชัย วัฒนศัพท์. ประชาธิปไตยแห่งการสานเสวนาทางออกทางออกของประเทศไทยในคุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓.

_____ . ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

_____ . คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

วาทินี สายประดิษฐ์และสันติสุข โสภณสิริ. สันติภาพ : ชัยชนะร่วมกันของมนุษยชาติ.

กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘.

วิจิตร ศรีสะอ้าน. แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตาม

แนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๓.

วิทยากร เชียงกุล. The Soul of Mahatma Gandhi. กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๕๓.

ศนิโรจน์ ธรรมยศ. THE WAR เส้นทางสู่สงคราม. นนทบุรี : บ้านรัก, ๒๕๕๔.

ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล. มนุษย์กับสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ศิริพร สุเมธรัตน์. วิถีโลก. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒.

ศุภรา จันทรชิตฟ้า. ความรุนแรงในชายแดน : สิ่งที่เห็นและเป็นไปในสามจังหวัดชายแดนใต้.

กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๙.

ส.ศิริรักษ์. ค้นถ่องส่องสิทธิมนุษยชนและความสมานฉันท์. กรุงเทพมหานคร : ศึกษิตสยาม, ๒๕๕๓.

_____ . ทางออกแห่งยุคสมัย. กรุงเทพมหานคร : ส่องสยาม, ๒๕๔๒.

_____ . ผลสำเร็จของการต่อสู้โดยสันติวิธี. กรุงเทพมหานคร : ศึกษิตสยาม, ๒๕๔๙.

สมพงศ์ ชูมาก. การปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติในอดีตและปัจจุบัน.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สันสิทธิ์ ขวลิธธำรง. รัฐศาสตร์ภาพกว้าง. กรุงเทพมหานคร : สวิชาญการพิมพ์, ๒๕๔๖.

สาธิตคุณชนเมียง มูน. ในฐานะพลเมืองผู้รักสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์

พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่

แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : พรักหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๖.

_____ . หลักสูตรก่อนประณตศึกษาพุทธศักราช ๒๕๔๐. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา

ลาดพร้าว, ๒๕๔๓.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). พระราชบัญญัติ

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร :

๒๕๔๗.

สิปปนนท์ เกตุทัต. การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : เสริมสร้างสมรรถนะไทยในประชาคมโลกก้าว

มันทันโลก. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.

_____. สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุรชาติ บำรุงสุข. สงคราม : จากยุคบุกเบิกสู่ศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิทัศน์,

๒๕๔๑.

เสนห์ จามริก. พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

อภิญา รัตนมงคลมาศ. ความขัดแย้งระหว่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๓๘.

(๒) วิทยานิพนธ์

คัทลียา รัตนวงศ์. แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิด กุญฺ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

ชัชวาลย์ ชิงชัย. สงครามกับการสร้างสันติภาพตามแนวพุทธ : ศึกษากรณีพระเจ้าพรหมมัทและราช

กุมารที่ฉาว. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหากระเศียร อำคาสุวรรณ. พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน และแนวคิดของ นักวิชาการชาว

พุทธในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ : ความหมายและ การ

ประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระมหาพรหมพงศ์ กวีวิโส (ศรีสุเมธิตานนท์). การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องสิทธิของ

จอห์น ล็อก กับพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญจร). รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีการ

แก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

(๓) ออนไลน์

โดชะกู อิกะตะ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.sgt.or.th/index.php/daisaku.html>

[๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๙].

(๔) ภาษาอังกฤษ

Johan Galtung. Peace By Peaceful Means : Peace and Conflict. Development and Civilization, (London : SAGE, 1996.

Johan Galtung. Violence Peace and Peace Research. from Journal of Peace King, Jr., Strength to Love, 8th ed, (Great Britain : Collins Clear-Type Press, 1975.

M.K.Gandhi, My Non-Violence. Ahmedabad : Navajivan, 1960.

M.K.Gandhi. Non-Violence in Peace & War, Vol.1. Ahmedabad : Navajivan publishing House, 1948.

Nhat Hanh Thich. For Future to be Possible : Commentaries on the Five Mindfulness Training. Berkeley : Parallax Press, 1993.

PhraMedhiDhammamporn (PraYoon Mererk). **Buddhist Morality**. Bangkok : Mahachulalongkonrajavidalya University Press, 1994.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก บทความการวิจัย

๑. ชื่อเรื่อง: วิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ
 ๒. ชื่อผู้วิจัย: พระพรสวรรค์ จิตติญาโณ,ดร., พระกัญจน์ กนตธมโม,ดร., นายธยาอุส ขอเจริญ,
 นายคุณวัฒน์ ดวงมณี, นายชุมพล ศรีราตรี

๓. บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ คำว่า “สันติภาพ” หมายถึง วิธีการที่ก่อให้เกิดความสงบโดยการไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏมีขึ้นในองค์กร เช่น (๑) การเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ (๒) การเสริมสร้างสันติภาพในองค์กรการศึกษา เป็นต้น จากการวิเคราะห์พบว่า การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี เป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนโดยประชาชนมีส่วนร่วมในทุกๆ กลุ่ม โดยสนับสนุนการคิด และการปฏิบัติความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบทั้งทางร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม
 คำสำคัญ : การจัดการศึกษา/องค์กรพระพุทธศาสนา/สันติภาพ

Abstract

This article contains an object (1) to main study peace along the Buddhist, (2) to study the studies to enhance the peace of the organization Buddhist and (3) to determine how to manage the study of the organization of Buddhist to enhance the peace of the word "Peace" refers to how the cause of public by not using the violence which is what many sectors to appear in the organization such as (1) to enhance the peace to occur in the organization committee (2) to enhance the peace in the organization of education, etc. From an analysis found that the conflict management a peaceful settlement is the way to create the foundation of the understanding each other peaceful is the only way that is supported by the people involved in every group by supporting the ideas and the operations of conflict without the use of violence in any form of physical, mental, economic and social.

Keywords : Education management/Buddhist organizations/peace

๔. บทนำ

๔.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การศึกษาถือเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกที่ดีงาม มีความรู้ความสามารถ

และทักษะที่เหมาะสมที่จะช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและของประเทศชาติ^๑ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ หมวด ๑ ที่กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๒

การจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีบุคคลหลายคนและหลายหน่วยงานเข้ามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน ประชาคม เอกชน สื่อมวลชน วัดโรงเรียน ที่สำคัญคือรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ และรวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย ซึ่งยิ่งสังคมที่มีขนาดใหญ่โตกว้างขวาง ทั้งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เนื้อหาของการศึกษายังต้องมีความหลากหลาย ขณะเดียวกันการจัดการศึกษาก็ต้องมุ่งธำรงรักษาเอกภาพร่วมกันของสังคมไว้ด้วย สารของการศึกษาจึงต้องครอบคลุมทั้งเรื่องวิถีการดำรงชีวิต การประพฤติปฏิบัติตน ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและความเป็นไปของสังคมในอดีต ปัจจุบัน และที่จะไปสู่อนาคต ทั้งนี้การจัดการศึกษาในภาพรวมจึงเป็นเรื่องที่สังคมและผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทุกระดับต้องร่วมมือกันเพื่อให้เกิดขึ้นได้ บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล เพราะเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการ ไม่ใช่เรื่องที่จะให้ผู้ใดรับไปทำโดยไม่มีเป้าหมาย ไม่มีมาตรฐาน ไม่ได้คุณภาพ เพราะยอมทำให้การศึกษาไม่มีทิศทาง ไม่เป็นระบบ ไม่คุ้มค่า และหากจัดผิดพลาดก็ยากที่จะแก้ไข ดังนั้นการจัดการศึกษาที่จะผดุงสังคมไว้ได้จึงเป็นการจัดการศึกษาที่มีจริยศึกษาเป็นแกนหลักที่สำคัญ ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี สังคมใดหากเต็มไปด้วยคนไร้ศีลธรรม สังคมนั้นอย่างเข้าสู่กลียุค^๓

ปัจจุบันสังคมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ จนเหมือนคำว่า ความขัดแย้งในสังคมเป็นเรื่องปกติไป เมื่อความขัดแย้งยังเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ สังคมจะหาวิธีการหรือกลไกอย่างไรเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพยายามแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธีด้วยการเจรจาหรือไกล่เกลี่ย หรือมีฉันทกึ่งต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรง ผลที่ออกมาคือ การที่ฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้ ผู้ชนะก็จะสร้างระเบียบการเมืองขึ้นมาใหม่ และถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถจะเอาชนะกันได้ก็อาจจะถึงกับแตกแยกออกเป็นหลายส่วน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าคนในสังคมนั้นมีปัญหามาตั้งแต่ระบบของการเรียนรู้ในเบื้องต้นที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมจนขาดสันติภาพไป

สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากปญฺญจธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง ๓ ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฏฐิ (การถือเอาความคิดตนเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดคนอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรมที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน เมื่อสามารถทำลายตัณหา มานะ และทิฏฐิได้แล้ว สันติสุขก็จะเกิดขึ้น ประเด็นนี้ท่านมองว่าตัณหา

^๑สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด, (เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ), ๒๕๔๒.

^๒กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร : ครูสาธาณพรว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑-๒๓.

^๓สุมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ : ทักกระบวนการเผชิญสถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒-๓๔.

มานะ ธิฐฐิ เป็นข้าศึกต่อการสร้างสันติภาพ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ (๑) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากสงคราม (๒) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง (๓) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง และ (๔) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้^๔ หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง โลกปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถสร้างสันติภาพได้เพราะขาดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งในศาสนาของตนเอง ซึ่งมีฐานอยู่ที่ความมีเมตตา โดยการสร้างสันติภาพให้เกิดในโลกมี ๓ ระดับ กล่าวคือ (๑) การให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน (๒) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และ (๓) ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม ซึ่งทุกศาสนามีสันติภาพเป็นหัวใจสำคัญอยู่แล้ว ส่วนวัตถุนิยมเป็นสิ่งยั่วให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้ใช้ความรุนแรงในการแสวงหาผลประโยชน์^๕ และเนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดการศึกษาจำต้องได้รับการปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย ที่สำคัญให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่องค์กรนั้นๆ อย่างสันติสุขตลอดไป

จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่า การจัดองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นการจัดสภาพการเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการศึกษาและการพัฒนาตนเองของสมาชิกในองค์กร โดยพุทธวิธีในการจัดองค์กรนั้นในสมัยพุทธกาล มีการจัดองค์กรออกเป็น ๓ ประการ กล่าวคือ

๑. การจัดตั้งและการจัดองค์กร พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายไว้เป็นการเฉพาะ สามารถจัดได้ ๓ ระดับ คือ ประโยชน์ในระดับปัจเจกบุคคล ประโยชน์ส่วนรวม และประโยชน์อันสูงสุดที่เรียกว่า พระนิพพาน ประโยชน์ทั้งสามประการนี้ ทรงเน้นให้สมาชิกในองค์กร คณะสงฆ์ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดเพราะเป็นจุดมุ่งหมายหลักของพระศาสนา

๒. การแบ่งงานในองค์กร พระพุทธองค์ทรงยึดหลักจุดมุ่งหมายขององค์กร เป็นแนวทาง โดยมีลักษณะของการแบ่งงานเป็น ๓ ประเภท คือ ลักษณะงานหลักที่มีการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ลักษณะงานที่เป็นแผนก และลักษณะงานที่อาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน การแบ่งงานทั้ง ๓ ประเภท เป็นไปตามรูปแบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นตามความจำเป็นในองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยนั้น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ล้วนมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้มีการบรรลุตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

๓. การมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กร มีลักษณะการมอบหมายหน้าที่ใน ๒ ลักษณะ คือ การมอบหน้าที่ด้วยการให้ตำแหน่ง และการสร้างพันธะต่อหน้าที่ โดยกระบวนการในการแต่งตั้งเป็นการลงมติของหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันด้วยการพิจารณาตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้เป็นหลักการ เพื่อการมอบหมายหน้าที่และผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งสามารถปฏิบัติงานแทนหมู่คณะได้ ตามกำลังความสามารถและปราศจากอคติ การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างสันติภาพจึงมีหลักการที่น่าศึกษา เพื่อเป็นการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดมีขึ้นในสังคมไทยได้ และเพื่อเป็นการลดข้อขัดแย้งของคนในสังคมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

^๔ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธินุญการ), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณี การแก้ไขความขัดแย้งของชาวตากะและชาวโกเลีย”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^๕ พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, (กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๑.

๔.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๔.๑ เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๒ เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

๔.๓ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๔.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Document Research) โดยกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำรา เอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๑. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย และ หมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา

๒. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถาบันและครูผู้สอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้บริหารสถาบันและครูผู้สอน เพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนเพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๑) คัดเลือกผู้บริหารสถานศึกษา

๒) คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

จากเกณฑ์การคัดเลือก ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ สถาบันการศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างที่ได้คัดเลือกมา ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม จำนวน ๑๕ รูป/คน

๓. ขอบเขตด้านระยะเวลา ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้เริ่มตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นต้นไป

๔.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสนทนากลุ่ม ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม โดยมีวิธีการดังนี้

๑) การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึง หลักการ ความเป็นมา เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

(๑) ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัยและเอกสารอื่นๆโดยอาศัยแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา เป็นกรอบในการศึกษา

(๒) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมาของการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่องคือ เป็นชุมชนที่มีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๔ แห่ง

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

(๓) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวจัย

(๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ในมิติต่างๆ ทั้งนี้เน้นการนำผลวิจัยมาเผยแพร่ให้หน่วยงานภาครัฐระดับตำบลได้รับทราบ

(๕) สรุปผลการศึกษาวจัย และข้อเสนอแนะ

๒. พื้นที่ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษาด้วยวิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling Method) เพื่อให้ได้พื้นที่ที่มีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ประกอบด้วย ประชาชน โดยคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๔ แห่ง ได้แก่

๑. ทำการศึกษาและคัดเลือก องค์กรทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

๑) หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

๒) ไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย โดยมีหลักการฝึกปฏิบัติด้วยหลักสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๓) วัดป่ามหาวัน จังหวัดชัยภูมิ

๔) หมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา มีแนวการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

๒. ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำองค์กร คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ จำนวน ๑๒ รูป/คน ดังนี้

๑) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๔ คน จำแนกได้ ดังนี้

ผู้บริหารหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑ รูป

เจ้าสำนักไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ๑ รูป

เจ้าสำนักวัดป่ามหาวัน จังหวัดชัยภูมิ ๑ รูป

ผู้นำหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา ๑ คน

๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติที่มีส่วนในการจัดการสอน จำนวน ๘ คน จำแนกได้ดังนี้

อาจารย์ในหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๔ คน

พระไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ๒ รูป

สมาชิกหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา ๔ คน

พระไพศาล วิสาโล จังหวัดชัยภูมิ

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยนี้ เน้นการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย และสนทนากลุ่ม (Focus group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ สำหรับพระสงฆ์ คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่กรณีศึกษาทั้ง ๔ แห่ง โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

(๑) การจัดประชุมกลุ่มย่อย โดยดำเนินการร่วมกับ ชุมชน ผู้นำ หน่วยงานภาครัฐท้องถิ่น โดยมีประเด็นสนทนา เช่น การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสนทนากลุ่มและแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มสำหรับผู้นำ ชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้อง

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัย ใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่งใช้กระบวนการสนทนากลุ่มตลอดกระบวนการ มีวิธีการดังนี้

๑) ติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน ส่วนราชการ โดยมีหนังสือนำเพื่อขอทำการสนทนากลุ่ม กำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการสนทนากลุ่ม

๒) จัดเวทีเพื่อสนทนากลุ่มในแต่ละชุมชน และดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยคณะผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มสำหรับผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ตัวแทนภาครัฐ และผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง ในแต่ละพื้นที่

๓) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์เรียบเรียง

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร(Documentary Research) และจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนด โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นดังนี้

- ๑) หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๒) การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา
- ๓) แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ
- ๔) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้วเพื่อให้เห็นชุดความรู้ในแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในระดับชุมชน และปัจเจกบุคคล

๖. การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะพรรณนาความ(Descriptive Presentation) ที่เกี่ยวข้องกับการแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เพื่อให้เห็นแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ นำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๕. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ สามารถสรุปได้ดังนี้

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนากล่าวถึง “สัมมาวาจา” หนึ่งในมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ปรากฏในอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ๔ หลัก อริสัจ ๔ จึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ถึงสันติภาพได้ นับเป็นการกล่าวถึงการสื่อสารโดยใช้วาจาหรือการพูดเป็นสื่อในการสร้างสันติภาพเชิงพุทธได้ เพราะว่า คำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพ โดยหลัก “สัมมาวาจา” ซึ่งมีรูปแบบพิเศษ คือ พระพุทธเจ้าจะตรัสวาจาครั้งใดนั้น ภายใต้เงื่อนไข ๖ กรณีย์ มีเพียง ๒ กรณีย์เท่านั้นที่พระพุทธเจ้าตรัส คือ “คำพูดที่จริงที่แท้ เป็นประโยชน์” ครบเมื่อเวลาเหมาะสม แม้บุคคลจะพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม นับเป็นองค์ธรรมพื้นฐานที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแม้ความคิดเห็นขัดแย้งกันบ้าง หากมีมาตรการในการบริการจัดการความขัดแย้งนั้นให้อยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ได้วางไว้ก็จะไม่พัฒนาไปสู่ความรุนแรงและสงครามได้ มาตรการดังกล่าวประการหนึ่งนั่นก็คือ การสื่อสารหรือการใช้วาจาสื่อความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งในโลกนี้ก็มีมาตรการที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม โดยมีการกำหนดเป็นทฤษฎีการสื่อสารก็คือ การสื่อสารเพื่อสันติภาพ ที่มีองค์ประกอบคือ มุ่งเน้นเรื่องสันติภาพ รายงานความจริง เสียจากประชาชนทั่วไป และให้น้ำหนักในเรื่องทางออกของความขัดแย้ง

“สันติภาพ” จึงหมายถึง วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความสงบเป็นความสุขที่เกิดจากสันติสุข สันติภาพหรือสันติวิธีมิใช่การยอมจำนนหรืออยู่นิ่งเฉย โดยให้อีกฝ่ายมากระทำโดยไม่ตอบโต้ แต่สันติภาพหรือสันติวิธี คือ การตอบโต้อีกแบบหนึ่งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเป็นภาวะที่มนุษย์มีความต้องการ เป็นภาวะที่ไม่ทำร้ายหรือใช้ความรุนแรงต่อกัน เพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมอันไม่ถูกต้องหรือเพื่อปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้เป็นไปในทางสันติ ขณะเดียวกันสันติวิธียังหมายถึงการสร้างเงื่อนไขที่ยุติความรุนแรง หรือขจัดเงื่อนไขที่ส่งเสริมพฤติกรรมอันเป็นปัญหา การพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่นำมาสู่ความรุนแรงให้เกิดสันติภาพ

จะต้องมีผู้นำองค์กรเริ่มนำสันติวิธีมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน เมื่อสันติวิธีทำงานได้สำเร็จ ประชาธิปไตยต้องได้รับการเกื้อหนุน หรือสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมิติของความเท่าเทียมหรือความเสมอภาค เพราะหากคุณสมบัติเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมได้ คนในสังคมสามารถยอมรับความแตกต่างในมิติต่างๆ ได้ เช่น

(๑) ความคิดเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์

(๒) ด้านศาสนา

(๓) ด้านภาษา เป็นต้น

ซึ่งหลักการเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้เกิดสันติภาพทั้งสิ้น

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น มีองค์กรที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาหลายองค์กร เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง ซึ่งการศึกษาเหล่านั้นเป็นการศึกษาที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาได้ขับเคลื่อนอยู่ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น สันติภาพจึงเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏมีขึ้นในองค์กร เพื่อการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น จากการศึกษาสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเด็น กล่าวคือ

(๑) การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรสงฆ์

(๒) การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะกำหนดทิศทางการศึกษาของบุคคลากรให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ต้องการได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น มีสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะนำความสันติสุขมาสู่ประเทศชาติ ในส่วนการจัดการศึกษาโดยองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างสันติภาพไปในตัวเองเพราะหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งสันติภาพที่มีอยู่ในระดับการศึกษาทั้งแผนกนักธรรม บาลีหรือสามัญ และยังรวมถึงในระดับมหาวิทยาลัย เพื่อการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเท่าทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยต่างๆ แล้ว คำตอบที่พบในเบื้องต้นที่ได้จากการศึกษา สัมภาษณ์ และสังเคราะห์จากการมีส่วนร่วมขององค์กร พบว่า

(๑) การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี นอกจากเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับมนุษยชาติแล้ว ยังเป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน ระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ เนื่องจากความเข้าใจ เห็นใจกัน เป็นวิธีการป้องกัน และต่อสู้กับภัยในด้านต่างๆ ที่อาจจะมาสู่ประเทศชาติได้

(๒) สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งแทนการใช้ความรุนแรง

(๓) สันติวิธีเป็นวิธีสนับสนุนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกๆ กลุ่ม การที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้นั้น จำเป็นต้องดึงทุกคนในสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาหาทางออกร่วมกัน ซึ่งความทุกข์อาจเริ่มจากความทุกข์ของปัจเจกชน และพัฒนาไปสู่การร่วมกันกับคนที่มีความ

ทุกข์อย่างเดียวกัน และพยายามค้นหาทางออกไปพร้อมๆ กัน โดยการร่วมคิด ร่วมริเริ่ม ร่วมวางแผน ดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมตรวจสอบน้อยที่สุด การร่วมทุกข์นี้ในทางพุทธศาสนาถือว่าจะทำให้ความรู้สึกทุกข์นั้นน้อยลง

(๔) สันติวิธีเป็นวิธีที่สนับสนุนการคิด และการปฏิบัติการในการจัดการความขัดแย้ง โดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ ทางจิตใจ ทางเศรษฐกิจ และสังคม

(๕) สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งรูปธรรม และนามธรรม

(๖) สันติวิธีเป็นวิธีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม วิธีการนี้เป็นคู่มือและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจิตใจมนุษย์ แก้ปัญหาแบบมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์เอง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การที่คนเข้าใจศีลธรรมต่างกันหลายรูปแบบ ทำให้เกิดการตีความเพื่อสนองตอบตัวเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อมองคำว่า “ศีลธรรม” ในมิติของศาสนาก็คงเป็นการง่ายที่จะแสวงหาจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันได้ เป็นต้น

๕. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ” มีข้อค้นพบที่สำคัญ ผู้ศึกษาจึงนำมาอภิปรายผล ดังนี้

การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า การพัฒนาศักยภาพขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ การพัฒนาศักยภาพด้านกระบวนการมีส่วนร่วมและให้เป็นผู้กล้าแสดงความคิดเห็นนั้นต้องสร้างความตระหนักให้องค์กรได้แสดงบทบาทในการทำงาน มีจิตสำนึกการมีส่วนร่วมที่ หรือได้รับการกระตุ้นให้ตระหนักต่อการมีส่วนร่วม ค้นหาผู้นำองค์กรที่เป็นแบบอย่างและเป็นครูผู้ถ่ายทอดแนวคิดวิธีการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับองค์กรและคนในชุมชน สร้างให้รู้สึกตระหนักและเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วม จุดเปลี่ยนความคิด ฟังตนเอง ฟังพากันเองในชุมชน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เพิ่มความรู้สึกผูกพันกับชุมชน กำหนดเป้าหมายร่วมกัน โดยเปิดเวที เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประชุมกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ จากข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ พระครูวินัยธรประจักษ์ จกกธมโม (จำปาทอง) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) ของมนุษย์ และเป็นกระบวนการในรูปของการจัดกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) อันประกอบด้วย การดำเนินการตลอดชีวิตของมนุษย์ การจัดการวางแผนทำให้ได้รับความรู้ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนานตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภททั้งแบบในระบบ (Formal) นอกบบ (Non formal) และไม่เป็นทางการ หรือตามอัธยาศัย (Informal) อย่างแท้จริงและสมบูรณ์ของการศึกษา และยังสอดคล้องกับ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) โดยพบว่า จุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือ การศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหุมีพอกิน มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึง คนที่มีภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา

และปัญญาภวนา เทียบได้กับจุดสุดมรรคของยูเนสโกการจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ^๖

หากจะกล่าวถึงสันติแล้ว หมายถึง ความสงบสุขหรือเกิดสันติภาพของการอยู่ร่วมกันของสังคม สันติภาพในความหมายของสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง ในสภาพความเป็นจริงทางสังคมย่อมเป็นไปได้ที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน เพราะความขัดแย้งทำให้เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง หากเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์เรียกว่าเป็นการพัฒนา แต่หากเปลี่ยนแปลงในทางร้ายก็จะทำให้เกิดความรุนแรง เนื้อหาที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นมีความสอดคล้องกับพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) โดยพบว่า แทบเป็นไปไม่ได้เลยที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน แม้แต่การอยู่ตามลำพังก็ยังมี ความขัดแย้งกับตัวเอง แต่มีสภาวะหนึ่งที่เป็นสภาวะของความไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรง ที่กลุ่มนักคิดทางศาสนาเรียกว่าสันติภาพ โดยเฉพาะนักคิดทางพุทธศาสนา พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์ไว้ว่า “สภาวะแห่งสันติภาพกับสภาวะแห่งนิพพานว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ท่านได้นิยามสันติภาพไว้ว่า สันติ แปลว่า ความสงบ เป็นชื่อหนึ่งของพระนิพพาน คือ คำที่ใช้แทนกันได้ สรุปว่า สันติ คือ นิพพานนั่นเอง”^๗ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งว่า รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากปญฺจธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง ๓ ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฏฐิ (การถือเอาความคิดเห็นเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดเห็นคนอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรมที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ

- (๑) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากสงคราม
- (๒) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง
- (๓) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง

(๔) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้^๘

ยังมีความสอดคล้องกับ พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2548) ได้ทำการวิจัยเรื่องสันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ : ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบัน โดยพบว่า สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ หมายถึง ความสงบสุขจากการมีศีลธรรมของสมาชิกในสังคม แนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านนั้นได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัย ๓ ประการ ได้แก่ การศึกษา ปราบกฏการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของไทย ปณิธานชีวิต

^๖ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^๘ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ”, *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

การสอนเรื่องสันติภาพของท่านมีจุดมุ่งหมาย ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อการตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ ๒) เพื่อความร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์สันติภาพ และ ๓) เพื่อการส่งเสริมศีลธรรม แนวทางส่งเสริมสันติภาพในแนวคิดของท่านนั้น สามารถทำได้สองแนวทางคือ แนวทางส่งเสริมสันติภาพของปัจเจกบุคคล และแนวทางส่งเสริมสันติภาพของสังคม อนึ่ง เราสามารถนำแนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาบุคคลและปัญหาสังคมไทยในโลกปัจจุบันได้ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้เรายังสามารถนำสันติภาพตามแนวคิดของท่านไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคล พัฒนาสังคมไทย และสร้างสรรค์สังคมไทยในอุดมคติได้

จะเห็นว่า สันติภาพ คือ การไม่ใช้ความรุนแรงในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ รวมไปถึงมนุษย์กับพืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเป็นการมองความหมายของสันติภาพในเชิงบวกที่สำคัญ นอกจากนั้น เยาวชนส่วนใหญ่ยังเห็นว่า สันติภาพควรปราศจากทั้งความรุนแรงและความขัดแย้งในสังคม สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น ได้แก่ ๑) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการศึกษา ๒) การมีเป้าหมายร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ๓) คุณภาพของผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ๔) การจัดการศึกษาที่สอดคล้องต่อความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ๕) การดำเนินนโยบายผ่านองค์กรของผู้นำด้านการศึกษาและศาสนาของชุมชนท้องถิ่น ๖) เจตจำนงของภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ยั่งยืนและชัดเจนในการส่งเสริม สนับสนุนนโยบาย แผนงาน มาตรการ และ ๗) ความเสียสละของบุคลากรในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน

๖. บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพมหานคร : ครูสาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร). “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวตากะและชาวโกเลียะ”. สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พุทธทาสภิกขุ. สันติภาพของโลก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.
- สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย. การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติด. (เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ), ๒๕๔๒.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น วิชาระเบียบวิธีวิจัยทางพระพุทธศาสนา ในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท

๒. กิจกรรมการเผยแพร่ผลการวิจัย

- เผยแพร่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และระบบอินเทอร์เน็ต ของวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

๓. กิจกรรมการถ่ายทอดผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

- สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษได้ประสานสถาบันการศึกษาเพื่อนำเสนอผลการวิจัยในที่ประชุมของสถาบันการศึกษา

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยให้ทำ
๑. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทางการจัดการศึกษาขององค์การพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ	ทำให้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับทางการจัดการศึกษาขององค์การพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ	ข้อที่ ๑-๒	ได้ชื่อเรื่องการวิจัยและกำหนดประเด็นปัญหาหรือวัตถุประสงค์ที่จะวิจัย เชื่อมโยงกับประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
๒. เขียนโครงการวิจัยนำเสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อขออนุมัติโครงการวิจัย	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	ได้ดำเนินการวิจัยทางการจัดการศึกษาขององค์การพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ
๓. ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยแล้วดำเนินการจัดทำบัญชีรายชื่อประชากรในแต่ละกลุ่มที่ได้มาโดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก	ประมวลข้อมูลเชิงประจักษ์จากผลการค้นคว้าหนังสือและงานวิจัย	ข้อที่ ๑	ได้รับข้อเสนอแนะการปรับปรุงงานวิจัยจากผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ แล้วทำสัญญาการวิจัยงบประมาณ ๒๕๕๙
๔. สร้างเครื่องมือวิจัยให้ครบถ้วน	ได้เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสนทนากลุ่ม เข้ารับการตรวจสอบรายงานความก้าวหน้างานวิจัยปีที่ ๑-๓ จากผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	ข้อที่ ๑-๒	มีเครื่องมือในการทำวิจัย
๕. ส่งรายงานการวิจัยฉบับรายงานความก้าวหน้า(ฉบับแก้ไข)	แก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ (ครั้งที่ ๑)	ข้อที่ ๑-๒	แก้ไขร่างรายงานความก้าวหน้างานวิจัยให้ถูกต้องตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยให้ทำ
๖. ลงพื้นที่สนทนากลุ่ม เก็บข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง ใน ๔ แห่ง	ได้รับความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการสนทนาอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครบถ้วน	ข้อที่ ๑-๒	ได้รับข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม
๗. รวบรวมข้อมูลวิเคราะห์การวิจัยภาคสนามแล้วสรุปผลการวิจัย	ทราบผลการวิเคราะห์งานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	ได้ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริง
๘. วิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงงานวิจัยภาคเอกสารและภาคสนาม แล้วสรุปผลการวิจัย	ได้ผลการวิจัยภาคเอกสารและเชิงปฏิบัติการแล้ว เข้าพบผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อเข้ารับการตรวจสอบร่างสมบรณ์ที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	ข้อที่ ๑-๒	ได้รับข้อเสนอแนะงานวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้วแก้ไขร่างวิจัยฉบับสมบรณ์ (ครั้งที่ ๒)
๙. ส่งรายงานวิจัยฉบับสมบรณ์แล้วให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ตรวจสอบ	ได้รับข้อเสนอแนะการปรับปรุงรูปแบบงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	ปรับปรุงงานวิจัยให้สมบรณ์และมีรูปแบบถูกต้อง
๑๐. ปรับปรุง แก้ไขงาน สรุปผลการวิจัยตามข้อเสนอแนะการวิจัยฉบับปรับปรุงแล้วส่งให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ตรวจสอบความถูกต้อง	งานวิจัยมีความสมบรณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ	ข้อที่ ๑-๒	งานวิจัยมีรูปแบบถูกต้องตามหลักการวิจัยและเผยแพร่ต่อสาธารณชน
๑๑. นำเสนอผลการนำงานวิจัยไปใช้ในการประชุมวิชาการระดับชาติ	กลุ่มเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้องรับทราบผลการวิจัย นำไปสู่การทบทวนปรับเปลี่ยน	ข้อที่ ๑-๒	ได้นำเสนอผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ต่อพระพุทศาสนาและมหาวิทยาลัย
๑๒. ส่งฉบับสมบรณ์ให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์อนุมัติจบ	จัดทำรูปเล่มและเผยแพร่ผลงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	บรรลุวัตถุประสงค์การวิจัยของมหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง

“ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ”

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ
ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์
ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็น

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล..... ฉายา.....
อายุ..... พรรษา..... ระดับการศึกษา..... ตำแหน่ง.....
ที่อยู่/เลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน/วัด..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์.....
สัมภาษณ์วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็น

๑. หลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๑ ท่านคิดว่า การศึกษาหลักสันติภาพ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๒ ท่านคิดว่า สันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๓ ท่านคิดว่า พระสงฆ์มีส่วนเสริมสร้างสันติภาพ อย่างไร

๒. การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

๒.๑ ท่านคิดว่า การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ ควรเป็นอย่างไร

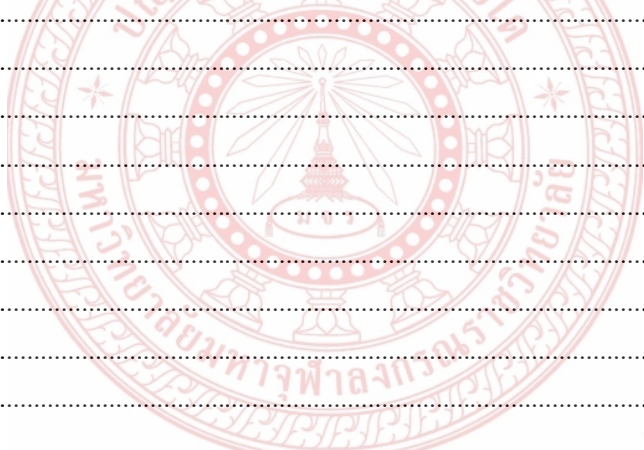
๒.๒ ท่านคิดว่า องค์การทางพระพุทธศาสนาควรมีวิธีเสริมสร้างสันติภาพ อย่างไร

๒.๓ ท่านคิดว่า องค์การทางพระพุทธศาสนาควรจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ อย่างไร

[illegible]

๓. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๓.๑ ท่านคิดว่า การจัดการศึกษาที่จะนำมาซึ่งสันติภาพ ควรเป็นอย่างไร

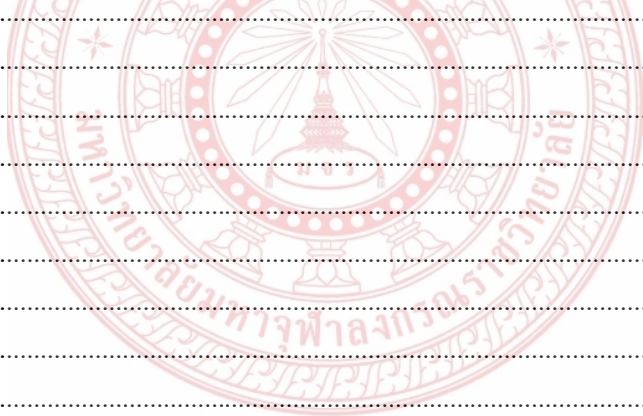
๓.๒ ท่านเห็นว่า วิธีการเสริมสร้างสันติภาพ ควรเป็นอย่างไร

[illegible]

๓.๓ ท่านคิดว่า องค์การทางพระพุทธศาสนาจะมีแนวทางสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน เป็นอย่างไร

[illegible]

๓.๔ ข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพในด้านอื่นๆ

ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

การศึกษาที่จะผดุงสังคมไว้ได้จึงเป็นการจัดการศึกษาที่มีจริยศึกษาเป็นแกนหลักที่สำคัญ ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี สังคมใดหากเต็มไปด้วยคนไร้ศีลธรรม สังคมนั้นย่อมเข้าสู่กลียุค^๓

ปัจจุบันสังคมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ จนเหมือนดั่งว่า ความขัดแย้งในสังคมเป็นเรื่องปกติไป เมื่อความขัดแย้งยังเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ สังคมจะหาวิธีการหรือกลไกอย่างไรเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพยายามแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธีด้วยการเจรจาหรือไกล่เกลี่ย หรือมีฉะนั้นก็จะต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรง ผลที่ออกมาก็คือ การที่ฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้ ผู้ชนะก็จะสร้างระเบียบการเมืองขึ้นมาใหม่ และถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถจะเอาชนะกันได้ก็อาจจะถึงกับแตกแยกออกเป็นหลายส่วน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าคนในสังคมนั้นมีปัญหาที่ตั้งแต่วิธีของการเรียนรู้ในเบื้องต้นที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมจนขาดสันติภาพไป

สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากปัจจัยธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง ๓ ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฐิ (การถือเอาความคิดตนเป็นที่ตั้งโดยไม่ใส่ใจความคิดคนอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรมที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน เมื่อสามารถทำลายตัณหา มานะ และทิฐิได้แล้ว สันติสุขก็จะเกิดขึ้น ประเด็นนี้ท่านมองว่าตัณหา มานะ ทิฐิ เป็นข้าศึกต่อการสร้างสันติภาพ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ (๑) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากสงคราม (๒) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรง (๓) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง และ (๔) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้^๔ หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง โลกปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถสร้างสันติภาพได้เพราะขาดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งในศาสนาของตนเอง ซึ่งมีฐานอยู่ที่ความมีเมตตา โดยการสร้างสันติภาพให้เกิดในโลกมี ๓ ระดับ กล่าวคือ (๑) การให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน (๒) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และ (๓) ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม ซึ่งทุกศาสนามีสันติภาพเป็นหัวใจสำคัญอยู่แล้ว ส่วนวัตถุนิยมเป็นสิ่งยั่วให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้ใช้ความรุนแรงในการแสวงหาผลประโยชน์^๕ และเนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดการศึกษาจำต้องได้รับการปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย ที่สำคัญให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่องค์กรนั้นๆ อย่างสันติสุขตลอดไป

จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่า การจัดองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นการจัดสภาพการเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการศึกษาและการพัฒนาตนเองของสมาชิกในองค์กร โดยพุทธวิธีในการจัดองค์กรนั้นในสมัยพุทธกาล มีการจัดองค์กรออกเป็น ๓ ประการ กล่าวคือ

^๓ สมณ อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒-๓๔.

^๔ พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส (นิธินุญการ), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวคาทอลิกและชาวโกลีเย”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^๕ พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๑.

๑. การจัดตั้งและการจัดองค์กร พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายไว้เป็นการเฉพาะ สามารถจัดได้ ๓ ระดับ คือ ประโยชน์ในระดับปัจเจกบุคคล ประโยชน์ส่วนรวม และประโยชน์อันสูงสุดที่เรียกว่า พระนิพพาน ประโยชน์ทั้งสามประการนี้ ทรงเน้นให้สมาชิกในองค์กร คณะสงฆ์ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดเพราะเป็นจุดมุ่งหมายหลักของพระพุทธศาสนา

๒. การแบ่งงานในองค์กร พระพุทธองค์ทรงยึดหลักจุดมุ่งหมายขององค์กร เป็นแนวทาง โดยมีลักษณะของการแบ่งงานเป็น ๓ ประเภท คือ ลักษณะงานหลักที่มีการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ลักษณะงานที่เป็นแผนก และลักษณะงานที่อาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน การแบ่งงานทั้ง ๓ ประเภท เป็นไปตามรูปแบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นตามความจำเป็นในองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยนั้น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ล้วนมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้มีการบรรลุตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

๓. การมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กร มีลักษณะการมอบหมายหน้าที่ใน ๒ ลักษณะ คือ การมอบหน้าที่ด้วยการให้ตำแหน่ง และการสร้างพันธมิตรต่อหน้าที่ โดยกระบวนการในการแต่งตั้งเป็นการลงมติของหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันด้วยการพิจารณาตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้เป็นหลักการ เพื่อการมอบหมายหน้าที่และผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งสามารถปฏิบัติงานแทนหมู่คณะได้ ตามกำลังความสามารถและปราศจากอคติ การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างสันติภาพจึงมีหลักการที่น่าศึกษา เพื่อเป็นการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดมีขึ้นในสังคมไทยได้ และเพื่อเป็นการลดข้อขัดแย้งของคนในสังคมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

๕. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๖. ผลการวิจัย/การแก้ปัญหาโดยการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ สามารถสรุปได้ดังนี้

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนากล่าวถึง “สัมมาวาจา” หนึ่งในมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ปรากฏในอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ๔ หลัก อริสัจ ๔ จึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ถึงสันติภาพได้ นับเป็นการกล่าวถึงการสื่อสารโดยใช้วาจาหรือการพูดเป็นสื่อในการสร้างสันติภาพเชิงพุทธได้ เพราะว่า คำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพ โดยหลัก “สัมมาวาจา” ซึ่งมีรูปแบบพิเศษ คือ พระพุทธเจ้าจะตรัสวาจาครั้งใดนั้น ภายใต้เงื่อนไข ๖ กรณ มีเพียง ๒ กรณเท่านั้นที่พระพุทธเจ้าตรัส คือ “คำพูดที่จริงที่แท้ เป็นประโยชน์” ครบเมื่อเวลาเหมาะสม แม้บุคคลจะพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม นับเป็นองค์ธรรมพื้นฐานที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแม้ความคิดเห็นขัดแย้งกันบ้าง หากมีมาตรการในการบริการจัดการความขัดแย้งนั้นให้อยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ได้วางไว้ก็จะไม่พัฒนาไปสู่ความรุนแรงและสงครามได้ มาตรการดังกล่าวประการหนึ่งนั้นก็คือ การ

สื่อสารหรือการใช้วาจาสื่อความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งในโลกนี้ก็มีมาตรการที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม โดยมีการกำหนดเป็นทฤษฎีการสื่อสารก็คือ การสื่อสารเพื่อสันติภาพ ที่มีองค์ประกอบคือ มุ่งเน้นเรื่องสันติภาพ รายงานความจริง เสียงจากประชาชนทั่วไป และให้น้ำหนักในเรื่องทางออกของความขัดแย้ง

“สันติภาพ” จึงหมายถึง วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความสงบเป็นความสุขที่เกิดจากสันติสุข สันติภาพหรือสันติวิธีมิใช่การยอมจำนนหรืออยู่นิ่งเฉย โดยให้อีกฝ่ายมากระทำโดยไม่ตอบโต้ แต่สันติภาพหรือสันติวิธี คือ การตอบโต้อีกแบบหนึ่งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเป็นภาวะที่มนุษย์มีความต้องการ เป็นภาวะที่ไม่ทำร้ายหรือใช้ความรุนแรงต่อกัน เพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมอันไม่ถูกต้องหรือเพื่อปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้เป็นไปในทางสันติ ขณะเดียวกันสันติวิธียังหมายถึงการสร้างเงื่อนไขที่ยุติความรุนแรง หรือขจัดเงื่อนไขที่ส่งเสริมพฤติกรรมอันเป็นปัญหา การพัฒนาหรือแก้ไขปัญหความขัดแย้งที่นำมาสู่ความรุนแรงให้เกิดสันติภาพจะต้องมีผู้นำองค์กรเริ่มนำสันติวิธีมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน เมื่อสันติวิธีทำงานได้สำเร็จ ประชาธิปไตยต้องได้รับการเกื้อหนุน หรือสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมิติของความเท่าเทียมหรือความเสมอภาค เพราะหากคุณสมบัติเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมได้ คนในสังคมสามารถยอมรับความแตกต่างในมิติต่างๆ ได้ เช่น

(๑) ความคิดเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์

(๒) ด้านศาสนา

(๓) ด้านภาษา เป็นต้น

ซึ่งหลักการเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้เกิดสันติภาพทั้งสิ้น

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น มีองค์กรที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาหลายองค์กร เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง ซึ่งการศึกษาเหล่านั้นเป็นการศึกษาที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาได้ขับเคลื่อนอยู่ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น สันติภาพจึงเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏมีขึ้นในองค์กร เพื่อการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น จากการศึกษาสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเด็น กล่าวคือ

(๑) การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรสงฆ์

(๒) การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะกำหนดทิศทางการศึกษาของบุคคลากรให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ต้องการได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น มีสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะนำความสันติสุขมาสู่ประเทศชาติ ในส่วนการจัดการศึกษาโดยองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างสันติภาพไปในตัวเองเพราะหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งสันติภาพที่มีอยู่ในระดับการศึกษาทั้งแผนกนักธรรม บาลีหรือสามัญ และยังรวมไปถึงในระดับมหาวิทยาลัย เพื่อการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเท่าทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยต่างๆ แล้ว คำตอบที่พบในเบื้องต้นที่ได้จากการศึกษา สัมภาษณ์ และสังเคราะห์จากการมีส่วนร่วมขององค์กร พบว่า

(๑) การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี นอกจากเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับมนุษยชาติ แล้ว ยังเป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน ระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ เนื่องจากความเข้าใจ เห็นใจกัน เป็นวิธีการป้องกัน และต่อสู้กับภัยในด้านต่างๆ ที่อาจจะมาสู่ประเทศชาติได้

(๒) สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งแทนการใช้ความรุนแรง

(๓) สันติวิธีเป็นวิธีสนับสนุนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกๆ กลุ่ม การที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้นั้น จำเป็นต้องดึงทุกคนในสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาหาทางออก ร่วมกัน ซึ่งความทุกข์อาจเริ่มจากความทุกข์ของปัจเจกชน และพัฒนาไปสู่การร่วมกันกับคนที่มีความทุกข์อย่างเดียวกัน และพยายามค้นหาทางออกไปพร้อมๆ กัน โดยการร่วมคิด ร่วมริเริ่ม ร่วมวางแผน ดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมตรวจสอบน้อยที่สุด การร่วมทุกข์นี้ในทางพุทธศาสนาถือว่าจะทำให้ความรู้สึกร่วมกันน้อยลง

(๔) สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนการคิด และการปฏิบัติการในการจัดการความขัดแย้ง โดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ ทางจิตใจ ทางเศรษฐกิจ และสังคม

(๕) สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งรูปธรรม และนามธรรม

(๖) สันติวิธีเป็นวิธีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม วิธีการนี้เป็นคู่มือและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจิตใจมนุษย์ แก้ปัญหาแบบมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์เอง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การที่คนเข้าใจศีลธรรมต่างกันหลายรูปแบบ ทำให้เกิดการตีความเพื่อสนองตอบตัวเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อมองคำว่า “ศีลธรรม” ในมิติของศาสนาก็คงเป็นการง่ายที่จะแสวงหาจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันได้ เป็นต้น

๖.๑ ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

๑. ควรมีการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพเพื่อให้ประชาชน ได้อย่างยั่งยืน

๒. หน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายให้แก่ชุมชนเพื่อการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพได้อย่างยั่งยืน

๖.๒ ข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรทำการศึกษาถึงรูปแบบการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

๒. ควรทำการศึกษาถึงการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพในยุค ๔.๐

๗. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๗.๑ การใช้ประโยชน์ในระดับนโยบาย เช่น การนำข้อมูลไปประกอบการตัดสินใจในการบริหาร/กำหนดนโยบาย/ของการศึกษา

๗.๒ การใช้ประโยชน์มิติเศรษฐกิจ/พาณิชย์ เช่น การขับเคลื่อนสังคมแบบสันติ

๗.๓ การใช้ประโยชน์มิติการพัฒนาสังคม/ชุมชน/ท้องถิ่น เช่น ถ่ายทอดเทคโนโลยี/กระบวนการ ความรู้ให้กับชุมชน

๗.๔ การใช้ประโยชน์มิติวิชาการ เช่น มีการอ้างอิงผลงานที่ตีพิมพ์วารสารวิชาการระดับประเทศ

๘. การเผยแพร่/การประชาสัมพันธ์ เช่น การเผยแพร่ในวารสาร/การนำเสนอในที่ประชุม /เว็บไซต์

๘.๑ ได้รับการตีพิมพ์ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติครั้งที่ ๑๐ และระดับชาติครั้งที่ ๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์นครน่าน. ๑๕-๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

๘.๒ ได้นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติครั้งที่ ๑๐ และระดับชาติครั้งที่ ๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์นครน่าน. ๑๕-๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

๘.๓ ได้เผยแพร่ในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ออนไลน์ : <http://www.mcussk.com>

๙. ภาพประกอบการกิจกรรมวิจัย/การเผยแพร่ผลงานวิจัย

ที่ ศย ๖๓๕๒/๖๓๐

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี
อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

๓ มีนาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ตอบรับการนำเสนอผลงานในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓

เรียน พระพรสวรรค์ ผู้ศึกษาในศร. และคณะ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

ตามที่ท่านและคณะได้เสนอขอความวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ” ในงานประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๓๐ และระดับชาติ ครั้งที่ ๓ (The 10th International and the 3rd National Conference 2019 (INC 2019 : MCU Nan) ณ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

บัดนี้ กองบรรณาธิการได้รับบทความวิจัยของท่าน และเสนอผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจถ่วงกรอง (Peer Review) ของท่านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เห็นสมควรให้ท่านตรวจทาน/พิสูจน์อักษรในบทความย่อ เนื้อหาบทสรุป บรรณานุกรมให้ถูกต้อง และนำเสนอผลงานแบบ Poster Presentation ในงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ ในวันที่ ๓๕-๓๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒ ขอความอนุเคราะห์ท่านส่งไฟล์แก้ไขพร้อมแบบตอบรับการเข้าร่วมนำเสนอผลงานกลับกองบรรณาธิการ E-mail : mcunaninc2019@gmail.com ภายในวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๒ เพื่อตีพิมพ์ในรายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ (CD Proceedings) ต่อไป

ทั้งนี้ ขอให้ท่านจัดทำข้อเสนองานวิจัยขนาดความกว้าง ๘๐ เซนติเมตร x ยาว ๑๒๐ เซนติเมตร จำนวน ๓ แผ่น ตามแบบฟอร์มของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ และนำเสนอในวันที่ ๓๕-๓๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒ ณ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ขอให้ท่านนำ Poster มาติดตั้ง ภายในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒ โดยติดต่อประสานงาน คุณอรพิน อินวงศ์ โทร. ๐๕๔-๖๐๑๐๖๓, ๐๕๔-๖๖๗-๖๓๐๘

จึงเรียนมาเพื่อทราบและโปรดนำเสนองานตามวันเวลา สถานที่ดังกล่าว

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระชยานันท์บุญมีมศธ.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
บรรณาธิการจัดงานวิชาการระดับ ครั้งที่ ๓

กองบรรณาธิการ งานวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓

โทร. ๐๕๔-๖๐๑๐๖๓ , ๐๕๔-๖๖๗-๖๓๐๘

E-mail: mcunaninc2019@gmail.com

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-นามสกุล

(ภาษาไทย)

(ภาษาอังกฤษ)

ตำแหน่งปัจจุบัน

สถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก

ประวัติการศึกษา

งานที่ปรึกษาวิชาการ

ระดับบัณฑิตศึกษา

งานวิจัย

พระพรสวรรค์ ฐิติญาโน(ใจตรง),ดร

Phraponsawan Thitiyano(Jaitrong)

อาจารย์ประจำ บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖๗ หมู่ ๒ ตำบลน้ำคำ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ๓๓๐๐๐- ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ) สาขาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๒)- ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม) สาขารัฐศาสตร์การ-
ปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (๒๕๕๔)-ปริญญาเอกพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พธ.ด) สาขาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๙)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพบนวิถีพุทธของประชาชนชน
พื้นที่พิพาทชายแดนไทย- กัมพูชา (วิจัยร่วม) (๒๕๕๘)ทุนอุดหนุนการวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อ
เสริมสร้างสันติภาพ (๒๕๕๙) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัย
พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กำลัง
ดำเนินการ)การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของเครือข่าย
เศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ (๒๕๖๐) ทุนอุดหนุนการ
วิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัยการศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตตาม
หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ
(ผู้ร่วมวิจัย) (๒๕๖๐) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธ-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยการเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนใน
จังหวัดศรีสะเกษ (ผู้ร่วมวิจัย) (๒๕๖๐) ทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนใน
จังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา (ผู้ร่วมวิจัย)(๒๕๖๐)
ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย-
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนา
เพื่อเสริมสร้างสันติภาพ(หัวหน้าโครงการวิจัย)(๒๕๕๙)ทุนอุดหนุน
การวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

บทความวิชาการ

วิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อ
เสริมสร้างสันติภาพ. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่
๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่.
๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ไตรภูมิพระร่วง : จากหลักธรรมสู่อุดมการณ์การปกครอง.
วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ ระดับนานาชาติ
ครั้งที่ ๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น. ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

จุดเริ่มต้นของอาเซียนสีเขียวด้วยแนวทางพระพุทธศาสนา.
วารสารพุทธอาเซียนศึกษา ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒. ๒๕๕๙.

ความรักกับการเลือกคู่ : ทศนะทางพระพุทธศาสนา. วารสาร
วรณัมทองแห่พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒
กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของเครือข่าย
เศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการประชุม
วิชาการระดับชาติ นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ๒๐๑๗
คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชม
งคลอีสาน. ๒๕-๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

การศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตตาม
หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ.
วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ นวัตกรรมและเทคโนโลยี
วิชาการ ๒๐๑๗. คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. ๒๕-๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนใน
จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ

นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ๒๐๑๗. คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.

๒๕-๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

**การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนใน
จังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา.** วารสารการ
ประชุมวิชาการระดับชาติ นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ
๒๐๑๗. คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. ๒๕-๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

**ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในกรุง
รัตนโกสินทร์ตอนต้น.** วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ๑
และนานาชาติครั้งที่ ๙ วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
๒-๓ เมษายน ๒๕๖๑.

**ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาใน
โรงเรียนชุมชนราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ.** การประชุม
วิชาการและการนำเสนองานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๑
“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์ร้อยเอ็ด. ๒๒
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ศึกษาการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย :
กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ. การประชุมวิชาการและการนำเสนอ
งานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาสงฆ์ร้อยเอ็ด. ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

**แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัด
ศรีสะเกษ :** กรณีศึกษา วัดเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล
จังหวัดศรีสะเกษ. การประชุมวิชาการและการนำเสนอ
งานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาสงฆ์ร้อยเอ็ด. ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

การส่งเสริมวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง :
กรณีศึกษาวัดจำปา อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ. การ
ประชุมวิชาการและการนำเสนองานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๑
“พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์ร้อยเอ็ด. ๒๒
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ๑ และนานาชาติครั้งที่ ๙
วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒-๓ เมษายน ๒๕๖๑.

พระธาตุเรืองรอง: ประติมากรรมปูนปั้นสอนธรรม. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ๑ และนานาชาติครั้งที่ ๙ วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒-๓ เมษายน ๒๕๖๑.

กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ๑ และนานาชาติครั้งที่ ๙ วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒-๓ เมษายน ๒๕๖๑.

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา. การประชุมวิชาการและการนำเสนองานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์ร้อยเอ็ด. ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักจังหวัดศรีสะเกษ. การประชุมวิชาการระดับนานาชาติครั้งที่ ๑๐ และระดับชาติครั้งที่ ๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์นครน่าน. ๑๕-๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๒.

ตามรอยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระไตรปิฎก. การประชุมวิชาการครั้งที่ ๒ “การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน. ๙ กันยายน ๒๕๖๑

การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติภาพในสังคมไทย : ตามแนวพุทธสันติวิธี. การประชุมวิชาการและการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชมงคลสุรินทร์ ครั้งที่ ๙ “เชื่อมโยงเครือข่ายวิชาการด้วยงานวิจัย” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์. ๒๙- ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อนามสกุล

(ภาษาไทย)

พระกัญจน์ กนตธมโม/แสงรุ่ง, ดร.

(ภาษาอังกฤษ)

Phra Kan Kantadhammo / Saengrung, Dr.

ตำแหน่ง

อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

สถานที่ติดต่อ

๖๗ หมู่ ๒ บ้านจ้อ ตำบลน้ำคำ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
๓๓๐๐๐

ประวัติการศึกษา

-พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา ๒๕๕๙

-การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยนเรศวร จบปีการศึกษา ๒๕๕๔

-พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา ๒๕๕๒

งานที่ปรึกษาวิชาการ

-เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาโท)

ระดับบัณฑิตศึกษา

-เป็นอาจารย์ควบคุมวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาโท)

เอกสารประกอบคำสอน

-รายวิชา พุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy)

รายวิชา พระพุทธศาสนามหายาน (Mahayana Buddhism)

งานวิจัย

-โครงการย่อย ๒ การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของ
ชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ (แผนงานวิจัย : การเสริมสร้างเครือข่าย
เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนว
พระพุทธศาสนา)” แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๖๐)

-โครงการย่อย ๓ การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของ
เครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ (แผนงานวิจัย :
การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัด
ศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา)” แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๖๐)

บทความทางวิชาการ

-“การสื่อสารทางการเมืองเพื่อความปรองดองเชิงพุทธ”,
วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาส
เฉลิมฉลองพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่
๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๓๑ พฤษภาคม – ๒
มิถุนายน ๒๕๕๕

-“พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ : พระผู้ทรงเป็นพ่อหลวงและครูของแผ่นดิน”, วารสารศรีนครลำดวนปริทรรศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๐. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ.

-“ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักศีล ๕ ในสังคมไทย”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ “นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ๒๐๑๗”, ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์, ระหว่างวันที่ ๒๕-๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

-“เครื่องแซน” เครื่องบูชาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตต่อหน้าอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง : กรณีพิธีจันทวนตาของชาวไทยเขมรสุรินทร์ ประจำปี ๒๕๖๐”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ “นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ๒๐๑๗” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ ๒๕-๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

ชื่อ-นามสกุล

(ภาษาไทย)

(ภาษาอังกฤษ)

สถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

ประวัติการศึกษา

งานวิจัย

บทความวิชาการ

นายธายุต ขอเจริญ

Mr.Thayayut Khojaroen

๙๘ หมู่ที่ ๑๓ ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง

จังหวัดศรีสะเกษ ๓๓๑๘๐

- ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๖)

- ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๗)

- ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อ

เสริมสร้างสันติภาพ (ผู้ร่วมวิจัย ๒๕๕๙) ทนอดหนุนงานวิจัยจาก

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- บทบาทพระสงฆ์ด้านการพัฒนาชุมชนในอำเภอไพรบึง

จังหวัดศรีสะเกษ ,การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ ระดับ

นานาชาติครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น, หน้า ๒๗, ๒๕๕๙, ISBN ๙๗๘

๖๑๖-๓๐๐-๒๑๐๕

- วัฒนธรรม ความเชื่อ ดนตรีบำบัด “รำแม่มด” ชนเผ่าเขมร ใน

จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ๑ และ

นานาชาติครั้งที่ ๙ วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๒-๓ เมษายน ๒๕๖๑.

- การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ๑ และนานาชาติครั้งที่ ๙ วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒-๓ เมษายน ๒๕๖๑.

ชื่อ/สกุล

(ภาษาไทย)

(ภาษาอังกฤษ)

สถานที่ติดต่อได้สะดวก

ประวัติการศึกษา

ปริญญาโท

งานวิจัย

นายชุมพล ศรีราตรี

Mr.CHUMPON SREERATREE

๖๗ หมู่ ๒ บ้านจ้อ ตำบลน้ำคำ อำเภอเมืองศรีสะเกษ

จังหวัดศรีสะเกษ

ปริญญาตรี พธบ.พระพุทธศาสนา(มจร.)

ศน.ม. ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

- ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรทาง

พระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ. (ผู้ร่วมวิจัย ๒๕๕๙)

ทุนอุดหนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความวิชาการ

พระสังฆาธิการกับการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคม

อาเซียน. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑ เรื่อง “พุทธบูรณาการกับการวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน” มจร. วิทยาเขตขอนแก่น วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

การอยู่ร่วมกันในมิติทางวัฒนธรรมสี่เผ่าไทยศรีสะเกษ.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ และ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑ เรื่อง “พุทธบูรณาการกับการวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน” มจร.วิทยาเขตขอนแก่น วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น.การประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๙ และระดับชาติ ครั้งที่ ๑ เรื่อง “วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” มจร. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ วันที่ ๒-๓ เมษายน ๒๕๖๑

ชื่อ/สกุล

(ภาษาไทย)

(ภาษาอังกฤษ)

สถานที่ติดต่อได้สะดวก

ประวัติการศึกษา

นายคุณวัฒน์ ดวงมณี

Kunnawat Duangmanee

๑๙ หมู่ที่ ๔ บ้านชำแระ ต.สำโรงพลัน อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ

ปริญญาตรี สาขา การจัดการเชิงพุทธ สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์ศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๕๕๕

ปริญญาโท สาขา การจัดการเชิงพุทธ สถาบัน มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย พ.ศ.๒๕๕๗

งานวิจัย

- ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรทาง

พระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ. (ผู้ร่วมวิจัย ๒๕๕๙)

ทุนอุดหนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความวิชาการ

การจัดการเรียนการสอนคุณธรรมจริยธรรมของพระสงฆ์ใน
จังหวัดศรีสะเกษ. บทความส่งตีพิมพ์ แหล่งตีพิมพ์ การประชุม
วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด. บทความส่ง
ตีพิมพ์ แหล่งตีพิมพ์ งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๙
ระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาล
งกรณราชวิทยาลัย

การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ. บทความส่งตีพิมพ์
แหล่งตีพิมพ์ งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๙ ระดับชาติ
ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย